

## DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN LITERELE *Č, D–Dr*

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,  
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică și dialectologie” a patra fasciculă – **literele Č, D–Dr** – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*. Literele anterioare au apărut în FD, XXIX, 2010 (**literele A–Ă**), FD, XXX, 2011 (**litera B**), FD, XXXI, 2012 (**litera C**), reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*, volumul I (**A–C**), București, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p.

### SIGLE

#### (Surse)

- ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008; vol. II, București, 2013.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țárnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Luminița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can<sup>1</sup> = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (A–C).
- Can<sup>2</sup> = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (Č–Ĺ).
- Can<sup>3</sup> = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (M–R).

FD, XXXIV, București, 2015, p. 134–241

- Can<sup>4</sup> = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (S–Ž).
- Can T<sup>1</sup> = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924; p. 261–285.
- Can T<sup>2</sup> = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Can T<sup>3</sup> = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. II, București, 1908, p. 163–170.
- Cap<sup>1</sup> = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
- Cap<sup>2</sup> = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
- Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, [1935].
- Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, București).
- Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
- Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
- Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
- Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
- MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
- Pap<sup>1</sup> = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
- Pap<sup>2</sup> = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
- Pap M<sup>1</sup> = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
- Pap M<sup>2</sup> = Pericle Papahagi, *Introducere, texte, obiceiuri, basme etc.* în *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
- W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
- Wild = Beate Wild, *Meglenoromânischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

### LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

- Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1951 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).
- Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- BER I – VI. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) VI. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
- Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec-român*, ediția a doua adăugită și revizuită, București, 2000.
- Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
- CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, 1907–1914.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
- Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
- RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheidts Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

### ABREVIERI

ac. = acuzativ	conj. = conjuncție
adj. = adjectiv, adjectival	dat. = dativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	der. = derivat
adv. = adverb, adverbial	determ. = determinant
alb. = albanez(ă)	dial. = dialectal
aor. = aorist	dim. = diminutiv
ar. = aromân(ă)	dr. = dacoromân(ă)
art. = articulat	et. = etimologie (originea cuvântului)
art. dem. = articol demonstrativ	et. nec. = etimologie necunoscută
art. hot. = articol hotărât	expr. = expresie, expresii
art. nehot. = articol nehotărât	expr. invar. = expresie invariabilă
art. pos. = articol posesiv	f. = feminin
bg. = bulgar(ă)	fam. = familiar
cf. = confer	fig. = figurat
cit. = citește	gen. = genitiv
col. = colectiv	

ger. = gerunziu	pl. = plural
gr. = grec(esc)	plt. = pluralia tantum
impers. = impersonal	prep. = prepoziție
interj. = interjecție	pron. = pronume, pronominal
intrans. = intransitiv	pron. nehot. = pronume nehotărât
invar. = invariabil	pron. pers. = pronume personal
ir. = istroromân	refl. = reflexiv
înv. = învechit	s. = substantiv
lat. = latin(ă)	sb. = sârb(esc)
lit. = literal	s. col. = substantiv colectiv
loc. adj. = locuțiune adjectivală	s.f. = substantiv feminin
loc. adv. = locuțiune adverbială	sg. = singular
loc. conj. = locuțiune conjuncțională	sgt. = singularia tantum
loc. pron. = locuțiune pronominală	sl. = slav
m. = masculin	s.m. = substantiv masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)	s.n. = substantiv neutru
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.	subst. = substantiv
mg. = meglenoromân(ă)	s.v. = sub voce
nom. = nominativ	tranz. = tranzitiv
n. pers. = nume de persoană	tc. = turc(esc)
n. pr. = nume propriu	unipers. = unipersonal
num. card. = numeral cardinal	var. = variantă
num. col. = numeral colectiv	vb. = verb
num. ord. = numeral ordinal	vbg. = vechi bulgar
p. = pagina	vgr. = vechi grecesc
peior. = peiorativ	voc. = vocativ
p. ext. = prin extensie	vsl. = vechi slav

### ALFABETUL

A, Ă, B, C, Ć, D, Đ, E, Ę, F, G, Ğ, Ħ, H, H', I, J, K, L, L', M, N, N', O, Q, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, X, Z.  
a, ă, b, c, ă, d, đ, e, ę, f, g, ę, ħ, h, h', i, j, k, l, l', m, n, n', o, q, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

### LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

*Úmă* (Húma)

Grecia:

*Biríslāv* (Birislav), gr. *Περίκλεια*

*Cúpa* (Cúpa), gr. *Κούπα*

*Lúnġhí* (Lúgunța), gr. *Λαγκαδιά*

*Ľumníġă* (Liumnița), gr. *Σκρα*

*NŃnti* (Nănta), gr. *Νόντια*

*Óșiní* (Óșani), gr. *Αρχάγγελος*

*Țărnăréca* (Țărnareca), gr. *Κάρπη*

## Č

**čabóc** vezi **čābōc**.

**čabóc** vezi **čābōc**.

**čabúc<sup>1</sup>** vezi **čābōc**.

**čabúc<sup>2</sup>** vezi **čābūc**.

**čac** interj. Poc. *Dǎdu I-antribó:* „*te vreș prima, scāndi?*” și „*čac*” cu *bucuválca*, și *ișǎrǎ scāndi*. (Bătrânul îi întrebă: „ce vreși mai întâi, scaune?” și „poc” cu linguroiul, și ieșirǎ [= apărurǎ] scaune.) Cap<sup>2</sup> 89/38.

Et.: onomatopee; cf. și tc. **čak**.

**čacál** vezi **čācál**.

**čacál** vezi **čācál**.

**čacár**, **čacárǎ**, pl. **čacár**, **čacári** adj. Can<sup>2</sup> 381; Cap 93. Sașiu.

Et.: tc. **čakır**.

**čacārķéf** vezi **čācārķéf**.

**čacārliē** vezi **čācārliē**.

**čacārliǎ** vezi **čācārliǎ**.

**čacrǎ** s.f. Cap 93; Dms. Nume de plantă. *Čacrǎ mǎcrǎ*. (Măcriș-de-grădină.) Cap 93 s.v.; Dms s.v.

Et. nec.

**čácu** n.pr. Cap 93. Nume de câine.

**čadór** vezi **čādór**.

**čadór** vezi **čādór**.

**čáfcǎ** vezi **čōfcǎ**.

**čáfút** vezi **čāfút**.

**čáfútcǎ** vezi **čāfút**.

**čaj**, pl. **čajur** s.n. ALR II s.n., 4, h. 1131/012; AtaM 83/18; Dms. Ceai. *Lǎ míni un čaj*, *lǎ el cǎvé*. (Mie un ceai, lui cafea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **čaj**.

**čáir** vezi **čāir**.

**Čáira lu Trǎján** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/33. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir[ǎ]** + n. pr.

**Čáirili oșinéšt** n.pr. Can<sup>2</sup> 381. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir** + **oșinéšt**.

**čalbínǎ** vezi **čālbínǎ**.

**čalírǎ** vezi **čālírǎ**.

**čálmǎ**, pl. **čálmi** și **čōlmur** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; ALR II s.n., 4, h. 1185/012; Dms. **1.** Acoperământ pentru cap folosit de turci; cealma. *Čálmi puártǎ dǎji!*. (Cealmale poartǎ bătrǎnii.) Cap 93 s.v.; *Čálma óǵallǎ, șǎpca pópałǎ*. (Cealma hogii, șapca popii. = Cuvinte repetate de copii în timp ce pregătesc floricele de porumb.) Cap 93 s.v.; *Cǎ si zǎdǎdirǎ, ǵǎli čōalmur, cóta mulț ray*. (Când se ivirǎ, numai cealmale, atât de mulți erau.) Dms s.v.; *Vizúrǎ cǎ Sicińta cūrǎ búrǎ di șǎnđi și pri disúprǎ plivǎjēs čōlmur di criștín*. (Văzurǎ cǎ pe Sicińta curge val de sânge și pe deasupra plutesc cealmale de creștini.) DP 86/29. **2.** Potcap. *Čálma lu pópa*. (Potcapul popii.) Dms s.v. **3.** Bundǎ. ALR II s.n., 4, h. 1185/012.

Var.: **čǵálmǎ**, **čǵólmǎ**.

Et.: tc. **čalma** (mac., bg. **čalma**).

**čalǎc** s. Cap 96. Plantǎ aromată folositǎ în albinărit; mătăcinǎ. *La fricóm cōșu cu únǎ iǎrbǎ cu númșǎ čalǎc, cári ári mírizma ca limșǎna; z-dúnǎ albińli an coș ma crōn*. (Frecǎm stupul cu o iarbǎ cu numele *čalǎc*, care are miros de lámâie; se adunǎ albinele în stup mai repede.) Cap 96 s.v.

Et.: mac., bg. **pčelak**.

**čam** s.n. Wild h. 48/3. Pin.

Et.: mac., bg. **čam**.

**čambúicǎ** vezi **čāmbúicǎ**.

**čambúľ** vezi **čāmbúľ**.

**čambúlcǎ** vezi **čāmbúlcǎ**.

**čámčǎ**, pl. **čámķi** s.f. Dms. Opincǎ din piele argăsitǎ, cu vârș țuguiat. *Táti ǎń cumpǎrǒǎ čámķi*. (Tata mi-a cumpǎrat opinci.) Dms s.v.

Et.: mac. **čamče**.

**čampǎrés** vezi **čāmpǎrés**.

**čampǎrós** vezi **čāmpǎrós**.

**čamúǵǎ** vezi **čāmúǵǎ**.

**čamuligă** vezi **čămuligă**.  
**čancón** vezi **čăncór**.  
**čancór** vezi **čăncór**.  
**čángu** vezi **číniginé**.  
**čanilóc** vezi **čănifuc**.  
**čanilúc** vezi **čănifuc**.  
**čánsă** *s.f.* Cap 94. Capră cu păr roșcat.  
 Et. nec.  
**čántă**, *pl.* **čánti** *s.f.* Cap 94; AtaM 83/19; Dms. Geantă, ghiozdan; pungă mică. *Čántă ári, pári n-ári*. (Pungă are, bani n-are.) Dms s.v.  
 Et.: tc. *čanta* (mac., bg. *čanta*).  
**čanúšă** vezi **čănušă**.  
**čanušicāv** vezi **čănušicāv**.  
**čanušós** vezi **čănušós**.  
**čápă**<sup>1</sup>, *pl.* **čápi** *s.f.* Dms. (În limbajul copiilor) Pas.  
 Et.: tc. *čap*.  
**Čápă**<sup>2</sup> *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 170/325; Cap 94. Nume de cățea. *Čápa u mučcó un šárpi*. (Pe Čápa a mușcat-o un șarpe.) Cap 94 s.v.  
 Et.: *čápă*.  
**čapăróg** vezi **čăpăróg**.  
**čapcâjés** vezi **čăpcâjés**.  
**čapcón** vezi **čăpcón**.  
**čápi-čúpi** *interj.* Dms. Expresie care sugerează pașii unui copil; păș-păș.  
 Et.: *cf.* *čápă*.  
**čapnés** vezi **čăpcâjés**.  
**čapúg** vezi **čăpúg**.  
**čarác** vezi **čirác**.  
**čaravínă** vezi **čărăvínă**.  
**čarc**, *pl.* **čárcur** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; ALR II s.n., 3, h. 850/012; Wild h. 378/6; Dms. **1.** (La moară) Roată cu măsele. *Antráj an čarc la mǎră, ũ cǎtáj [pěști]*. (Intrai în roata morii; îi prinsei [peștii]). Cap<sup>2</sup> 40/39; *Lisița la lǎ lúpu, la dúsi lă mǎră sup čarc, an ápu*. (Vulpea îl luă pe lup, îl duse la moară, sub roată, în apă.) Pap M<sup>1</sup> 24/20; *Lúpu antrǎ sup čarc*. (Lupul intră sub roata morii.) Can T<sup>1</sup> 281/8. **2.** (La ceas) Rotiță. *Ál ũ rúpti čárcu lă sat*. (I se rupse rotița

ceasului.) Dms s.v. **3.** (La om) Stomac; rânză. ALR II s.n., 3, h. 850/012.  
**4.** Barometru. *Čárcu-ŕ cútru ploáŕă*. (Barometrul arată ploaie.) Dms s.v.  
 Et.: tc. *čark* (mac., bg. *čark*).  
**čarčavél** vezi **čărčăvél**.  
**čardác** vezi **čărdác**.  
**čaréc** vezi **čiréc**.  
**čarilă** vezi **čăliră**.  
**čarnič** vezi **čărnič**.  
**čărničcă** vezi **čărničcă**.  
**čarǎp** vezi **čărápă**.  
**čarǎpă** vezi **čărápă**.  
**čarvínă** vezi **čărăvínă**.  
**čas**, *pl.* **časur** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 96; Dms. Ceas; oră. *Un čas*. (Mai târziu; peste o oră.) Can<sup>2</sup> 382 s.v., Cap 96 s.v., Dms s.v.; *An čásu con si mǎncǎști mulǎrǎ, ácu si pugudǎști di vini an casă vrin acsén [...], trubuiǎști sǎ-ŕ přasnǎscă treŕ ŕor*. (În ceasul când se chinuie femeia [să nască], dacă se nimereste să vină în casă un om străin [...], trebuie s-o stropească [cu apă] de trei ori.) Pap M<sup>2</sup> 116/30.  
 Et.: mac., bg. *čas*.  
**časă**, *pl.* **čǎș** și **čǎșur** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 40; Dms. Păhărel pentru rachiu. *Di únă čășă si ămbitǎ*. (S-a îmbătat dintr-un păhărel [de băutură].) Dms s.v.; *Cǎti čǎș frănsés?* (Câte păhărele ai spart?) Dms s.v.  
 Et.: mac., bg. *čaša*.  
**čască**, *pl.* **čǎșcur** *s.f.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 96; ALDM I, h. 332/1; Dms s.v. *časă*.  
 Ceașcă. *Čășca di zǎnúcŕu*. (Rotula genunchiului.) ALDM I, h. 332/1.  
 Et.: mac., bg. *čaška*.  
**čătă** vezi **čétă**.  
**čătía** vezi **čătiiă**.  
**čătămă**, *pl.* **čătmi** *s.f.* Cap 96; AtaM 70/1; Dms. (La casă) Căprior.  
 Et.: mac. *čatma* (tc. *čatma*).  
**čăt-pat** *adv.* Dms. Așa și așa. *Ţăistă ŕárnă ăŕ tricúm čăt-pat*. (Iarna asta o trecurăm așa și așa.) Dms s.v.  
 Et.: tc. *čatpat* (mac., bg. *čat-pat*).

**Čavdár** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 174/35; Cap 96; AtaM 97/12. Nume de loc în *Ūmă*.

*Var.*: **Čavdárú** (AtaM 97/12).

Et.: tc. *çavdar* ‘secară’.

**čavíiã** vezi **čavíiã**.

**čavisés** vezi **čavusés**.

**čábác** vezi **čábôc**.

**čábôc** vezi **čábôc**.

**čábôc** *adv.* Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; AtaM 253/8, 297/19; Dms. Iute, repede; imediat. *Vini cásã și čábôc li le fôárfitli și-l' táľã la cãzítu cõti unęc per din tõati lócurlí.* (Vine acasă și ia repede foarfeca și-i taie bolnavului câte puțin păr din toate locurile.) Pap M<sup>2</sup> 103/32; *Ácu țer s-nu ti zdrãmín, čábôc ócľl' lu dğádu s-ľi dai.* (Dacă vrei să nu te fac praf, imediat să-i dai bătrânului ochii.) DP 65/39; *Čábôc cã-ț ântrãrã vitili ân siminát.* ([Vino] iute că ți-au intrat vitele în semănătură.) Dms s.v.; *Di cõáta maj čábôc nu si fáti.* (Mai repede de atât nu se poate.) Dms s.v.

*Var.*: **čabóc**, **čabôc** (Can<sup>2</sup> 381), **čabúc**<sup>1</sup> (Cap 93), **čábác** (AtaM 253/8, 297/19), **čábôc**.

Et.: tc. *çabuk*.

**čábúc**, *pl.* **čábúti** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; Dms. Ciubuc, lulea. *Čábúcu äi un țigarlóc cu gáura di țigãrã turnátã l-ãnsúsu.* (Ciubucul e un țigaret cu gaura pentru țigară întoarsă în sus.) Cap 93 s.v.; *Cãri-ï cã el, cu čábúcu trázi.* (Cine e ca el, trage din ciubuc.) Dms s.v.; *Lã vëa zãdurmít čábúcu.* (Îl adormise ciubucul.) Dms s.v.; *Am un pom; ân vrãu lui únã óalã jãrbi: čubúcu.* (Am un pom, în vârful lui fierbe o oală: ciubucul. [Ghicitoare: Ciubucul].) Pap M<sup>2</sup> 49/22.

*Var.*: **čabúc**<sup>2</sup> (Can<sup>2</sup> 381), **čubúc**.

Et.: tc. *çibuk* (mac., bg. *čibuk*).

**čácál**, *pl.* **čácál** *s.m.* Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93. Șacal. *Si dunãrã ca țivã čácál.* (Se adunãrã ca niște șacali = S-au adunat precum corbii.) Cap<sup>2</sup> 172/4.

*Var.*: **čacál** (Pap<sup>2</sup> 66; Cap 93), **čacal** (Can<sup>2</sup> 381).

Et.: tc. *çakal* (mac., bg. *čakal*).

**čăcăldisés**, **čăcăldisiri**, **čăcăldisiĵ**, **čăcăldisít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A strica. *Nu lã čăcăldisęã cã vãr vęãri nivólã.* (Nu-l strica, căci poate vei avea nevoie.) Dms s.v.; *Áy dğádi di pimint și-y čăcăldisi.* (O dădu de pământ și o strică.) Dms s.v.; *L-ã čăcăldisít črãcmácu, di țea nu buuiãști.* (Îi e stricat închizătorul [de la pușcă], de aceea nu trage.) Dms s.v.

*Var.*: **čăcărdisés** (Dms s.v.).

Et.: alb. *çakërdisem*.

**čăcărdisés** vezi **čăcăldisés**.

**čăcărkef** *adj. invar.* Cap 93; ALR II s.n., 5, h. 1271/012; ALDM I, h. 531/2, 3; Dms. Cherchelit. *Lãsã-ț-la cã-ï čăcărkef.* (Lăsa-ți-l că-i cherchelit.) Dms s.v.

*Var.*: **čăcăr kef** (ALDM I, h. 531/2, 3),

**čăcărkef**.

Et.: tc. *çakırkeyif*.

**čăcăr kef** vezi **čăcărkef**.

**čăcărlié** vezi **čăcărliã**.

**čăcărliĵ** vezi **čăcărliã**.

**čăcărliã**, *pl.* **čăcărliĵ** *adj.* Pap<sup>1</sup> 40; Can<sup>1</sup> 381; Cap 93 s.v. *čacăr*; Cerna A/121, 122; Wild h. 191/4, 5; ALDM I h. 64/1, 3–6, h. 65/1, 3–6; Dms. Sașiu. *Án drum nuĵbõá un om čăcărliã.* (În drum întâlnești un om sașiu.) Dms s.v.; *Și iãpa, și mõánđu ray čăcărliĵ.* (Și iapa, și mânzul erau sașii.) Dms s.v.

*Var.*: **čăcărliã** (Pap<sup>1</sup> 40; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93), **čăcărlié** (Wild h. 191/4), **čăcărlié** (Wild h. 191/5), **čăcărliĵ** (ALR I, 1, h. 68/013; Wild h. 191/3; ALDM I, h. 64/7).

Et.: tc. *çakırlı*.

**čăclaz** vezi **čécláz**.

**čăclás** vezi **čécláz**.

**čăcmác** vezi **črãcmác**.

**čăcărkef** vezi **čăcărkef**.

**čăcrác**, *pl.* **čăcrác** *s.n.* AtaM 83/18; Dms. Mecanism cu mișcare circulară; rodan.

Et.: tc. *çıkrık*.

**čăcúri** vezi **sicúri**.

**čăcút** s. Cap 93; Dms. Nume de plantă.

Et. nec.

**čădǫár** vezi **čădǫr**.

**čădǫr**, pl. **čădǫrǎ** s.n. Cap 93; Cerna A/Supl; Dms. Cort. *Di iúndi să știu că cǫla vǎa un čădǫár gúptǎesc.* (De unde să știu că acolo era un cort țigănesc.) Dms s.v.; *Nu si púni căsa cu čădǫáru.* (Nu se compară casa cu cortul.) Dms s.v.; *Nu vǎa iúndi s-ti puimǎs di čădǫárǎ.* (Nu era [loc] unde să scoți capul de corturi.) Dms s.v.

Var.: **čadór** (Cap 93), **čădǫr** (Cerna A/Supl), **čădǫár**.

Et.: tc. **čadır**.

**čăfút**, **čăfútǎ** pl. **čăfút**, **čăfútǎ** s.m. și f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66, 67; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; ALR I, 2, h. 215/013; Dms. Evreu, evreică. *Múmǎ-sa li vindǎǎ țǎi óáúǎli la un čăfút.* (Mamă-sa le vindea ouăle acelea unui evreu.) Pap M<sup>2</sup> 140/4; *Sǎrata, cǫn viní čăfútu, zisi la múmǎ-sa: „La junglǎș púlu?”* (Seara, când veni evreul, îi zise mamă-sii: „Ai tăiat puilul?”) Pap M<sup>2</sup> 140/8.

♦ *Čăfút di sǫmbǎtǎ.* (L i t. Evreu de sâmbătă. = Se spune despre un om zgârcit.) Cap<sup>2</sup> 172/7.

Var.: **čafút**, **čafútǎ** (Can<sup>2</sup> 381).

Et.: tc. **čifut**.

**čăgǎrlǫc** vezi **țigǎrlǫc**.

**čáir**, pl. **čáirǎ** și **čáirur** s.n. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 123/012; Cerna A/865, 1055; Wild h. 277/1–7; Dms. Loc de pășune; ceair, izlaz. *Si dúți ǎn un čáir ili vrínǎ mučǎrǎ, iúndi la lǎgǎ cállǎ, di pasc ǎn vǎrǎ.* (Se duce pe o pășune sau în vreo luncă, unde leagă caii, de pasc vara.) Pap M<sup>2</sup> 106/10; *Cǎ-ú laǐ váca di úa, cǎ-ú duș ǎn un čáir cu iǎrba pǎn di cǫálcu.* (Luai vaca de aici, o dusei pe o pășune cu iarba până la șolduri.) Cap<sup>2</sup> 114/18; *Flǎrǎ un čáir țe vǎe iǎrbǎ múltǎ și măccǎtǎ.* (Găsirǎ o pășune care avea iarbă multă și mare.) Cap<sup>2</sup>

41/28; *Si dúsi s-la páscǎ cállǎ ǎn čáir.* (Se duse să pască caii în izlaz.) Cap<sup>2</sup> 64/41; *Dúsi doi caǐ, ll ligǫ ǎn un čáir și la trimǎsi vǎcǎru s-lǎ vǎgǎllǎ.* (Aduse doi cai, îi legă într-un izlaz și trimise văcarul să-i păzească.) DP 36/20.

♦ *Tu la aǐ dupǎscút čáiru.* (L i t. Tu ai terminat de păscut pășunea. = Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul.) Pap M<sup>2</sup> 65/38.

Var.: **čáir**.

Et.: tc. **çayır**.

**čáirlǫc** vezi **čáirlǫc**.

**čáirlǫc** vezi **čáirlǫc**.

**čáirlǫc**, pl. **čáirlǫți** s.n. Cap 93 s.v. *čáir*; ALR II s.n., 1, h. 122/012, h. 123/012; Dms. Fâneată. *Čáirlǫc [ǎi] lǫcu di iúndi si cosǎti čáiru.* (Fâneată [e] locul de unde se cosește iarba de pe pășune.) ALR II s.n., 1, h. 123/012.

Var.: **čáirlǫc** (Dms), **čáirlǫc**, **čáirlǫc** (ALR II s.n., 1, h. 122/012; Dms s.v.).

Et.: tc. **çayırlik**.

**čǎkǎǎ** vezi **čikǎǎ**.

**čǎlǎpǎn**, pl. **čǎlǎpǎni** s.n. Dms. Bucată mare (de pâine, carne, brânză etc.); halcă. *Di tǎmǎkǎrlǫc vǎa grǎbnǎ un čǎlǎpǎn di brǫnǎđǎ.* (Din lăcomie apucase o halcă de brânză.) Dms s.v.; *Dǫa-l un čǎlǎpǎn, sǎ si sǎturǎ.* (Dă-i o bucată mare, să se sature.) Dms s.v.

Et. nec.

**čǎlbínǎ**, pl. **čǎlbín** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; Cerna A/61, 92; Dms. Țeastă, craniu, căpățână; cap. *Ári čǎlbína gǫllǎ.* (Are țeasta goală [= nu are păr].) Cerna A/92; *Mǎrminturili sa plíni di čalbín.* (Mormintele sunt pline de craniu.) Cap 93 s.v.; *Čǎlbínǎ di om mort.* (Căpățână de om mort.) Dms s.v. F i g. Om prost. *Nu nǎlǎz, bra, čǎlbínu.* (Nu înțelege, bre, prostule.) Cap 93 s.v.; *Eǐ, čǎlbínu, iúndi caǐ?* (Hei, prostule, unde te uiți?) Dms s.v.

♦ *Cări si ănvirină, di lui ălbînă [să iŭă]!* (Cine se supără, de capul lui [să-i fie]!) Dms s.v.

*Var.*: **ălbînă** (Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66).

Et. nec.

**ălbúr**, *pl. călbúră* și **ălbúrur** *s.n.* Cap 93; Cerna A/1470; Dms. Ouă ochiuri fierte în apă. *Téta dără bun ălbúr.* (Mătușa pregătea ouă ochiuri gustoase.) Dms s.v.; *Lŭ s-lă năstúpă cu plăiŭŭ, cŭpani di gălnă, ălbúr și ticúș.* (Începu să-l îndoape cu plăcinte, copane de găină, ouă ochiuri și plăcintă de lăptuci.) DP 56/23.

Et. nec.

**ăldisés**, **ăldisiri**, **ăldisii**, **ăldisít** *vb.* IV. *Intranz.* Dms. A se sminti, a se zăpăci. *Di cŭn lă bătúră túrŭl, ăldisí făkíru.* (De când îl bătura turcii, s-a smintit sărmanul.) Dms s.v.; *Ăldisí di ănvîțari.* (S-a zăpăcit de [atăta] învățat.) Dms s.v.

*Et.*: tc. **çıldirmek**.

**ălgíjă**, *pl. ălgíj* *s.m.* AtaM 116/16. Lăutar. P. e x t. Țigan.

*Et.*: mac., bg. **čalgija** (tc. **çalgı**).

**ălíră**, *pl. ălír* *s.f.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 66, 68; Can<sup>2</sup> 381, 384; Cap 93; ALR II, 2, h. 308/012; Cerna A/2355; Dms. Mâtcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii). *Si dúsiră ălírili la băcólă.* (Se aduseră mâtcile la stână.) Cap 93 s.v.

*Var.*: **ălíră** (Pap<sup>2</sup> 66), **ărilă** (Can<sup>2</sup> 382), **ărilă** (Cap 93 s.v. *ălíră*), **ăléră** (Cerna A/2355; Dms s.v.), **ălíră** (Pap<sup>1</sup> 41), **ărilă** (Pap<sup>2</sup> 68), **ărlă** (Cap 102).

*Et.*: bg. **čurilo**.

**ălnés**, **ălniri**, **ălnii**, **ălnít** *vb.* IV. *Intranz.* și *tranz.* Cap 93; ALR I, 1, h. 142/012; Dms. **1.** A izbi, a lovi. *Lă ălní cu rŭpa ăn cap.* (Îl izbi cu piatra în cap.) Dms s.v. **2.** A (se) sminti. *Ŭomu ălní la mínti.* (Omul s-a smintit [la mînte].) ALR I, 1, h. 142/012; Dms s.v.; *Lă ălníră ăărăvínili.* (Îl smintiră stafiile.) Dms s.v.

*Et.*: mac. **čalne**, bg. **čalna**.

**ălnít**, **ălnítă**, *pl. ălnít*, **ălníti** *adj.* Dms. Smintit. *Nu ti ănŭlíz că-ŭ ălnít.* (Nu te înțelegi [cu el], că e smintit.) Dms s.v. *Substantivat.* Nebun. *Cŭn să trec prin váli, óla ălnítu.* (Când să trec prin râu, iată nebunul.) Dms s.v.

*Et.*: vezi **ălnés**.

**ălŭác** vezi **ălŭc**.

**ălŭám** vezi **ălŭm**.

**ălŭc**, *pl. ălŭt* *s.m.* Dms. Lungan. *Ălŭác, s-nu lă junŭ, Dŭmnu s-ti vxăglă!* ([Este] un lungan, să nu-l poți ajunge, Doamne ferește!) Dms s.v.

*Var.*: **ălŭác**.

*Et.*: tc. **çalâk**.

**ălŭm**, *pl. ălŭmur* *s.n.* Dms. Grozăvie; lăudăroșenie. *Bra, ŭ-ŭ ŭsta ălŭám?* (Măi, ce-i grozăvia asta?) Dms s.v.; *Ălŭámurli lui nu vărés lă noi.* (Lăudăroșeniile lui nu țin la noi.) Dms s.v.; *Pétru ălŭám ăi lă tălári lămni.* (Petre e o grozăvie [= e grozav] la tăiat lemne.) Dms s.v.

*Var.*: **ălŭám**.

*Et.*: tc. **çalm**.

**ămbás** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 106/012; Cerna A/1006, 2025; ALDM II, h. 878/1-6; Dms. **1.** Mătase de porumb. *[Gărnișoru] zăcătŭ să gripéscă ămbás.* ([Porumbul] a început să facă mătase.) Cerna A/2025; *Čumbáșu di pič ăi bun di ăaj di túsi.* (Mătasea de știulete e bună pentru ceai de tuse.) ALR II s.n., 1, h. 106/012; *Piču di gărnișŭr ări ămbás.* (Știuletele de porumb are mătase.) Dms s.v.; *Lăjă ămbásu di la pičur și dără ŭgŭár.* (Lua mătasea de la știuleți și făcea țigări.) Dms s.v. **2.** (Smoc de) păr. *Si cățără di ămbás.* (Se apucară de păr.) Cap 93 s.v.; Dms s.v. **3.** (La cai) Coamă.

*Var.*: **ămbăș** (Can<sup>2</sup> 381; Cap 93 s.v.), **čumbás** (Pap<sup>2</sup> 68), **čumbăș**.

*Et.*: tc. **ğambas** (Cap 93).

**ămbăș** vezi **ămbás**.

**čambulónă** vezi **čambulónă**.

**čambulónă**, *pl. čambulóni s.f.* Cap 94 s.v. *čambúľ*. Moț mare; buclă mare de păr.

*Var.*: **čambulónă** (Cap 94 s.v. *čambúľ*).

*Et.*: din **čambúľ** + **ónă**.

**čambúľ**, *pl. čambúľă s.n.* Can<sup>1</sup> 381; Cap 94; Cerna A/Supl; Dms. **1.** Moț; moț de pasăre. *Un puľ cu čambúľ!* (O pasăre cu moț.) Dms s.v.; *Čurčulčánu ári čambúľ!* (Ciocârlanul are moț.) Dms s.v.; *Cáčúya ta áĭ cu čambúľ!* (Căciula ta e cu moț.) Dms s.v. **2.** Buclă de păr; zulf. Dms. **3.** Glugă. Dms.

*Var.*: **čambúľ** (Can<sup>1</sup> 381).

*Et. nec.*

**čambúľcă**, *pl. čambúľki s.f.* Can<sup>2</sup> 381 s.v. *čambúľ*; Cap 94 s.v. *čambúľ*; Wild h. 107/2; Dms. **1.** Moț mic. **2.** Cioc, plisc. Wild h. 107/2. F i g. Moțat; isteț. *Ľúndi ti duť, čambúľcu, di ti ángunisés?* (Unde te duci, isteato, de te grăbești?) Dms s.v.; *Ľa-ŭ, vini čambúľca!* (Uite-o, vine moțata.) Dms s.v.

*Var.*: **čambújcă** (Wild h. 107/2), **čambúľcă** (Can<sup>2</sup> 381 s.v. *čambúľ*).

*Et.*: din **čambúľ** + **-că**.

**čáméntă** vezi **čiméntă**.

**čämpár**, *pl. čämpără s.n.* Cap 94; Dms. **1.** Lemn strâmb, noduros. *Din urmán sáľdi čämpără flȃa sã táľă.* (Din pădure numai lemne strâmbे a găsit să taie.) Dms s.v.; *Pisăiášti ca čämpără di smărgăcă.* (Scrie ca niște bețe strâmbे de ienupăr.) Cap<sup>2</sup> 172/8. **2.** Așchie, spin. *Áť ántroá un čämpár án călcóán.* (Îți intră un spin în călcâi.) Dms s.v.; *Vizú că viĝea, an únu pičúár, un čämpár.* (Văzu că avea o așchie într-un picior.) MP 92/22.

*Var.*: **čämpără** (*s.f.* Cap 94).

*Et.*: tc. dial. **čampara** (Suciu 346), bg. **čampara** (Mladenov s.v.), mac. **čampari**. **čämpără** vezi **čämpár**.

**čämpărăs**, **čämpăriri**, **čämpărĭj**, **čämpărĭt** *vb.* IV. *Intranz.* Can<sup>2</sup> 381; Cap 94; Dms. A se împletici. *Čȃn čämpărăĝá, cădĝá fákiru.* (Când se împleticea, cădea sărmanul.) Dms s.v.; *Micu pišĭm čämpărăĝásti.* (Copilul mic mai întâi se împleticește.) Dms s.v.

*Var.*: **čämpărăs** (Can<sup>2</sup> 381), **čăpărăs** (Dms s.v.).

*Et.*: der. de la **čämpár**.

**čämpárlĭv**, **čämpárlĭvă**, *pl. čämpárlĭv, čämpárlĭvi adj.* Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat; (despre oameni) cu picioare strâmbе. *Čämpárlĭvili ľĝámni ľă privărtés táru.* (Lemnele strâmbе răstoarnă încărcătura.) Dms s.v.; *Ľă țela ál zic čämpárlĭv că čämpărăĝásti.* (Aceluia îi zic că e cu picioare strâmbе pentru că se împleticește.) Dms s.v.

*Et.*: din **čämpár** + **-lĭv**.

**čämpárlȝsă**, *pl. čämpárlȝsi s.f.* Pap<sup>2</sup> 69. Temenea; salut turcesc.

*Et.*: vezi **čämpărăs**.

**čämpărăs**, **čämpărăsă**, *pl. čämpărăs, čämpărăsi adj.* Can<sup>2</sup> 381; Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat.

*Var.*: **čämpărăs** (Can<sup>2</sup> 381).

*Et.*: din **čämpár** + **-ós**.

**čámúg** vezi **čámúgă**.

**čámúgă**<sup>1</sup>, *pl. čámuz s.f.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 381; Cap 94; ALR II s.n., 4, h. 1203/012; Dms; ALDM I, h. 5/1, 3, 4, 7. **1.** Ciomag; măciucă (din lemn sau fier). *Cu čámúga s-ti véĝľĭš di cȃán.* (Cu ciomagul să te păzești de câini.) Dms s.v.; *Púsi izmikáru la pȃártă sã ŝtĝă cu čámúzli.* (Puse sluga la poartă să aștepte cu ciomegele.) Cap<sup>2</sup> 40/25; *Să ľĝ čámúgu di ĩer ántro tĭni ŝi sã ántriĭn.* (Să iei măciuca de fier în fața ta [= cu tine] și să intri.) Cap<sup>2</sup> 139/5. **2.** Ciocan de lemn folosit în pielărie. ALR II s.n., 4, h. 1203/012.

*Var.*: **čamúgă** (Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 381), **čāmúg** (*s.n.*), **čumúgă** (ALDM I, h. 5/1, 7).

*Et.*: tc. **čomak** (mac., bg. **čomak**).

**čāmúgă<sup>2</sup>** vezi **čāmuligă**.

**čāmuligă**, *pl.* **čāmulíz** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALR I, 1, h. 6/013; Cerna A/62; ALDM I, h. 5/1, 5–7; Dms. Cucui, umflătură la cap. *Ca-l' trási úna-n cap, a'l' ișó úná čamuligă*. (Când îi trase una-n cap, îi ieși o umflătură.) Cap 101 *s.v.* *čúmă*; *Ti čální vrin? aī úná čāmuligă*. (Te-a lovit cineva? Ai un cucui.) Dms *s.v.*

*Var.*: **čāmuligă**, **čāmúgă** (Cap 101 *s.v.* *čúmă*), **čūmuligă** (Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALDM I, h. 5/1, 7; Dms *s.v.*).

*Et.*: de la **čúmă**.

**čāncór**, *pl.* **čāncóră** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 381; Cap 94; Cerna A/1293, Supl; Wild h. 41/4; Dms. Buștean, lemn (ars). *Púsi undóy čāncóră pri foc*. (Puse câțiva bușteni pe foc.) Cap 94 *s.v.*; *Cumpărăi un tar di čāncóră*. (Cumpărai o sarcină de bușteni.) Dms *s.v.*; *Di la trisniri sã čāncóarli*. (De la trăznet au rămas buștenii arși.) Dms *s.v.*; *Aș turi ócl'i și, dúpu un čāncór, uzó rãčcáit di măcsóm*. (Aruncă o privire și, [de] după un buștean, auzi scâncit de prunc.) DP 72/35. F i g. Persoană cu fața închisă la culoare, persoană urâtă. *Čāncóru!* (Urătule!) Dms *s.v.*; *Čāncór aň eș*. (Îmi ești negru înaintea ochilor [= ești urât].) Cap 94 *s.v.*; *Čāncór [čāncón] négru*. (Urât rău.) Pap M<sup>2</sup> 77/34. P. e x t. Călugăr.

*Var.*: **čāncón** (Pap<sup>2</sup> 66), **čāncór**.

*Et.*: bg. **čėkor** (Cap 94), mac. **čėkor**.

**čāncórcă**, *pl.* **čāncórkı** *s.f.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*; Dms. Femeie rea, urâtă, păcătoasă.

♦ *Că vrină čāncórcă*. (Ca o femeie rea, urâtă, păcătoasă.) Dms *s.v.*

*Et.*: din **čāncór** + **-că**.

**čāncordėj**, *pl.* **čāncordėjı** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*. Poreclă ce se dă oamenilor oacheși.

*Et.*: vezi **čāncór**.

**čāncurleáti**, *pl.* **čāncurleț** *s.m.* Dms. Buturugă mică.

*Et.*: vezi **čāncór**.

**čāníccă** *s.f.* Cap 94; ALDM II, h. 878/7; Dms. Porumb. *Águ, dca-n un šinic di čāníccă*. (Boierule, dă-mi o baniță de porumb.) Dms *s.v.*

*Var.*: **čīníccă** (ALDM II, h. 878/7).

*Et.*: mac., bg. **pčenička**.

**čānilúc** *s.* Pap<sup>2</sup> 66; Cap 94; Dms. Plantă erbacee cu flori cu miros plăcut albinelor, cu care se freacă stupul; mătăcină.

*Var.*: **čānilóc** (Pap<sup>2</sup> 66), **čānilúc** (Cap 94).

*Et.*: cf. **čālluc**.

**čānušár**, *pl.* **čānušári** *s.n.*, **čānušár** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čānúšă*; Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa. F i g. Persoană leneșă, care nu face nimic și stă mai mult pe lângă vatră.

*Et.*: din **čānúšă** + **-ár**.

**čānušárnic**, *pl.* **čānušárniți** *s.n.* Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa.

*Et.*: din **čānušár** + **-nic**.

**čānúšă** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 381; Cap 94; Cerna A/738; ALDM II, h. 665/1–7; Dms. Cenușă. *La le [móáša] micu di la únđi pišim cu rakúđ [..] și la pāspálă tot cu čānúšă*. (Îl ia [bătrâna] pe cel mic de-l unge mai întâi cu rachiu [...] și-l presară tot cu cenușă.) Pap M<sup>2</sup> 117/24; *Ácu cáťă [stróinicu] sã rómă cu máša prin čānúšă, túntę si nřilęzi ca-ų țeri řęta*. (Dacă [pețitorul] începe să scurme cu vătraiul prin cenușă, atunci se înțelege că o cere pe fată.) Can T<sup>1</sup> 274/3; *Řęta-l' spúsi ca trāndáfil'li sa ișóť din čānúša lu méru*. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușa mărunții.) Can T<sup>1</sup> 279/38; *Řęta [..] aų dānó tóťă čānúša și-ų angrupó-n grăđină*. (Fata [...] adună toată cenușa și o îngropă în grădină.) Can T<sup>1</sup>

279/32; *Și faț ună pōini tu cānūșă.* (Să faci [= să coci] o pâine în cenușă.) Cap<sup>2</sup> 95/43; *Țēla fićōru scōti izmēnili, li āmplā cu cīnūșă.* (Băiatul scoate izmenele, le umple cu cenușă.) Cap<sup>2</sup> 36/46; *Rōstu a l' ți āmplā di cīnūșă.* (Gura i se umple de cenușă.) Cap<sup>2</sup> 37/1.

♦ *Āi jar cupirit cu cānūșă.* (L i t. E jar acoperit cu cenușă. = E un om ascuns, care mocnește, nu se exteriorizează.) Cap<sup>2</sup> 217/2; *Cānūșa s-nu rămōnă di tīni!* ([Nici] cenușa să nu rămână din tine!) Pap M<sup>2</sup> 59/12.

*Var.*: **čanūșă, cīnūșă.**

*Et.*: lat. \**cinusia*.

**čanușicav** vezi **čanușicāv.**

**čanușicāv, cānușicāvă, pl. cānușicāv, cānușicāvi** *adj.* Can<sup>2</sup> 381; Cap 94 s.v. *cānūșă*; Dms. Cenușiu. *Pēru nu l-u alb, l-u cānușlicāv.* (Părul nu-i e alb, îi e sur.) Dms s.v.

*Var.*: **čanușicāv** (Can<sup>2</sup> 381), **čanușicav** (Cap 94 s.v. *cānūșă*); **čanușlicāv.**

*Et.*: din *cānūșă* + *-ic(āv)*.

**čanușlicāv** vezi **čanușicāv.**

**čanușós, cānușósă, pl. cānușós, cānușósi** *adj.* Can<sup>2</sup> 381; Cap 94 s.v. *cānūșă*. Plin (acoperit) de cenușă.

*Var.*: **čanușós** (Can<sup>2</sup> 381).

*Et.*: din *cānūșă* + *-ós*.

**čāpāldisēs, čāpāldisīri, čāpāldisīj, čāpāldisīt** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A fura, a șterpeli, a ciordi. *Di cōāti or vīni, čāpāldisīqāști cāti Țivagódqā.* (De câte ori vine, șterpelește câte ceva.) Dms s.v.; *Țēla čāpāldisīqāști.* (Acela [cam] ciordește.) Dms s.v.; *Pān s-mi zāpucāt, lūpu āy čāpāldisī uāiā.* (Până să mă uit, lupul a șterpelit oia.) Dms s.v.; *Țīsta-ī șej čāpāldisīt.* (Āsta-i lucru șterpelit.) Dms s.v.

*Et.*: tc. **čōplenmek.**

**čāpārāścă, pl. čāpārōšt** *s.f.* Can<sup>2</sup> 381; Cap 94; Dms. **1.** Țăpoi cu care se adună fânul. **2.** Crăcană. *Să am ună čāpārāścă di*

*să-n fac ună lāștică.* (Dacă aș avea o crăcană, mi-aș face o praștie [cu elastic].) Dms s.v.; *Și rāșōnu āri čāpārāścă.* (Și rāșchitorul are crăcană.) Dms s.v. **3.** Semn în urechea oii în formă de furcuță.

*Et.*: mac. **čeporoška.**

**čāpārēs** vezi **čāmpārēs.**

**čāpāróg, pl. čāpārōzi** *s.n.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 66; Cap 95; Dms. Distanța cuprinsă între degetul mare și arătător; șchioapă.

*Uom mări cōt un čāpāróg.* (Om de-o șchioapă.) Cap 95 s.v.; *Ună pālmă și un čāpāróg.* (O palmă și o șchioapă.) Dms s.v.; *Si nāscucusāști, el āj cōat un čāpāróg.* (Se umflă-n pene [și] el e de-o șchioapă.) Dms s.v.

*Var.*: **čapāróg** (Pap<sup>2</sup> 66; Cap 95).

*Et.*: mac. **čeperok.**

**čāpcăiēs, čāpcăiri, čāpcăi, čāpcăit** *vb.* IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 381, 384; Cap 95, 98; Cerna A/373; ALDM I, h. 316/1–7; Dms. A atinge (cu mâna), a pune mâna; a lua; (despre lână) a scărmana. *Lo s-la čāpcăiāscă cūārnu.* (Începu să atingă cornul.) MP 180/25; *S-nu čāpcăiēs ūrdinqā.* (Să nu pui mâna peste tot.) Cap 95 s.v.; *Nu-ū čāpcăiā fēāta, cā sā mănānț kutēc.* (Nu atinge fața, că o să mănânci bătaie.) Dms s.v.; *Prot și prot [lōna] u pupārēām [...], si uscā, oū čipcăiām, oū dunām tru sac.* (Întâi de toate [lâna] o opăream [...], se usca, o scărmanam, o adunam în sac.) AtaM 368/8; *Li čāpnēs [ōili] cu tēcūnili la Țipā și la cōdă.* (Le ating [oile] cu tăciunele pe șold și pe coadă.) Can T<sup>1</sup> 270/21; *La čipnēști fićōru cu cāpu [la jēlcă] ān pătru razglōbur.* (Atinge copilul cu capul [broaștei țestoase], la [cele] patru încheieturi.) Pap M<sup>2</sup> 101/30; *Cōn s-u čāpnēs [mqāsa] cu ună buruvālēcă, Ți Țer, Țqā sā scōātă.* (Când o s-o atingi [masa] cu un linguroi, ce vrei, aceea o să scoată [= o să facă].) DP 112/13; *CuȚitāșu ra blagoslovīt, șa cā, sālđi s-la čāpnqāi un*

*om cu iel, și únășiună muriá.* (Cuțitașul era binecuvântat, așa că, numai să-l fi atins pe un om cu el, și îndată murea.) Pap M<sup>2</sup> 166/7; *Lă ncālđáú [láptili] [...], cu zǎstu lă čăpněú și, cǝn ra mlac, á'puněú siriști ca si cáťá.* (Încălzeau [laptele] [...], îl atingeau cu degetul și, când era calduț, îi puneau cheag ca să se prindă.) AtaM 399/20; *Ti čapniđ cu vilița, di țea ti sculáš.* (Te-am atins cu furca, de aceea te-ai sculat.) Cap<sup>2</sup> 93/21; *Aú čăpní meșsa cu buruváica și ișórá scándi.* (Atinse masa cu linguroiul și apărură scaune.) DP 112/29; *La čăpníră fičúru cu piánili.* (Îl atinseră pe băiat cu penele.) MP 62/2; *Nu mor víki lánti víti, sáldi țǎi și sa čapníti di nibuniľá mor.* (Nu mai mor alte vite, numai cele ce sunt atinse de strigoi mor.) Can T<sup>1</sup> 271/10; *Đărđálinili sa čipníti.* (Zarzărele sunt atinse [de brumă].) Dms s.v.; *Di úáltǎr ra čipnít.* (De alaltăieri era atins [= picnit, se simțea rău].) Dms s.v.; *Áncá nu-đ čipnítá vráča di nári.* (Oala de miere nu e încă atinsă [= e neatinsă; nu e începută].) Dms s.v.; *S-nu mi čipnés că ti plusnés.* (Să nu mă atingi că te pleznesc.) Dms s.v. P. e x t. A atinge, a da de înțeles. *La čăpníđ iundi trubuíá.* (L-am atins unde trebuia [= l-am făcut să înțeleagă].) Cap 95 s.v. *čăpcăiés.* F i g. A fura. *Țișta mult čăpcăiáști, țǎari s-na vigľóám.* (Ásta fură [= pune mâna] mult, trebuie să ne păzim.) Dms s.v.

*Var.:* **čăpcăiés, čăpnés, čăpés, čăpnés, čipcăiés, čipnés.**

Et.: mac. *čepka, čepnuva*, bg. *čepkam.*

**čăpcán** vezi **čăpcón.**

**čăpcánlqác** vezi **čăpconlqč.**

**čăpcón** vezi **čăpcón.**

**čăpconlqč**, pl. **čăpconlqči** s.n. Dms. Hoție; depravare.

*Var.:* **čăpcánlqác** (Dms).

Et.: tc. *čapkinlik.*

**čăpcón**, **čăpcóncă**, pl. **čăpcón**, **čăpcónki** adj. Cap 95; Dms. Hoț,

depravat, stricat. *S-ti vǎglǎ Dómnu di om čăpcón.* (Să te ferească Dumnezeu de omul stricat.) Dms s.v.; *Ěa-đ úbăviččá, mă ári bǎrbát čăpcón.* (Ea e frumușică, dar are bărbat depravat.) Dms s.v.

*Var.:* **čăpcón** (Cap 95), **čăpcán** (AtaM 63/3, 297/20), **čăpcón.**

Et.: tc. *čapkin.*

**čăpés** vezi **čăpcăiés.**

**čăpnés** vezi **čăpcăiés.**

**čăpráz**, pl. **čăprázur** s.n. Dms. Lanț de ceas; agrafă din argint; ceapraz. *Dără-ň un čăpráz lă sat.* (Fă-mi un lanț la ceas.) Dms s.v.

Et.: tc. *čapraz.*

**čăpúg**, pl. **čăpúgur** și **čăpúzi** s.n. Can<sup>2</sup> 381; Cap 95; Dms. Ciomag. *Căťó si-ľ trágă cu čăpúgu și măgáru nu căcă pári.* (Începu să-i tragă cu ciomagul și măgarul nu căca bani.) Cap<sup>2</sup> 89/21; *La sparg fócu cu čapúzili.* (Strică [= sting] focul cu ciomegele.) Can T<sup>1</sup> 268/19; *Ěeľ aș táľá, cári di cári, cáti un čapúg.* (Ei își taie, care mai de care, câte un ciomag.) Can T<sup>1</sup> 269/39.

*Var.:* **čapúg, čupúc** (Can<sup>2</sup> 384), **čupúg** (Cap 95 s.v.).

Et.:

**čăpulǎndǎ** vezi **čupulǎndrá.**

**čăráp** vezi **čărápă.**

**čărápă**, pl. **čăróp** s.f. Pap<sup>2</sup> 66; Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; ALR II s.n., 4, h. 1211/012; Cerna A/1506, Supl; Dms. Ciorap. *Cári upínca și-đ pirdú, cári čarópa.* (Unii își pierdură opinca, alții ciorapul.) Pap M<sup>2</sup> 154/20; *La pičóri pun čaróp, véra, amplítiti di căsă.* (În picioare pun ciorapi, vara, împlețiți în casă.) Can T<sup>1</sup> 262/36; *Caměsa, șagíia, antiriia, čarópli, tóti, íáli-ș țas și-ș li dără.* (Cămașa, haina, rochia, ciorapii, toate, ele și le țes și le fac în casă.) Can T<sup>1</sup> 262/39; *Cáfcu čaróp țer tu, Ítu, dáli róși ili mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Itu, oare roșii sau

albaștri?) Cap<sup>2</sup> 20/2; *Súlă di čăráp*. (Andrea de [împletit] ciorapi.) ALR II s.n., 4, h. 1211/012; *Bărbățeasca rúbă ra di șajică neǵgră; dulám neǵgri și bărnăvǵăță neǵgri, čăráp luńđă, păn di zănúcfl.* (Îmbrăcăminte bărbătească era din șiac negru: dulame negre, pantaloni negri, ciorapi lungi până la genunchi.) AtaM 352/16; *Čărăpa si-ŭ dar strimtă*. (Ciorapul o să-l faci strâmt.) Cap 95 s.v.; *Ăncă un úrdini să trec lă čărápă*. (Să mai trec [= lucrez] încă un rând la ciorap.) Dms s.v.; *Čărǵáp cu ǵurnéc*. (Ciorapi cu model.) Dms s.v.

*Var:* **čarǵp** (s.m. Pap<sup>2</sup> 66), **čarǵpă** (sg.), **čăráp**, **čăráp**, **čărǵáp**, **čărǵp** (Cap 95 s.v.; Dms), **čorǵp**, **čuráp** (Cap 95 s.v.), **čurǵáp** (Dms), **čurǵp** (Can<sup>2</sup> 382; Cap 95 s.v.).

Et.: tc. *čorap* (mac., bg. *čorap*).

**čărăvină** vezi **čărăvină**.

**čăráp** vezi **čărápă**.

**čărăvină**, pl. **čărăvín** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 65, 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; Dms. Stafie, strigoi. *Lisíța știá un cunác ǵúndi șăđđă únă čărăvină*. (Vulpea știa un palat unde stătea un strigoi.) Cap<sup>2</sup> 37/42; *Únă čărăvină a l'isǵ án drum*. (Un strigoi îi ieși în drum.) Cap 95 s.v.; *Pudviit ca čarvină*. (Învăluit ca un strigoi.) Dms s.v.; *Čărăvina sta sub streǵăiă*. (Strigoiul stătea sub streșină.) Dms s.v. F i g. Femeie rea. *Ca vrínă čirvină*. (Ca o femeie foarte rea.) Pap<sup>1</sup> 40 s.v.

♦ *Čirvinli gudués ǵina*. (L i t. Strigoii pregătesc cina. = Se obișnuiește să se spună seara, când în casă se simte miros de untdelemn.) Pap<sup>1</sup> 40 s.v.; *Čirvinli s-ti la!* (Lua-te-ar strigoii! Lua-te-ar dracii!) Pap<sup>1</sup> 40 s.v.

*Var:* **čaravină** (Can<sup>2</sup> 382), **čarvínă**, **čărăvină**, **červínă** (Pap<sup>2</sup> 65), **čirvină** (Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67), **čirvínă**.

Et.: bg. *čaruvina*.

**čărăvinós**, **čărăvinósă**, pl. **čărăvinós**, **čărăvinóși** adj. Dms. (Despre oameni)

Rău; (despre locuri) bântuit (de stafii). *Țǵáli raŭ čărăvinóási ǵǵăti, trimǵăsi di múma lor s-lă urbǵăscă*. (Acelea erau fete rele, trimise de mama lor ca să-l orbească.) DP 65/16; *Toŷ din Ța casă să čărăvinós*. (Toți din acea casă sunt răi.) Dms s.v.; *S-nu ámniș prin čărăvinóási lócur*. (Să nu umbli prin locuri bântuite de stafii.) Dms s.v.

Et.: **čărăvină + -ós**.

**čărcărés**, **čărcăriri**, **čărcărîi**, **čărcărît** vb. IV. Intrans. Cap 95; ALR II s.n., 5, h. 1462/012; Dms. (Despre păsări) A ciripi. *Vǵăra, púll' čărcărés, noi sirbím*. (Vara, păsările ciripesc, noi muncim.) Dms s.v.; *Prin vǵălur și đǵălur púll' čărcărǵăŭ*. (Prin văi și [pe] dealuri păsările ciripeau.) DP 76/10; *Čărcărǵă disúpră di cuiǵ, că vǵa ánrát un șărpi*. (Ciripea deasupra cuibului, fiindcă intrase un șarpe.) Dms s.v.

Et.: der. de la **čăr-čăr**.

**čăr-čăr** interj. Dms. Cuvinte care imită sunetele scoase de păsări; cip-cirip.

Et.: onomatopee.

**čărcăvéf**, pl. **čărcăvǵălá** s.n. Pap<sup>1</sup> 40; Can<sup>2</sup> 382; Cap 96; Dms. (La uși și ferestre) Balama, țâțână; cercevea.

*Var:* **čărcăvéf** (Can<sup>2</sup> 382), **čirčivéf** (Pap<sup>1</sup> 40; Cap 96; Dms.), **čurčuvéf** (Dms s.v.).

Et.: tc. *çerçeve* (bg. *čerčeve*).

**čărdác**, pl. **čărdáŷ**, **čărdáŷi** și **čărdácur** s.m. și n. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; ALDM II, h. 606/1, 2; Dms. **1.** Comarnic, adăpost pentru ciobani; cort. *La amplără lócu di čărdáŷ*. (Umplură locul de corturi.) Cap 95 s.v.; *Ăn čărdác li mulzǵŭ [óŷli]*. ([Oile] le mulgeau în comarnic.) Dms s.v. **2.** Balcon, cerdac; terasă. *Fičóru ǵista toǵătă zúŷa stătǵă án un čărdác și cǵntá din tǵmbúră*. (Flăcăul ăsta toată ziua stătea într-un balcon și cânta din tambură.) Pap M<sup>2</sup> 162/26; *Pri čărdác să stǵam, căvé s-nă bem*. (Să stăm pe terasă, să ne bem cafea[ua]). Dms s.v.

3. Cerdac; punct de observație. *Pri còla cogan treț, ti vğadi din čardác pđáru.* (Când treci pe acolo, te vede paznicul de pe cerdac.) Dms s.v.

*Var.:* **čardác.**

Et.: tc. **čardak** (mac., bg. **čardak**).

**čareășă** vezi **čireășă**.

**čaréc** vezi **čiréc**.

**čaréj** vezi **čiréj**.

**čarilă** vezi **čaliră**.

**čarlóac** vezi **čarlóc**.

**čarlóc**, pl. **čarlóti** s.n. Dms. Tăciune.

*Ăn loc di cərbún, gğali čarlóati.* (În loc de cărbuni, numai tăciuni.) Dms s.v.

*Var.:* **čarlóac.**

Et. nec.

**čárnés**, **čárniri**, **čárnij**, **čárnít** vb. IV.

*Intranz. și refl.* Dms. 1. A țășni, a începe să curgă. *Apa čární cđ din țășún.* (Apa țășni ca dintr-o țeavă.) Dms s.v.; *Șimindgáuli čésmi čárniră.* (Amândouă cișmelele începură să curgă.) Dms s.v.

2. A face pipi. *Si čărneăști fičóru.* (Copilul face pipi.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **šurvam**.

**čárníč**, pl. **čárníč** s.m. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; ALR II s.n., 1, h. 216/012; Cerna A/1193; ALDM II, h. 1034/1-6; Dms. Dud. *Lğ únă frónđă di čárníč plínă cu búbi și-ų dúsi ға.* (Luă o frunză de dud plină cu gândaci de mătase și o aduse aici.) Pap M<sup>2</sup> 152/7; *Dinjúr di Lumnița ári múlti vínur și gárdínur cu čárníč.* (În jurul satului Lumnița sunt multe vii și grădini cu duzi.) Can T<sup>2</sup> 113/7; *Noj, fičuręameșă, cđ nă sculám diminęáta, dunám práčkí di čárníč și dărám foc.* (Noi, copiii, când ne sculam dimineța, adunam crengi de dud și făceam foc.) AtaM 360/21; *Cărnea-ų punęám ăn mățali di pğorc cu únă virđęáúă di čárníč.* (Carnea o băgam în mațele de porc cu o vergea de dud.) AtaM 372/16; *Lă gnoim*

*čárníči!* (Gunoim duzii.) Cap 95 s.v.; *Báhča di čárníč tribuiăști si u săpóm.* (Livada de duzi trebuie să o săpăm.) Cap 95 s.v.; *Grădină di čárníč.* (Grădină [= livadă] de duzi.) Cap 95 s.v.; *Cu frúnzali di čárníč si rănés búbili.* (Cu frunzele de dud se hrănesc gândacii de mătase.) Cap 95 s.v.; *Báfča noăștră ári muľ čárníť.* (Livada noastră are mulți duzi.) Dms s.v.; *La țę simínța ă! drubém frúnđă di țárníť.* (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi mărunțeam frunză de dud.) AtaM 400/19.

*Var.:* **čárníč**, **čárníč** (ALDM II, h. 1034/1-7), **țárníť**.

Et.: bg. **černica**.

**čárníčcă**, pl. **čárníčkí** s.f. Can<sup>2</sup> 382; Cap 95 s.v. *čárníč*; Cerna A/1192; ALDM II, h. 1033/1-7; Dms. Dudă. *Ári čárníčki și neágri și álbi.* (Există dude și negre și albe.) Dms s.v.

*Var.:* **čárníčcă** (Can<sup>2</sup> 382), **țárníčcă** (ALDM II, h. 1033/7).

Et.: din **čárníč** + **-că**.

**čarqáp** vezi **čarápă**.

**čárońisít**, **čárońisítă**, pl. **čárońisít**, **čárońisítí** adj. Dms. Uscat; slab, stafidit. *Pimíntu ra čárońisít, nu dănqám ič tíva.* (Pământul era uscat, n-am adunat absolut nimic.) Dms s.v.; *Făkíru, cğat ăj čárońisít.* (Sărmanul, cât e de slab.) Dms s.v.; *Buțmánu mári, ămă čárońisítí gărńúțili.* (Ciorchinele [este] mare, dar boabele [sunt] stafidite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **čeren** 'negru; (fig.) întunecat, funest'.

**čarqóp** vezi **čarápă**.

**čarpés**, **čarpíri**, **čarpíj**, **čarpít** vb. IV. *Intranz.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 95; A scoate lichid dintr-un vas; a turna.

Et.: bg. **čerpja**.

**čarșáf**, pl. **čarșáfur** s.n. ALDM II, h. 698/1; AtaM 83/21. Față (de masă). *Čarșáf di másă.* Față de masă. ALDM II, h. 698/1.

*Var.*: **čaršáv** (AtaM 83/21).

*Et.*: tc. **čaršaf** (mac. **čaršav**, bg. **čaršaf**).

**čaršáv** vezi **čaršáf**.

**čaršijă**, *pl.* **čaršij** *s.f.* Dms. Piață, târg.

*S-lă tállă și s-l-u dúcă cǎja ăn čaršijă.* (Să-l taie și să i-o ducă pielea la târg.) DP 58/4.

*Et.*: mac., bg. **čaršija** (tc. **čarši**).

**čarvís** vezi **čirivís**.

**čășmă** vezi **čěsmă**.

**čátál**, *pl.* **čátáli** *s.n.* Wild h. 42/2;

Dms. Ramificație. P. e x t. Ramură. *Vča un prun cu trei čátáli.* (Era un prun cu trei ramuri.) Dms s.v.; *Un čátál lu núca da ăn triúša nǎastră.* (O ramură a nucului dă în curtea noastră.) Dms s.v. F i g. Crac; pas. *Nu lă jung că ári čátál mári.* (Nu-l ajung că are pasul mare.) Dms s.v.; *Idváj fčási un čátál căpidánu și, că la sfitní cu un lemn ăn cap, cǎta-l fu.* (Abia făcu un pas căpetenia [hoților] și, când îl arse [= pocni] cu un lemn în cap, atâta-i fu.) DP 47/33.

*Var.*: **catále** (Wild h. 42/2).

*Et.*: mac., bg. **čatal** (tc. **čatal**).

**čätărúoc** vezi **četăróc**.

**čätíă** vezi **čätíjă**.

**čätíjă**, *pl.* **čätíj** *s.f.* Cap 96; Wild h.

407/2, 4, 7; Dms. Acoperiș la casă; tavan. *Nă ăngunisím să púnim čätíjă, s-nu nă căřă iárna.* (Ne grăbim să punem acoperișul, să nu ne prindă iarna.) Dms s.v.; *Măncă, ma an čitíjă s-nu ti pucăř.* (Mănâncă, dar în tavan să nu te uiți.) MP 82/21. F i g. Partea superioară a corpului; cap. *L-ancălicără țčáli di čätíje.* (L i t. L-au copleșit cele din cap. = Se spune despre cineva care s-a enervat rău.) Cap 96 s.v.

*Var.*: **čatía** (Wild h. 407/2), **čätíă** (Wild h. 407/4), **čätíje**, **čitie** (Wild h. 407/7), **čitíjă**.

*Et.*: mac. **čatija** (tc. **čati**).

**čätíje** vezi **čätíjă**.

**čăúș**, *pl.* **čăúș** *s.m.* Dms. Grad militar în armata turcească; sergent.

*Et.*: tc. **čavuş** (mac., bg. **čauš**).

**Čăvdáru** vezi **Čăvdár**.

**čăvîjă**, *pl.* **čăvîj** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382;

Cap 96; ALDM II, h. 643/1–3, 5–7; Dms. Cui (de lemn); pană de despăcat lemne. *Dără șápti čăvîj cǎt mijlucánu jčjit lu micu.* (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilașului.) Pap M<sup>2</sup> 107/5; *Čăncóru si dispică cu čăvîjă.* (Buturuga se despăcă cu pana.) Dms s.v.; *Anțápăj únă čăvîjă.* (Bătui un cui.) Cap 96 s.v.

♦ *Al traș únă čăvîjă.* (L i t. I-am tras un cui [= o țepă]. = L-am păcălit.) Cap 96 s.v.

*Var.*: **čăvîjă**, **čivîjă** (AtaM 297/23, ALDM II, h. 643/2), **čuvîjă** (ALDM II, h. 643/1).

*Et.*: mac., bg. **čivija** (tc. **čivi**).

**čăvisés** vezi **čăvúses**.

**čăvré**, *pl.* **čăvréjur** *s.n.* AtaM 197/16, 297/21. Batistă.

*Et.*: tc. **čevre** (mac. **červe**).

**čăvusés**, **čăvusíri**, **čăvusíj**, **čăvusít** *vb.*

IV. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 96 s.v. *čăvîjă*; Dms. A bate în cuie, a lega strâns; a cetlui. *Sta ca čăvusít.* (Stă ca bătut în cuie.) Dms s.v.; *Lă čăvusíș nódu lă șărvétă.* (Ai legat strâns nodul la batistă.) Dms s.v.; *Lă čăvusíj măgáru.* (Am legat bine măgarul.) Dms s.v.

*Var.*: **čăvisés** (Can<sup>2</sup> 382), **čăvisés** (Cap 96 s.v. *čăvîjă*).

*Et.*: der. de la **čăvîjă**.

**čăzbín**, *pl.* **čăzbín** *s.m.* Pap<sup>2</sup> 65; Can<sup>2</sup> 382; Cap 98; Wild h. 61/1; Dms. Ienupăr.

*Ișó lúpu an urmán și măncó vrină iárbă și vrină buápčă di čăzbín.* (Ieși lupul în pădure și mănă ceva iarbă și vreun bob [= ceva fructe] de ienupăr.) MP 86/21; *An čăzbínu țčála vřa un lăpuri.* (În ienupărul acela era un iepure.) MP 242/17; *Cu lăsářa vřăjca, fičúru căzú pri un čăzbín.* (Aplecând(u-se) creanga, băiatul căzu pe un ienupăr.) MP 242/17.

*Var.*: **čespín** (Pap<sup>2</sup> 65; Cap 98 s.v.), **čezbín** (Can<sup>2</sup> 382), **čijbín** (Wild h. 61/1), **čispín** (Cap 98 s.v.), **čizbín** (Cap 98), **čuzbín** (Can<sup>2</sup> 382 s.v.).

Et. nec.

**Čebi** *n.pr.* Cap 96. Nume de bou.

**čecán** vezi **čucán**.

**čéclās** vezi **čéclāz**.

**čéclāz** *s.* Cap 96; Cerna A/1024; ALDM II, h. 893/1, 3-6; Dms. (La grâu) Mustața a spicului; țeapă. *Ári un soi di grȃn fār di čéclaz.* (Există un soi de grâu fără mustăți.) Dms s.v.

♦ **Čéclaz ān óclī.** (Țeapă [= gunoi] în ochi. = Praf în ochi.) Dms s.v.

*Var.*: **čāclaz** (Cerna A/1024), **čāclās** (ALDM II, h. 893/3), **čéclās** (ALDM II, h. 893/1, 4-6), **čiclāz** (Cap 96 s.v.).

Et.: mac. **čeklas**.

**čecmeğēu** vezi **čicmiğē.**

**čelic**, *pl.* **čelīzi** *s.n.* W 24/16. Grindă (de oțel).

Et.: tc. **čelik** (mac., bg. **čelik**).

**čénā** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 65; Pap M<sup>2</sup> 170/30; Can<sup>2</sup> 382; Cap 96. **1.** Oaie sau capră seină, sură, cu lâna amestecată. **2.** Nume de cățea.

Et. nec.

**čengél** vezi **čingél.**

**čéngu** vezi **čingíné.**

**čep**, *pl.* **čépur** *s.n.* Cerna A/2179. Dop de lemn; cep (la butoi.)

Et.: mac., bg. **čep**, dr. **cep**.

**Čépa** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 170/31; Cap 96. Nume de cățea.

**čeréc** vezi **čiréc.**

**Čerēs** *n.pr.* Can<sup>2</sup> 382. Nume topic.

Et.: **čirés.**

**čergár** vezi **čirgár.**

**čérgā**, *pl.* **čerz** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 65; Can<sup>2</sup> 382; Cap 96; Dms. Țol, plapumă, cergă. P. e x t. Cort. **Čérgā giuptēāscā.** (Cort țigănesc.) Cap<sup>2</sup> 218/30.

♦ **Čérgā pri mágár.** (L i t. [Cu] cortul pe măgar. = Se spune despre cei care duc o viață nomadă.) Cap<sup>2</sup> 172/11; **Zer ān ārsi čérga di tīni.** (L i t. Parcă mi-a ars cortul pentru tine. = Sufăr mult.) Can T<sup>2</sup> 107/29.

Et.: mac., bg. **čerga** (< tc. **čerge**, **čergi**).

**černár**, **černārā**, *pl.* **černár**, **černári** *adj.* ALR I, 1, h. 66/012. Zbârlit. *Péru i-uī černár ca buf.* (Părul îi e sbârlit ca al bufniței.) ALR I, 1, h. 66/012.

Et. nec.

**červínā** vezi **čarāvínā.**

**čespín** vezi **čazbín.**

**češālā** vezi **čišālā.**

**češēālā** vezi **čišēālā.**

**Češma albā** *n.pr.* Cap 97 s.v. **čéšmā.** Nume de fântână în *Óšiñ.*

Et.: **čéšmā** + **albā.**

**Češma-di-Crimiját** *n.pr.* Can<sup>2</sup> 382 s.v. **čéšmā.** Nume topic.

Et.: **čéšmā** + *n.pr.*

**Češma-di-Grāmāticu** *n.pr.* Can<sup>2</sup> 382 s.v. **čéšmā.** Nume topic.

Et.: **čéšmā** + *n.pr.*

**Češma-di-Sturlác** *n.pr.* Can<sup>2</sup> 382 s.v. **čéšmā.** Nume topic.

Et.: **čéšmā** + *n.pr.*

**Češma Néscālā** *n.pr.* AtaM 215/3. Nume de fântână în *Óšiñ.*

Et.: **čéšmā** + *n.pr.*

**čéšmā**, *pl.* **čéšmi** *s.f.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; Dms. Fântână; cișmea. *Lo sapa ši începu să strice fântāna.* (Luă sapa și începu să strice fântâna.) Cap<sup>2</sup> 43/41; *Īa, maj ncōla, ĩa, āri únā čéšmā.* (Iacă, mai încolo, iacă, e o fântână.) Can T<sup>1</sup> 278/21; *Únā zúyū li flo sȃāțili lui la čéšmā, cāri si fālēāy cum frāțil lor la vȃay cumpārāt lucrī.* (Într-o zi le întâlni pe prietenele ei la fântână, care se laudau că frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Ay zālīpī cārte pri čéšmā.* (Lipi biletul de cișmea.) Cap<sup>2</sup> 43/15; *Ay știtā lámna s-uū mánčā, cā s-līȃ lāntu insān āpu di la čāšmā.* (Îl aștepta pe zmeu să-l mănânce, ca să ia [și] ceialți oameni apă de la fântână.) MP 18/18; *Țēla doīl frāț amnārā, amnārā, flārā doū čéšmi.* (Cei doi frați merseră ce merseră, găsiră două cișmele.) Cap<sup>2</sup> 48/22; *U duțēy nivēsta pri la čéšmi, u*

*șătăiáú nivésta pri la čéšmi.* (Duceau mireasa pe la cișmele, plimbau mireasa pe la cișmele.) Cerna T; *Si dúsi la țela cu čéšmili.* (Se duse la cel cu fântânile.) Cap<sup>2</sup> 60/11; *Túcu si ań fácă Dómnu țxásti čéšmili úna vin, álta rakíja.* (Dacă mi-ar face Domnul aceste fântâni, una [cu] vin, alta [cu] rachi.) Cap<sup>2</sup> 97/35; *Án nqástri cătúni sáldi čéšmi vxa.* (În satele noastre erau numai cișmele.) Dms s.v.

♦ *La čésmă ápu pǎrtă.* (L i t. Duce apă la fântână. = Taie frunză la câini.) Cap<sup>2</sup> 172/13.

*Var.:* **čásmă, čísmă** (Cap 97 s.v., Dms s.v.), **čósmă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac., bg. *češma* (tc. *ceșme*).

**čéština**, pl. **čéštiń** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 65; Cap 97; Cerna A/1427; Dms. Sită cu găuri mari; ciur. *Cu čéština si țxárni fárina di gárnișór.* (Cu ciurul se cerne făina de porumb.) Cap 97 s.v.

Et.: bg. *čaština*.

**čétă**, pl. **čéti** și **čótur** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Cap 307 s.v. *țxátă*; ALR II s.n., 3, h. 676/012; Cerna A/1354; ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; Dms. Grup, ceată; bandă; haită. *Ișó cumít ńn múnti, ńș fęsi úńă čétă di dǎsprăț di úamín.* (În munți se făcu comitagi, își făcu [= alcătui] o bandă de doisprezece oameni.) Cerna T; *Pri drum nuǐbó úńă čátă di fičór.* (Pe drum întâlni un grup de copii.) Cap<sup>2</sup> 76/40; *Úńă čétă di cumít.* (O ceată [= bandă] de comitagii.) Dms s.v.; *Čétă di lup.* (Haită de lupi.) Pap<sup>1</sup> 40 s.v., ALR II s.n., 3, h. 676/012, Cerna A/1354, ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; *Drúmu cum mirǎáú, diǎdara di úńă țétă di cumít.* (Cum mergeau pe drum, dădură de o bandă de comitagii.) MP 224/17; *Cătilin-cătilin z-dúsara lângă țeta di cumít.* (Încet-încet se duseră lângă ceata de comitagii.) MP 224/19.

*Var.:* **čátă, țxátă** (Cap 307), **țétă**.

Et.: mac., bg. *četa*.

**četăróc**, pl. **četăróți**, **četărqáță** s.n. Cap 97; ALDM I, h. 330/2; Dms. Pas. *Mai*

*prqápi četăróțili!* (Mai aproape [= apropiati] pașii!) Cap 97 s.v.

*Var.:* **četărqóc** (ALDM I, h. 330/2).

Et.: cf. **čăpăróg**.

**čétcă**, pl. **čétki** s.f. Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; AtaM 83/22, 286/5; Dms. Perie. P. e x t. (La animale) Păr în formă de coamă, de smoc. *Aú lq [lisíța] di čétcă și vru să-ú turqáscă ńn bunár.* (O luă [vulpea] de smocul de păr și vru s-o arunce în fântână.) DP 38/24.

Et.: mac., bg. *četka*.

**čétnic**, pl. **čétniț** s.m. Dms. Comitagi. P. e x t. Partizan. *Án drum bătú di čétniț.* (Pe drum întâlni partizani.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *četnik*.

**čezbín** vezi **čăzbín**.

**čfárnés**, **čfárniri**, **čfárníj**, **čfárnít** vb. IV. Intrans. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; Dms. A sfârâi. *Prima púni lu Dómnu [rǎpa] și, acú čifárnęsti, si zíți că niputérea-ı di la Dómnu.* (Mai întâi pune piatra Domnului și, dacă sfârâie, se zice că boala e de la Domnul.) Pap M<sup>2</sup> 109/21; *Úntu čifárni ńn tigánă.* (Untul sfârâi în tigaie.) Cap 97 s.v.; *Cu birbqáțili fris, ńncă čifárá di pri foc, lă vicni sóțu-su, Mítri.* (Cu berbecul fript, încă sfârâia de pe foc, îl strigă pe tovarășul său, Mitri.) DP 55/4; *țxástă rǎpă cabí' nu-ı s-nu čifárnqáscă.* (Nu e cu puțință ca piatra asta să nu sfârâie.) Dms. s.v.; *Cqan să čfárnqáscă, să-ı șupárnęș ápu.* (Când o să sfârâie, să-i picuri apă.) Dms s.v.; *Čfárnqá unqác bíbă di porc.* ([Pune de ] sfârâie [= frige] puțină carne de porc.) Dms s.v.

*Var.:* **čfărqás** (Dms), **čfărós** (AtaM 188/15), **čifărés**, **čifárnés**.

Et.: onomatopee.

**čfărqás** vezi **čfárnés**.

**čfărós** vezi **čfárnés**.

**čfin**, **čfin** interj. AtaM 83/26. Cuvinte care imită ciripitul pițigoiiului.

Et.: onomatopee.

**čfincă**, pl. **čfínki** s.f. Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 382; Cap 97 Dms. Pițigoii. *Čifínkili nu fug iárna*. (Pițigoii nu pleacă iarna.) Cap 97 s.v.; *Čfínca nu fáti záján*. (Pițigoii nu face stricăciuni.) Dms s.v.; *Púsi primcă lă čfínki*. (A pus laț pentru pițigoii.) Dms s.v.

Var.: **čifincă**, **čufincă** (Cap 97 s.v.), **čufingă** (Pap<sup>2</sup> 68).

Et.: cf. bg. **čínka**.

**čjáclás** vezi **čécláz**

**čicláz** vezi **čécláz**.

**čiclazát** vezi **čiclázát**.

**čiclázát** adj. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 96 s.v. *čécláz*. (Despre grâu) Cu boabe negre. *Grøn čiclazát*. (Grâu în al cărui spic se găsesc boabe negre.) Cap 96 s.v. *čécláz*.

Var.: **čiclazát**, **čiclizát** (Can<sup>2</sup> 382).

Et.: der. de la **čécláz**.

**čiclizát** vezi **čiclázát**.

**čicmiğé**, pl. **čicmiğéiur** s.f. Cap 96; ALDM II, h. 697/1; AtaM 48/4, 83/21, 197/16, 297/22; Dms. Sertar.

Var.: **čecmeğéu** (Cap 96).

Et.: tc. **čekmece** (mac., bg. **čekmeđe**).

**čictisés**, **čictisíri**, **čictisíj**, **čictisít** vb. IV. Intrans. Dms. A înnebuni, a se sminti. *Čictisi di frică*. (A înnebunit de frică.) Dms s.v.

Et. nec.

**čicuiés** vezi **čučájés**.

**čičă**, pl. **čiči** s.m. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 98; ALR I, 2, h. 165/012; Cerna A/480, 483; Wild h. 471/1, 2, 4–7, h. 472/6, 7; ALDM I, h. 423/1–6; Dms. Unchi din partea tatălui; fratele tatălui. *La iel a l'viní an criél ca ve un čičă cári ra murár an un cătún turčesc*. (Lui îi veni în minte că avea un unchi care era morar într-un sat turcesc.) Can T<sup>2</sup> 104/27; *Čiča Váni și cu táti sa fraț*. (Unchiul Váni și cu tata sunt frați.) Dms s.v.; *A, bra, la čiča nu vizúș vrin măgar?* (Hei, mă, la unchiul nu văzuși vreun măgar?) Pap M<sup>2</sup> 152/28; *Čiči, cøn tręi, idváj trájés*. (Unchiul, când

trece, abia mai rabd.) Cap<sup>2</sup> 57/17; *Mi, cum si ziț, bra čiču?* (Dar, cum să zici, măi unchiule?) DP 45/10; *Čiči, ańcă si stom ańá?* (Unchiule, o să mai stăm aici?) MP 40/11; *Čiču, cõan s-nă dúțim ń Sărúnă?* (Unchiule, când o să mergem la Salonic?) Dms s.v.

Var.: **čičcă** (Wild h. 472/7), **čičco** (Wild h. 471/7), **čičo** (Wild h. 471/6).

Et.: mac. **čiče**, **čičo**, **čičko**, bg. **čičo**, **čičko**.

**čičcă** vezi **čičă**.

**čičco** vezi **čičă**.

**Čičicája** n.pr. Dms. Vârf muntos în masivul *Cójuc*.

Et.: **čičicájă**.

**čičicájă** s.f. Pap<sup>2</sup> 67; Cap 98; Dms. Pasăre care seamănă cu cioara.

Et.: din **čičă** + **gájă**.

**čičir-pičir** interj. Cap 98. Cuvinte care imită ciripitul păsărilor, cirip-cirip. *Čičir-pičir, čičir-pičir, crat! únă cămgeășă lă*. (Cip-cirip, cip-cirip, hap! luă o cămașă.) Cap 98 s.v.

Et.: onomatopee.

**čičo** vezi **čičă**.

**čičóc**, pl. **čičóť** s.m. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 98 s.v. *čičóť*; Dms. Scai, scaiete. *Nu ň-u frică di čičóť cá sãm cu upinț*. (Nu mi-e frică de scaieți pentru că sunt cu opinci.) Dms s.v.; *Stárníșțea ăj plínă di čičóť*. (Miriștea e plină de scaieți.) Dms s.v.; *S-mi ńcálț și ácu gázés čičóť*. (O să mă încalț chiar dacă pășesc [ca] pe scaieți [= mă strâng pantofii].) Dms s.v. *gázés*.

Et.: bg. **čiček**.

**čičór** vezi **pičór**.

**čičuór** vezi **pičór**.

**čičurúș** vezi **pičurúș**.

**čifărés** vezi **čfárnés**.

**čifárnés** vezi **čfárnés**.

**čifč** vezi **čifčijă**.

**čifčie** vezi **čifčijă**.

**čifčijă**, pl. **čifčij** s.m. Can<sup>2</sup> 382; Cap 97 s.v. *čifț*; Wild h. 256/3, 5; Dms. Plugar

(care are o pereche de boi.) *Je l'sa toț čifčij și bubár.* (Ei toți sunt plugari și crescători de gândaci de mătase.) Can T<sup>1</sup> 262/5.

*Var.*: **čifč** (Wild h. 256/5), **čifčie** (Wild h. 256/3), **čiftčijă** (Dms).

Et.: mac., bg. **čifčija** (tc. **čiftçi**).

**čifncă** vezi **čfncă**.

**čiflicár**, *pl.* **čiflicár** *s.m.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 97 *s.v.* **čiflikă**; Dms. Moșier. *Lă noi, čiflicári l' raŭ turf.* (La noi, moșierii erau turci.) Dms *s.v.*

Et.: **čifliki** + **-ar** (cf. și mac., bg. **čifligar**).

**čiflik** vezi **čifliki**.

**čiflikă** vezi **čifliki**.

**čifliki** (**čiflik**), *pl.* **čifliț** și **čiflikur** *s.f.* și *n.* Cap 97; Dms. Moșie. *Ajdi, Méno, čingí Méno, la nqástră čiflikă.* (Haide, Méno, Méno țiganco, la moșia noastră.) Cap<sup>2</sup> 21/13; *Lámna picási ca ŭom axén ári pri luŭ čifliki.* (Balaurul înțelese că pe moșia lui se află om străin.) Cap<sup>2</sup> 151/7; *Ťéla rápu aŭ lo [fšéata] cu zórləa și fuzi án luŭ čifliki.* (Arapul o luă [pe fată] cu forța și plecă la moșia lui.) Cap<sup>2</sup> 128/14; *Alzisi [...] sã-I ducă kúbiniță din čifliku lu ună lámná.* (Îi zise [...] să-i aducă pepene verde de pe moșia unui balaur.) Cap<sup>2</sup> 150/42; *Sirbím la čifliku lu bégu.* (Muncim la moșia boierului.) Dms *s.v.*

*Var.*: **čiflik**, **čiflikă**.

Et.: tc. **čiftlik** (mac. **čiflig**, bg. **čiflik**).

**čift**, *pl.* **čiftur** *s.n.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; ALR II *s.n.*, 4, h. 935/012; Cerna A/1382; AtaM 83/22, 297/23; Dms. Pereche. *Lără cu iăŭ trăi fuă l' di vin și póini și un čift di tómpáni.* (Luară cu ei trei burdufuri de vin și pâine și o pereche de tobe.) MP 36/18; *Čift ili liŭ.* (Cu pereche sau fără pereche; cu soț sau fără soț.) Cap 97 *s.v.*

*Var.*: **čiftu** (AtaM 83/22, 297/23).

Et.: tc. **čift** (mac., bg. **čift**).

**čiftčijă** vezi **čifčijă**.

**čifté**, *pl.* **čiftéur** *s.n.* Dms. Armă de vânătoare. *Un luváč cu čifté.* (Un vânător

cu armă de vânătoare.) Dms *s.v.*; *Cu čiftéja lă tálčóá.* (Îl omorî cu arma de vânătoare.) Dms *s.v.*

*Var.*: **čiftéjă** (*s.f.*).

Et.: tc. **čifte** (mac., bg. **čifte**).

**čiftéjă** vezi **čifté**.

**čiftilijă**, **čiftilijă**, *pl.* **čiftilij**, **čiftilijki** *adj.* Dms. Rău; îndărătnic, nesupus. *Čiftilijă fičór.* (Copil rău.) Dms *s.v.*; *Nu mi ánŭilég, aŭ čiftilijă mułlári.* (Nu mă înțeleg [cu ea], e o femeie îndărătnică.) Dms *s.v.*

Et.: tc. **čifteli**.

**čiftu** vezi **čift**.

**čirlóe** vezi **čairlóe**.

**čijbín** vezi **čazbín**.

**čijdijes**, **čijdiiri**, **čijdiij**, **čijdiit** *vb.* IV. *Tranz.* Wild h. 243/1. A onora, a cinsti.

*Var.*: **čisdijes** (Wild h. 243/1).

Et.: mac. **česti**.

**čikijă**, *pl.* **čikij** *s.f.* Cap 97; ALR II *s.n.*, 4, h. 1049/012, h. 1050/012; Dms. Briceag.

*Var.*: **čăkijă** (Cap 97 *s.v.*).

Et.: mac. **čakija**, bg. **čekija** (tc. **čaki**).

**čil** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 170/34; Cap 97. Nume de cal (sur la culoare).

Et.: tc. **čil**.

**čilibí** vezi **čilibijă**.

**čilibija** vezi **čilibijă**.

**čilibijă**, *pl.* **čilibij** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 97; Dms. Nobil; elegant; cilibiu. *Čilibijă aŭ ŭista om.* (Omul ăsta este elegant.) Dms *s.v.*; *Vizij un čilibijă.* (Am văzut un [om] elegant.) Dms *s.v.*; *Trimeási doŭ suvarij sa-l spúnă că čilibí ampírat nărănčáști să si ducă án filán cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat poruncește să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

*Var.*: **čilibí**, **čilibija** (Cap 97).

Et.: mac., bg. **čelebija** (tc. **čelebi**).

**čilic**, *pl.* **čiliji** *s.n.* Cerna A/Supl; Dms. Țurcă; lemn care sare, în jocul de copii cu același nume.

Et.: tc. *čelik* (bg. *čelik*).

**čiljiă**, pl. **čilji** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 101; Dms. Ciulin, spin.

Var.: **čila** (Pap<sup>1</sup> 40), **čilă** (Pap<sup>2</sup> 67), **čuliă** (Cap 101).

Et. nec.

**čila** vezi **čiljiă**.

**čilă** vezi **čiljiă**.

**čim** adv. AtaM 260/11. Cum, din moment ce; imediat ce. *Čim să-l vez, spuni-l că Țo sām ūa.* (Cum îl vezi, spune-i că eu sunt aici.) AtaM 260/11; *Čim iť căta flămungă, áidiť si mǎncám.* (Din moment ce sunteți atât de flămânzi, haideți să mâncăm.) AtaM 260/12.

Et.: sb. **čim**.

**čimentă** s.f. Cap 94; Dms. Ciment; tencuială.

Var.: **čământă** (Cap 94).

Et.: tc. *čimento* (it. *cemento*).

**čimičóc**, pl. **čimičóți** și **čimičóță** s.n. ALR I, 1, h. 16/013; ALDM I, h. 72/7. Urcior la ochi.

Et. nec.

**čimilés**, **čimiliri**, **čimilji**, **čimilit** vb. IV. Intrans. și tranz. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; Dms. 1. A glumi; a păcăli. *La čimilji.* (Îl păcălii.) Pap M<sup>2</sup> 65/41. 2. A se mișca, a se agita. *Ácu-ĩ moș, čimilčáști și el.* (Chiar dacă e bătrân, se [mai] mișcă și el.) Dms s.v.; *Čimilés prin casă.* (Mă agit prin casă.) Dms s.v.

Et. nec.

**čimirică** s.f. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; Dms. Plantă otrăvitoare cu flori purpurii; stirigoaie.

Et.: mac., bg. **čemerika**.

**čimpu** s.m. AtaM 61/12. Robinet.

Et. nec.

**čincinár**, pl. **čincinár** s.m. Can<sup>2</sup> 382; Cap 97; Wild h. 115/2; Dms. 1. Pițigoii. *Ĵúndi lă scunsésť čincináru?* (Unde ascunseși pițigoii?) Dms s.v.; *Niři cȃta nu řtiĴă, cári-ĩ vrăpcán și cári-ĩ čincinár.* (Nici atâta nu știe, care e vrabie și care e pițigoii.) Dms s.v. 2. Vrabie. Wild h. 115/2.

Et. nec.

**čincupércă**, pl. **čincupeărki** și **čincupérť** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 382; Cap 98; Dms. Ciupercă. *DunáĴ únă řărvětă di čincupérť.* (Am adunat o basma [= cât încape într-o basma] de ciuperci.) Cap 98 s.v.

Var.: **čunčupércă** (Can<sup>2</sup> 382; Cap 98 s.v.; Dms).

Et.: cf. mac., bg. **pečurka**.

**čing** vezi **ging**.

**čingél**, pl. **čingălă** s.n. Cap 96; Cerna A/Supl; Dms. Cârlig, cange. *Di čingél lă zăcăčórá.* (Îl atârna în cârlig.) Dms s.v.; *Virígili aŷ čingél lă mărđini.* (Lanțurile [de la ceaun] au cârlig la cap.) Dms s.v.

Var.: **čengél** (Cap 96).

Et.: tc. *čengel* (mac., bg. *čengel*)

**činginé**, pl. **činginéi** s.m. Pap M<sup>2</sup> 89/7; Cap 94; Dms. Țigan. *Da pȃáni lă činginéi.* (Dă pâine țiganilor.) Dms s.v.; *Méno, móri, nu ti scúndi cu pucróvu-n cap, cu pėrnița pri númiri, amán, čingí Méno.* (Bre, Méno, nu te ascunde cu velința-n cap, cu perna pe umeri, aoleu, Méno, țiganco.) Cap<sup>2</sup> 21/16; *ÁĴdi, Méno, čingí Méno, amán, čingí Méno, dúpu míni, čingí Méno, la nȃástră čiflikă.* (Haide, Méno, țiganco Méno, după mine, țiganco Méno, la moșia noastră.) Cap<sup>2</sup> 21/12–14.

Var.: **čángu** (Cap 94), **čéngu** (Cap 94 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **čingene**.

**činičcă** vezi **čáničcă**.

**Činmičin** s.f. Dms. 1. China. 2. Poporul chinez.

Et.: cf. tc. **čince**, **činli**.

**činšún** num. card. AtaM 223/2. Cincizeci și unu.

Et.: din **řinř** + **ři** + **un**.

**čínúřă** vezi **čănúřă**.

**čipcăjés** vezi **čăpcăjés**.

**čipnés** vezi **čăpcăjés**.

**čir**, *pl. čirur s.n.* ALDM I, h. 394/1.

1. Furuncul. 2. Ulcer. AtaM 152/4, 167/25.

Et.: mac., bg. **čir**.

**čirác**, *pl. čiráť s.m.* Cap 95; Cerna A/1800; Dms. Ucenic; cîrac. *Șa čirácu ișó mai murafetliã și mai crielát di cõt májstoru.* ([Și] așa, ucenicul ieși [= se dovedi] mai îndemânatic și mai deștept decât meșterul.) Pap M<sup>1</sup> 22/26; *Čirácu ișó mai májstur di májsturu cári ra drácu.* (Ucenicul se dovedi mai meșter decât meșterul care era dracul.) DP 119/29; *Ţista drac nu scuteã niți un čarác.* (Dracul ăsta nu scotea nici un ucenic.) Cap<sup>2</sup> 127/9; *Lã dădiră čirác ăn Fúștiń.* (Îl dădură ucenic în [localitatea] Fúștiń.) Dms s.v.

Var.: **čarác**.

Et.: tc. **čirak** (mac., bg. **čirak**).

**čirăcnés**, **čirăcniri**, **čirăcnîj**, **čirăcnít** *vb.* IV. *Intranz.* DP 154/16. A fi ucenic; a-și face ucenicia.

Et.: mac. **čirakuva**, bg. **čirakuvam**.

**čirčivél** vezi **čărčăvéf**.

**čiré**, *pl. čiréur s.n.* Dms. Mijloc, modalitate; leac.

Et.: tc. **čare** (mac. **čare**).

**čiréaj** vezi **čiréj**.

**čiréap**, *pl. čiréapi s.n.* Pap<sup>2</sup> 67; Cap 98; Dms. Cuptor.

Var.: **čiréjp** (Cap 98 s.v.), **čiréjp** (Pap<sup>2</sup> 67).

Et.: sl. **črěpŭ**.

**čiréașă**, *pl. čirés* și **čiréași** *s.f.* Can<sup>2</sup> 383; Cap 98; ALR II s.n., 1, h. 208/012; Cerna A/1150, 1169; ALDM II, h. 1010/1–7; Dms. Cireașă. *Ancărcó barbaróști ăń loc di čirés.* (Încărcă căcăreze de capră în loc de cireșe.) Cap<sup>2</sup> 45/17; *Fičúru, că ra mic și cus, nu puțéj si júncă di s-măncă čiriășă.* (Copilul, dacă era mic [de ani] și scund, nu putea să ajungă să mănânce cireșe.) MP 242/15; *Păńă vęa čăręășă, mi duțęám e zúyă la*

*čăręășă.* (Cât erau cireșe, mă duceam în fiecare zi la cireșe.) AtaM 388/20; *Mésu di čiręși.* (Luna cireșelor; iunie.) Cerna A/1550; *Čiręași álbi.* (Cireșe albe.) ALR II s.n., 1, h. 208/012; *Čiręași bęálbiți.* (Cireșe albe.) Dms s.v.; *Čiręași rápkí.* (Cireșe negre.) Dms s.v.; *Róșcăvă că čiręășă.* (Rumenă ca o cireașă.) Dms s.v.

Var.: **čăręășă**, **čiréșă**, **čiriășă**.

Et.: lat. **ceresia**.

**čiréașcă**, *pl. čiréașki s.f.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98 s.v. *čiręășă*; Dms. 1. Cireșică, cireașă mică. *Ca čiręșca.* ([Rumenă] ca cireșica.) Pap<sup>2</sup> 67 s.v. 2. Nume de floare. 3. Model de broderie.

Var.: **čiréșcă** (Cap 98 s.v.), **čiréșcă**.

Et.: **čiręășă** + - *că*.

**čiréaj**, *pl. čiréajă* și **čiréajur** *s.n.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98; ALR I, 1, h. 25/012; ALR II, 1, h. 117/012; Cerna A/451; ALDM I, h. 394/2–6; Dms. Buboii, furuncul. *Ári un čirę ăń gúșă.* (Are un furuncul pe gât.) Cap 98 s.v.; *Cuțótu căzú ístum pri rána răsłanițăľă și că-l si licú čiręu.* (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M<sup>2</sup> 166/37; *Áj plin di čiręájă.* (Este plin de furuncule.) Dms s.v.; *A'căzú cuțótu pri un čirę ři ra plin di gnoi.* (Îi căzu cuțitul pe un buboi care era plin de puroi.) DP 42/8.

Var.: **čăréj** (ALDM I, h. 394/2), **čiręj**.

Et.: bg. **čirej**.

**čiréc**, *pl. čirét s.m.*, **čirécur** *s.n.* Sfert, pătrime. Can<sup>2</sup> 382, Cap 98, ALR II s.n., 3, h. 755; 757; 759; 938, Dms. *Cásă la muhtáru sta un čaréc di sat.* (Acasă la preceptor stă un sfert de oră.) Can T<sup>2</sup> 119/16; *Ańcă trei čirét di nõápti si vęa, tot va s-mi mńncă.* (Încă trei sferturi de noapte să fi fost, m-ar fi mâncat de tot.) Cap<sup>2</sup> 63/28; *Ácu řer s-la ľęj, un čiréc di líră.* (Dacă vrei să-l iei [= să-l cumperi], [costă] un sfert de liră.) Cap<sup>2</sup> 137/13;

*Trimită din cîréc ăn cîréc di sat un curdón să si pucătă di pri cúlă.* (Trimetea din sfert în sfert de oră o santinelă ca să se uite de pe turn.) DP 82/31; *Trei și un cîréc.* (Trei și un sfert.) ALR II s.n., 3, h. 757/012; *Trei și trei cîréc.* (Trei și trei sferturi [de oră]) ALR II s.n., 3, h. 759/012; *Ăn cumpărăi un cîréc di ócă lăcúm.* (Îmi cumpărai un sfert de oca de rahat.) Dms s.v.

*Var.:* **čaréc, čăréc** (Cap 95 s.v.; Dms.); **čeréc** (Can<sup>2</sup> 382 s.v., Dms s.v.)

Et.: tc. **čeyrek** (mac. **čerek**).

**čiréjp** vezi **čiréap**.

**čirés**, *pl. čirés s.m.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98; Cerna A/1170; ALDM II, h. 1011/1-7; Dms. Cireș. *Cuála, pruápi, vięa un čiriáš.* (Acolo, aproape, era un cireș.) MP 242/14.

*Var.:* **čiriáš.**

Et.: lat. **\*ceresius**.

**čiréščă** vezi **čiréaščă**.

**čiréj** vezi **čiréaj**.

**čiréjp** vezi **čiréap**.

**čiréšă** vezi **čiréašă**.

**čiréščă** vezi **čiréaščă**.

**čirgár**, *pl. čirgár s.m.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 96 s.v. *čergă*; Dms. Țigan care locuiește în cort; corturar. *Lă vęau furát niște čirgár.* (Îl furaseră niște țigani.) Dms s.v.

*Var.:* **čergár** (Can<sup>2</sup> 382).

Et.: mac., bg. **čergar**.

**čiriáš** vezi **čirés**.

**čiriášă** vezi **čiréašă**.

**čirišár**, *pl. čirišar s.m.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. **1.** Luna iunie. *Pórți I si bucăjés pri čirišár.* (Porcii se mârlesc în luna iunie.) Cap 98 s.v. *čirášă*. **2.** Vânzător de cireșe. **3.** Numele unei păsări care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirášă + -ár.**

**čirišárcă**, *pl. čirišórți s.f.* Can<sup>2</sup> 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. Nume de pasăre care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirišár + -că.**

**čirivínă** vezi **čărăvínă**.

**čiriviš** *s.n.* Cap 96; Dms. Zeamă; must. *Mánęa-į búnă și cu slač çoan ári čiriviš.* (Mâncarea e bună și cu gust când are zeamă.) Dms s.v.

♦ *A' scuséš čărvišu.* (L i t. I-ai scos mustul. = Ai scos untul din el.) Cap<sup>2</sup> 205/28.

*Var.:* **čărviš.**

Et.: tc. **červiš** (mac., bg. **červiš**).

**čirvínă** vezi **čărăvínă**.

**čispín** vezi **čăzbín**.

**čist, čistă**, *pl. čišť, čišťi adj.* Curat. *Nóstru cătún prot ra čistu vlășescu, ni gărță, ni măkidónță no avęá.* (La început, satul nostru era curat meglenoromân, nici greci, nici slavi macedoneni nu erau.) AtaM 366/24.

*Var.:* **čistu.**

Et.: mac., bg. **čist**.

**čistéš, čistiri, čišťi, čišťit vb.** IV. *Tranz și intranz.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98; Dms. A face urări, a felicita. *Țéla ți vin să čistéščă zic, dúpu ți li ved dárurli, la sócri: čišťită-vă!* (Cei ce vin să facă urări, după ce văd darurile, le zic socrilor: să fiți cinstiți [= onorați].) Can T<sup>1</sup> 274/40–41; *Căță si zăurisęăščă insán mult ca s-I-ju čistéščă nóua nóřă la stăpónu nuntăľă.* (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T<sup>2</sup> 122/15; *Čišťirę si fáți únă săptămónă, nápcunța li mútă dárurli di pri fúnă.* (Urările se fac [timp de] o săptămână, apoi darurile sunt mutate de pe frânghie.) Can T<sup>1</sup> 274/42; *Ca sfăršós di vărviři la čišťiri, si dúnă toț fartăți!* (Când se termină de perindat la urat, se adună toți fărtații.) Can T<sup>2</sup> 122/17; *Aį să-I čistím númęa.* (Hai să-i facem urări pentru ziua numelui.) Dms s.v.

*Var.:* **čistéš.**

Et.: mac. *čestita*, bg. *čestitja*.

**čistít, čistítă**, pl. **čistít, čistítí** adj. Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98 s.v. *čistés*; Dms. Onorat, stimat. *Čistítă-vă nunta*. (Onorată să vă fie nunta.) Cap 98 s.v. *čistés*; Dms s.v.; *Čistítă-vă nivăsta*. (Onorată să vă fie mireasa.) Dms s.v.; *Čistítă-vă bucurilă*. (Onorată să vă fie bucuria.) Pap M<sup>2</sup> 57/8; *Čistítă-vă nóvǎ númi*. ([La botez] Onorat să vă fie numele cel nou.) Pap M<sup>2</sup> 56/35. P. e x t. Sfânt. *Lemn čistít*. Lemn sfânt, din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos. Pap M<sup>2</sup> 92/9.

Var.: **čistít** (Can<sup>2</sup> 383).

Et.: vezi *čistés*.

**čistu** vezi **čist**.

**čišălă**, pl. **čišáli** și **čišól** s.f. Can<sup>2</sup> 383; Cap 70, 97, 98; ALR II, 2, h. 315/012; Cerna A/841; Dms. Țesală. *La káptiň cáľ cu kišălă*. (Caii îi piepteni cu țesala.) Cap 70 s.v.

Var.: **čeșălă** (Cap 97 s.v.; Dms), **čeșălă** (Cap 97), **kišălă**.

Et.: mac. *češalo*.

**čišăléz, čișălári, čișălái, čișălát** vb. I. Tranz. Cerna A/842. A țesăla.

Et.: der. de la *čišălă*.

**čišđișés** vezi **čijđișés**.

**čišít, pl. čișitur** s.n. Dms. Soi, exemplar. *Turlij di čișitur*. (Fel de fel de soiuri.) Dms. s.v.; *Cáfcu čișít di om ra!* (Ce exemplar de om [= ce mai om] era!) Dms s.v.

Et.: tc. *češit*.

**Čișma Bégului** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/39. Nume de fântână în *Úmă*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

**Čișma Córbului** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/40. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

**Čișma čumărească** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/13; Cap 101. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + der. de la *Čúmă*<sup>2</sup>.

**Čișma-di-cúlă** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/40; Cap 97 s.v. *čésmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *cúlă*.

**Čișma-di-pádi** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 147/41. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *pádi*.

**Čișma-di-váli** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/2; Cap 97 s.v. *čésmă*. Nume de fântână în *Cúpă*.

Et.: *čišmă* + di + *váli*.

**Čișma-l-Bádu** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/1; Cap 97 s.v. *čésmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

**čišmă** vezi **čésmă**.

**Čișmúrca** n.pr. Dms. Nume de loc în *Lúnđiň*.

Et.: *čišmúrca*.

**čišmúrca, pl. čișmúrki** și **čișmúrț** s.f. Dms. Fântână sau cișmea mică.

Et.: mac. *češmurka*.

**čištés** vezi **čistés**.

**čištinár, pl. čiștinár** s.m. Cap 97 s.v. *čéștină*. Țigan ciurar. Fig. Om zdrențaros.

Var.: **čeștinár** (Cap 97 s.v. *čéștină*).

Et.: *čéștină* + -ár.

**čištít** vezi **čistít**.

**čítie** vezi **čătíjă**.

**čítijă** vezi **čătíjă**.

**čivijă** vezi **čăvijă**.

**čizbín** vezi **čăzbín**.

**član, pl. článi** s.n. ALR I, 1, h. 59/013. Gleznă.

Et.: bg. dial. *član*, mac. *člen*.

**čqáfcă** vezi **čqfcă**.

**čqálmă** vezi **čálmă**.

**čqamp** vezi **čqmp**.

**čqará, pl. čor** și **čqári** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 98; Dms. Cioară.

♦ *Țe-ț mănćó čqára criélu?* (L i t. Ce, ți-a mâncat cioara creierul? = N-ai minte în cap? Te-ai prostit de tot?) Cap<sup>2</sup> 218/31.

Et.: cf. alb. *sorrë*.

**Čóba** n.pr. Cap 98. Nume de vacă.

**čóclă, pl. čócli** s.f. Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Dms. Ciocârlie. *Čóclă neágră*. (Ciocârlie neagră.) Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v.; *Čóclă roșă*. (Ciocârlie roșie.) Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v.

*Var.*: **čócle** (Dms s.v.), **čóle** (Dms).

Et. nec.

**čócle** vezi **čóclă**.

**Čóča** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 174/37; Cap 99.

Nume de loc în *Úmă*.

**čófcă** vezi **čófcă**.

**čolár** vezi **čoułár**.

**čóle** vezi **čóclă**.

**čólmă** vezi **čálmă**.

**čomp** vezi **čomp**.

**čop**, *pl.* **čópur**, **čópiti** și **čópi** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Cerna A/736, Supl.; ALR II s.n., 4, h. 1209/012, 1059/012; ALDM II, h. 858/4; Dms. **1.** Cârlig (de lemn sau de fier). *Lúpu picăsi că tivă nu-l la lisíță și tăl'ó un čop sã-ú scóťă lisíța din gáură*. (Lupul înțelese că ceva nu e [bine] cu vulpea și tăie un cârlig de lemn ca să scoată vulpea din gaură.) Can T<sup>1</sup> 281/24; *Maĭ micu frăti [...] dăró un čop di ȳer și aȳ zăvlicăști mímă-sa*. (Fratele cel mic [...] făcu un cârlig de fier și o târăște pe maică-sa.) Cap<sup>2</sup> 30/19; *Ăȳ zăcăťó sétra cu čópu și ș-aȳ scóási prin băgă*. (Apucă haina cu cârligul și și-o scoase prin horn.) Cap<sup>2</sup> 96/23; *Púsi čópu ăn gáură sã-ú scóátă lisíța*. (Puse cârligul în gaură ca să scoată vulpea.) Cap<sup>2</sup> 41/18; *Ăȳ trăgni din gáură cu un čop*. (O trase din gaură cu un cârlig.) Dms s.v.; *Zăcăcăȳ tórba di țéla čópu*. (Agățau traista de cârligul acela.) Dms s.v.; *Súlă cu čop*. (Sulă cu cârlig; igliță.) Pap M<sup>2</sup> 31/34; Cap 99 s.v. *Súlă cu čop di mplítiri*. (Igliță pentru împletit.) ALR II s.n., 4, h. 1209/012. **2.** Băț, baston. *Lă știrnu cu čópu pristi dinăpóju*. (Îl lovi cu bastonul peste spate.) Dms s.v. **3.** Cociorvă. **4.** Cioc. ALDM II, h. 858/4.

*Var.*: **čop** (Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383), **čųăp** (MP 84/20), **čųop** (ALDM II, h. 858/4).

Et.: bg. **čop**.

**čópcă**, *pl.* **čópkı** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; ALR II, 2, h. 375/012;

ALR II, 1, MN 872/012; Cerna A/979; Wild h. 107/1, 3; ALDM II, h. 858/1–3, 6, 7; Dms. **1.** Cioc, plisc. *Čópcă di puł*. (Cioc de pasăre.) Cap 99 s.v.; *Čópcă di ștrăc*. (Plisc de barză.) Dms s.v. **2.** Cioc la urcior. *Bărdăcu ări čópcă*. (Urciorul are cioc.) Dms s.v. **3.** (La copii) Puță. *Cu čópca goálă*. (Cu puța goală, în fundul gol.) Dms s.v. **4.** Model de broderie în zig-zag. Pap M<sup>2</sup> 33/34.

**Čópca córăľă**. Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v. **a.** Ciocănitore; **b.** Floare roșie.

*Var.*: **čųăpcă** (ALDM II, h. 858/3), **čųópcă** (ALDM II, h. 858/2, 6).

Et.: bg. **čovka**.

**Čópri**, **Di** ~ *n.pr.* Can<sup>2</sup> 383. Nume de loc în *Lúnđń*.

**Čor<sup>1</sup>** *n.pr.* Can T<sup>1</sup> 262/2; Cap 99. Nume de loc în *Úmă* și *Lúnđń*.

Et.: **čor<sup>2</sup>** (s.v. **pičór**).

**čor<sup>2</sup>** vezi **pičór**.

**čorbađı** vezi **čurbađııă**.

**čorbađıa** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııa** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııă** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııı** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııă** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııă** vezi **čurbađııă**.

**čorbađııı** vezi **čurbađııă**.

**čorbă**, *pl.* **čórbi** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Dms. Ciorbă. *L'á-la cóĳnili și la púni ăn čųărbă*. (Ia câinele și pune-l în ciorbă.) Cap<sup>2</sup> 123/21; *Cu țe sã-ı dăróm ună čórbă la țısta yom?* (Cu ce să-i facem o ciorbă omului ăsta?) Pap M<sup>2</sup> 160/30; *Țăľi lără cārni, dărără țınă, čórbă víkı ca di ȳáspiť*. (Acelea luară carne, pregătiră cina, ciorbă, ce mai, ca pentru oaspeți.) Cap<sup>2</sup> 81/13; *Bıba curó și rāmási čórba*. (Carnea se scurse și rămase ciorba.) DP 111/11. F i g. Leorcă. *Čórbă lă dărčá ploáıa*. (Leorcă l-a făcut ploaia.) Dms s.v.

♦ *ĳındı-ı čórbă, ȳel lingură*. (L i t. Unde e ciorbă, el [e] lingură. = Se spune

despre persoane băgărețe, obraznice.) Pap M<sup>2</sup> 72/38; Cap<sup>2</sup> 218/33; *Čurbăgîiă fără cōrbă*. (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap<sup>2</sup> 172/15.

Var.: **čųărbă**.

Et.: mac., bg. *čorba* (tc. *čorba*).

**čorobără**, pl. **čorobări** Dms. Coțofană. *Čorobără, bără, đoa-n un [dinti] di bliznă să-ș dau un [dinti] di os*. (Coțofană, fană, dă-mi un [dinte] de oțel, să-ți dau un [dinte] de os.) Dms s.v.

Et. nec.

**čoróp** vezi **čărăpă**.

**Čorvi** n.pr. Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

**čósmă** vezi **čěsmă**.

**čótcă** vezi **čútcă**.

**čótră**, pl. **čótri** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Dms. Ploceă. *Fáti moáșa únă pugáčă gárnátă, au ámplă [...] cōtra cu vin și, di ručóc, si dúți la cālísiri lu mumúșu*. (Face moașa o plăcintă de grâu, umple [...] plosca cu vin și, la prânz, se duce să-l invite pe naș.) Pap M<sup>2</sup> 120/40.

Et.: tc. *čotra*.

**čoulár**, pl. **čoulár** s.m. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v. *čóulă*; Cerna A/1764; Wild h. 386/1, 2, 4–7; Dms. Cizmar; pantofar. *Nărăncă la un čoulár si-l făcă únă zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap<sup>2</sup> 104/6; *Ăn Óșin vęa un čoulár, ăI spunęău Čilipétru*. (În Óșin era un cizmar, îi ziceau Čilipétru.) Dms. s.v.

Var.: **čolár** (Wild h. 383/4), **čoulár** (Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67), **čulár** (Wild h. 383/1, 2, 4–7), **čouplár** (Cerna A/1764).

Et.: bg. *čehlar*.

**čoular** vezi **čoulár**.

**čoulă** vezi **čóulă**.

**čóulă**, pl. **čóuli** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; ALR II s.n., 4, h. 1190/012; Cerna A/1505; Dms. Gheată;

pantof. *Să bęa unęc ápu din dirępta čóulă lu bărbátu-su*. (Să bea puțină apă din gheata dreaptă a bărbatului său.) Pap M<sup>2</sup> 117/7; *ĂI cumpărără fes cu túfcă și silęf și čóuli nálti*. (Îi cumpărără fes cu ciucure și sileaf [= chimir de piele] și ghete înalte.) Pap M<sup>2</sup> 140/10; *Ancăltămintu la-i, lătórlu zóli, upinș, árá sərbătórlu, cōuli*. (Încăltăminte le e, în zilele de lucru, opinci, iar în zilele de sărbătoare, pantofi.) Can T<sup>2</sup> 262/38; *Nărăncă la un čoulár si-l făcă ună zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap<sup>2</sup> 104/6; *Scoási únă cōulă din picór și au turi ántru iel*. (Scoase o gheată din picior și o aruncă înaintea lui.) Cap<sup>2</sup> 142/12; *Maį búnă priminiri ra căn nă duęám la bisęárică; túntęa punęám cōuli și țivá maį zánóu pri noi*. (Îmbrăcăminte mai bună era când ne duceam la biserică; atunci puneam pantofi și ceva mai nou pe noi.) AtaM 352/21; *Con li punięá fičúru čųăulili, la mučóc din čųăulă șárpili și tíniru muri*. (Când copilul își punea ghetetele, șarpele din gheată îl mușcă și tânărul muri.) MP 204/6; *Meu fráti-n cumpuró cōuli*. (Fratele meu îmi cumpără pantofi.) DP 195/32; *Iel să-n dără, mámu, móri, cōuli*. (El o să-mi facă, mamă, măi, ghete.) Cap<sup>2</sup> 22/2; *Trupcăiáști un, văr vęári cōuli*. (Tropăie unul [= cineva], o fi având ghete.) Dms s.v.

Var.: **čoulă**, **čóulă**, **čųăulă**.

Et.: bg. *čehál*.

**čouličcă**, pl. **čoulički** s.f. Cap 99 s.v. *čóulă*; Dms. Ghetuță, pantofior.

Var.: **čouličcă** (Dms).

Et.: **čóulă** + **-lčcă**.

**čouličcă** vezi **čouličcă**.

**čófcă**, pl. **čófti** și **čoft** s.f. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 381; Cap 93; ALR II s.n., 3, h. 690/012; Cerna A/1383, 1384; ALDM II,

h. 1181/1, 3, 5, 6; Dms. Stăncuță. *Čáfcă nă lă Ța púlu din triușă*. (Stăncuța ni-l luă puiul (de găină) din curte.) Dms s.v.; *Și Dómnú [...] zísí: „Țe ra si si fácă”*. *Și și fșíră áră čófti*. (Și Domnul [...] zise: „Ce a fost să se facă [din nou]”. Și se făcură din nou stăncuțe.) Pap M<sup>2</sup> 155/23; *Mára, ți sa țęsti yáyu di čófti?* (Bre, ce sunt ouăle astea de stăncuțe?) Cap<sup>2</sup> 46/9; *Ca amnárá, amnárá, bătúrá di niști čófti*. (Dacă merseră ce merseră, dădură de niște stăncuțe.) Cap<sup>2</sup> 59/17; *Vizú niști čóft primúlti*. (Văzu foarte multe ciori.) DP 39/13; *Țęsti čóftili să iță să si fácă yoi, di Țo să li pasc*. (Fie ca stăncuțele astea să se facă oi, ca eu să le pasc.) Cap<sup>2</sup> 53/11; *Čáfcă máscuri* (Cioroi.) Cerna A/1384.

*Var.*: **čáfcă** (Pap<sup>2</sup> 67; ALDM II, h. 1181/1, 3, 5, 6), **čóáfcă** (Dms), **čófcă**.

Et.: mac., bg. *čavka*.

**čólmă** vezi **čálmă**.

**čómp**, pl. **čómpur** s.n. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Dms. Cep. *Ál dăróá un čóamp*. (Îi făcu un cep.) Dms. s.v.; *Buțéáyu cu dóáú čóámpur*. (Butoi cu două cepuri.) Dms s.v. P. e x t. Jet. *Vínu cățó si cúră cómp din buțéáyu*. (Vinul începu să curgă [ca un] jet din butoi.) Cap 99 s.v.

**Daŷ čómp**. A țâșni. [*Vínu*] *dęádi čóamp*. ([Vinul] țîșni.) Dms s.v.

*Var.*: **čóamp**, **čómp** (Pap<sup>2</sup> 67).

Et. nec.

**čop** vezi **čop**.

**čóplă** vezi **čóplă**.

**črăcmác**, pl. **črăcmáti** s.n. ALDM II, h. 650/1-3, 5-7; Dms. **1**. Pușcă sau pistol cu cremene; (la pușcă) închizător. *L'-ă čăcăldisít črăcmácu, di țęa nu buuíăști*. (Îi e stricat închizătorul, de aceea nu trage.) Dms s.v. **2**. Brichetă (de aprins țigări); amnar. *Dúsi din Sărúnă un črăcmác*. (A adus de la Salonic o brichetă.) Dms s.v. **3**. Pușcă de soc; pușcoci.

*Var.*: **čăcmác** (ALDM II, h. 650/7).

Et.: tc. **čakmak** (mac., bg. *čakmak*).

**črăcnés**, **črăcníri**, **črăcníj**, **črăcnít** vb.

IV. *Intranz.* Cerna A/726; ALDM II, h. 653/1, 3-7; Dms. A scăpăra. *Asán, cu črăcnęăști, bun, s-mi tálčóăș, mi ácu nu črăcnęăști, pústu, áy vez măstăgárca!* (*Asán*, dacă scapără [= ia foc pușca], bine, o să mă omori, dar dacă nu ia foc, nenorocitul, o vezi bâta!) Dms s.v.

*Var.*: **črăcnjás** (ALDM II, h. 653/3).

Et.: tc. **čakmak**.

**črăcnjás** vezi **črăcnés**.

**črăngés**, **črăngíri**, **črăngíj**, **črăngít**

vb. IV. *Intranz.* A zornăi, a zăngăni. *Ța, vini álba Măru, anvescútă, năridítă și črăngęști*. (Iată, vine frumoasa Măru, îmbrăcată, împodobită [cu șiraguri de galbeni] și zornăiește.) W 62/4.

Et.: tc. **čingirdamak**.

**čyáp** vezi **čop**.

**čyápca** vezi **čópcă**.

**čyárbă** vezi **čórbă**.

**čyáplă** vezi **čóplă**.

**čubrică** s.f. Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Dms. Cimbru. *Čubrica si mánăncă cu báclă*. (Cimbrul se mănăncă cu fasole.) Cap 99 s.v.; *Čubrica dă slač lă bob și lă línti*. (Cimbrul dă gust la fasole și la linte.) Dms s.v.

Et.: mac. **čubrika**.

**čubúc** vezi **čăbúc**.

**čuc**, pl. **čúcur** s.n. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Cerna A/2029; ALDM II, h. 876/5, 6, h. 1123/5; Dms. Știulete fără boabe; ciocălău. *Cu čúcur fáțim fócu*. (Cu ciocălăi facem focul.) Dms s.v.

Et. nec.

**Čúca** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/3. Nume de deal în *Lúnđín* și *Birislăv*.

Et.: **čúcă**.

**čucán**, pl. **čucáni** s.n. Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 96; Cerna A/714, 1097; Wild h. 345/1, 3-7; ALDM II, h. 644/1, 7, 953/1-7; Dms. Ciocan. *Dóu trej fęti ay fúrá tucála, čucánu di la bisérică*. (Două trei fete fură

toaca, ciocanul de la biserică.) Can T<sup>1</sup> 269/19; *Aș lo un cuțăt, únă cúti și un čecán.* (Își luă un cuțit, o cute și un ciocan.) Cap<sup>2</sup> 112/31; *Čucánu și mistryia sa aláturli lu májsturu.* (Ciocanul și mistria sunt uneltele zidarului.) Dms s.v.

Var.: **čecán.**

Et.: mac. **čekan.**

**Čucárca din čirnič** n.pr. Cap 100. Nume de loc în *Úmă.*

Et.: din **čucárcă** + **din** + **čirnič.**

**čucárcă**, pl. **čucárță** și **čucórtș** s.f. Cap 100; Dms. Delușor, ridicătură de teren. *Júnsiră ăń un loc dinjurăt tot di čucárță nálti.* (Ajunseră într-un loc înconjurat peste tot de vărfuri înalte.) Cap<sup>2</sup> 115/6; *Si vęa scuns dípu únă čucárță.* (Se ascunsese după un delușor.) Dms s.v.

Var.: **čucárță.**

Et.: vezi **čúcă.**

**čucárță** vezi **čucárcă.**

**čúcă** s.f. Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; Wild h. 30/3; Dms. Vârf de deal; deal. *Ań am un gulúb alb, túcu di pri čúcă, čúcă mețárđi.* (Am un porumbel alb, mereu umblă din deal în deal. [Ghicioare: Briciul.]) Cap<sup>2</sup> 153/5; *Di pri únă čúcă pručăpóá.* (De pe un deal începu să strige.) Dms s.v.

Et.: cf. alb. **čukë**, mac., bg. **čuka.**

**čucăés** vezi **čucăjés.**

**čucăjés**, **čucăjiri**, **čucăjii**, **čucăjít** vb. IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99; ALR II, 1, h. 296/012; Cerna A/857; ALDM I, h. 243/2, 6, ALDM II, h. 1032/1-3, 5, 6; Dms. **1.** A bate, a lovi; a ciocni, a atinge; a ciocăni. *Čucăés cu colídili [...] pána la day culáť.* (Ciocănesc cu ciomegele de colind [...] până le dau colaci.) Can T<sup>1</sup> 268/23; *Čucăjá vrin la poárta noastră.* (Bătea cineva la poarta noastră.) Dms s.v.; *Ái vácótu s-li čucăim núťli.* (E timpul să batem nucii.) Dms s.v.; *Čucni puápa la puártă și la lo anđóia anúntru.* (Bătu popa la poartă și hangiul îl

luă înăuntru.) MP 144/5; *Púsiră, únă séră, catrán mult la poártă și, cęn vini țerbu să čucnăscă, a' si lipi córnú di catrán.* (Puseră, într-o seară, multă smoală la poartă și, când veni cerbul să bată, i se lipi cornul de smoală.) Pap M<sup>1</sup> 16/20; *Tréja [fęătă] la čucni un rupt, urót, ái spunęu Kělci din čánúșă.* (A treia [fată] lovi pe unul rupt, urât, îi ziceau *Kělci* din cenușă.) Cerna T; *Ĭel a' čucni cu țeli męri ăń frúnti și e' anđiră.* (El îi lovi [= atinse] cu merele acelea în frunte și ei înviară.) Cap<sup>2</sup> 48/43; *S-li čucnim uáuli.* (Să ciocnim ouăle.) Dms s.v.; *Uzó ca la puártă čucuiáști.* (Auzi că bate [cineva] la poartă.) MP 74/6; *Túnțea lisíta lo un căbrán și lo s-čucuiáscă, dum-dum-dum, pri túmcă-túmcă.* (Atunci vulpea luă o creangă și începu să lovească, poc-poc-poc, din deal în deal.) MP 90/28; *Con júnsiră cásă, láră si čucuiáscă la poárta di nafără cári ra ancłsă.* (Când ajunseră acasă, începură să bată la poarta de afară, care era închisă.) DP 172/38; *Á' čucăjáști ínima.* (Îi bate inima.) ALDM I, h. 243/2, 6; *La púsi și căpácu și lo s-li čucuiáscă cārřili.* (Puse și capacul și începu să bată cuiele.) MP 116/2; *Lę să čucăjáscă: tac-tuc, tac-tuc, lă măsturisiră sándúcu.* (Începu să bată: poc-poc; poc-poc, îl meșteriră cufărul.) DP 92/14; *La stricórá [lápțili] prin stricătoári și nápcunta a' pun siriște și la čucăjés și la nclágă.* (Îl strecoară [laptele] prin strecurătoare și apoi îi pun cheag și îl bat și îl încheagă.) Can T<sup>2</sup> 126/17. **2.** A scăpăra. ALDM II, h. 1032/2. **3.** A jugăni. *Bóil' si čucăjés; și birbéťil' si čucăjés.* (Boii se jugănesc; și berbecii se jugănesc.) Dms s.v.; *Mérci nóstru la čucăim.* (Pe *Mérci* al nostru îl jugănim.) Cap 99 s.v.

♦ *Axęánă sicáră čucăjáști.* (L i t. Bate secara străină. = Se spune despre cineva care lucrează pentru străini.) Cap<sup>2</sup> 202/44.

*Var.*: **čicuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučăés**, **čucnés**, **čucués** (Pap<sup>1</sup> 40), **čucuĭés**.

*Et.*: mac. **čuka** (*čukne*), bg. **čukam** (*čukna*).

**čucăĭít**, **čucăĭítă**, *pl.* **čucăĭít**, **čucăĭíti**  
*adj.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v. *čucăĭés*; Dms. Bătut, lovit; jugănit. *Birbėĭi čucăĭít* (Berbec jugănit.) Can<sup>2</sup> 383 s.v.; Cap 99 s.v. *čucăĭés*. *F i g.* Prost, tămpit. *Čucnit ăn cap.* (Bătut în cap; tămpit.) Cap 99 s.v. *čucăĭés*.

*Var.*: **čucnit**.

*Et.*: vezi **čucăĭés**.

**Čúcă Đăna** *n.pr.* Cap 99 s.v. *čúcă*.  
Nume de loc.

*Et.*: **čúcă** + **Đăna**.

**čúcăș** vezi **čuncăș**.

**čúcmă**, *pl.* **čúcmi** *s.f.* Bătaie. *Ay lo [lisita] di urécl, a l' pusi únă čúcmă și-y tălcó.* (O luă [vulpea] de urechi, îi trase o bătaie și o omorî.) DP 74/39.

*Et.*: der. de la **čucăĭés** (*čucnés*).

**čucnés** vezi **čucăĭés**.

**čucnit** vezi **čucăĭít**.

**čucș** vezi **čuncăș**.

**čucurés**, **čucuriri**, **čucurii**, **čucurít**  
*vb.* IV. *Refl.* Can<sup>2</sup> 383; Cap 100; Dms. A se răsacăra. *Aň am únă bábă, túcu și čucurėsti pri foc.* (Am o babă, mereu se răsacără pe foc. [Ghicioare: Pirostia].) Can T<sup>1</sup> 273/15.

*Et.*: mac. **čekori**.

**čúcut**, *pl.* **čúcuti** *s.n.* Cap 100. Ciocan.

*Et.*: der. de la **čucăĭés** (*čucnés*).

**čucutíc**, *pl.* **čucutíĭi** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 100 s.v. *čúcut*. Ciocănel.

*Var.*: **čucutír** (Pap<sup>2</sup> 68).

*Et.*: **čucut** + *-íc*.

**čucutír** vezi **čucutíc**.

**čucués** vezi **čucăĭés**.

**čucuĭés** vezi **čucăĭés**.

**čuč**, *pl.* **čúčur** *s.n.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 102; Dms. **1.** Grămăjoară de pământ. **2.** Suport de pământ ars ce susține țestul în care se coace pâinea.

◆ *Că vrin čuč.* (L i t. Ca o grămăjoară. = Se spune despre o persoană scundă de înălțime.) Dms s.v.

*Var.*: **čúčă** (*s.f.* Pap<sup>2</sup> 68).

*Et.* nec.

**čúčă** vezi **čuč**.

**čučăĭés**, **čučăĭiri**, **čučăĭi**, **čučăĭít** *vb.* IV. Can<sup>2</sup> 383; Cap 102; ALDM II, h. 1032/3; Dms. *Intranz.* A sta jos, a se așeza; a sta pe vine. *Čučngá unğác.* (Stai jos puțin.) Dms s.v.; *Îc nu putiĭ si čucnés.* (N-am putut să mă așez de loc.) Dms s.v.

*Var.*: **čičuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučnés**.

*Et.*: mac. **čuči**, bg. **čuča**.

**čúčă**<sup>1</sup>, *pl.* **čúčki** *s.f.* Cerna A/1120; ALDM II, h. 1123/1–7; Dms. Ardei.

*Var.*: **șúșcă** (Cerna A/1120, ALDM II, h. 1123/3).

*Et.*: mac., bg. **čuška**.

**čúčă**<sup>2</sup> *s.f.* Cap 102; Dms. Numele jocului de copii, „de-a dusul în cărcă”. *Pri drum nuĭbó únă cătă di fičór cári si jucáu čúčă.* (Pe drum întâlni un grup de copii care se jucau „de-a dusul în cărcă”.) Cap<sup>2</sup> 76/40.

*Et.*: **čuč** + *-că*.

**čučnés** vezi **čucăĭés**.

**čučór** vezi **pičór**.

**čučór** vezi **pičór**.

**čučúlă** vezi **čučúf**.

**čučuleán**, *pl.* **čučuleán** *s.m.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 102; Dms. Ciocârlan; ciocârlie. *Čučuleánu, [...] ácu la manáncă vrin cóni, cónli antúrbă.* (Pe ciocârlan, [...] dacă-l mănâncă un câine, câinele turbează.) Can T<sup>2</sup> 101/12; *Čučuleánu si náľă an sus, si dúĭi pána la vintu turbát.* (Ciocârlia se înălța în sus, se duce [= ajunge] până la vântul turbat.) Can T<sup>2</sup> 101/10; *Tălcórá un čučuleán, un sácól și un púriř.* (Omorără o ciocârlie, un vultur și un purice.) Cap<sup>2</sup> 95/17; *Si dúsiră ára la lov și tălcórá un čurčuleán.* (Se duseră din nou la vânat și omorără un ciocârlan.) DP

111/13; *Čučulǵánu ái unǵác mai mári di vrǵpčán.* (Ciocârlia e puțin mai mare decât [o] vrabie.) Dms s.v.; *Čučulǵánu aș la dǵrǵ cúibu prin pǵimínt.* (Ciocârlia și-l făcu cuibul prin pământ.) Cap 102 s.v.

Var.: **čučulén** (Pap<sup>2</sup> 68), **čurčulǵán**, **čurčulǵi** (Pap<sup>2</sup> 68).

Et.: **čučúl** + **-ǵán**.

**čučulén** vezi **čučulǵán**.

**čučúl**, pl. **čučúlǵá** s.n. Cap 102 s.v. *čučúlǵá*; Dms. Vârf; extremitate superioară; moș.

Var.: **čučúlǵá** (Cap 102).

Et.: bg. **čučul**.

**Čučulán** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/7. Nume de loc în *Ūmǵá*.

Et.: **čučulǵán**.

**čučúlčǵá**, pl. **čučúlčǵi** s.f. Can<sup>2</sup> 383; Cap 102 s.v. *čučúlǵá*. Vârf; extremitate superioară.

Et.: din **čučúl** + **-čǵá**.

**čúdá**, pl. **čúdi** s.f. Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 101/012, 013; Dms. 1. Minune, miracol. *Și șa, cu múltǵi čúdi ři řeși řičóru, lǵrǵá múltǵi pári.* (Și așa, cu multele minuni pe care le făcu băiatul, luară mulți bani.) Pap M<sup>1</sup> 22/16; *A! zisirá la ǵmpirátu s-la trimǵătǵá si-l la řurǵ pucróvu di la lámǵǵǵá, si vǵǵádǵ cáfcu čúdá di pucróv ári.* (Îi ziserǵ împǵratului să-l trimită să-i fure velința zmeului, să vadǵ ce minune de velință are.) DP 90/36; *Si priuzó úrdina víkǵm cǵti čúdi ři řǵřǵá.* (În fine, se zvoni peste tot de câte minuni ce făcea.) DP 30/30; *Ři s-va spun, čúdá lucrú: pri řamǵia turřǵáscǵ stǵtǵǵá, cu péňli řǵșirítǵ, únǵ řǵǵǵǵǵá.* (Ce să vă spun, lucru de mirare: pe geamia turcească stǵtea, cu penele rǵsfireate, o gǵinǵ.) DP 62/2; *Cǵřó an sus cǵřru řer ři zǵřé: „bre! ři mári čúdá!”* (Se uitǵ în sus spre cer și zicea: „bre, ce mare minune!”) Pap M<sup>1</sup> 26/5; *Minčunóșǵi!, ca vizúřǵ řeștǵ čúdá, si*

*anřricǵrǵá.* (Mincinoșii, dacǵ vǵzurǵ acest miracol, se speriarǵ.) Pap M<sup>2</sup> 159/40; *Tuǵř priúnǵ cunuscúřǵ čúdba.* (Toți împreunǵ (re)cunoscúřǵ [= înțeleserǵ] miracolul.) MP 198/26; *Mi čudǵi di čúdá.* (Încremenii de mirare.) ALR I, 1, h. 101/012; *Mi řirǵi di čúdba.* (Rǵmǵasei uimit de minune.) ALR I, 1, h. 101/013. 2. Pl. Bunǵătǵři, delicatese. *Io si mi duc si-ń la řtet tǵti, ca si-ń dúcǵ čúdi.* (Eu o să mă duc să-l aștept pe tata, că o să-mi aducǵ bunǵătǵři.) Cap<sup>2</sup> 130/23; Pap M<sup>2</sup> 128/21.

Var.: **čúdbǵá**.

Et.: mac., bg. **čudo**.

**čúdbǵá** vezi **čúdá**.

**čúden**, **čúdnǵá**, pl. **čúdni**, **čúdni** adj.

Minunat. *Mǵása scoǵási čúdni mǵncǵtúr.* (Masa scoase [= dǵdu la ivealǵ] mǵncǵruri minunate.) DP 113/19.

Et.: mac., bg. **čuden**.

**čudés**, **čudíři**, **čudǵi**, **čudít** vb. IV. *Reřl.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 140/012; Dms. 1. A se mira, a fi uimit, a se minuna, a încremenii (de mirare). *Fičóru lu mpirátu si čudé cǵři nu be řista cal ápu.* (Fiul împǵratului se mira de ce acest cal nu bea apă.) Can T<sup>1</sup> 278/33; *Įel mult si čudí di řista lucrú.* (El se mirǵ mult de acest lucru.) Cap<sup>2</sup> 28/15; *Aș čudí čudí múm-sa.* (Foarte tare se mirǵ mamǵ-sa.) MP 128/4; *Ōǵmińi! ampirǵteșt, ca vinířǵ mǵńista, si čudířǵ cǵn vizúřǵ tapóla áncǵ cǵřta mai řrǵșǵ.* (Oamenii împǵratului, când venířǵ în ziua urmǵtoare, se mirǵrǵ când vǵzurǵ plopul încǵ pe atǵta mai gros.) Pap M<sup>1</sup> 16/7; *Di čudíři lucrú ca, di řúndǵ muręu i zúřǵ cǵři řinř, řási víti, di ca la tǵlčó [vǵmpíru], nu murí níři únǵ vítǵ víkǵ.* (De mirare lucru că, de unde mureau în fiecare zi câte cinci, șase vite, dupǵ ce îl omorí [pe vampir], nu mai muri nicio vitǵ.) Can T<sup>1</sup> 271/16; *Si čudéřti ca řúbǵr.* (Se mirǵ ca prostul.) Pap M<sup>2</sup> 72/3; *Nǵródu řǵldi si*

*čudǎ*. (Lumea numai se mira.) Atam 373/10; *Și lui a' ra frică di ȕista čudit fičór*. (Și lui îi era frică de acest băiat minunat [= fermecat, deosebit; ciudat].) Pap M<sup>2</sup> 153/34. **2.** A se gândi, a reflecta, a se întreba. *Îuă mi čudiás cum s-uu liău [l'ubinița] di cuála*. (Eu mă gândesc cum să iau [pepenele] de acolo.) MP 202/1; *Ia stă și si čudęsti*: „*te mǎncări să-ı fac ıo la moșu meu?*” (Ea stă și se gândește: „ce mâncare să-ı fac eu moșului meu?”) Cerna T; *Ie' si čudęău cum si la pǎră faKiru di fičór*. (Ei se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat.) Cap<sup>2</sup> 78/25; *După țe si čudi unęc vacót, a' zisi*. (După ce se gândi puțin timp, îi zise.) Can T<sup>2</sup> 108/26; *Si čudi iundi si áflă tări scand*. (Se gândi unde o să găsească asemenea scaun.) Cap<sup>2</sup> 86/13; *Pópa toátă noáptęa si čudi și dimingăta lă trimęasi cu bóil*. (Popa toată noaptea se gândi și dimineța îl trimise cu boii.) DP 44/2; *Fičóru lu mpirátu [...] cațó să si čudęscă cum să făcă să-u disfăcă [fęăta]*. (Fiul împăratului [...] începu să se gândească cum să facă s-o dea jos [pe fată].) Can T<sup>1</sup> 279/3; *Ló si čudęăscă, áră, cum s-la piárdă*. (Începu din nou să reflecteze cum să-l omoare.) DP 44/8. **3.** A se văicări, a se văita. *Nu ti čudięă, că iuă s-mi duc an tou lųăc*. (Nu te [mai] văicări, că o să mă duc eu în locul tău.) MP 68/23; *Nu ti čudięă! Cóti si-ț trubuiăscă, iuă ıa sam!* (Nu te văita! Câte or să-ți trebuiască, eu sunt aici!) MP 248/16; *Mi čudés*. (Mă vaiet.) ALR I, 1, h. 140/012. **4.** Imper. A se păzi. *Cátă neça; na-u țęăstă lęăică și si nu-u distúp, lumíntra, čudęă-ti; ıo di tou bun ăț zic*. (Fii atent; ia tigva asta și să n-o destupi, altfel, păzește-te; eu îți zic pentru binele tău.) DP 120/39.

Var.: **čudiás**.

Et.: mac. **čudi** (*se*), bg. **čudja** (*se*).

**čudiás** vezi **čudés**.

**čudilă**, pl. **čudilur** s.f. Can<sup>2</sup> 383; Cap 100 s.v. *čudés*; Dms. Minune. *Čudilla lu Dómnu*. (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.; *Țel fęăsi ma mări čudilă*. (Acela făcu o minune [și] mai mare.) Cap<sup>2</sup> 107/46.

Et.: **čúdă** + **-ilă**.

**čudiri**, pl. **čudir** s.f. Cap 100 s.v. *čudes*; Dms. Mirare, uimire. *Ți-ı țęăstă čudiri pri tını?* (Ce-i mirarea asta pe tine?) Dms s.v.; *Ți vizú ra di čudiręa lúcru*. (Ce văzu era lucru de mirare.) DP 66/24.

Et.: vezi **čudés**.

**čudisít**, **čudisítă**, pl. **čudisít**, **čudisíti** adj. Cap 100 s.v. *čudés*; Dms. Uimit. *Țárlu, cum au vizú, rămási čudisít*. (Împăratul, cum o văzu, rămase uimit.) Cap<sup>2</sup> 108/32.

Et.: vezi **čudés**.

**čuduvíști**, pl. **čuduvíșt** s.f. Ciudățenie; ființă ciudată, arătare. *La zǎnvárti buzdugánu și măini la țęa čuduvíșțęa și-u pugudí*. (Învârti buzduganul și azvârli în ciudățenia aia și o nimeri.) DP 166/32; *Țęa čuduvíșțęa ra ună lámná cári au duręá picóru mult*. (Arătarea aceea era un balaur pe care îl dorea tare piciorul.) DP 166/33.

Et.: mac., bg. **čudovište**.

**čuf**, pl. **čúfi** s.m. Dms. Păr încâlcit.

Et.: it. **ciuffo**.

**čufíncă** vezi **čfíncă**.

**čufíngă** vezi **čfíncă**.

**Čúkiti** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 174/16; Cap 100. Nume de loc în *Cónțco*.

**čul**<sup>1</sup>, pl. **čúlor** s.n. Can<sup>2</sup> 383; Cap 100; Dms. Velință mică așternută pe spinarea calului sau a măgarului, sub samar. *Úni' lę gunés [scuculęi!] și lánți' șțęă cu čúlu și di cóla lę dúnă an sac*. (Unii le gonesc [lăcustele] și ceilalți așteaptă cu velnița și apoi le adună în sac.) Can T<sup>2</sup> 116/6.

Et.: tc. **çul** (mac., bg. **čul**).

**čul<sup>2</sup>**, *pl. čulur s.n.* Pap<sup>2</sup> 68; Cap 101; Dms. În expr. *Pun un čul*. A marca un punct, a câștiga un avantaj în jocul de copii *a măčca. Băjă čulur äl' púsi*. (I-a marcat multe puncte.) Dms s.v.

Et. nec.

**čul<sup>3</sup>**, **čulă**, *pl. čul, čuli adj.* Pap<sup>1</sup> 41. (Despre animale) cu o singură ureche.

Et.: bg **čul** (mac. **čulav**).

**čul<sup>4</sup>**, **čulări**, **čulăj**, **čulát vb.** I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Cap 101; Wild h. 194/4, 5; Dms. A asculta (cu atenție). *Čulă si-ț spun*. (Ascultă cu atenție să-ți spun.) Cap 101 s.v.; *Ič nu mi čulă fičóri!*. (Copiii nu mă ascultă deloc.) Dms s.v.; *Pricázma čulátă*. (Poveste ascultată cu atenție.) Dms s.v.

*Var.*: **čulés** (Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68).

Et.: mac. **čuli**.

**čulác**, *pl. čulát s.m.* ALDM I, h. 270/1, 5; Dms. Ciung.

Et.: tc. **čolak** (mac., bg. **čolak**).

**čulár** vezi **čoglár**.

**čulă** *n.pr.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 68; Pap M<sup>2</sup> 170/35; Cap 101. Nume de oaie.

Et.: **čul<sup>3</sup>**.

**čulés** vezi **čul<sup>4</sup>**.

**čuldisés**, **čuldisiri**, **čuldisij**, **čuldisit vb.** IV. *Tranz.* Dms. A acoperi calul sau măgarul cu velință. *Čon ișqá din cásă, lă čuldisiră [cálu] și nu vizú řivá*. (Când ieși din casă, îl acoperi [pe cal] și [acesta] nu văzu nimic.) Dms s.v.; *Pruubidj, să čuldisit toř cář!*. (Am controlat, toți caii sunt acoperiți cu velințe.) Dms s.v.

Et.: tc. **čullamak**.

**čuléră** vezi **čalíră**.

**čulijă** vezi **čilijă**.

**čulín**, *pl. čulín s.m.* Pap<sup>1</sup> 41. Ciulin.

Et. nec.

**čulíră** vezi **čalíră**.

**čultár**, *pl. čultáră și čultor s.n.* Dms. Velință.

Et.: cf. **čul<sup>1</sup>**.

**čumát**, **čumátă**, *pl. čumát, čumáti adj.* Pap<sup>2</sup> 68. Bolnav de ciumă; ciumat.

Et.: der. de la **čumă<sup>1</sup>**.

**čumă<sup>1</sup>**, *pl. čumi s.f.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 383; Cap 101; Dms. **1.** Ciumă. *Čuma cătínu řista la zăpustí*. (Ciuma a pustiit satul ăsta.) Cap<sup>2</sup> 144/39; *Nu sam neágra čumă, că sam íla ta řea búnă*. (Nu sunt ciuma neagră, că sunt fiica ta cea frumoasă.) Cap<sup>2</sup> 101/2; *Dintru ca si scápă di čumă, [cupinéři!]* la lăsără cătínu. (Ca să scape de ciumă, [locuitorii din Cúpă] părăsiră satul.) DP 222/34; *Făřla čumă*. (Ciumă.) Cap 101 s.v. F i g. Persoană rea și urâtă. *Čumu!* (Urătule; urăto!) Dms s.v. **2.** Flocc de lână.

♦ *Čot čuma-n leč*. (L i t. Cât ciuma de leac.= De loc, foarte puřin.) Pap M<sup>2</sup> 65/42; *Čuma s-ti bătă!* (Lovi-te-ar ciuma!) Pap M<sup>1</sup> 13/5; Pap M<sup>2</sup> 59/23; *Čuma s-la dúnă!* (Ciuma să-l adune [= să-l omoare].) Cap<sup>2</sup> 191/12.

Et.: lat. **cyma**.

**Čumă<sup>2</sup>** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 174/11; Cap 101. Nume de loc în *Óřin*.

Et.: **čumă<sup>1</sup>**.

**čumbás** vezi **čămbás**.

**čumbăș** vezi **čămbăș**.

**čumúgă** vezi **čămúgă**.

**čumuligă** vezi **čămuligă**.

**čunc** vezi **čung**.

**čuncaș** vezi **čăuncaș**.

**čuncaș** *interj.* Cap 101; Dms. Strigăt cu care se opresc măgarii: „stai”, „stop”. *Ĭel túcu si-ț cacă pári până čon si-l' zif „čuncaș”*. (El o să-ți cace într-una bani până când o să-i zici „stai”.) Cap<sup>2</sup> 89/11; *Ářă dčádu ař zís-ař „čuncaș” și [micu fráti] si fát-ař măgár*. (Iar bătrânul i-a zis „stop” și [fratele cel mic] s-a transformat în măgar.) Cap<sup>2</sup> 102/11.

*Var.*: **čúcăș** (AtaM 261/18), **čucș** (Cap 101 s.v.; Dms), **čuncaș** (Cap 101 s.v.).

Et.: onomatopee.

**Čuncutělu** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 174/15; Cap 101. Nume de loc în *Cúpă*.

**čunķi** *conj.* Dms. Pentru că.

Et.: mac. **čunķi** (tc. **čünkü**).

**čunčupércă** vezi **činčupércă**.

**čung**, **čungă**, *pl.* **čunz**, **čunzi** *adj.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 101; ALDM I, h. 270/2–4, h. 271/2–4; Dms. Ciung.

♦ **Čung s-ti ved!** (Vedea-te-aș ciung!) Cap 101 s.v.; **Čungă să-ți porți!** (L i t. Ciungă s-o duci [mâna]. = Să olegești.) Pap M<sup>2</sup> 60/26.

*Var.*: **čunc** (ALDM I, h. 270/2).

Et. nec.; cf. it. **cionco**.

**Čunga** *n.pr.* Cap 101. Nume de capră.

Et.: **čung**.

**čungár**, *pl.* **čungár** *s.m.* Cap 101; Dms. Copac bătrân, uscat.

Et.: din **čung** + **-ár**.

**čupop** vezi **čop**.

**čupocă** vezi **čopcă**.

**čup**, **čupă**, *pl.* **čup**, **čupi** *adj.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 101; Cerna A/2385; Dms. (Despre oi sau capre) cu urechi mici. **Căpră čupă**. (Capră cu urechi mici.) Pap<sup>1</sup> 41 s.v.; Pap<sup>2</sup> 68 s.v.; Dms s.v.; **Cumpărăi ună uaiă čupă**. (Am cumpărat o oaie cu urechi mici.) Cap 101 s.v. P. e x t. Bleg. **Un moș aș vea ună căpră čupă**. (Un moș avea o capră bleagă.) Cap 101 s.v.

Et.: alb. **čup**.

**Čupa** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 170/36; Cap 101 s.v. **čup**. Nume de oaie sau capră cu urechi blegi.

Et.: **čup**.

**čupcăies**, **čupcăiri**, **čupcăii**, **čupcăit** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM II, h. 851/7. A ciuguli; a ciupi.

Et.: der. de la **čopcă**.

**čupél**, *pl.* **čupčálă** *s.n.* Cerna A/733, 1231; Dms. Bețișor, vreasc, surcea. **Cu čupélu, çoat să măiș, nu dçári**. (Cu bețișorul, oricât ai lovi, nu doare.) Dms s.v.; **Cu çoativa čupčálă prinsim fõcu**. (Am aprins focul cu câteva surcele.) Dms s.v.

Et.: bg. **čupilo** (Mladenov, s.v. **čupene**).

**Čupitónă** *n.pr.* Cap 102. Nume de persoană.

**čuplés**, **čupliri**, **čuplii**, **čuplit** *vb.* IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; ALR II s.n., 1, h. 45/012, h. 230/012; ALR II s.n., 2, h. 370/012; Cerna A/151, 971; ALDM II, h. 851/1–6; Dms. A ciuguli; a ciupi; a ciocăni. **Púll čuplés úuli**. (Păsările ciugulesc strugurii.) ALR II s.n., 1, h. 230/012; „**Turčá šikér**” *io, mámu, čuplčá-la gǎllni*. („Aruncă zahăr” eu, mamă, găinile să-l ciugulească.) Cap<sup>2</sup> 17/6; **Ună gǎllnă čuplčá prin triúšă**. (O găină ciugulea în bățatură.) DP 61/28; **Con čuplčáu, fǎțčáu mári cǎlbǎloc**. (Când ciuguleau, făceau mare gălăgie.) DP 182/5; **La púniť [Čúsi-Cučóti] an cucóti! nóstri si la čuplčscǎ și s-la tǎlčscǎ**. (Puneți-l [pe Cocoșelul-fără-coadă] printre cocoșii noștri, să-l ciugulească și să-l omoare.) Pap M<sup>2</sup> 137/34; **Ca tricú unčác vrčámi, si dunárǎ mulľ puľ [...]** și **lárǎ si čuplčscǎ me!** (După ce trecu puțină vreme, se adunară multe păsări [...] și începură să ciugulească mei.) DP 182/4; **Gǎllni lǎ čuplirǎ gǎrnišõru**. (Găinile au ciugulit porumbul.) Dms s.v.; **Turčá-la unčác me!** **sǎ čuplčscǎ púll!** (Aruncă-le puțin mei, ca să ciugulească păsările.) Dms s.v.; **Čuplitõarca čuplčști ǎn cçája di pom dúpu ģerm**. (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomului după viermi.) Cap<sup>2</sup> 102 s.v.; **Čuplit di sípcǎ**. (Ciupit de vărsat.) ALR II, 1, h. 45/012; **Čuplit di sipǎniťǎ**. (Ciupit de vărsat.) Dms s.v.

Et.: bg. **čoplja**.

**čuplitór**, *pl.* **čuplitór** *s.m.* Dms. Cioc, plisc. **Çoan ț-u da una cu čuplitõru!** (Când ț-i-o da una cu ciocul!) Dms s.v.

Et.: din **čuplés** + **-itór**.

**čuplitõará** vezi **čuplitõrcǎ**.

**čuplitõarcǎ** vezi **čuplitõrcǎ**.

**čuplitõári** vezi **čuplitõrcǎ**.

**čuplitõrcǎ**, *pl.* **čuplitõrț** și **čuplitõrki** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102 s.v. **čuplés**; ALR II s.n., 3, h. 705/012;

Cerna A/1389; ALDM II, h. 1185/1–6; Dms. Ciocănitore. *Čuplitoárca čuplęști ăn cojja di pom dúpu germ.* (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomilor după viermi.) Cap 102 s.v. *čuplés.*

Var.: **čuplitoáră** (Can<sup>2</sup> 384 s.v.), **čuplitoárcă**, **čuplitoári** (ALDM II, h. 1185/3, 4).

Et.: din *čuplitor* + *-că*.

**čuplitoră**, pl. **čuplitor** s.f. Dms. Loc unde se pun grăunțe pentru a fi ciugulite de păsări.

Et.: din *čuplés* + *-itură*.

**čupúc** vezi **čápúg**.

**čupúg** vezi **čápúg**.

**čupuleándră**, pl. **čupuleándri** s.f. Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 95; Dms. Organ genital al băieților; puță.

Var.: **čăpuleándă** (Cap 95), **čupuleándă** (Can<sup>2</sup> 384; Cap 95 s.v.), **čupuleáti** (Dms s.v.), **čupuléndă** (Pap<sup>1</sup> 41), **čupuléndă** (Pap<sup>2</sup> 68).

Et.: din *čupél* + *-gáindră*.

**čupuleándă** vezi **čupuleándră**.

**čupuleáti** vezi **čupuleándră**.

**čupuléndă** vezi **čupuleándră**.

**čupuléndă** vezi **čupuleándră**.

**čupurnigă**, pl. **čupurníz** s.f. Wild h. 87/3. Ciupercă.

Et.: cf. *čincupercă* și ar. *čupéronică*.

**čur**, pl. **čúrur** s.n. Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; Cerna A/1427; Dms. Ciur. *La řirnú řiptu cu čúru.* (A cernut grâul cu ciurul.) Cap 102 s.v.; *Lă tricúm prin čur năútu.* (Cernurăm năutul prin ciur.) Dms s.v.; *Li púni toáti cumátili an un čur ři-ų řon [túrta] să-ų mănáncă řiúnca.* (Pune toate bucățile într-un ciur și o řin [turta] ca s-o mănânce lăuza.) Pap M<sup>2</sup> 119/1; *Săřbiica řási cu un čur ři cu únă uřlă plínă cu ápu.* (Gospodina iese cu un ciur și cu o oală plină cu apă.) Can T<sup>1</sup> 269/29; *Mullăre ři au dúři túrta męřđi ántru rudita, cu čúru la ócř luř, ca ři si*

*vęđă, si vęđă prin čur.* (Femeia care duce turta merge înaintea lăuzei, cu ciurul la ochii ei, ca, orice o să vadă, să vadă prin ciur.) Can T<sup>2</sup> 116/29–30; *Ař la lo bába čúru ři si dúsi la čářmă.* (Își luă baba ciurul și se duse la fântână.) MP 102/7; *Ăn lăřá ápu cu čúru, áři că dăřiám, nápcúnda mi culcám.* (Îmi lua [= aducea] apă cu ciurul, beam de mă săturam, apoi mă culcam.) MP 102/5; *Řéla din sindúk, dunát gřem, čur la dăró.* (Pe cel din cuřar, adunat ghem [= ghemuit] ciur îl făcu [= îl găuri].) DP 57/14.

Et.: lat. *cibrum*.

**čuráp** vezi **čărápă**.

**čurăbăřie** vezi **čurbařiă**.

**čurbaři** vezi **čurbařiă**.

**čurbařiă** vezi **čurbařiă**.

**čurbařiă**, pl. **čurbaři** adj. și s.m. Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 383; Cap 99 s.v. *čorbă*; ALR II s.n., 6, h. 1608/012, h. 1612/012, h. 1614/012, h. 1617/012; Wild h. 395/1–6; Dms. Bogat; bogătaș, bogătan. *Řéla pářă ra mult čurbařiă.* (Acel pașă era foarte bogat.) Cap<sup>2</sup> 42/3; *Ra, únă uără, un pópă mult čurbaři.* (Era, odată, un popă foarte bogat.) Cap<sup>2</sup> 34/6; *Io sam vinită strořnic [...] dúpu un uom mult čorbařó.* (Eu am venit peřitoare [= în peřit] după un om foarte bogat.) Cap<sup>2</sup> 132/6; *Júnsiră di čurbaři mai čurbaři.* (Ajunseră [=deveniră] din bogaři și mai bogaři.) Cap<sup>2</sup> 34/4; *Ca raų mult čorbaři, bărbátu, mullăre ři fičóru vręaų si s-dúcă tu ař ilóki.* (Pentru că [= dacă] erau foarte bogaři, bărbatul, nevasta și feciorul voiau să se ducă în hagiálac.) Cap<sup>2</sup> 69/35; *Fičúru řista ra čurbuřóia ři ař dăró la řiátă duăřă cuřlbi.* (Băiatul ásta era bogat și îi făcu fetei două brăřari.) MP 34/18; *řuván nu-ř cóta čurbuřóia.* (řuván nu e atât de bogat.) ALR II s.n., 6, h. 1612/012; *Ómu řéla mai čurbuřóia an cătún la noř.* (Omul cel mai bogat în sat la

noi.) ALR II s.n., 6, h. 1614/012; *Țéla mai muļ qámiñ din cătún sa vácătli, čorbăǵóı.* (Cei mai mulți oameni din sat sunt cu stare, bogați.) ALR II s.n., 6, h. 1617/012; *Eı ray uámiñ čurbugǵı bun.* (Ei erau oameni bogați bine.) Cerna T; *Din sirumáš junsiră čurbăǵıı.* (Din săraci au devenit bogați.) Dms s.v.; *Cári čorbaǵı la fěsi țista bun cu noi?* (Care bogătaș [il] făcu binele ăsta pentru noi?) W 68/12; *Si uzó cā un čorbaǵııa vę un izmikár.* (Se auzi că un bogătaș avea un servitor.) Cap<sup>2</sup> 27/26; *Ca si sculó čurbaǵııa, vizú [...] un bilíc di uámiñ junglăf.* (Când se sculă bogătașul, văzu [...] o grămadă de oameni omorâți.) Cap<sup>2</sup> 33/37; *Să furóm pári di la filęn čurbaǵııa.* (Să furăm bani de la cutare bogătaș.) Cap<sup>2</sup> 33/25; *Nărăncórá nărăncıñılı cā țista fičyór, ți si fěasi ăñ țăistă seără, s-lă mănăncă lu țista čurbăǵııa málu.* (Ursitoarele ursiră că acest copil, care se născu în această seară, o s-o mănânce averea acestui bogătaș.) AtaM 395/7; *Cóla flo un yom, mári čurbăǵııa, cári vęa un pämpúr di pri mári.* (Acolo întâlni un om, mare bogătaș, care avea un vapor foarte mare.) DP 189/32; *Cáľ la čurbugǵıı sa graș.* (Caii oamenilor bogați sunt grași.) ALR II s.n., 6, h. 1608/012.

♦ *Păn si-l' vină kéfu la čorbaǵııa, a'l iási súflitu la surumáu.* (Până să-i vină poftă celui bogat, sărmanului îi iese sufletul.) Can T<sup>2</sup> 112/19; *Čurbăǵııă fără čórbă.* (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap<sup>2</sup> 172/15.

*Var.:* **čorbaǵı, čorbaǵıa, čorbaǵııa, čorbaǵııă** (Cap 99 s.v. *čórbă*).

**čorbaǵóı, čorbaǵóıă** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čorbăǵóıă** (Dms s.v.),

**čorbăǵóı, čurăbăǵıe** (Wild h. 395/5), **čurbaǵıı, čurbaǵııa, čurbaǵóıă** (Can<sup>2</sup> 383), **čurbăǵıe** (Wild h. 395/3, 6, 7),

**čurbăǵóıa, čurbugıe** (Wild h. 395/2), **čurbugóıa, čurubăǵıe** (Wild h. 395/4), **čurubăǵóı** (Wild h. 395/1), **čurubugóı** (Wild h. 395/1).

*Et.:* tc. *çorbacı* (mac., bg. *čorbaǵııa*).

**čurbaǵılóc** vezi **čurbăǵılóc**.

**čurbaǵóıă** vezi **čurbaǵııă**.

**čurbăǵıe** vezi **čurbaǵııă**.

**čurbăǵılóac** vezi **čurbăǵılóc**.

**čurbăǵılóc**, *pl.* **čurbăǵılóti** *s.n.* Cap 99 s.v. *čórbă*; Dms. Bogăție. *Nu-ț la vuyı ni biıucu, ni čurbugălócu, ni ținá guđđęa.* (Nu-ți vreau nici turma, nici bogăția, nici nimic.) MP 58/19.

*Var.:* **čurbaǵılóc** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čurbăǵılóac** (Dms), **čurbugălóc**.

*Et.:* tc. *çorbacılık*.

**čurbăǵóıa** vezi **čurbaǵııă**.

**čurbugălóc** vezi **čurbăǵılóc**.

**čurbugás, čurbugásă**, *pl.* **čurbugășt** *adj.* Bogat. *Țista fičyăr ra mult čurbugășc fičyăr.* (Băiatul ăsta era un băiat foarte bogat.) MP 54/1.

*Var.:* **čurbugășc**.

*Et.:* din *čurbaǵııă* + *-és(c)*.

**čurbugășc** vezi **čurbugás**.

**čurbugıe** vezi **čurbaǵııă**.

**čurbugóıa** vezi **čurbaǵııă**.

**čurčuleán** vezi **čučuleán**.

**čurčuléı** vezi **čučuleán**.

**čurčuvéı** vezi **čărčăvéı**.

**čurilă** vezi **čălíră**.

**čúrlă** vezi **čălíră**.

**čurqáp** vezi **čărápă**.

**čuróp** vezi **čărápă**.

**čurubăǵıe** vezi **čurbaǵııă**.

**čurubăǵóı** vezi **čurbaǵııă**.

**čurubugóı** vezi **čurbaǵııă**.

**čurúc**, *pl.* **čurúcur** *s.n.* Dms. Lucru fără valoare; ciuruc.

Et.: tc. *çürük* (mac., bg. *čuruk*).

**čuș** *adv.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; ALR II, 1, h. 55/012; Cerna A/Supl. În cârcă, în spinare; în spate. *La laj čuș*. (Îl luai în cârcă.) Pap<sup>1</sup> 41 s.v.; Pap<sup>2</sup> 68 s.v.; *Túcu-ț mi rog, lúpuli, s-mi lej unęc čuș*. (Numai rogu-te, lupule, să mă iei puțin în cârcă.) Can T<sup>1</sup> 281/19; *S-mi zălčaj unęc an čuș, s-mi póřă*. (Să mă iei puțin în spinare, să mă duci.) Cap<sup>2</sup> 118/21; „*Frați*”, *ziți*, „*nu mai pot*”. *Ăl le an čuș, tricú còla, tricú gáura*. („*Frate*”, zice, „*nu mai pot*”. Îl ia în spinare, trecu acolo, trecu de gaură.) Cerna T; *La duc [micu] an čúšcă*. (Îl duc [pe cel mic] în spate.) ALR II, 1, h. 55/012; *Lă laj čúšca*. (Îl luai în spinare.) Cerna A/Supl.; *Și kutiác măncaș, și an čúšcă mi purtăș*. (Și bătaie mâncași, și-n cârcă mă duseși.) MP 84/19; *Ăl laj an bráță și-l purtáj an čúšcă*. (Îl luai în brațe și-l dusei în spinare.) Cerna T.

♦ *Ăn Majdá si porț čuș*. (L i t. O să mâni măgarul în *Majdá*. = O să fii slugă la alții.) Cap<sup>2</sup> 219/35.

*Var.*: **čúšca**, **čúšcă**.

Et.: bg. *čuш*.

**čuș-čuș** *interj.* Dms. Ciuș-ciuș; strigăt cu care se îndeamnă măgarii.

Et.: onomatopee.

**čúšcă** *vezi čuș*.

**čușt-čușt** *interj.* Cap 102; Dms. Ni-ni, strigăt cu care se alungă calul.

Et.: onomatopee.

**čut** *vezi šut*.

**čútă**, *pl. čúti* *s.f.* Dms. Cerboaică.

Et.: *čut* (s.v. *šut*).

**čútcă** *s.f.* Pap<sup>1</sup> 40; Pap<sup>2</sup> 67; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; Dms. **1.** (În limbajul copiilor) Mână. **2.** Numele unui joc de copii; poarca. *Nuīb còtva fičór cări păštēju porț și cări jucáj čútca*. (Întâlni câțiva copii care pășteau porci și jucau poarca.) Can T<sup>2</sup> 103/10.

*Var.*: **čótcă**, **šútcă** (Dms s.v.).

Et.: din *čut* (s.v. *šut*) + *-că*.

**čutnés** *vezi šutnés*.

**Čútura** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 174/17; Cap 102 s.v. *čútură*; Dms s.v. *čútură*. Nume de loc în *Nónti*.

Et.: **čútură**.

**čútură**, *pl. čútur* *s.f.* Pap<sup>2</sup> 68; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; Dms. Măsură de capacitate pentru cereale; baniță. *Jo s-mi culc an čútura di gărnišór*. (Eu o să mă culc în banița de porumb.) Cap<sup>2</sup> 64/7; *S-mi duc să-ș fer čútura să fi mirim mišji!* (O să mă duc să cer banița ca să măsurăm banii de argint.) Cap<sup>2</sup> 146/41; *Ăflă, bábu, ună čútură s-li mirim [lirili]*. (Găsește, babo, o baniță să măsurăm [lirele = galbenii].) Pap M<sup>2</sup> 138/28; *Ună furlină si vea lipit an cúru di čútură și, cõn I-u dúsi čútura, țga mõșa au antribó bába*. (Un ban de aur se lipise pe fundul baniței și, când îi duse banița, bătrâna o întrebă pe babă.) DP 133/26–27.

♦ *Ăn la dărçá capu čútură*. (Mi-a făcut capul baniță; m-a amețit de cap.) Dms s.v.

Et.: lat. \* *cytola* (mac., bg. *čutura*).

**čuqlár** *vezi čoqlár*.

**čuvijă** *vezi čävijă*.

**čuzbín** *vezi čăzbín*.

## D–DR

**da** *adv.* AtaM 255/9. Afirmație; da.

Et.: mac., bg. *da*.

**dábiter** *adv.* Dms. Mai rău. *Di dábiter s-ti vçágľă Dómnu*. (Să te ferească Dumnezeu de mai rău.) Dms s.v.; *Dábiter s-ti ved*. (Să te văd și mai rău.) Dms s.v.

Et.: din *da* + *bítér*.

**dácă** *vezi dğaca*.

**dafinav** *vezi dafinäv*.

**dafinäv**, **dafinävă**, *pl. dafinäv*, **dafinävi** *adj.* Care se referă la dafin. *Ári an mičjilucu di mári Čurá-lámňă și ună dafinävă dárvă*. (În mijlocul mării se află balaurul *Čurá* și un ciot de dafin.) MP 42/28.

*Var.*: **dafinav**.

Et.: mac., bg. **dafinov**.

**dafs** vezi **davg**.

**dăiă** *s.m.* Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102; Dms. Unchi. *Țista n-ăi dăiă*. (Asta îmi e unchi.) Cap 102 s.v.; *Ți dără dăia?* (Ce face unchiul?) Dms s.v.

♦ „*Cări Ț-u băbăică, mósucu?*”; „*Atu n-ăi dăiă*”. (L i t. „Cine îți e tată, catărul?”; „Armăsarul îmi e unchi”. = Se spune despre cel care se rușinează de familia sa.) Pap M<sup>2</sup> 62/35.

Et.: bg. **daja**.

**Dăișcă** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/8; Cap 103. Nume de fântână în *Ōșin*.

**dăima** *adv.* Cap 103; Dms. Mereu, întotdeauna. *Dăima au trimité [fēja] pri iúndi să nu si toárnă*. (Întotdeauna o trimitea [pe fată] pe unde [= acolo de unde] să nu se [mai] întoarcă.) Cap<sup>2</sup> 38/11; *Si-n la duș dăima yóu la mini*. (Oul să-l aduci întotdeauna la mine.) MP 146/13; *Añ am un cal roș și dăima la chușăști álbi' cal' ți sa dijúr di el*. (Am un cal roșu și mereu îi lovește cu copita pe caii albi care se află în jurul lui. [Ghicitoare: Limba.] Pap M 9/17; *Cása lu sirbičúšășă mulári ađ dăima pac*. (Casa femeii muncitoare e întotdeauna ordonată.) Kats 66/17; *Cón-con añ ți fáti, dăima s-mjerc*. (Ori de câte ori îmi vine [poftă], întotdeauna o să plec.) Kats 77/7.

Et.: tc. **daima** (mac., bg. **dajma**).

**dăiré** vezi **dăiré**.

**dalác** vezi **dălác**.

**dáli** vezi **dáli**<sup>1,2</sup>.

**dam**, *pl.* **dámur** *s.n.* Dms. Grajd. *Toáti vítili sa ăn dam*. (Toate vitele sunt în grajd.) Dms s.v.

Et.: tc. **dam** (bg. **dam**).

**dámba-dúmba** *interj.* Pap<sup>2</sup> 73. Cuvinte care imită sunetul tobelor. *La bătúră, că țe șa să zică și nápcum a' zisiră să zică „dámba-dúmba” și să strígă, că șa si fáti la nuntă, iúndi-ı*

*bucurilă*. (Îl bătură, că de ce să zică așa și apoi îi ziseră să zică „dámba-dúmba”, că așa se face la nuntă, unde e petrecere.) Pap M<sup>2</sup> 157/27.

Et.: onomatopee.

**damcalif**, **damcalifă**, **damcalif**, **damcalifi** *adj.* Wild h. 149/3. Pistruiat.

Et.: din **dámcă** + **-lif**.

**dámcă**, *pl.* **đomț** și **dámki** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; Wild h. 149/3, 7, h. 438/7; ALDM I, h. 94/1, 4–7; Dms. 1. Semn punctiform care se face pe fruntea oilor sau a vitelor. 2. Pată (pe piele); pistrui. *Trúpu ađ pusipít cu đomț minúti*. (Trupul [îi] e presărat cu pete micuțe.) Cap 103 s.v.

♦ *Ál púsi dámcă*. (L i t. I-a pus semn. = I-a agățat tinicheaua de coadă.) Cap<sup>2</sup> 175/13.

Et.: mac., bg. **damka** (tc. **damga**).

**Damián** *n.pr.* Cap 103. Nume de persoană, Damian. *Că-n la Țer Damián năridítu; Damián năridítu cu múlti ávflur*. (Că-l vreau pe Damian cel înstărit; Damian cel înstărit [și] cu multe case.) Cap<sup>2</sup> 19/21.

**damlá** vezi **dămlá**.

**danác** vezi **dănác**.

**danáčcă** vezi **dănáčcă**.

**dancá** vezi **dăncá**.

**dándal** vezi **dándăl**.

**dándăl** *s.m.* Cap 103; Cerna A/460; Dms. Putere de a cugeta, minte, gândire. F i g. Tulburare mentală.

*Áñ la Ța dándălu*. L i t. Îmi ia mintea. [= A-și pierde cunoștința.] *Ál' ți lȚ dándalu și căzú*. (Își pierdu cunoștința și căzu.) Cerna A/460; *Áñ la lără dándălu*. (Mi-am pierdut cunoștința.) Cap<sup>2</sup> 175/14. **Că lat di dándăl**. L i t. Ca luat de tulburare mentală. [= Tulburat, zăpăcit]. *Că lat di dándăl s-dúsi la césșmă*. (Zăpăcit se duse la fântână.) DP 66/26.

*Var.*: **dándal**.

Et.: bg. **dandal**.

**dang** *interj.* Dms. Cuvânt care imită zgomotul produs de o lovitură; bang.

Et.: onomatopee.

**dánuc**, *pl. dănuți s.n.* ALDM II, h. 911/1-7. Impozit.

Et.: mac., bg. dial. **danok**.

**dap**, **dăpări**, **dăpăi**, **dăpát** *vb.* I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 104; ALR II s.n., 2, h. 1854/012, h. 2035/012; Cerna A/867; ALDM II, h. 763/2, 4, 7; Dms. A adăpa. *Dúpu ți la dápă [cáfl]*, *ies năfără cúscri!*. (După ce îi adapă [caii], cuscree ies afară.) Can T<sup>2</sup> 120/5; *Nęársi lă cal, aų scărkină șu aų dápă cu in.* (Merse la cal, îl țesălă și îl adapă cu vin.) Cap<sup>2</sup> 112/45; *Dú-ti și la dápă cálu!* (Du-te și adapă calul!) Cap<sup>2</sup> 85/10; *El si vină si la dápă cálu.* (El o să vină să adape calul.) Cap<sup>2</sup> 85/8; *Ca luví mult, si dúsi s-la dápă cálu la izvórca țęa.* (După ce vână mult, se duse să adape calul la acel izvor.) Pap M<sup>1</sup> 14/35; *Ĭe! țer ca s-la la dápă cáfl!* cu vin. (Ei cer să li-i adape cailor cu vin.) Can T<sup>2</sup> 120/5.

Var.: **dăp** (ALDM II, h. 763/7).

Et.: lat. **adaquare**.

**dar**<sup>1</sup>, *pl. dărur s.n.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 385; Cap 104; Dms. 1. Dar, cadou. *Drep fuzirę, fęta la dăruiaști și ia, di cútru ia țoáti nămurli, cu cáti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea, pe toate neamurile din partea ei, cu câte un cadou.) Cerna T; *Pudvęskili li țas mai mult fętili tuemiti și li daų dărur.* (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T<sup>1</sup> 264/27; *Ā! ded ăn dar un birbăți.* (I-am dat în dar un berbec.) Dms s.v. *Ācu poț, ăi bun să faț dărur.* (Dacă poți, e bine să faci daruri.) Dms s.v. 2. Însușire, talent. *Maistur! țăcu ăi un dar lă ȳom.* (Priceperea e o însușire a omului.) Dms s.v.; *Țęla om ăi cu dar.* (Acel om are talent.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dar**.

**dar**<sup>2</sup>, **dărări**, **dărái**, **dărát** *vb.* I. *Tranz., intranz. și refl.* Pap<sup>1</sup> 41; Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384–385; Cap 104; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Cerna A/2318; Wild h. 252/1, 3–7; ALDM I, h. 517/1–7; Dms. 1. A face. *Ți dar, dęduli?*; *Ți să dar? ambitărnés.* (Ce faci, moșule?; Ce să fac? îmbătrânesc.) Pap<sup>1</sup> 31 s.v. *ambitărnés; Lisíțu, tu să-n li mănánț țoáti párli și náp cum nu știų ți si dar.* (Vulpeo, tu o să-mi mănânci toți banii și pe urmă nu știu ce o să fac.) Cap<sup>2</sup> 147/7; *E, mo, dędduli, cum să dăróm? Vem cávgă cu túrcu.* (Ei, acum, moșule, cum o să facem? Avem război cu turcii.) DP 28/26; *A, izmikăruli meų, ți-n dărăș di-n nicăș mulărę?* (Ah, slujitorul meu, ce-mi făcuși de mi-ai înecat nevasta?) Cap<sup>2</sup> 35/18; *Nu putiți si dorm di săclét, că mult foc veăț dărát.* (N-am putut să dorm de surescitare, pentru că ați făcut prea mult foc.) DP 27/34; *Dărón da.* (Făcând) Pap<sup>1</sup> 41 s.v. F i g. A se aranja, a se potrivi. *Că-ș si zănvitę, mámu, e zúųă aș vingă, până cęn, mámu móri, lucrú nă si dăró.* (Și dacă s-a obișnuit, mamă, venea în fiecare zi, până când, mamă dragă, treaba ni s-a aranjat [= a ieșit cum trebuie].) Cap<sup>2</sup> 17/12. 2. A face; a construi, a confecționa. *Túntęa fičóri! dără tópkí di nęo.* (Atunci copiii fac bulgări de zăpadă.) W 78/21; *Ĭárna, lunțineți! dără strémur di bęfęur.* (Iarna cei din Lúnțin fac pari pentru grădini.) Can T<sup>1</sup> 262/29; *Si-l dar un cujúoc la mulări.* (O să-i fac nevastei un cojoc.) Pap M<sup>2</sup> 141/4; *Cătunęii! aų dărát pátru móru.* (Sătenii au făcut patru mori.) Can T<sup>1</sup> 262/17; *Picási că țista lucrú lă ári dărát fičóru.* (Înțelese că băiatul făcuse acest lucru.) DP 48/10; *Ĭel dăró un an păn di lui cunác.* (El făcu un han alături de palatul său.) Cap<sup>2</sup> 27/17; *Cęn vini țęla pășa, ți la ve dărát cunácu, dúsi doį ca!* (Când veni pașa, care făcuse palatul,

aduse doi cai.) Cap<sup>2</sup> 42/17; *Tát-su [...] aḡ viḡa dǎrát un sindúk și aḡ anclică [fǎta] an sindúk nǎptḡa.* (Tată-său [...] îi făcuse un cufăr și noaptea o încuia [pe fată] în cufăr.) MP 70/31; *Vem dǎrát un cutár pǎn di váli.* (Făcusem un staul lângă râu.) Cap<sup>2</sup> 55/6; *Mo, dǎrǎ un cunác cǎ sǎ șidét.* (Acum, fă un palat ca să stați [= să locuiți].) Cap<sup>2</sup> 37/41; *A' vicni la frǎti-su: „frǎti, dḡḡ gróbur dǎrǎ”!* (Îi strigă fratelui: „frate, fă două morminte!”) Cap<sup>2</sup> 30/21–22; *Dǎrǎti-ń únǎ bǎrcǎ!* (Faceți-mi o barcă!) Cap<sup>2</sup> 126/3; *Maḡ márli frǎti cáḡǎ sǎ dǎrǎ gróbu.* (Fratele mai mare începe să facă mormântul.) Cap<sup>2</sup> 30/17; *Pórtu lunḡinés cǎ [...] darát di pónḡǎ di cásǎ.* (Portul din *Lúnḡín* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T<sup>1</sup> 262/33; *Tḡti cásili sa darǎti cu zidur di rop.* (Toate casele sunt făcute cu ziduri din pietre.) Can T<sup>1</sup> 262/5. 3. A face; a găti, a prepara (mâncare); a pregăti. *Muráru, cum darǎ cásǎ, cǎ sǎ mǎnǎncǎ, vizú cǎ mḡára nu máḡinǎ.* (Morarul, în timp ce gătea ciulama, ca să mănânce, văzu că moara nu macină.) Pap M<sup>1</sup> 24/23; *Dǎrǎḡ búnǎ ḡinǎ.* (Am gătit o cină bună.) W 64/20; *La cáḡǎrǎ di la junglǎrǎ și dǎrǎrǎ ḡinǎ búnǎ din cǎrnḡa lui.* (Îl prinseră, îl tăiară și făcură o cină bună din carnea lui.) Pap M<sup>1</sup> 16/21; *Muráru árǎ aș vút-aḡ dǎrát unḡác cáḡḡǎnǎ.* (Morarul însă își făcuse niște jumări de ouă.) Cap<sup>2</sup> 117/43; *ḡoḡ ḡer sǎ dar ručóc.* (Eu vreau să gătesc prânzul.) W 72/14. „*Aḡ sǎ dǎróm bǎcǎdǎrnic, cǎ mo dḡrmi Lúdi*”. *Și aḡ púsirǎ cǎldǎre pri foc și lǎrǎ s-la dǎrǎ bǎcǎdǎrnic.* („Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme”). Și puseră căldarea pe foc și începură să facă mămăliga.) Cap<sup>2</sup> 31/43–44; *Aḡi Dómnu flḡ únǎ mulǎri ḡe nu știǎ sǎ dǎrǎ bun rǎzbóḡu.* (Și Domnul întâlni o femeie care nu știa să facă [= să pregătească] bine războiul de țesut.) Pap M<sup>1</sup> 155/17; *Si*

*dǎróm únǎ bucuriḡǎ ástǎz!* (Astăzi o să facem [= o să pregătim] o petrecere.) MP 18/24; *ḡe na vini cǎrni azór la pičór!* *Sǎ nǎ dǎróm dinḡi!* (Ce ne veni carne de-a gata la picioare! Să ne pregătim dinții!) Pap M<sup>2</sup> 161/22; *ḡel cǎ si sculó, únǎșjunǎ la dǎrḡ cálu și, cǎ ncalicḡ pri el, fuzi budǎḡindara.* (El, dacă se sculă, de îndată pregăti calul și, când încăleacă pe el, plecă galopând.) Cap<sup>2</sup> 128/28. F i g. A aranja pe cineva; a-i face felul. *La dǎrḡ șǎrpli lisíḡa.* (Vulpea l-a aranjat pe șarpe [= i-a făcut-o].) Cap<sup>2</sup> 40/19; *Fḡǎta ál ǎmpirátu aḡ dǎrḡ cu crǎstǎ și nu si pḡǎti licuiri.* (Pe fata împăratului a aranjat-o cu [= a umplut-o de] râie și nu se poate lecu.) DP 173/32. 4. A împodobi; a (se) găti, a se îmbrăca. *ḡo s-la dar ninélu cu pașprǎḡ di rap.* (O să împobobesc inelul cu paisprezece pietre prețioase.) Cap<sup>2</sup> 16/7; *Aḡ dǎrǎ mirḡása cu pǎrgḡfǎ, a' uḡ púhi ǎn cap; cǎ-ḡ dudǎrǎ pǎrgḡfǎ, ḡes nǎfǎrǎ cu mirḡása.* (Împodobesc mireasa cu voal roșu, i-l pun pe cap; după ce termină de împodobit cu voalul roșu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Și ḡela fičóru si dǎrḡ ǎn únǎ rúbǎ mult búnǎ.* (Și băiatul se găti cu o haină foarte frumoasă.) Cap<sup>2</sup> 26/10; *Sǎ si dǎrǎ tḡti fḡtili ǎn únǎ rúbǎ; ácu poḡ sǎ-ḡ cunḡș cǎri áḡ me ilǎ, sǎ-ḡ lḡ.* (Să se îmbrace toate fete în aceeași haină [= la fel]; dacă poți s-o recunoști care e fiica mea, să o iei.) Cap<sup>2</sup> 28/20. 5. A se face; a se transforma; a prefăce. *Túcu dǎrǎḡ-vǎ árǎ șa cum raḡ.* (Doar faceți-vă din nou așa cum arați.) Cap<sup>2</sup> 40/13; *Prínsirǎ fḡta ḡe nu ra fḡǎ, cǎ ra fičór dǎrát fḡǎ.* (O prinseră pe fata care nu era fată, pentru că era băiat transformat în fată.) Pap M<sup>2</sup> 156/19; *Pidúclu aḡ biḡú sǎnḡili șu si dǎrǎ cǎt un bívul.* (Păduchele bău sângele și se făcu cât un bivol.) Cap<sup>2</sup> 110/41; *Túcu sǎ-ń li fǎcǎ Dómnu ḡǎști cḡffili ḡoḡ, di sǎ dar únǎ bǎcḡlǎ ḡa, ǎn drum.* (Dacă mi le-ar

face [= mi le-ar preface] Domnul ciorile astea [în] oi, ca să fac aici, în drum, o stână.) Cap<sup>2</sup> 97/29.

**Spârđi-dără.** (L i t. Strică-face. = Se spune despre cineva care mai mult strică decât repară.) Cap<sup>2</sup> 175/20. **Dar láfu.** A stabili (ceva). Dms s.v. **Dar pázari.** A face o înțelegere, o învoială. *Să dăróm pázari să nu na pișmândisim vrin di noi.* (Să facem o înțelegere ca să nu ne căim [de ce am făcut] niciunul dintre noi.) Cap<sup>2</sup> 31/12; *Noi [...] vēm dărát pázare [...] ca să nu ne nvirinóm.* (Noi [...] făcusem învoiala [...] ca să nu ne supărăm.) Cap<sup>2</sup> 31/20. **Dar únă cárti.** A scrie o scrisoare. *Dăró únă cárti la săibîca.* (Îi scrisese gospodinei o scrisoare.) Cap<sup>2</sup> 95/40; *Stoi să videm, ȳo pot túcu să-ț dar únă cárti și să ti duț la fráti-ńu.* (Stai să vedem, eu pot doar să-ți scriu o scrisoare și să te duci la frate-meu.) Cap<sup>2</sup> 136/15. **Dar cápu.** A se îmbăta. *Aș la dăró cápu.* (S-a îmbătat.) Cap<sup>2</sup> 175/19. **Dar pri únă vînă.** A-i suge sângele, a-i lua puterile. *La dăró pri únă vînă.* (L i t. L-a făcut printr-o venă. = I-a luat puterile.) Cap<sup>2</sup> 26/31; *Drácu a! la súpsi tot súnzili, la dăró pri únă vînă.* (Dracul i-a supt tot sângele, i-a luat puterile.) Cap<sup>2</sup> 26/31. **Dar fărínă** [cu cineva]. A isprăvi un lucru. *Nu dar fărínă cu ȳel.* (L i t. Cu el nu faci făină. = Nu faci nici o ispravă cu el.) Cap<sup>2</sup> 178/36. **Dar drujđělă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără drujđělă.* (L i t. L-au făcut chisăliță. = L-au snopit în bătaie.) Pap M<sup>2</sup> 69/15. **Dar kófti** [pe cineva]. A bate rău. *Kófti la dăró.* (L i t. L-a făcut chiftele. = L-a bătut rău.) Cap<sup>2</sup> 171/45. **Dar sac di pálă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără sac di pálă.* (L i t. L-au făcut sac cu paie. = L-au snopit în bătaie.) Pap M<sup>2</sup> 82/19. **Dar di kutéc.** A snopi în bătaie. Dms s.v. **Si dără nǒáptęa.** A se face noapte. *Si dără nǒáptęa și Ćáęa si*

*sculă si aȳ lęa cáȳlu.* (Se făcu noapte și Ćáęa se sculă să ia calul.) Cap<sup>2</sup> 112/41.

Et.: lat. **dolare.**

**daravéră, pl. daravér s.f.** Dms. Litigiu; daraveră. *S-nu sáră vrină daravéră.* (Să nu se iște vreo daraveră.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dalavera** (tc. **dalavere**).

**dără s.f.** Cap 105; Dms. Greutatea ambalajului; dară, tară.

Et.: mac., bg. **dara** (tc. **dara**).

**dárbină s.f.** AtaM 285/32. Dar, talent, har.

Et.: mac. **darbina.**

**dări s.f.** Pap M<sup>2</sup> 170/1; Can<sup>2</sup> 385 s.v. *dări.* Ivire; răsărit. *Únă dimineță, pri la dăre sǒrli, túcu vîni la noi Hrista lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi Hrista lu Muráru.) Can T<sup>1</sup> 270/28; *Pri la dăre stęua, toț fičóri! si dúnă cup și, toț din glas, pruțópă di trei or: cólida, bábo!* (Pe la răsăritul luceafărului, toți copiii se adună grămadă și, toți într-un glas, încep să strige: colinda, babo!) Can T<sup>1</sup> 268/12; *Di cútru dări sǒriluȳ aȳ G'ivgíliȳa.* (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T<sup>2</sup> 112/32.

Et.: vezi **daȳ**

**dări-lári s.f. invar.** Dms. L i t. Dat-luat = Afacere.

Et.: **dări** (s.v. **daȳ**) + **lári** (s.v. **lęau**).

**darmădán adv.** Dms. Harcea-parcea, talmeș-balmeș. *Lă fgásină darmădán.* (L-au făcut harcea-parcea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **darmadan** (tc. **Darma-daęn**).

**darués vezi dărujés.**

**dărvă, pl. dărvi s.f.** Ciot de lemn. *Ári an miđȳlucu di mári Ćurá-lámńă și únă dařinavă dărvă.* (În mijlocul mării se află balaurul Ćurá și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Et.: mac. **drvo**, bg. **dărvo**.

**dáscal vezi dáscăl.**

**dăscăl**, *pl. dăscăli* *s.m.* Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 385; Cap 105; Cerna A/1661; Wild h. 494/1–5; Dms. Învățător, dascăl. *Că-ni pruțirúji, mámu, dăscălu Nicóla, áma viděám, mámu, móri, că ȝel nu mi vręa.* (Îl cerui [de bărbat], mamă, pe învățătorul Nicola, dar vedeam, măi mamă, că el nu mă vrea.) Cap<sup>2</sup> 17/1; *La puně cătúnu dăscal.* (Satul [= sătenii] îl punea dascăl.) Can T<sup>1</sup> 266/15; *Vem fičór cări cãntără și ȝęră dăscăl.* (Avem băieți care au învățat și au ieșit [= s-au făcut] învățători.) AtaM 390/13; *Țéla dăscal' la nvițáyu fičóri' di bisęrică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T<sup>1</sup> 266/27.

*Var.:* **dăscal**.

Et.: mac., bg. *daskal*, gr. *δασκαλος* **dascăliță** vezi **dăscăliță**.

**dăskiură** *s.f.* Wild h. 101/6. Nevăstuică.

Et. nec.

**daș<sup>1</sup>**, *pl. daș* *s.m.* Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 385; Cap 105; Cerna A/2282 bis; Dms. Miel sau berbecuț crescut pe lângă casă. *Táti, țęr un daș.* (Tată, vreau un berbecuț.) W 71/23; Can T<sup>1</sup> 284/17; DP 48/17; *Mómi si spárđi duháya, ȝi ver cu dáșu? ai s-lă junglóm și s-lă mănćóm.* (Măine e sfârșitul lumii, ce vrei cu mielul? Hai să-l tăiem și să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Cőan s-lă vez cu dáșu dúpu el, țéla-ȝi lui fičór.* (Când o să-l vezi cu mielul după el, acela e băiatul lui.) Dms s.v.

Et.: alb. *dash*.

**daș<sup>2</sup>** *interj.* Pap<sup>2</sup> 73. Cuvânt prin care berbecii sunt îndemnați să se izbească cu coarnele.

Et.: vezi **daș<sup>1</sup>**.

**dașclid** vezi **dișclid**.

**daș**, **dări**, **ded**, **dat** *vb.* I *Tranz.*, *intrans.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 41–42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 105–106; ALR II s.n. 6, h. 1574/012, h. 1575/012, h. 1576/012, h. 1625/012, h. 1628/012, h. 1630/012, h. 1650/012; ALR II s.n., 7, h. 2203/012, h. 2203/012, h. 2207/012, h. 2208/012;

Cerna A/1543, 1863; ALDM I, h. 300/7, h. 301/7; Dms. 1. A da. *La daȝ măgáru, ili nu la daȝ?* (Dai măgarul sau nu-l dai?) Cap<sup>2</sup> 90/10; *Dáscalu da năút și șiķer la minúți' fičór.* (Dascălul dă năut și zahăr copiilor mici.) Can T<sup>1</sup> 267/3; *Pudvésķili li ȝas maȝ mult fęțili tućmíti și li daȝ dárur.* (Betele le ȝes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T<sup>1</sup> 264/27; *Stáră să-ȝ la daȝ toȝ gálbińi!* (Deseară o să-ȝi dau toți galbenii.) Cap<sup>2</sup> 40/10; *Ácu poȝ s-au cãndisęs fęáta, să-ȝ daȝ pári młti.* (Dacă poȝi s-o îndupleci pe fată, o să-ȝi dau bani mulți.) Cap<sup>2</sup> 70/3. *Cări añ la fęși ȝista bun la młni [...] súflit să-n ȝęră și să-l' daȝ.* (Cui mi-a făcut mie binele ăsta [...] suflet[ul] să-mi ceară și o să i-l dau.) Cap<sup>2</sup> 33/39; *La cări triȝă pri cőla, la toȝ dăđęá bustán.* (Cui trecea pe acolo la toți le dădea pepene.) Cap<sup>2</sup> 99/32. *ȝou să mi duc să fur găłńi, să z-daȝ și la tını.* (Eu o să mă duc să fur găini, să-ȝi dau și ȝie.) W 74/9; *Cmo să ȝ-u dőm pártę ta.* (Acum o să ȝi-o dăm partea ta.) Can T<sup>1</sup> 283/41; *Ca si čucněș la pőártă și ca si ȝăsă [táti și máma], únășȝună si l-u daȝ cártęa.* (Când o să bați la poartă și când or să iasă [tata și mama], deindată să le dai scrisoarea.) Cap<sup>2</sup> 79/14. *Con fãȝiá [cãrtálu] „crac”, a' dăđiá cãrni.* (Când [vulturul] făcea „crac”, îi dădea carne.) Cap<sup>2</sup> 120/32; *I zúă sfiré și a' dedé pári șárpili.* (În fiecare zi cânta din fluier și șarpele îi dădea bani.) W 69/24; *La dăđięá cãti únă mućcátă di póĝni.* (Le dădea câte o îmbucătură de pâine.) MP 12/14; *La didęá lápti di cãpră an loc di la múmă.* (Le dădea lapte de capră în loc de [lapte] de mamă.) Pap M<sup>2</sup> 146/16; *Aȝ spúsi ca ai dĝăt-la la únă mȝáșă.* (Îi spuse că i-a dat-o unei babe.) MP 214/31; *ȝo cőn vă la ded măgáru ra bun.* (Eu când v-am dat măgarul era bun.) Cap<sup>2</sup> 52/19; *Aȝ la dęđi dęđu sfriélu.*

(Moșul îi dădu fluierul.) Cap<sup>2</sup> 24/42; *Nu si săturó cu țĩáli búni di siǎrǎ ți ai li didiǎș.* (Nu s-a săturat cu bunătățile pe care i le-ai dat seara.) MP 178/2; *Dómnı, cóți nu-n didéș și la míni un tári zíniri?* (Doamne, de ce nu mi-ai dat și mie un astfel de ginere?) Cerna T; *Li lǎsó cȳǎla [mulǎrli] și la dǎdi lónǎ niǎgrǎ.* (Le lăsă acolo [pe neveste] și le dădu lână neagră.) MP 12/12; *Án dǎdiț únǎ udǎiǎ di púriț plínǎ.* (Mi-ați dat o odaie plină de purici.) Can T<sup>1</sup> 283/9; *Ĭel, vrǎu-nu-vrǎu, a! u dǎdirǎ nıveǎsta.* (Ei, vrând-nevrând, îi dădură nevasta.) Cap<sup>2</sup> 60/2; *Ántru si iǎsǎ ai vıǎa dat triǎi piǎr la fiǎuǎr.* (Înainte să iasă îi dăduse băiatului trei fire de păr.) MP 18/12; *Dǎ-n, dódo Máro, unéc túrtǎ.* (Dă-mi, dodă Maru, puțină turtă.) W 60/1; *Dǎ-n, pópi, rúba ta și ț-u dau mǎa.* (Dă-mi, popă, haina ta și ț-o dau pe a mea.) Cap<sup>2</sup> 76/1; *Tu țér-la múlți pári, sǎldi áta s-nu-ȳ dai.* (Tu să le ceri bani mulți, numai așa să nu o dai.) Pap M<sup>1</sup> 22/8; *Ábra, dǎdu, nu ver sǎ-ț dǎm un tagarǎic di pári?* (Bre, moșule, nu vrei să-ți dăm o desagă de bani?) Cap<sup>2</sup> 44/24; *Ácu nu ti dom, s-na júnglǎ tuǎț din cǎsǎ.* (Dacă nu te dăm, o să ne înjunghie pe toți din casă.) MP 220/18; *Túcu si dǎdǎm ıo la toț cári triǎǎu, nu vǎa rǎmǎs la míni țivǎ.* (Dacă le-aș fi dat la toți care treceau, mie nu mi-ar fi rămas nimic.) Cap<sup>2</sup> 60/6.

**2.** A da; a împărți (de pomană). *Tátu lu fiǎóru, la e Pașt și Crǎciun, dǎdǎ la sirumǎș tot țe la tribuǎ di țǎli zǎli.* (La fiecare Paște și Crăciun, tatăl băiatului împărțea celor săraci tot ce le trebuia pentru acele zile.) Cap<sup>2</sup> 83/18.

**3.** A da; a vinde. *Țısta fustán cot la dai?* (Cu cât vinzi rochia asta?) Cap 105–106 s.v.; *[Șǎrvǎa] dǎ la optsprǎzǎț di líri mai mult si-ȳ dai.* ([Batista] s-o dai cu mai mult de optsprezece lire.) Cap<sup>2</sup> 79/5.

**4.** A da; a

produce. *Ágrili din cǎmǎc [..] dau mult bun birikét.* (Ogoarele din câmp [...] dau recoltă foarte bună.) Can T<sup>1</sup> 262/21.

**5.** A da; a lovi (în ceva sau cineva). *Cǎn si dai ǎn úșǎ și sǎ iǎsǎ sǎnzi, túntǎ noi im morț.* (Când o să lovești în ușă și o să iasă sânge, atunci noi suntem morți.) Cap<sup>2</sup> 55/30; *Cǎ fǎsi sǎ da cu cǎrnili-n pǎrtǎ, si zǎlipírǎ di catrán.* (Când se rezezi să lovească cu coarnele în poartă, se lipiră de smoală.) Can T<sup>1</sup> 279/21; *Și máini tǎti cu sǎira dúpu ıel și dǎdi sǎira ǎn ıel.* (Și aruncă tata cu secera în el și secera îl lovi.) Cap<sup>2</sup> 30/6; *La zǎmǎncǎrǎ cu bǎltıli, dǎ și ǎrǎ dǎ!* (Îl loviră cu securile, dă[-i] și iar dă[-i]!) Cap<sup>2</sup> 43/34; *Mára, nu dǎ, cǎ ıo sam, bra, Lúde!* (Măi, nu da, că sunt eu, bre, Lúde!) Cap<sup>2</sup> 32/14.

**6.** A începe (să). *Ĭa-I si dǎdi la cǎntıț și cǎntǎ, cǎntǎ până la săturǎ.* (Ea începu să cânte și cântă, cântă, până îl sătură.) Cap<sup>2</sup> 23/18. În construcție cu prepoziții. **Daȳ di, daȳ pri.** A întâlni. *Dát-ay di únǎ váli.* (Au dat de [= au întâlnit] un râu.) Cap<sup>2</sup> 101/22; *Dǎdi pri un luvǎc și a! dǎdi un kútéc.* (Întâlni un vânător și-i trase o bătaie.) Pap M<sup>2</sup> 157/16. **Daȳ dúpu. a.** A da în căsătorie. *Nu ti dau dúpu uminétu [..], si ti dau dúpu ușinéț.* (Nu te dau în căsătorie celui din Úmǎ [...]; o să te dau celui din Óșih.) Cap 106 s.v. **b.** A se lua după cineva. *Tátǎ-su și múmǎ-sa, cǎ ǎnșılésırǎ cǎ fuzırǎ, si dǎdirǎ dúpu ıel s-la cáțǎ.* (Tatăl și mama, dacă înțeleseră că au fugit, s-au dat [= s-au luat] după ei să-i prindă.) Pap M<sup>1</sup> 14/16; *Si dǎdirǎ niști óamiñ dúpu ıel.* (Niște oameni s-au dat [= s-au luat] după el.) Pap M<sup>2</sup> 154/4.

**Daȳ drúmu.** A da drumul, a elibera. *Ácu puǎț s-la ridıț țısta cǎzǎnu [..], si-ț dom drúmu.* (Dacă poți să ridici acest cazan [...], o să-ți dăm drumul.) Cap<sup>2</sup> 124/8; *Acȳǎ si-ț dom drúmu s-fuz cǎsǎ.*

(Acum o să-ți dăm drumul să pleci acasă.) MP 36/9; *Că-l dădiră drumu, tista si năspirli*. (Dacă îi dădură drumul, acesta se burzului.) DP 63/20. **Daḡ kutéc**. A bate, a trage o bătaie. *Ácu aḡ mijlucánu [frati], un kutéc bun si-l daḡ*. (Dacă e mijlociul [frate], o să-i trag o bătaie bună.) Cap<sup>2</sup> 128/41. **Daḡ foc**. A da foc, a aprinde. *Aḡ pusi [tămóna] án únă smărăcă și á'l dēdi foc*. (O puse [tămâia] pe un ienupăr și o aprinse.) Cap<sup>2</sup> 30/40; *Ná-u țéstă cutiă; [...]* să-î dai foc cu un spirt. (la cutia asta; [...] s-o aprinzi cu un chibrit.) Cap<sup>2</sup> 28/8; *Ĭel ra nviit án ruguziń, ra uns cu cătrán și-l vḡaḡ dat foc si árdă*. (El era înfășurat în rogojini, era uns cu smoală și-i dăduseră foc să ardă.) Cap<sup>2</sup> 93/28. **Daḡ ġ eváp**. A răspunde. *Cum s-la daḡ ġevápu la táti și la máma?* (Cum să le răspund tatei și mamei?) Cap<sup>2</sup> 16/8. **Daḡ rusát**. A permite, a da voie. *Ampirátu dēdi la toḡ rusát; mo, pri lu anpirátu ġiġáġă, Románi'l pri limbă să-și anvġă*. (Împăratul le-a dat voie tuturor; acum, împăratul să trăiască, românii învață în limba [lor].) Pap M<sup>1</sup> 29/27. **Daḡ tiġál**. A da de veste prin intermediul unui telal [= purtător de cuvânt]. *Șu túmḡa țárlu dēdi tiġál că țe si fġási éstu om*. (Și atunci împăratul dădu de veste ce se alesese de acest om.) Cap<sup>2</sup> 107/42. **Dă plóġă**. A ploua. *Cucóġi'l cōn cōntă sġrata [...], ácu-ġ vrēḡe búnă, da plóġa*. (Când cocoșii cântă seara [...], dacă e vreme frumoasă, plouă.) Can T<sup>2</sup> 101/9. **Daḡ zḡórlı**. A se crăpa de ziuă. Cerna A/1543. **Daḡ di bilġá**. A da de necaz. Cap<sup>2</sup> 175/28. **Daḡ de drácu**. A da de dracul, a da de necaz. Cap<sup>2</sup> 175/29. **Daḡ áncqá, daḡ áncóla**. A merge de colo-colo. *Cmóġi ți si fac, ded áncuá, ded áncuóla, con mi pribidġi án ġep, flai un siġim*. (Acum ce să fac, umblai [eu] de colo-colo, când mă căutai în buzunar,

găsii o sfoară.) Cap<sup>2</sup> 104/27. **Án daḡ láfu**. A-și da cuvântul. *Múltă mōncă a'l căzú la mímă-sa, áma dintru că-ș dēdi láfu, di țḡa a'l la dēdi [răsláni!]*. (Mamă-sii îi veni foarte greu, dar pentru că își dădu cuvântul, i-i dădu [leii].) Pap M<sup>2</sup> 167/4. **Án daḡ súflitu**. A-și da sufletul, a muri. DP 114/6. **Án da mōna**. A-i da mâna, a-și permite. *Nu la didġă mōna si-ḡ țġră fġta, cōġi tátu-su ra mai sus ca ie!*. (Nu le dădea mâna s-o ceară pe fată, căci tatăl ei era mai sus ca ei [= le era superior].) Pap M<sup>2</sup> 163/10. **Án da di mōna**. A-i da mâna, a-și permite. Cap<sup>2</sup> 188/34. **Án si da di cap**. A-i da prin cap, a-și aduce aminte. Pap M<sup>2</sup> 64/23. **Án mi daḡ**. A se apuca de (ceva), a se pune pe (ceva), a se deda. *Și fiġóru a'l ți dēdi, bġ bġ bġ nu putú să-ḡ țe tḡátă [ápa]*. (Și băiatul se puse pe [băut], bea, bea, bea, nu putu s-o bea toată [apa].) Cap<sup>2</sup> 145/28. **L'-u daḡ prísti cap**. A lovi, a-i da la cap. *Antró capidánu și ġel l'-u dēdi prísti cap, la tálġó [...]*. *Trġi un, dō-l'-u prísti cap, trġi lant, dō-l'-u și nu rămási niġiún*. (Intră căpetenia și el îi lovi la cap, îl omorî [...]. Trece unul, dă-i la cap, trece altul, dă-i-o [și lui] și nu rămase niciunul.) Cap<sup>2</sup> 33/28–29. **N-u dat**. A-i fi dat. *Ġiġáști și nu l'-u dat să mōáră*. (Trăiește și nu-i e dat să moară.) DP 89/26; *Șa-l' fu dátă*. (Așa i-a fost dat.) Dms s.v.; *Nu-ġ dátă să ġă*. (Nu-i dat să fie.) Pap M<sup>2</sup> 67/3.

♦ *Ehġ, țe dai, țe lei*. (L i t. Ehei, ce dai, ce iei. = Se spune despre cineva care nu-și cunoaște lungul nasului.) Cap<sup>2</sup> 175/22; *Dḡ nu-l' daḡ*. (L i t. Nu-i dau două. = Imediat, cât ai zice două.) Cap<sup>2</sup> 175/25; *Dḡ-l', dḡ-l', vintu súflă tot*. (L i t. Dă-i, dă-i, vântul suflă tot. = Muncești, muncești și nu-ți rămâne nimic [= profită alții de munca ta].) Pap M<sup>2</sup> 69/5; *Ál dēdi bḡáșili*. (L i t. I-a dat boașele. = Nu i-a dat nimic.) Pap M<sup>2</sup> 63/16. *Șa da-n ver iri!*

(Dar-ar să fie așa! = Așa să dea Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 55/14; *Da-n va da Dom' di abérurli să-ț vină!* (Dar-ar Domnul să-ți vină veștile [de moarte]!) Pap M<sup>2</sup> 60/19; *Țoc s-ti faț, da-n ti fățiri!* (Nimic să ajungi, făcea-te-ai [așa]!) Pap M<sup>2</sup> 60/23.

Et.: lat. *dare*.

**dauc** vezi **davg**.

**dăuc** vezi **davg**.

**davg**, **dăvđiri**, **dafș**, **dafs** (și **dăfsăt**)  
vb. III *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 106; AtaM 95/16; Dms. A adăuga, a înnađi. „*Țo sam crălu Vlúke-Stefán, áră jel ái crălu Delibána-Báșa*”, *dăfsi lántu*. („Eu sunt împăratul *Vlúke-Stefán*, iar el e împăratul *Delibána-Báșa*”, adăugă celălalt.) DP 86/20; *Dăvđi mai mult, că čărăpa s-ı dar strımtă*. (Adăugă mai mult [= mai multe ochiuri], că o să faci ciorapul strămt.) Cap 106 s.v.; *Ău dafș imána*. (Am adăugat-o [= am sporit-o] averea.) Dms s.v.; *S-lă davđ kádinu*. (Să înnađești ața.) Dms s.v.; *Țısta káđini ái dafs*. (Ața asta e înnađită.) Dms s.v.

*Var.*: **dăuc** (Cap 106; Dms s.v.), **dauc** (Pap<sup>2</sup> 74).

Et.: lat. *adaugere*.

**davıjă** vezi **dăvıjă**.

**dă<sup>1,2</sup>** vezi **di<sup>1,2</sup>**.

**dăbărés**, **dăbăriri**, **dăbărıj**, **dăbărıt**  
vb. IV. *Intranz.* Dms. A umbla de colo colo; a alerga. *Dăbăreăști di ıa di cıla*. (Umblă de colo colo.) Dms s.v.; *Dúpu căsă dăbărés fičóri!* (Copiii aleargă în spatele casei.) Dms s.v.

Et. nec.

**dăbărqári** vezi **dăbărqori**.

**dăbărqás** vezi **dăbărqós**.

**dăbărqori**, pl. **dăbărqór** s.f. Dms.

Înșelăciune.

*Var.*: **dăbărqári** (Dms).

Et.: vezi **dăbărqós**.

**dăbărqós**, **dăbărqori**, **dăbărqoi**, **dăbărqót**  
vb. IV. *Tranz.* și *intranz.* Cap 102; Dms. A păcăli, a înșela. *La dăbărqó*. (L-a păcălit.) Cap 102 s.v.; [*Uómu*] *dăbărqá cot putéa*. ([Omul] înșela cât putea.) DP 206/36; *Dăbărqá-la ácu poț*. (Păcălește-l dacă poți.) Dms s.v.

*Var.*: **dăbărqás** (Dms).

Et.: der. de la **dubără**.

**dăbęáu** vezi **dubęáu**.

**dăcád** vezi **ducád**.

**dăcádéri** s.f. Leșin. *Si faț ca dăcádereș și si cas și si front lúcrılı și si liăi si plonț*. (Să te faci că leșini și să cazi și să spargi lucrurile și să începi să plângi.) MP 214/2.

Et.: vezi **ducád**.

**dăcónt** vezi **ducónt**.

**dăcúlc** vezi **ducúlc**.

**dăđár** vezi **dudár**.

**dăkicá** vezi **dékicá**.

**dăfác** vezi **dufác**.

**dăfsătúrá**, pl. **dăfsătúr** s.f. Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 384; Cap 102, 106 s.v. *dăuc*; Dms. Lucru adăugat; rest. *Din dăfsătúr aș feási fustán*. (Și-a făcut rochie din resturi.) Dms s.v.

Et.: din **dăfsăt** (s.v. *davg*) + **-úră**.

**dăgă**, **dăgă** *interj.* Cuvinte care sugerează trăncăneala; taca, taca. *Ca si dunără ıa, pri groápă, di cățără si dăngărească, dăgă, dăgă, dăgă ..., idváj pătúı si trăiés*. (Când se adunără aici, pe groapă, și începură să trăncănească, taca, taca, taca ..., de-abia am putut să suport.) DP 182/12.

Et. onomatopee.

**dăgărés** vezi **dăngărés**.

**dăjác**, pl. **dăjáci** s.n. Dms. Proptea; sprijin. *Dirécu ái dăjác la căsă*. (Stălpul este proptea pentru căsă.) Dms s.v.; *Dăjác să aı lă bitărneță, nu lă tinireță*. (Să ai sprijin la bătrânețe, nu la tinerețe.) Dms s.v. P. e x t. Protecție. *Om cu dăjác*. (Om cu protecție.) Dms s.v.

Et.: tc. *dayak* (mac., bg. *dajak*).

**dăiăndisės** vezi **dăindisės**.

**dăindisės, dăindisiri, dăindisij, dăindisit** vb. IV. Intrans. Dms. A rezista. *Țista diréc nu dăiăndisėjști.* (Stâlpul ăsta nu rezistă.) Dms s.v.; *Dușmănu idvâj dăindisėjă până la kindiă.* (Dușmanul abia rezista până la apusul soarelui.) DP 68/13; *Cum poț să dăiăndisėj la cȃta kutéc?* (Cum poți să rezisti la atăta bătaie?) Dms s.v.; *Músa, țăista yára, nu pútu dăiăndisiri și-l fu răvnit căpu.* (De data asta, Músa nu putu rezista și-i fu retezat capul.) DP 82/20; *Nȃ-ari tăcăt să dăiăndisėjscă.* (N-are putere să reziste.) Dms s.v. *tăcăt*.

Var.: **dăiăndisės**.

Et.: tc. *dayanmak* (bg. *dajanja*).

**dăjré, pl. dăjréjur** s.n. Cap 103; Dms. Tamburină. *Ăn cunác si uzăy dăjréjur turțést.* (În palat se auzeau tamburine turcești.) Dms s.v.

Var.: **dajré** (Cap 103).

Et.: tc. *daire* (mac., bg. *dajre*).

**dăkicá** vezi **dékicá**.

**dălác, pl. dăláci** s.n. Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; Cerna A/Supl; Dms. Dalac. *Io am un bilíc di ȃoi, tȃati sa lóși di dălác, di sipăniță și di mití!* (Eu am o turmă de oi, toate sunt bolnave de dalac, de vărsat și de gălbează.) Cap<sup>2</sup> 141/19; *Óili și căprili, cȃn ay dalác [...], li trec prin gúu foc.* (Oile și caprele [...] le trec prin focul viu când au dalac.) Can T<sup>1</sup> 270/10; *Ia cum la tălécști vampirgúia dalácu, vampíru ili nibuníla din víti.* (Uite cum stârpește vânătorul de vampiri dalacul, vampirul sau strigoii din vite.) Can T<sup>1</sup> 270/37.

♦ *Dalácu s-ti bátá!* (Bătu-te-ar dalacul!) Pap M<sup>2</sup> 59/26.

Var.: **dalác**.

Et.: mac., bg. dial. *dalak* (tc. *dalak*).

**dălác, pl. dăláci** s.m. Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Wild h. 369/7; Dms.

Dulgher; tăietor de lemne. [*Dulác*], *yómu ți dȃră lămnili an pădúr.* ([Tăietor de lemne], omul care taie lemnele în păduri.) Cap 119 s.v.

Var.: **dulác** (Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Dms s.v.).

Et.: mac. *dlabač*.

**dălcăgúă, pl. dălcăgú** s.m. Dms s.v. *dălác*. Dulgher.

Et.: din *dălcăjés* + *-gúă*.

**dălcăjés, dălcăiri, dălcăij, dălcăit** vb. IV. Tranz. Dms. A ciopli, a tăia (lemne), a dăltui. *Si umărȃ di dălcăiri.* (A obosit de [atăta] cioplit.) Dms s.v.; *Din suruvíta dălcăitú si dără cólida.* (Din lemnul de stejar cioplit se face bățul de colindat.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *dlabi*, bg. *dălbja*.

**dăldisės, dăldisiri, dăldisij, dăldisit** vb. IV. Tranz. Dms. A risca. *Că dăldisi, nu lă poț zăpărȃri.* (Dacă a riscat, nu-l poți opri.) Dms s.v.

Et.: mac. *daldisa*, bg. *daldisam* (tc. *dalmak*).

**dăldisít, dăldisítă, pl. dăldisít, dăldisítí** adj. Dms. Hotărât. *Ra dăldisít, ți va lăs [s-]iúă.* (Era hotărât, ce-o vrea să fie.) Dms s.v.

Et.: vezi **dăldisės**.

**dăldisiri, pl. dăldisir** s.f. Dms. Confruntare; conflict.

Et.: vezi **dăldisės**.

**dáli<sup>1</sup>** conj. Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; Dms. Dacă. *Múma ay antrébbă fėja dáli la va țela cupilăș.* (Mama o întreabă pe fată dacă îl vrea pe acel tânăr.) Can T<sup>1</sup> 274/15; *Púsi căpu [pri gaură] si vędă dáli gúim, dáli im gúj.* (Băgă capul [prin gaură] să vadă dacă trăim, dacă suntem vii.) Cerna T; *Tinsi mȃna și alní si vędă dáli ári ili nȃ-ari áncă di măținát.* (Întinse mâna și pipăi să vadă dacă mai e sau nu de măcinat.) Can T<sup>2</sup> 104/35; *Tu la ntribăș, dıđđi, dáli va?* (Moșule, tu l-ai întrebat

dacă vrea?) MP 226/14; *Si dúsi căsă și la antribără [fičóru] dăli aṽ jungl'ó [fęáta].* (Se duse acasă și îl întrebară [pe băiat] dacă a omorât-o [pe fată].) Cap<sup>2</sup> 70/29; *Ai să la ubidés dăli huvęsti.* (Hai să-l caut [ca să văd] dacă vânează.) Cap<sup>2</sup> 50/11; *Să videm dăli si cădi să la múčkış.* (Să vedem dacă se cade să-l muști.) Cap<sup>2</sup> 40/14; *Ampirătița antribó la únu din lui cavăș dăli ári mulári.* (Împărăteasa îl întrebă pe unul dintre paznicii ei dacă are nevastă.) Pap M<sup>2</sup> 142/15.

Var.: **dăli.**

Et.: mac., bg. **dali.**

**dăli<sup>2</sup>** adv. Pap<sup>2</sup> 73; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; Dms s.v. Oare, nu cumva. *Lisitu, dăli tu n-u stirpiș ápa di stătú móra?* (Vulpeo, nu cumva tu mi-ai secat apa de s-a oprit moara?) Can T<sup>1</sup> 281/7; *Cári nă-ṽ trazi cuprăva, dăli tu?* (Cine îmi trage velința, nu cumva tu?) Cap<sup>2</sup> 112/35; *Dqámni, Dqámni, dăli mi uz?* (Doamne, Doamne, oare mă auzi?) DP 55/28; *Dăli plqáia męărđi?* (Oare plouă?) DP 35/3.

**Dăli... ili.** Oare... sau. *Cáfcu čoróp țer tu, İtu, dăli roș ili mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, İtu, oare roșii sau albaștri?) Cap<sup>2</sup> 20/4; *Ți ț-u ligát căpu, Múșu? dăli mult ti dqári ili șa ver di faț.* (De ce ți-e capul legat, Múșu? Oare te doare sau așa vrei tu să faci?) Cap<sup>2</sup> 17/13–15; *Dăli cumnátu mai micu ili tátca áiă?* (Oare cumnatul mai tânăr sau taica este?) MP 14/12.

Var.: **dali.**

Et.: mac., bg. **dali.**

**dămánč** vezi **dumánánč.**

**dămár**, pl. **dămáră** s.n. Dms. Neam. *Di lu cári dămár sa?* (Din al cui neam sunt?) Dms s.v.; *Dămár di gupc.* (Neam de țigan.) Dms s.v.

Et.: tc. **damar** (mac., bg. dial. **damar**).

**dămărloác** vezi **dămărloác.**

**dămărloác**, pl. **dămărloți** s.n. Dms. Înrudire.

Var.: **dămărloác** (Dms).

Et.: din **dămár** + **-loác.**

**dămcusés**, **dămcusiri**, **dămcusii**, **dămcusít** vb. IV. Tranz. Dms. A păta; a însemna, a pune un semn. *Cári ț-u dămcusi cămęáșa?* (Cine ți-a pătat cămașa?) Dms s.v.; *Dămcusá-la s-lă știm cári sa nóștri.* (Înseamnă-i ca să-i știm care sunt ai noștri.) Dms s.v.; *Tot ra dămcusít, fčkíru.* (Sărmanul, era tot pătat.) Dms s.v.

Et.: mac. **damkosa**, bg. **damkosam.**

**dămiğánă**, pl. **dămiğáni** s.f. Cerna A/802; ALDM II, h. 721/2, 4. Damigeană.

Var.: **dimiğánă** (Cerna A/802), **drămiğánă** (ALDM II, h. 721/4).

Et.: it. **damigiana**, dr. **damigeană.**

**dămlá** s.f. Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; ALR I, 1, h. 128/013; Dms. Leșina, dambla.

**Án cădi dămlá.** A leșina. Can<sup>2</sup> 384 s.v.; ALR I, 1, h. 128/013.

♦ *Vrină dămlá s-ti căță, da-n-ti cățári!* (Apuca-te-ar damblaua să te apuce!) Dms s.v.

Var.: **damlá** (Can<sup>2</sup> 384).

Et.: tc. **damlá** (mac., bg. dial. **damlá**).

**dămór** vezi **dumór.**

**dămuzloác** vezi **dămuzloác.**

**dămuzlóc** vezi **dămuzlóc.**

**dămuzlóc** s.n. Cap 103; Cerna A/2401; Dms. Animal de soi; prăsilă. *Lui víti să di dămuzlóc.* (Vitele lui sunt de prăsilă.) Dms s.v.; *Di dămuzlóc ái bun.* (E bun de prăsilă.) Dms s.v.

Var.: **dămuzloác**, **dămuzlóc** (Cap 103), **dumuzloác** (Dms), **dumuzlóc** (Cerna A/2401).

Et.: tc. **damızlık** (bg. **damazlık**; cf. și mac. **damazlak**).

**dăn** vezi **dun.**

**dănác**, pl. **dănát** s.m. Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103; Wild h. 313/2; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. 1. Vițel de un an. *Țișta doi! raṽ em cu inát, em linós; aș vęaṽ un dănác; bun, ma diminęáta, vęcáru*

*sabăiŃa iŃa cu Ńel, ni un nu vrăa s-la gunăscă.* (AceŃtia doi erau Ńi încăpăŃanaŃi Ńi leneŃi; aveau un viŃel de un an; bine, dar dimineaŃa, văcarul ieŃea cu el dis-de-dimineată, niciunul nu voia să-l mâne.) Cap<sup>2</sup> 81/41; *Móni dimineătă, cări si zăzburăscă mai piŃim, Ńela s-la gunăscă la văcaru dănac.* (Măine dimineaŃă, cine o să înceapă să vorbească mai întâi, acela o să mâne viŃelul la văcar.) Cap<sup>2</sup> 81/44; *Mónitza dimineătta vini văcôtu di guniră dănac.* (A doua zi de dimineaŃă veni vremea de mânat viŃelul.) Cap<sup>2</sup> 82/2.

2. Taur, buhai. Wild h. 313/2.

Var.: **danác** (Pap<sup>2</sup> 74; Wild h. 313/2).

Et.: bg. dial. **danak** (cf. tc. **dana**).

**dănăccă**, pl. **dănăčki** s.f. Can<sup>2</sup> 384; Cap 103 s.v. *dănác*; Cerna A/859; Wild h. 312/1–6; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. ViŃică de un an; junincă.

Var.: **danăccă** (Can<sup>2</sup> 384; Wild h. 312/1–6).

Et.: bg. dial. **danačka**.

**dănăinti** vezi **dinainti**.

**dănăpói** vezi **dinăpói**<sup>2</sup>.

**dănăpăi** vezi **dinăpăi**<sup>2</sup>.

**dăncă** adv. Cap 103; Wild h. 27/3; Dms. Adânc. *Ūa măica cu tati sãn angrupăt. [...] Priznă si veđ căt sãn dăncă.* (Aici sunt îngropaŃi mama cu tata. [...] Uită-te să vezi căt de adânc sunt [îngropaŃi].) Cap<sup>2</sup> 113/44.

Var.: **dancă** (Wild h. 27/3).

Et.: ar. **adîncă** (cf. lat. **aduncus**).

**dândănă**, pl. **dândănói** Ńi **dândănójur** s.f. Dms. Dandana; zarvă, întâmplare neplăcută.

Et.: tc. **tantana** (dial. **dandana**), bg. **dandana**.

**dăngărál** s.m. Dms. Om flecar, gură spartă. *TaŃ, dăngăráluli!* ([Mai] taci, gură spartă!) Dms s.v.

Et.: cf. gr. **νταγλαπάς** (ar. **dînglirá**), tc. **dangalak**.

**dăngărés**, **dăngăriri**, **dăngărîi**, **dăngărít** vb. IV. *Tranz.* Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 384; Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Cap 116; ALR II, 1, h. 40/012; ALR II s.n., 2, h. 353/012; ALDM I, h. 110/3; Dms. 1. A suna; a zdrăngăni. *Lă scăłb dăscălu lă dăngărăŃti brăncélu.* (La școală învăŃatorul sună clopoŃelul.) Dms s.v.; *TăŃca tămburđ ija dăngărăŃti lă tămbură.* (TăŃca toboșarul zdrăngănește la tambură.) Dms s.v. F i g. A trăncăni; a flecări. *Ca si dunără [púlŃ] ūa, pri grăpă, di căŃără si dăngărăscă, dăgă, dăgă, dăgă, făŃău mări călbălóc [...], idváj pătúŃ si trăes.* (Când se adunără aici, pe groapă [păsările], de începură să trăncănească, taca, taca, taca, făceau mare hărmălaie [...], de-abia am putut să rabd.) DP 182/12. 2. (Despre căruŃă) a hurduca. Cap 116; Dms.

Var.: **dăgărés** (ALDM I, h. 110/3), **drăngărés** (ALR II s.n., 2, h. 353/012), **tăcărés** (Dms), **tăncărés** (Dms s.v. *tăcărés*), **trăcătés** (ALR II, 1, h. 40/012).

Et.: tc. **dangildamak**.

**dăngărđi** vezi **dăngărđiă**.

**dăngărđiă**, pl. **dăngărđi** adj. Ńi s.m. Ńi f. Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Dms. Om care face glume proaste; flecar. *Ūom drăngărđi.* (Om flecar.) Cap<sup>2</sup> 175/16.

Var.: **dăngărđi** (Cap 103 s.v. *dăngărłóc*), **drăngărđi**.

Et.: der. de la **dăngărés**.

**dăngărít**, pl. **dăngărítur** s.n. Dms. Flecăreală.

Et.: vezi **dăngărés**.

**dăngărłóc** vezi **dăngărłóc**.

**dăngărłóc** s.n. Cap 103; Dms Flecăreală, clevetire. *Ţe-Ń Ńista dăngărłóc di tîni?* (Ce-i cu flecăreala asta pe tine?) Cap<sup>2</sup> 218/50.

Var.: **dăngărłóc** (Dms).

Et.: tc. **dangalık** (Cap 103 s.v.); cf. Ńi tc. **dangalaklık**.

**dănglît** vezi **dunglît**.

**dăpă** vezi **dúpu**.

**dăpărôri** vezi **dupărôri**.

**dăpărôș** vezi **dupărôș**.

**dăpătúră**, *pl.* **dăpătúr** *s.f.* Can<sup>2</sup> 384; Cap 104 s.v. *dap*; Dms. Adăpare.

Et.: din *dăpăt* (s.v. *dap*) + *-úră*.

**dăpriminés** vezi **dupriminés**.

**dăpu** vezi **dúpu**.

**dărác**, *pl.* **dăráři** *s.n.* Dms. Darac.

Et.: tc. dial. *darak* (bg. *darak*).

**dărári**, *pl.* **dărôr** *s.f.* Can<sup>3</sup> 384; Cap 105 s.v. *dar*; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Dms. Facere, construire; pregătire, preparare. *Si iásă la dăráreŃa la drum.* (Să iasă la construirea drumului.) ALR II s.n., 6, h. 1746/012; *CăŃă si-Ń dără álva și, după dăráreŃ álvăŃla, aŃ pun sinía și mănâncă.* (Încep să prepare halvaua și, după prepararea halvalei, pun masa și mănâncă.) Can T<sup>2</sup> 123/37.

Et.: vezi *dar*<sup>2</sup>.

**dărămînt**, *pl.* **dărămîntur** *s.n.* Dms. Lucrare artistică, monument. *Ān Stămból sa mŃlți dărămîntur.* (La Istanbul sunt multe monumente.) Dms s.v.

Et.: vezi *dar*<sup>2</sup> + *-ămînt*.

**dărătură**, *pl.* **dărătur** *s.f.* Cap 105 s.v. *dar*. Făcătură.

Et.: din *dărăt* (s.v. *dar*<sup>2</sup>) + *-úră*.

**dărdărál** vezi **dărdărál**.

**dărdărál**, **dărdărálcă**, *pl.* **dărdărál**, **dărdărólŃ** *adj.* și *s.m.* și *f.* Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 105 s.v. *dărdărés*; Dms. Persoană bârfitoare; farfara.

*Var.*: **dărdărál** (Pap<sup>2</sup> 74).

Et.: der. de la *dărdărés*.

**dărdărés**, **dărdăriri**, **dărdărî**, **dărdărît** *vb.* IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 105; Dms. A bârfi. *Côata dărdărîș că-Ń lă ămplăș căpu.* (Atăta ai bârfit că mi-ai făcut capul calendar.) Dms s.v.

Et.: mac. *drdori*, bg. *dărdorja*.

**dărgăuă** vezi **dărjăuă**.

**dărjăuă**, *pl.* **dărjól** și **dărjáli** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 105; Dms. Coadă de topor. *Să vină să Ń-o árdă drăjăuă.* (Să vină să-Ńi ardă coada.) W 75/8; *L-u rupș dărjăuă lă báltiă.* (I-am rupt coada toporului.) Dms s.v.

*Var.*: **dărgăuă** (Cap 105 s.v.); **drăjăuă**, **drăjăuă** (Cap 105 s.v.), **drujăuă** (Can<sup>2</sup> 390).

Et.:bg. *dăržalo* (BER I 460, s.v. *dărža*), mac. *držale*.

**dărjávă** *s.f.* AtaM 96/13, 287/29. Stat, țară.

Et.: mac. *država*, bg. *dăržava*.

**dărmă** vezi **dôrmă**.

**dărmón** vezi **drămón**.

**dărnés**, **dărniri**, **dărnî**, **dărnît** *vb.* IV. *Intranz* și *tranz.* Dms. A da de înțeles; a apostrofa. *L-u dărni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v.; *Côan lă dărniș, si ânvirinôă.* (Când l-ai apostrofat, s-a supărat.) Dms s.v.

Et.: mac. *drne*, bg. *dărnim*.

**dărpés** vezi **drăpés**.

**dărlív** vezi **drislív**.

**dărtăv**, **dărtăvă**, *pl.* **dărtăv**, **dărtăvi** *adj* și *s.m.* și *f.* Cap 117; Dms s.v. *drătív*. Slăbănog, neputincios. *Ári și el únă dărtăvă măgărôăŃă.* (Are și el o măgăriŃă slăbănoagă.) Dms s.v.; *Cu țoar dărtăv nu fac lucrú.* (Cu așa neputincioși nu fac treabă.) Dms s.v. P . e x t . Stărpitură. *Bra, čiči, tu tărčáj bélkí di vrină ubdviŃă cu mulŃ fičór, cări ári cōátiva dărtăvi, di la ĵa Ńirčáj si manŃ?* (Măi, unchiule, tu te gândeai poate la vreo văduvă cu mulŃi copii, care are câteva stărpituri, de la ea voiai să mănânci?) DP 155/30.

*Var.*: **drătăv** (AtaM 71/30), **drătliŃ** (Cap 117), **drătív** (Dms), **črătív**<sup>1</sup> (Dms s.v.).

Et.: bg. *dărtav* (BER I 465, s.v. *dărt*), mac. *drtlja* (Cap 117 s.v. *drătliŃ*).

**dărtoări** vezi **dărtôri**.

**dărtôri**, *pl. dărtôr* *s.f.* Cap 105, 115 s.v. *dor*<sup>2</sup>; Dms. Secure mică.

*Var.*: **dărtôari** (Dms).

*Et.*: lat. *dolatoria*.

**dărudés** vezi **durudés**.

**dărués** vezi **dărujés**.

**dărujés**, **dăruiri**, **dăruji**, **dăruít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 104 s.v. *dar*; Dms. A oferi un dar, a face cadou, a dăruí. *Drep fuziré, fêta la dărujáști și ia, di cútru ia toáti námurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata dăruiește și ea, tuturor neamurilor din partea ei, câte un dar.) Cerna T; *La fuziré la dărujáu dáscalu cu un čaróp.* (La plecare îi făceau cadou dascălului un ciorap [= o pereche de ciorapi].) Can T<sup>1</sup> 266/25; *Al dăruí čáráp cu rásinic.* (Îi dăruí ciorapi [brodați] cu fir de argint.) Cap 104 s.v. *dar*; *Țásičá pistíră di z-durujáscă sŭájú lu fičúrułu.* (Țesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10. F i g. A bate zdravăn; a se ține mare, fudul. *Dúpu unčac vácóat vini și cucótu, áți și el lă dăruí țea mulăręa cu țea vęárga.* (După puțin timp veni și cocoșul și femeia îl bătut și pe el zdravăn cu nuiaua.) DP 140/8; *Sănátós lă dăruíră făčúru.* (Îl bătută zdravăn, bietul [de el].) Dms s.v.; *Nu la dărujés?* (Nu-l bați?) Pap M<sup>2</sup> 67/33; *Si dăruí.* (Se ținu mare [= se crezu important].) Pap<sup>2</sup> 74 s.v.

*Var.*: **darués** (Pap<sup>1</sup> 41), **dărués** (Pap<sup>1</sup> 41 s.v.), **durujés**.

*Et.*: mac. *daruva*, bg. *darjavam*.

**dăruít**, **dăruítă**, *pl. dăruíț, dăruíți* *adj.* și *substantivat.* Can<sup>2</sup> 385 s.v. *dăruiri*; Dms. Dăruít; cel care primește un dar. *Toț dăruíți! a! daŭ la fěă căti únă pári, cári čot va.* (Toți cei care primesc daruri îi dau fetei câte un ban, care cât vrea.) Can T<sup>1</sup> 274/36.

*Et.*: vezi **dărujés**.

**dărvár**, *pl. dărvár* *s.m.* Dms. Tăietor de lemne. *Lă trimęási án țéla urmánu cu patruzóț di cără și patruzóț di dărvár să táľă ľęámni.* (Îl trimise în acea pădure cu patruzeci de care și patruzeci de tăietori de lemne să taie copaci.) DP 74/11.

*Et.*: mac. *drvar*, bg. *dărvár*.

**dărvíč**, *pl. dărvíč și dărvíčur* *s.m.* și *n.* Wild h. 40/3; ALDM II h. 1035/7, h. 1110/7. **1.** Arbore. **2.** Pom fructifer. ALDM II h. 1035/7.

*Var.*: **dervíč** (Wild h. 40/3).

*Et.*: bg. *dărvíce* (BER I 458, s.v. *dărvo*).

**dăscálic** vezi **discálic**.

**dăscápit** vezi **duscápit**.

**dăscárc** vezi **discárc**.

**dăscáț** vezi **discáț**.

**dăscăčári** vezi **discăčóri**.

**dăscăčóri** vezi **discăčóri**.

**dăscăčós** vezi **discăčós**.

**dăscálic**, *pl. dăscálic* *s.m.* Dms.

Învățător tânăr.

*Et.*: din *dăscál* + *-ic*.

**dăscálică**, *pl. dăscálică* *s.f.* Cap 105 s.v. *dăscál*; Cerna A/1662; Dms. **1.** Învățătoare. **2.** Soția învățătorului.

*Var.*: **dăscálică** (Cap 105 s.v. *dăscál*).

*Et.*: din *dăscál* + *-ică*.

**dăscántári** vezi **discántári**.

**dăscăpitári** vezi **duscăpitári**.

**dăscărcătúra** vezi **discărcătúra**.

**dăsclic** vezi **disclic**.

**dăsclic** vezi **disclic**.

**dăscónt** vezi **discónt**.

**dăscúľ** vezi **discúľ**.

**dăscupirés** vezi **discupirés**.

**dăscusătúra** vezi **discusătúra**.

**dăscínc** vezi **discínc**.

**dăscíng** vezi **discíng**.

**dăsfác** vezi **disfác**.

**dăsfărșós** vezi **dusfărșós**.

**dăsljág** vezi **dizlég**.

**dăsmărğás** vezi **dizmărğós**.

**dăsmărğári** vezi **dizmărğóri**.

**dăsmărqát** vezi **dizmărqót**.  
**dăsmărós** vezi **dizmărós**.  
**dăsmărqóri** vezi **dizmărqóri**.  
**dăsmărót** vezi **dizmărót**.  
**dăsmurós** vezi **dizmărós**.  
**dăspärtqóri** vezi **dispärtqóri**.  
**dăspärtqós** vezi **dispärtqós**.  
**dăspíc** vezi **dispíc**.  
**dăspriminés** vezi **dispriminés**.  
**dăstínc** vezi **distíng**.  
**dăstíng** vezi **distíng**.  
**dăšárt** vezi **dišórt**<sup>2</sup>.  
**dăščfíd** vezi **diščfíd**.  
**dăščfít** vezi **diščfíd**.  
**dăščlúč** vezi **disčlúč**.

**dăšícós** *s.m.* AtaM 390/16. Pădurar.  
*Láltu fičúor, ši ĵál dăšícós áĵ.* (Celălalt băiat, și el e tot pădurar.) AtaM 390/16.

Et.: gr. *δασικός*.

**dăšfíd** vezi **diščfíd**.

**dăšóđ** vezi **dušóđ**.

**dăšórt** vezi **dišórt**<sup>1</sup>.

**dăšórt** vezi **dišórt**<sup>2</sup>.

**dăštítát** vezi **dištítát**.

**dătréc** vezi **dutréc**.

**dăťín** vezi **duťín**.

**dăvác** vezi **divéč**.

**dăvăĵĵă**, *pl. dăvăĵĵĵ* *s.m.* Dms.  
 Reclamant. *Vini dăvăĵĵă să-ń li țeară pârli.* (Vine reclamantul să-mi ceară banii.) Dms s.v.

Et.: bg. *davaĵĵja* (BER I 312, s.v. *davija*), (tc. *davaci*).

**dăvăĵilqác** vezi **dăvăĵilqóč**.

**dăvăĵilqóč**, *pl. dăvăĵilqóťi* *s.n.* Dms.  
 Reclamație.

*Var.*: **dăvăĵilqác** (Dms).

Et.: tc. *davacılık*.

**dăvăĵés**, **dăvăiri**, **dăvăĵĵ**, **dăvăit** *vb.*  
 IV. *Tranz.* și *intrans.* Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 388;  
 Cap 106 s.v. *davíĵă*; Dms. A suferi, a pătimi. *Tu fuziș, ma tát-tu si dăvăĵăscă pri*

*tini.* (Tu ai plecat, dar tată-tău o să sufere pentru tine.) Cap 106 s.v. *davíĵă*; *Muľ nifáti dăvăĵés.* (Mulți pătinesc pentru fapte pe care nu le-au făcut.) Dms s.v.; *Muľ dăvái án áptáná.* (A pătimit mult în închisoare.) Dms s.v.

♦ *Cáľi' cön si cluťăĵés, măgári' u dăvăĵés.* (L i t. Când caii bat din picioare, măgarii suferă.= Unul face, altul trage.) Pap M<sup>2</sup> 64/6.

*Var.*: **divăĵés** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.; Cap 106 s.v. *davíĵă*).

Et.: mac. *davi*, bg. *davja*.

**dăvĵĵă**, *pl. dăvĵĵĵ* *s.f.* Cap 106; Cerna A/592; Dms. Judecată; proces; reclamație, plângere. *Muľręa țe ti ansurăș cu un mes di đăli ma nainti si n-au đaj că ĵo as nérgu la dăvĵĵă řu muľręa as ț-au laų.* (Să-mi dai femeia cu care te-ai însurat cu o lună de zile mai înainte, că eu o să merg la judecată și o să ți-o iau.) Cap<sup>2</sup> 107/13; *Davĵĵa ișó ři pănă la ampirátu.* (Plângerea ajunsă chiar până la împărat.) Cap<sup>2</sup> 135/17; *Ți dăvĵĵă veť?* (Ce reclamație aveți?) Dms s.v.; *Si dúsiră la dăvĵĵă án Ĝivĵĵia.* (S-au dus la proces la Ghevghelia.) Dms s.v.

**Fac dăvĵĵă.** A face proces; a face plângere, a reclama. *S-dúsi s-facă dăvĵĵă la ampirátu.* (Se duse să facă plângere la împărat.) MP 148/28; *Aų căťó, si fĵăsi dăvĵĵă ři u junglără.* (O prinse, se făcu proces și o omorără.) MP 60/20; *Ĵel căťó si făcă dăvĵĵă.* (El se apucă să facă plângere.) Cap<sup>2</sup> 135/17; „*Ĵo să fac dăvĵĵă*”; „*Amán, ĵănăm, să-ť dau ținți súti di líri, túcu nu fó dăvĵĵă*”; „*Bún-ăĵ, nu fac dăvĵĵă*”. („Eu o să fac plângere”; „Vai, dragule, o să-ți dau cinci sute de lire, numai nu face plângere”; „E bine, nu fac plângere.”) Cap<sup>2</sup> 46/2–4; *Dintru ți să mi ancľđiť? ĵo să fac dăvĵĵă di tini.* (De ce

să mă închideți? o să te reclam.) Cap<sup>2</sup> 46/21. **Calc dāvija.** A merge la judecată. *Ūnă zūyă, țela fičóri! trimșasiră ca si vină [tātă-su] cōla si-ū cālcă dāvija.* (Într-o zi, copiii trimiseră ca să vină acolo [tată-su] să meargă la judecată.) Cap<sup>2</sup> 135/18. **Daḡ ăn dāvijă.** A da în judecată. *La dădiră și pri ôğa ăn dāvijă.* (Și pe hogaea l-au dat în judecată.) Dms s.v.

♦ *Dḡ și fuḡ di dāvija.* (L i t. Dă și fugi de judecată. = Fă tot posibilul să nu ajungi la judecată.) Cap<sup>2</sup> 175/31.

Var.: **dāvijă.**

Et.: mac., bg. *davija* (tc. *dāva*).

**dāvijēs, dāviri, dāvii, dāvīt vb.** IV.

*Refl.* Dms. A se judeca. *Cḡat s-ti dāvijēs, țiva nu faḡ.* (Oricât te judeci, nu faci [= nu obții] nimic.) Dms s.v.

Et.: der. de la **dāvijă.**

**dāvrană, pl. dāvrani s.f.** Întrecere.

Dms. *S-nă cāḡḡam la dāvrană.* (Să ne luăm la întrecere.) Dms s.v.

Et.: bg. *davranma* (tc. *davranma*).

**dāvrandisēs, dāvrandisiri, dāvrandisii, dāvrandisii vb.** IV. *Tranz.* Dms. A îndrăzni, a cuteza. *Dāvrandisḡ tu di să vidēm.* (Îndrăznește tu și o să vedem.) Dms s.v.; *Dāvrandisi și la mini.* (A cutezat și la mine.) Dms s.v.

Et.: bg. *davrandisam* (tc. *davranmak*).

**dāzlég vezi dizlég.**

**dāzliḡ vezi dizlég.**

**dāzmārōs vezi dizmārōs.**

**dāzmārōt vezi dizmārōt.**

**dāzmintēs vezi dizmintēs.**

**dāzmurōs vezi dizmārōs.**

**dāzvóm vezi dizvóm.**

**de interj.** Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 106, 107; ALR II s.n., 2, h.280/012; Dms. Hei; hai, haideți. *Di, va si cāḡḡam un cāul cu fḡata voăstră și cu fičōru meḡ.* (Haideți, o să facem o înțelegere cu fata voastră și cu băiatul meu.) Cap<sup>2</sup> 59/26; *E, de! e, de! ti uzḡm. Dōsta viki.* (Ei, hai! ei, hai! te-am auzit. Ajunge!) Pap M<sup>2</sup> 60/17; *De, bra,*

*bic!* (Hai, măi, voinice!) Dms s.v.; *De! biru, de!* (Hai! voinice, hai!) Cap<sup>2</sup> 167/43; *De, zisiră, si cāḡḡm cāul.* (Hai, ziseră, să punem rămășag.) Cap<sup>2</sup> 59/31; *De, bra, nu ti spāri! İri ḡi maj minūḡi!* (Hai, bre, nu te descuraja! Să trăiască cei mai micuți!) Pap M<sup>2</sup> 57/24; *İdi dḡāduli, deḡ, ḡa cḡ trec, tucu si dādḡam la toḡ, ḡi armăḡă la mini?* (Măi, moșule, hei, câți trec pe aici, dacă aș fi dat la toți, mie ce-mi rămânea?) Cap<sup>2</sup> 98/21; *İdi lūduli, deḡ, cḡn să-ḡ vină criēlu?* (Măi nebunule, hei, când o să-ḡ vină mîntea?) Dms s.v.; *Zășḡz unḡac, dḡa s-na zālăfim.* (Șezi puțin, hai să stăm de vorbă.) Cap 102/7; *Nu s-ti fāḡim ḡrămătīc, di!* (N-o să te facem ḡrămătīc, hai!) Dms s.v. *ḡrămătīc.*

Var.: **dḡa, deḡ, di<sup>3</sup>, diḡ** (Dms s.v.).

Et.: mac. *de*, bg. *de, dja, deḡ.*

**dḡa vezi de.**

**dḡāca conj.** *Dacă. ḡi dḡāca vini din ḡ indēm un ḡom?* (Ce dacă veni un om din iad?) Cap<sup>2</sup> 67/1; *Vini și-i spūni dācā āri vācḡt să-ḡ vāpsḡcā și la ḡa unḡ lōnă.* (Vine și-i spune dacă are puțin timp să-i vopsească și ei puțină lână.) Cerna T.

Var.: **dācā.**

Et.: din \**de [di<sup>2</sup>] + cū.*

**dḡad, pl. dḡaj s.m. și adj.** Pap<sup>2</sup> 73, 76; Can<sup>2</sup> 384, 386; Cap 102, 106; ALR I, 2, h. 169/012, 013; ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012; ALR II s.n., 6, h. 1579/012, h. 1580/012, h. 1675/012; Cerna A/485, 619; Wild h. 465/1, 2, 4–7; ALDM I, h. 561/1–7, h. 562/1–7; Dms.

**1.** Moș, bătrân. *ḡela dḡadu āl lă dḡadi bāstīnu.* (Bătrânul îi dădu toiagul.) DP 25/26; *Bātū pri un brḡḡ mări, ca zidu ra nalt, și ăn brḡḡ vḡ un dḡed c-un bāstīn ăn mḡi.* (Întâlni un deal mare, ca zidul era înalt, și pe deal era un bătrân cu un baston în mână.) Cap<sup>2</sup> 23/24; *Deșcḡdi ușa la dḡdo.* (Deschide-i ușa moșului.) W 60/15; *ḡista dḡadu nu ra ca lānḡi l dḡaj.* (Bătrânul ăsta nu era ca alți bătrâni.) DP 66/9;

*E, mo, deduli, cum să dăróm; cávgă vem cu túrcu.* (Ei, acum, moșule, cum să facem; avem război cu turcii.) Cap<sup>2</sup> 44/17; *Dédoli, cóți ț-aj țor roș ókll!*? (Moșule, de ce îți sunt ochii așa de roșii?) W 65/10; *Djádoli, ácu mi vjăr, si stau.* (Moșule, dacă mă vrei, o să stau.) MP 162/6; *Djáduli, spúni-ń-la ágru!* (Moșule, arată-mi[-l] ogorul!) Kats 64/22; *Un đed moș cu bárba-n pimint.* (Un moș bătrân cu barba până la pământ. [Ghicitoare: Prazul].) Pap M<sup>1</sup> 10/25; *Am un đead, nõáptea jási, zúya si scúndi.* (Am un moș, noaptea iese, ziua se ascunde. [Ghicitoare: Zăvorul de la ușă].) Cap<sup>2</sup> 157/18; *Am un đead cu trei par án grób.* (Am un moș cu trei pari în spate. [Ghicitoare: Scaunul].) Cap<sup>2</sup> 159/31; *Un đed c-únă steáyuá-n cap.* (Un moș cu o stea pe cap. [Ghicitoare: Lumânarea].) Pap M<sup>2</sup> 51/24. **2.** Bunic. *S-mi duc s-ljăy ápu gjjă, cá djádu ájă lujăš.* (O să mă duc să iau apă vie, că bunicul e bolnav.) MP 24/32; *Djăt-su la zisi: dúț-va!* (Bunicu-său le zise: duceți-vă!) MP 24/24; *Djáduli, jélă cu nujă!* (Bunicule, vino cu noi!) Kats 65/11; *Djádi, șos ya!* (Bunicule, șezi aici!) Kats 64/20. **3.** Socru. *Țista jă lu fráti-ńu djăt [suácru].* (Acesta e socrul lui frate-meu.) Kats 69/1. **4.** (La porc) Stomac. *Đeadu di porc.* (Stomac de porc.) ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012. **5.** (La moară) Posadă. Cap 106 s.v. **6.** Cocoloș de mămăligă cu brânză, bulz. Dms. s.v.

**Di đej.** Din bătrâni. *Las s'sta ya bunáru, cá șa nă si fló di đej.* (Lasă să stea aici fântâna, că așa ni s-a aflat din bătrâni.) Can T<sup>1</sup> 282/20.

♦ *Cóți? Cá șa zisi đálu Gófi.* (L i t. De ce? Pentru că așa a zis moșul Gófi. = De ce? De-aia.) Pap M<sup>2</sup> 66/40.

*Var.:* **ded, đed, đedi** (Wild h. 465/2), **djat**<sup>1</sup> (ALR II, 1, h. 64/012), **djäd, djät.**

*Et.:* bg. *djado*, mac. *dedo*.

**đeádă**, pl. **đeádi** și **dédăn** s.f. Can<sup>2</sup> 386; Cap 106 s.v. *đead*; Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7; Dms. **1.** Bunică; babă. **2.** Bunic. Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7. **3.** Mătușă. *Nu vujă, dée!* (Nu vreau, mătușă.) MP 246/24.

*Var.:* **deă, dedă** (Can<sup>2</sup> 386).

*Et.:* vezi **đed**.

**đeal**<sup>1</sup> pl. **đeálur** s.n. Can<sup>1</sup> 386; Cap 106; Cerna A /1646; Dms. *Disúpra di urácu, jündi ará, ve un đeal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M<sup>1</sup> 26/3; *Únu fur si púsi pri đeal și ló să țópă cõt puté.* (Unul dintre hoți se sui pe deal și începu să țipe cât putea.) Pap M<sup>1</sup> 26/4; *Únășjună si disfési di pri đeal și lăgă anjósu.* (Dintr-odată coborî de pe deal și alergă în jos.) Pap M<sup>1</sup> 26/14; *Dijós di cătún sa niște đeálur.* (În josul satului sunt niște dealuri.) Can T<sup>1</sup> 262/1.

*Var.:* **đel** (Can<sup>2</sup> 386; Cerna A/1646).

*Et.:* sl. **dělu** (bg. *djal*, mac. *del*).

**Đeal**<sup>2</sup> n.pr. PapM<sup>2</sup> 175/9; Cap 106 s.v. *đeal*; Dms s.v. *đeal*. Nume de loc în *Birislăv, Óșin* și *Lunđin*.

*Et.:* **đeal**<sup>1</sup>.

**đeáltă**, pl. **đeálti** s.f. AtaM 68/3, 71/20; Dms. Daltă.

*Et.:* vsl. \**delta*.

**đeámi** s.f. pl. Pap<sup>2</sup> 74; Cap 107; Dms. (La războiul de țesut) Sfori care leagă iepele de fusceii itelor.

*Var.:* **démi**<sup>1</sup> (Pap<sup>2</sup> 74).

*Et.:* bg. dial. *dema*.

**đeápin, dipinári, dipináj, dipinát** vb. I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 387; Cap 107; ALR II s.n., 7, h. 1888/012; Cerna A/1248, 1252; ALDM I, h. 222/7; ALDM II, h. 1071/1–6; Dms. A depăna. *Fęátili áy dipináră țóátă ustúra.* (Fetele au depănat toată urzeala.) Cap 107 s.v.; *Țóátă zúya dipinóá și áncă nu sfărșóá.* (A depănat toată ziua și încă nu a

terminat.) Dms s.v. F i g. A fura. *Tot la depinără.* (L-au furat de tot.) Pap M<sup>2</sup> 67/34; *Lă dipinără di pári.* (L-au furat de bani.) Dms s.v.

Var.: **dépin, dépin** (Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 387; ALDM II, h. 1071/6).

Et.: lat. *depanare*.

**dəpír, dipirári, dipiráj, dipirát vb.** I *Tranz. și refl.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 387; Cap 107; ALR I, 1, h. 92/013; Dms. 1. A jumuli. *Găllna aų dipirără.* (Au jumulit găina.) Cap 107 s.v.; *Táti li júnglă și noj li dipiróm [gălinli].* (Tata le taie [găinile] și noi le jumulim.) Dms s.v. 2. A țipa, a se văita; (despre câine) a urla. *An țéla saát si pugudí di viní și țea coștiviță și, că-ų vizúră țéla pu'l din culb, lără si dəpiră.* (În acel timp [= ceas] se nimeri să vină și șarpele și, când îl văzură puii din cuib, începură să țipe.) Pap M<sup>2</sup> 149/2; *Năpcunta si zăđđđđ și maj mica [fătă] și lo si đđđđ.* (Apoi se ivi și cea mai mică [fată] și începu să se vaite.) MP 64/26; *Mulărğa lő si dəpiră.* (Femeia începu să se vaite.) Cap 107 s.v.; *Cóđđđđ si dəpiră.* (Câinele urlă.) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.; Pap<sup>2</sup> 74 s.v. P. e x t. A (se) scârpina. ALR I, 1, h. 92/013.

Var.: **déper** (ALR I, 1, h. 92/013),

**dépir** (Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 387); **đđđđ.**

Et.: lat. *depilare*.

**dəat, pl. dəátur s.n.** Cap 108; Dms. Împrumut.

**Ləau ăđ đđat.** A lua cu împrumut. *Lăđ pári ăđ đđat.* (Au luat bani cu împrumut.) Cap 108 s.v. **Đaų ăđ dəat.** A da cu împrumut. Dms s.v.

Var.: **đđat<sup>2</sup>.**

Et.: lat. *debitum*.

**děá** vezi **dəđă.**

**Děba n.pr.** Pap M<sup>2</sup> 175/13; Cap 107. Nume de fântână în *Cúpă.*

**decárico s.f.** AtaM 221/20. Hârtie de 10 drahme.

Et.: gr. *δεκάρικο*.

**dékică, pl. dékiki și dekácal s.f.** Cap 107; Dms. Secundă, clipă. *La tréja dikică al flără la un căviné.* (La a treia secundă [= după trei secunde] îl găsiră la o cafenea.) Cap<sup>2</sup> 107/43; *Io, ju si mi pitréț nérgu șu tru ținți dékiki ăs ță duc gųápi.* (Eu, unde o să mă trimiți merg și în cinci secunde îți voi aduce răspuns.) Cap 107/37; *Ăđ ună đđkică si fěási lucrú.* (Treaba se făcu într-o clipă.) Dms s.v. *lucru*.

Var.: **dăkică, đđkică, dukică** (Dms s.v.).

Et.: mac. *dekika*.

**ded** vezi **dəđad.**

**def s.invar.** în expr. *Def di tını.* (Praful [să se aleagă] de tine.) Dms.

Et.: bg. *def* (tc. *defi, def*).

**děfa s.f.** AtaM 297/28. Oară, dată.

Et.: tc. *defa*.

**dej** vezi **de.**

**délki** vezi **délmi.**

**délmi conj.** Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 107; Dms. Dacă; fiindcă, pentru că. *Délmi țor mőň ári di tráziri, maj bun las' s'ta ųa.* (Dacă are de tras asemenea chinuri, mai bine lasă să stea aici.) DP 26/1; „Ăđ, délmi șa”, *zisi dđđđ*, „sirbė și fista an la miní”. („Ei, dacă [-i] așa”, zise bătrânul, „muncește și anul ăsta la mine.”) Cap<sup>2</sup> 24/26; *Ampirátu a' zisi: „bun ăđ, délmi cőta ađ vrut să l-u daų fěta męa, las' s-vină”.* (Zise împăratul: „e bine, pentru că ai vrut atât [de mult] să i-o dau pe fata mea, lasă [-l] să vină.”) Cap<sup>2</sup> 54/35; *Délmi máđstur, să-ń zică lúmea.* (Dacă [sunt] meșter, [așa] o să-mi zică lumea.) Pap M<sup>2</sup> 74/31; *Dilmi mi ntrég, ăs ță spun: đă-ń-li pęánili șu pója ăs ner ăs gőc.* (Pentru că mă întrebi, o să-ți spun: dă-mi penele și apoi o să merg și o să joc.) Cap<sup>2</sup> 109/42; *Dilmi cőta-đ dđlți cărne di om, ađ să ncđđim un fičór și ună fěță, să la rănım bun, di să la junglóm.* (Dacă e atât

de dulce carnea de om, hai să închidem [în coteț] un băiat și o fată, să-i hrănim bine și să-i tăiem.) Can T<sup>1</sup> 277/29; *Lisîta-l zîsi*: „a! lúpuli, la tîni țivá nu-ț aî dílmi cápu ț-ai sănátós”. (Vulpea îi zise: „ei! lupule, tu nu ai nimic dacă îți e sănătos capul”) Can T<sup>1</sup> 281/15; *Dîrmi singură anvîșă tu, un an di zôli si lucréz*. (Pentru că ai învățat singură, o să lucrezi un an de zile.) Pap M<sup>2</sup> 155/31; *Ej, dílki nă-ș trađ [pucrăva], nălét si eș*. (Ei, fiindcă mi-o tragi [velința], să nu rămâi cu nimic.) Cap<sup>2</sup> 112/37; *Ej, gîdi májcu, dílki mi ntrég, si aș spun*. (Ei, bre mamă, fiindcă mă întrebi, o să-ți spun.) Cap<sup>2</sup> 109/31.

**Délmi că.** Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Pôpa zîsi*: „noș cum vem dărát păzări, délmi că ti anviriń, să ti bilés”. (Popa zise: „după cum ne înțeleseserăm, fiindcă te superi, o să te omor.”) Cap<sup>2</sup> 34/22; *La fîsta nu l-ăi frică di țîște mpirát dílmi ca mpirátu Cad la ubidęsti*. (Ăstuaia nu-i e frică de acești împărați, de vreme ce îl caută pe împăratul Cad.) Can T<sup>1</sup> 283/31; *Démi că pristi púnte țe tricú, s-la tálčóm*. (Pentru că a trecut peste acea punte, o să-l omorâm.) Cap<sup>2</sup> 145/42.

*Var.*: **délki** (Cap 107 s.v.), **démi**<sup>2</sup>, **dérmi** (Cap 107 s.v.; Dms s.v.); **dílki**, **dílki**, **dílmi**, **dími** (Cap 107 s.v.), **dírmi**.

Et.: mac. *delmi*, bg. *delmi, dilmi, dilki*.

**deméc** vezi **diméc**.

**démi**<sup>1</sup> vezi **deami**.

**démi**<sup>2</sup> vezi **délmi**.

**deng**, pl. **déngur** s.n. Cap 107; Dms.

1. Fiecare din cei doi desagi care se pun pe samar, echilibrându-l; pachet mare, balot. *Amálu pğártă un deng*. (Hamalul duce un balot.) Dms s.v. 2. Pereche echilibrată, făcută din două părți egale. *Deng că lu Pétri boi runc si áflă*. (Pereche precum boii lui Pétri rar se întâlnește.) Dms s.v.

♦ *Cătă-ț déngu ca s-nu rămón sádi la čánúșă*. (L i t. Ai grijă de perechea ta de boi ca să nu rămâi doar la cenușă [= ca să nu fii un prăpădit.] Fă-ți vara sanie și iarna car.) Cap<sup>2</sup> 175/35.

Et.: tc. **denk** (mac., bg. **denk**).

**dépin** vezi **deapin**.

**dérmi** vezi **délmi**.

**dert**, pl. **dértur** s.n. Cap<sup>2</sup> 175/33;

Dms. Dificultate, suferință. *Toș dert nu si trázi*. (Suferința ta e greu de suportat.) Dms s.v.

♦ *Sfăca căsă ș-ári dertu luș*. (Fiecare casă își are suferința [= necazurile] ei.) Cap<sup>2</sup> 175/33.

Et.: tc. **dert** (mac., bg. **dert**).

**dervič** vezi **dărvíč**.

**des, deasă** pl. **deș, deasi** adj. și adv. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 385; Cap 107; Cerna A/74, 75; ALDM I, h. 17/1–7, h. 18/1–7; ALDM II, h. 1108/2–7; Dms. Des. *Călăuzu la purtá pri urmánu des*. (Călăuza îi ducea prin pădurea deasă.) Cap 107 s.v.; *Fičóri l antráră an un urmán mult des, jündi si scúnsiră*. (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă, unde se ascuseră.) Pap M<sup>1</sup> 14/26; *Antráră tru únă urmáni multu deasă și culó si scúnsiră*. (Intrară într-o pădure foarte deasă și acolo se ascuseră.) Cap<sup>2</sup> 105/20; *Amnáră je l trei zôli și trei nopt pónă júnsiră an un urmán des, des*. (Merseră ei trei zile și trei nopți până ajunseră într-o pădure deasă, deasă.) Pap M<sup>2</sup> 166/19; *Núcă cu frúnčili deasi*. (Nuc cu frunzele dese.) Dms s.v.; *Pğánđă deasă*. (Pânză deasă.) Dms s.v.; *Plğájă deasă*. (Ploaie deasă.) Dms s.v.; *Vii des*. ([Tu] vii des [= deseori].) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.; *Nu putém járnata să ișóm năfără să amnóm cota des*. (Iarna nu putem să ieșim afară să umblăm atât de des.) W 78/17.

*Var.*: **djäs** (ALDM I, h. 17/2, 3).

Et.: lat. **densus**.

**desmintés** vezi **dizmintés**.

**Déstor** *n. pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/15; Cap 107. Nume de loc în *Nónti*.

**deşclíd** vezi **dişclíd**.

**deşórt** vezi **dişórt**<sup>1</sup>.

**deşórt** vezi **dişórt**<sup>1</sup>.

**detelínă** vezi **ditilínă**.

**deříndea** vezi **diříndea**.

**devré** vezi **divré**.

**dęd** vezi **dęad**.

**dędă** vezi **dęádă**.

**dędi** vezi **dęad**.

**dęl** vezi **dęal**.

**dęper** vezi **dęápir**.

**dępin** vezi **dęápin**.

**dępir** vezi **dęápir**.

**di**<sup>1</sup> *prep.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 108–109; ALR II s.n., 5, h. 1351/012; ALR II s.n., 6, h. 1615/012, h. 1616/012, h. 1844/012; Cerna A/1999. Dms. 1. De, din. *Cumát di furlínă*. (Bucată de aur.) Cap<sup>2</sup> 179/26; *Cáfcu fustán řer tu, Téęu, dáli di cadifé ili di mătási?* (Ce fel de rochie vrei tu, *Téęu*, oare din catifea sau din mătase?) Cap<sup>2</sup> 20/30–31; *Pórtu lunřínesc [...] ář darát di pónřă di căsă*. (Portul din *Lunřín* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T<sup>1</sup> 262/34; *Darără řină búnă di cărnęa luř*. (Din carnea lui au pregătit [o] cină bună.) Pap M<sup>1</sup> 16/21; *Únă ře la lăsó ácu di moń, la flo fičóru*. (De îndată ce lăsă acul din mâini, îl găsi pe copil.) Cap<sup>2</sup> 62/18; *La lo fičóru di căsă*. (Luă băiatul de acasă.) Pap M<sup>1</sup> 20/3; „*La vind, áma řer únă sútă di furlín*”. *Di mirác mári e! ál dęádiră [la luvác] ři la cumpărără*. („Îl vând, dar vreau o sută de lire de aur”. Din dorință mare, ei îi dădură [vânătorului] și-l cumpărără.) Pap M<sup>1</sup> 22/14. 2. Dintre. *Únu di noř tribuřáři z-dúcă la pázăriři*. (Unul dintre noi trebuie să meargă la târg.) ALR II s.n., 6, h. 1844/012; *Di řęa ře! zísiră să la púnă únu di ře! [...] an únă udăřă*. (De aceea ei

ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M<sup>1</sup> 14/5. 3. Pentru. *Fęřili leę căți un busiřlic di sfáca om din căsă*. (Fetele iau câte un [fir de] busuioc pentru fiecare om din casă.) Can T<sup>2</sup> 106/31; *Zer án ársi čęrga di tını*. (Parcă mi-a ars cortul pentru tine.) Can T<sup>2</sup> 107/29; *Ioę nu am níři di míni*. (Eu nu am nici pentru mine.) W 63/6; *Límba gręcă [...], di noř řęa nu-ř*. (Limba greacă [...] ea nu e pentru noi.) Pap M<sup>2</sup> 28/6; *Io vin řa sáldi di tını*. (Eu vin aici numai pentru tine.) DP 95/27; *Lără cărni, dărără řină, čórbă, víki, ca di úaspiř*. (Luară carne, pregătire cină, ciorbă, mă rog, ca pentru oaspeți.) Cap<sup>2</sup> 81/14; *Noř řęřă ápă nę-o vem sáldi di noř, că-ř di tořătă lumęa*. (Noi nu avem apa asta numai pentru noi, că e pentru toată lumea.) Cap<sup>2</sup> 140/18; *Si dúsiră áră prin urmán să luvęcă di móřnista*. (Se duseră iar prin pădure ca să vâneze pentru a doua zi.) Pap M<sup>2</sup> 147/4; *Bábu, ář loc řęářă sęără di míni, si vin la tını?* (Babo, ai loc pentru mine astă seară, să vin la tine?) Cap<sup>2</sup> 84/33; *Io sam vinit di un lucrú*. (Eu am venit pentru un lucru.) Cap<sup>2</sup> 80/35; *Vini vácótu di guniřę dănácu*. (A venit vremea pentru mánatul viřelului.) Cap 109 s.v.; *Cári řom să treácă, la toř să dau di sánătáti*. (Care om o să treacă, la toți o să le dau, pentru sănătate.) Cap<sup>2</sup> 53/2; *Mult si mănčó, stăcúnu, di míni*. (Mult s-a străduit, sármanul, pentru mine.) Cap<sup>2</sup> 187/11; *Di cóata nu nă řirtóam*. (Nu ne certăm pentru atât.) Dms s.v. 4. Cu. *Uzó că lúpu si fálęáři di júnřla luř*. (Auzi că lupul se laudă cu vitejia lui.) Pap M<sup>1</sup> 18/6; *Am un fóali plin di alb măccář*. (Am un burduf plin cu bucăți mari albe. [Ghicitoare: Făina de grâu alb].) Cap<sup>2</sup> 155/8; *Fęřa, di młtă mőncă, aę dănó tořă čănúřa*. (Cu multă trudă, fata adună toată cenușa.) Can T<sup>1</sup> 279/32. 5. Din cauza; de.

*La șădgări, tátu, di umărălá, fěsi „oh”.* (Când se așează, tatăl, de oboesală, făcu „oh”). Pap M<sup>1</sup> 20/5; *Cári si anrușónă di luĭ trubușónă.* (Cine se rușinează din cauza burții sale.) Pap M<sup>1</sup> 13/11; *Ĭa vizú múm-sa [...] an țea al ray di mónico.* (Mama-sa îi văzu [...] în ce hal erau din cauza suferințelor.) MP 14/31; *Mi bătúĭ cu únă sútă di onș, di cumiț și di curșumi sam șa rupt.* (M-am luptat cu o sută de inși, de comitagii, și din cauza gloanțelor sunt atât de sfărtecat.) Cap<sup>2</sup> 55/1; *Dú-u țea meără, că am un fićór țe plónđi di ĭa.* (Adu acel măr, că am un băiat care plânge din cauza ei.) Cap<sup>2</sup> 72/45; *Lō un lemn și si dúsi di la putrizó di kútéc.* (Luă un băț și se duse de-l snopi în [de] bătaie.) Pap M<sup>1</sup> 24/25. **6.** De la; de pe urma. *Di uráču toĭ si rănesc.* (Toți se hrănesc de pe urma plugarului.) Pap M<sup>2</sup> 155/37. **7.** Despre. *Țéla dască! ĩa nvițáŷ fićóri! di biserică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T<sup>1</sup> 266/28. **8.** De către, de. *Țăstă fěată ra furată di draț.* (Fata asta era furată de draci.) Pap M<sup>2</sup> 20/20. **9.** În construcția genitivului. *Mănúșa di stúmnićcă.* (Mânerul ulciorului.) Cap<sup>2</sup> 158/1; *Si dúsiră la mărziņa di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v. *dirépt; Lisíța si fěsi ca moărtă și si tinsi an méjlucu di drum.* (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M<sup>1</sup> 24/3; *Lě-la, lě-la, Méno móri, Rıza di lu Zéțea.* (Ia-1, ia-1, Méno dragă, pe Rıza al lui Zéțea.) Cap<sup>2</sup> 20/30; *Ĭel ș-u lē, mámu móri, Fíłea di lu Vínęa.* (El o ia, mamă dragă, pe Fíłea a lui Vínęa.) Cap<sup>2</sup> 21/2; *Asán-beĭ di Ágoș-ága.* (Asán-beĭ al lui Ágoș-ága.) Cap 108 s.v.; *Ibraím-beĭ di Gázi.* (Ibraím-beĭ al lui Gázi.) Cap 108 s.v. În urări. *Dómnu di bun, răkĭă-n rost să pun!* (Domnul cu bine, rachiu să pun în gură!) Pap M<sup>1</sup> 55/35; *Di bun Dómnul!*

(Cu bine [și cu] Domnul!) Pap M<sup>2</sup> 56/2; *Tot di bun.* (Toate cu bine!) Pap M<sup>2</sup> 56/2.

**Di la. 1.** De la; din. *Am únă nivęástă, di la ŷom la ŷom meărđi.* (Am o nevastă, merge din om în om. [Ghicitoare: Ulciorul].) Cap<sup>2</sup> 161/12; *Si dúsi dúpu moărti ca să-! ĭa súflitu la fićór di la moărti.* (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap<sup>2</sup> 23/6; *Să țirém di la prinált.* (O să cerem de la Preaînaltul.) Pap M<sup>1</sup> 29/7; *Lisíța zisi: „ań li cătáj di la moărá [pěști!].”* (Vulpea zise: „peștii” i-am prins de la moară.) Cap<sup>2</sup> 24/17; *Fićóru [...] nvițó múlti zănăgáti di la drac.* (Băiatul [...] a învățat de la drac multe meserii.) Pap M<sup>1</sup> 20/1; *Di la pőártă la pőártă s-ti ved.* (Să te văd [cerșind] din poartă în poartă.) Pap M<sup>1</sup> 43/19; *Pimintu [...] dúnă nou cuvét di la viniri primavérăłă.* (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4. **2.** Din. *Di la țe frúnză išő únă núcă mári.* (Din frunza aceea a ieșit un nuc mare.) Cap<sup>2</sup> 29/41. **3.** Despre. *Di la nuăĭ, șa na ra pișiit, auă s-murim.* ([Cât] despre noi, așa ne era scris, să murim aici.) MP 14/22. **4.** Din cauza. *Únă albină ve rănă la gúșă di la jug.* (O albină avea rană la gât din cauza jugului.) Cap<sup>2</sup> 29/40. **Di pri (dúpri).** De pe. *Am un brić; di pri rámură, rámură meărđi.* (Am un brici; merge de pe [= din] ramură în ramură. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap<sup>2</sup> 155/5; *Ań am un pu!; ámnă di pri túmbă, túmbă.* (Am o pasăre; merge de pe un deal pe altul. [Ghicitoare: Briciul].) Cap<sup>2</sup> 152/26; *Ca-ŷ vizú fěta ampirátuluĭ, fěta di pri tapólă si candisĭ și si disfěsi.* (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M<sup>1</sup> 16/13; *Lisíța ĩi turĭ toĭ pěști! an drum și sări și ĭea di pri cal.* (Vulpea aruncă toți peștii pe drum și sări și ea de pe cal.) Pap

M<sup>1</sup> 24/5; *Áři ăș disfěsi Cúsi-cucóti di pri grindă.* (Cocoșelul-fără-coadă se dădu jos de pe grindă.) Pap M<sup>2</sup> 137/28; *Ampirátu, cõn si pricátõ di pri cunác, la vizú júnili.* (Împăratul, când se uită de pe palat, îl văzu pe voinic.) Pap M<sup>2</sup> 146/20; *Dõarmi ca dúpri lântă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe altă lume. = Doarme dus.) Pap M<sup>2</sup> 73/30; *Di pri cõmp ănsús siminám grõnur, sicără și lálti siminátúr.* (De la câmp în sus semănam grâne, secară și alte semănături.) AtaM 398/8. **Păn di. 1.** Lângă. *Ĭel dărõ un an păn di luĭ cunác.* (El ridică un han lângă palatul lui.) Cap<sup>2</sup> 27/27. **2.** Până la. *Turnătúra aĭ di tort di lõnă și-ĭ lărgă di la únă mõnă pan di únă pálmă.* (Adaosul e din fir de lână și e lat de la o mână până la o palmă.) Can T<sup>1</sup> 265/27–28. **Făr di.** Fără. *Tódur nalt, făr di cõásti.* (Tódur înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M<sup>2</sup> 50/19. În construcții cu verbe. **Bat di.** A întâlni. *Bătú di un cătún turfés și flo cõla treĭ fraĭ.* (Întâlni un sat turcesc și acolo găsi trei frați.) Cap<sup>2</sup> 34/8; *Bătú di un dęd moș, áma țela ra Dõmnu.* (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Domnul.) Cap<sup>2</sup> 24/8; *Bătúrá di un dęd moș și la ntribó.* (Întâlniră un moș bătrân și îi întrebă.) Cap<sup>2</sup> 59/14. **Daĭ di.** A întâlni, a da de ceva sau cineva. *Dęd di únă casă ĩndi ra únă bábă.* (Întâlni o casă unde era o babă.) Cap<sup>2</sup> 121/10; *Dęd di máĭstur.* (L i t. Și-a întâlnit stăpânul. = Și-a găsit nașul.) Cap<sup>2</sup> 187/33. **Sam di.** A urma să, a fi pe punctul de a face ceva. *Țę mullári ra di rudiri.* (Nevasta urma să nască.) Cap<sup>2</sup> 50/38.

Var.: **dă<sup>1</sup>** (Pap<sup>1</sup> 42), **dúpri** [= **di pri**].

Et.: lat. *de*.

**di<sup>2</sup>** conj. Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 107–108; Dms. **1.** De, să, și. *Na țęásti cãrpulín, ĩá-li di li spēálă.* (Na ciorapii ăștia, ia-i și

spală-i.) Cap 109 s.v.; „*Ah, máĭcu*”, *zisi fićõrlu, „țe dărás di lă li didēs pĕánili?”* („Ah, mamă”, zise băiatul, „ce făcuși de dăduși penele?”) Cap<sup>2</sup> 110/3; *Dõmnu aĭ zisi: „dú-ti dă le sũflitu di la mullári-ta.* (Domnul îi zise: „du-te de ia suflitul nevestei tale.”) Cap<sup>2</sup> 50/25; *Ĭăș di n-u spuń stĭăĭa.* (Ieși să-mi arăți steaua.) MP 44/19; *Uzõm că vút-aĭ niști fĕti ăn un loc, di na dũĭm ăș la lõm.* (Am auzit că erau niște fete undeva și ne ducem să le luăm.) Cap<sup>2</sup> 48/4; *Si dúsi curõn casă, di trimĕsi únă mõșă să-ĭ candisĕască fĕta.* (Se duse repede acasă și trimise o babă s-o înduplece pe fată.) Pap M<sup>1</sup> 14/41; *Si dúsi di-ĭ spúsi la fráti-su.* (Se duse și-i spuse lui frate-său.) Pap M<sup>1</sup> 14/8; *Lõ un lemn și si dúsi di la putrizõ di kutéc.* (Luă un băț și se duse de îl snopi în bătaie.) Pap M<sup>1</sup> 24/24; *Fĕta si dúsi di li lõ lucrili ĩ-ĭ vĕa zis fráti-su.* (Fata se duse și luă lucrurile de care îi zisesse frate-său.) Pap M<sup>1</sup> 14/14; *Ná-u țęásta mĕása di, cõn s-la ziĭ țista laf, si ámplă di põĭni și di bunitõĭ.* (Na fața asta de masă și, când o să zici vorba asta, o să se umple de pâine și de bunătați.) DP 30/19. **2.** Dacă. *Ampirátıĭa antribõ cavásu: „di să trimĕță vrină cãrti cmõĭ ilu lu páșă, cõn să trimĕță, túntĕa cãrtĕa si-ĭ duĭ la míni.”* (Împărăteasa îl întrebă pe portar: „dacă fiul pașei o să trimită acum o scrisoare, când o să [o] trimită, atunci să aduci scrisoarea la mine.”) Pap M<sup>2</sup> 142/18; *Ácu ti spũrcă cücü, di sta pri uscátă vĕĭcă, să mor.* (Dacă te spurcă cucul, dacă stă pe o creangă uscată, o să mori.) Can T<sup>1</sup> 268/37; *Cõn si aĭ zor, di si aĭ zănvártęș [cãlõcca], un tăbúr di lúmi si táĭă.* (Când o să ai nevoie, dacă o să-l rotești [paloșul], o să taie un batalion de oameni.) Cap<sup>2</sup> 25/1; *Țista uõmu, ca ș-lo un lemn, di lo s-ĭa bătă, măĭă con la*

*mulări, con la bábă-sa.* (Omul ăsta, când luă un lemn, dacă începu să lovească, lovea când în nevestă, când în bunică-sa.) DP 176/20. **3.** Încât. *Ári un fur; túcu s-ancľz, nu s-ancľdi, di el aș ánră.* (E un hoț; dacă închizi, nu se închide, [așa] încât el intră. [Ghicitoare: Soarele].) Cap<sup>2</sup> 160/3; *Móniľli li vizés pri ópcu, di, la purtáre ľi printórnă di ĵes pri fářă.* (Mânețile le brodează pe dos, [așa] încât, la purtat, le întoarce și ies pe față.) Can T<sup>1</sup> 265/32; *Caťó di linsi tótă nóptea di-ľ fěsi [tapóla] áncă cóta maĵ grósă.* (Începu și linse toată noaptea încât îl făcu [plopul] încă pe atât mai gros.) Pap M<sup>1</sup> 16/6; *Dómnu aĵ dęádi pri mǔltă putęári la fićór, di, cęn sāręá, di stroť si gudęá.* (Domnul îi dădu băiatului prea multă putere, încât, când sărea, se lovea [= de grindă].) Cap<sup>2</sup> 98/4. **4.** Datorită. *Di timinćurli ře li fářă, aľsi lipi la buric.* (Datorită temenelelor pe care le făcea, i se lipi de suflet.) Cap<sup>2</sup> 83/34. **5.** Decât. *Drácu dęádi maĵ multi pári di toť.* (Dracul dădu bani mai mulți decât toți.) Pap M<sup>1</sup> 22/21; *Un lup vru si spúnă, únă óară, că el áĵ maĵ júni di toťati vítili.* (Un lup vru să arate, odată, că el e mai voinic decât toate vitele.) Pap M<sup>1</sup> 18/2; *Di tını maĵ júni nu ári.* (Nu există [altul] mai viteaz decât tine.) Pap M<sup>1</sup> 18/9; *Si fęási un cal di júni maĵ júni.* (Se făcu un cal mai voinic decât [unul] voinic [= foarte voinic].) Pap M<sup>1</sup> 22/17; *Di el ma dúľfi nę-ári.* (Mai dulce decât el nu există.) Cap<sup>2</sup> 160/13; *An řea sęáră dărără un cunác áncă cóta maĵ bun di lu ampirátu.* (În seara aceea făcură un palat încă pe atâta mai frumos decât al împăratului.) Cap<sup>2</sup> 79/36; *Ári maĵ mǔlnic di iľ?* (Există [ceva] mai drag decât fiul?) Cap<sup>2</sup> 189/15; *Ca lără si buuĵáscă cu tufęácu, ĵa [fęáta] pugudęá maĵ mult di eĵ.*

(Dacă începură să tragă cu pușca, ea [fata] nimerea mai mult decât ei.) DP 198/13.

**6.** De la. *Treĵ pátru zóli di řéstă zúyă, óamiňiľ cumpără bacám si vupsés óáuli.* (Cu trei patru zile de la [= înainte de] această zi, oamenii cumpără băcam [= vopsea de culoare roșie] și vopsesc ouăle.) Pap M<sup>2</sup> 115/28; *Cútru scápit-sóřli di řista stařión [...] junđ an un cătún.* ([Mai] spre apus de la [= față de] gara asta [...] ajungi într-un sat.) Can T<sup>1</sup> 261/3.

**Di că (di ca).** După ce, de vreme ce, dacă. *Di ca si disgustęscă [mumúșu], [...] vini mőáșa cásă rásľăbită.* (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M<sup>2</sup> 121/3; *Přisti undóu sáti, di ca să ntunęrică, si dúňă toť an méľlucu di cătún.* (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T<sup>1</sup> 268/4; *Di ca la ľăĵă án gáura luĵ și di ca la nviťá, la mǔncă.* (După ce îl lua în gaura lui și după ce îl învăța, îl mânca.) Cap<sup>2</sup> 127/10; *Doĵ frať, di ca sa rudĵ, si cáťă, áma niťi únă óară nu si pot vidęári.* (Doi frați, după ce s-au născut, se caută, dar niciodată nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Pap M<sup>1</sup> 11/4; *Di că ľă mǔncără lupiľ, řa-ĵ cǔsmét.* (Dacă îl mâncară lupii, așa-i [= așa i-a fost] soarta.) Dms s.v. *dică*; *Di că fuzím din Lúnćňń, ĵľo zăám sirbít și űáťi.* (După ce am plecat din Lúnćňń, eu am muncit puțin și aici.) AtaM 399/24; *Di ca si fęsiră lántili mőľur turť și rămási sáldi řęsta málă criștín, căťără să la facă și la ĵeľ zălúm.* (După ce se turciră celelalte mahalale și rămase[ră] creștini numai mahalaua asta, începură să-i jefuiască și pe ei.) Can T<sup>1</sup> 263/23; *Di ca la ardicáľľ [fićóru] di treĵ or pri mőň, [...] řăđęľ la siniă.* (După ce îl ridicau [pe băiat] de trei ori pe mâini, [...] se așezau la masă.) Can T<sup>1</sup> 266/24. **Di ĵúndi.** De unde; cum.

*Di jündi amná, áră dędi di un cõjini.* (Cum mergea, din nou întâlni un câine.) Cap<sup>2</sup> 30/23; *Di jündi raŷ fucaráj, júnsiră di čurbağĭj maj čurbağĭj.* (De unde erau săraci, ajunseră din bogați mai bogați.) Cap<sup>2</sup> 34/3; *Di čudiri lucrú ca, di jündi muręu i zúŷă căti fiņŷ șási viti, di ca la tálčó [vămpirú], nu múri niți únă vítă víkí.* (De mirare lucru că, de unde mureau câte cinci șase vite în fiecare zi, după ce l-a omorât [pe vampir], nu a mai murit nicio vită.) Can T<sup>1</sup> 271/16; *Și dindinăŷără, di jündi curá čęšma rakĭja, túcu lõ sã cură ápu.* (Și dintr-odată, de unde [până atunci] fântâna „curgea” [= producea] rachiul, începu să „curgă” [= să producă] apă.) Cap<sup>2</sup> 53/24. **Di sã.** Ca sã. *Dõmnú a'zisi: „dú-ti dă lę súflitu di la mulári-ta, di sã la duŷ.”* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci.”) Cap<sup>2</sup> 50/25; *Ţe-ŷ pús-aĭ di sã áfli?* (L i t. Ce ai pus, ca să găsești? = Ce ai investit ca să câștigi?) Pap M<sup>2</sup> 61/35. *Sã vinim mõjini sã-ŷ trantím tapõla di sã-ŷ lõm fęta.* (O să venim mâine să doborâm plopul ca să o luăm pe fată.) Pap M<sup>1</sup> 16/4; *Ţõni-mi pãná sã nfurlés di sã-ŷ spun cútru jündi lõ mõarte.* (Ține-mă până o să înfloresc ca să-ți arăt încotro a luat-o moartea.) Cap<sup>2</sup> 23/12. **Di ęea.** De aceea. *Zic că nŷ-ári Domn. Di ęea și Dõmnú nu da mo birikét.* (Zic că nu există Dumnezeu. De aceea și Dumnezeu nu dă acum belșug.) Can T<sup>2</sup> 276/25; *Di ęea, je' zisiră sã la púnă únu di je' [...] an únă udájă.* (De aceea, ei ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M<sup>1</sup> 14/5; *Díntru ca zisi: „cu fi dát-aŷ Dõmnú”, di ęe Dõmnú la criscú maj mári di lántili zęști.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú mai mare decât pe celelalte degete.) Can

T<sup>2</sup> 272/7. **Di ți (di țe).** De ce. *Di țe tu nu ziŷ tivá di măritáręa?* (Tu de ce nu zici nimic despre măritiș?) Cap<sup>2</sup> 88/8; *Di ți șa cõņŷ, lisíŷu?* (De ce cânti așa, vulpeo?) Cap<sup>2</sup> 59/7.

*Var.: dă<sup>2</sup>.*

Et. nec.

**di<sup>3</sup>** vezi **de.**

**di<sup>4</sup>** vezi **din.**

**dĭac**, *pl. dĭaŷ s.m.* Cap 108; Dms. Diacon.

*Var.: ġac* (Cap 108 s.v.).

Et.: bg. *dĭak*, bg. dial. *ġjak*.

**diamán** vezi **diamánt.**

**diamánt**, *pl. diamánti s.n.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012; Dms. Diamant. *La căpu lu țela fičór vút-aŷ vrin diamént.* (La capul băiatului era un diamant.) Pap M<sup>2</sup> 152/16.

*Var.: diamán* (Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012), **diaménd** (Dms s.v.), **diamént.**

Et.: mac. *dijamant*, bg. *diamant*.

**diaménd** vezi **diamánt.**

**diamént** vezi **diamánt.**

**dĭat<sup>1</sup>** vezi **dęad.**

**dĭat<sup>2</sup>** vezi **dęat.**

**dĭäd** vezi **dęad.**

**dĭăpir** vezi **dęăpir.**

**dĭăs** vezi **des.**

**dĭät** vezi **dęad.**

**diätăġi**, *pl. diätăġiur și diätăġi s.n.*

Dms. Ordin (de încorporare). *Ă' vini diätăġi.* (I-a venit ordin de încorporare.) Dms s.v.

Et.: gr. *διαταγή.*

**dib** *s.n.* Pap<sup>1</sup> 42; Can<sup>2</sup> 386; Cap 108;

Dms. Fund, capăt. *Põnă-n dib.* (Până la fund.) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.; *Lõ din dib ápu.* (Luă apă de pe fund.) Cap 108 s.v.

**Áflum dibu.** A da de capăt, a înțelege. *Poŷ sã-l áfli dibu?* (Poți să-i dai de capăt?) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.; *Nu-l áflă dibu.* (Nu-i dă de capăt.) Dms s.v.

*Var.*: **dip**<sup>1</sup> (Can<sup>2</sup> 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.).

*Et.*: tc. **dip**.

**dibés, dibíri, dibíj, dibít** vb. IV. *Tranz.* Cap 108; Dms. A pândi. *Úně noǎpti lă dibíj; din gáură nu ișǎ.* (Într-o noapte l-am pândit; n-a ieșit din gaură.) Dms s.v.; *Mult lă dibíră pănă lă cățără.* (L-au pândit mult până l-au prins.) Dms s.v.

*Et.*: bg. **debja**.

**dibidús** adv. AtaM 253/110; Dms. Complet, absolut. *Díbitus, țiva nu lăsără.* (Nu lăsără absolut nimic.) Dms s.v.

*Var.*: **díbitus** (Dms).

*Et.*: tc. dial. **dibidüz** (mac., bg. **dibidus**).

**dibinda** adv. Can<sup>2</sup> 386; Cap 108 s.v. *dibés*; Dms. Tiptil, pe furiș, pe dibuite. *Si prukǒ Défu di luǐ fičór dibinda.* (Défu se apropie de băiatul lui pe furiș.) Cap<sup>2</sup> 96/14; *Si prukǒ dibinda și vizú únă cárti.* (Se apropie tiptil și văzu o scrisoare.) Can T<sup>1</sup> 281/38; *Dibinda la floa drúmu.* (Pe dibuite găsi drumul.) Dms s.v.; *Dibinda máța la cățǎ șǎricu.* (Tiptil pisica prinse șoarecele.) Dms s.v.

*Et.*: vezi **dibés**.

**dibíri**, pl. **dibír** s.f. Dms. Pândă, așteptare.

*Et.*: vezi **dibés**.

**dibít, dibítă**, pl. **dibít, dibíti** adj. Dms. (Care este) pândit, supravegheat.

*Et.*: vezi **dibés**.

**díbitus** vezi **dibidús**.

**díca** vezi **dí**<sup>2</sup>.

**dicáňă**, pl. **dicǒň** s.f. Dms. Tăvălug, sanie cu care se zdrobesc paiele la treierat.

*Et.*: bg. **dikanja** (gr. **τηκάνη**).

**dicără**, pl. **dicǒr** s.f. Dms. Monedă de zece bani. *Cu únă dicără nă cumpărám kíkiríki.* (Cu zece bani ne cumpărăm alune americane.) Dms s.v.

*Et.*: gr. **δεκάρα**.

**dicastís** s. ALDM I, h. 536/2–7. Judecător.

*Et.*: **δικαστής**.

**dicát** s.n. Dms. 1. Grijă, atenție. *Țéla fičór ăǐ cătát cu mári dicát.* (Copilul e îngrijit cu multă atenție.) Dms s.v. 2. Efort. *Cu unǎc dicát s-lă dusițirǎm grǎnu.* (Cu puțin efort o să terminăm de secerat grâul.) Dms s.v.

**Fac dicát.** A se strădui. *Cǎat putúǐ feș dicát.* (M-am străduit cât am putut.) Dms s.v.

*Et.*: tc. **dikkat** (mac., bg. **dikat**).

**dicát** vezi **dicǒt**.

**dicǒat** vezi **dicǒt**.

**dicǒt** prep. Can<sup>1</sup> 203 s.v. *cǎt*; Can<sup>2</sup> 386; Cap 78 s.v. *cǎt*; Cap 108; Dms. Decát. *Șa čirácu eșǒ máǐ murafetliǎ și máǐ crielát dicǒt máǐstoru.* (Așa ucenicul se dovedi mai bun meșteșugar și mai isteț decât meșterul.) Pap M<sup>1</sup> 22/26; *Čarǒpli multréșt [...] sa máǐ șarǒti dicǒt barbatéștli.* (Ciorapii de femeie [...] sunt mai împodobiți decât cei bărbătești.) Can T<sup>1</sup> 266/5; *La strínsu máǐ bun mǎrtǎa fǎră dári dicát cu dat scǎpári.* (Pentru zgârcit e mai bine moartea fără să dea [ceva] decât să scape cu datul.) Cerna T; *Míni máǐ mi ličáști dicǒat tini.* (Mie îmi stă mai bine decât ție.) Dms s.v.

*Var.*: **dicát, dicǒat**.

*Et.*: din **di** + **cǎt**.

**dicsés** vezi **dixés**.

**dicutót** adv. Dms. Cu totul, în întregime. *Čirǎșili li mǎncáj dicutót.* (Cireșele le-am mâncat cu totul [= cu sămburi cu tot].) Dms s.v.

*Et.*: din **di** + **cu** + **tot**.

**didinapóǐ** vezi **dinǎpóǐ**<sup>1</sup>.

**didínțea** adv. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109 s.v. *dințea*; Dms s.v. *dințea*. Dincoace. *Didínțea-dițindǎ.* (Dincoace-dincolo.) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.

*Var.*: **didínțe** (Can<sup>2</sup> 386).

*Et.*: **di** + **dințea**.

**didínțe** vezi **didínțea**.

**diés** vezi **dijés**.

**dif** vezi **div**.

**diftéră** vezi **tiftér**.

**diftérică** s.f. ALR II, 1, h. 119/012.  
Anghină pectorală.

Et.: dr. **difterică**.

**dígi** vezi **gídi**.

**dígós** vezi **dijós**<sup>2</sup>.

**dij** vezi **de**.

**dijás** vezi **dijés**.

**dijés**, **diiri**, **dijj**, **diit** vb. IV. Intrans.  
Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 108;  
Dms. 1. A respira. *Ái gíy, áncă dijăști.*  
(E viu, respiră încă.) Dms s.v. 2. (Despre  
vânt) A adia. *Diinéști unğac vintu.* (Adie  
puțin vântul.) Dms s.v.

♦ *Uómu, pănă dijăști túcu lă umút ăi.*  
(Cât respiră, omul are nădejde.) Cap<sup>2</sup>  
214/1.

Var.: **diés** (Can<sup>2</sup> 386), **diés** (Can<sup>2</sup>  
386), **dijás** (Cap 108 s.v.), **diinés**.

Et.: bg. **diham**, **dihna**.

**Dijla** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 175/16; Cap 109.  
Nume de fântână în *Óșin*.

**diiindea** vezi **diiindea**.

**diinés** vezi **dijés**.

**diiri** s.f. Can<sup>2</sup> 386; Dms s.v. **dijés**.  
Respirație. *Nu l-u bună diirca.* (Nu îi e  
bună respirația.) Dms s.v. **dijés**.

Et.: vezi **dijés**.

**diit** s.n. Dms. Respirație. *Ácu l-ă bun  
diitu, scápă.* (Dacă respirația îi e bună,  
scapă.) Dms s.v.

Et.: vezi **dijés**.

**dijós**<sup>1</sup>, **dijósă**, pl. **dijós**, **dijósi** adj.  
AtaM 351/24. Inferior, de jos, de  
dedesubt; din vale. *Dijóasa párti [...] ra  
loc rávnic.* (Partea inferioară [...] era loc  
neted.) AtaM 351/24; *Dijóasa bisérică.*  
(Biserica din vale.) Pap M<sup>2</sup> 175/27.

**Dijóasa lúmi**. Lumea cealaltă (de  
după moarte). *Cu țca fună si disfărēju  
ănjós, ăn dijóasa lumi.* (Cu funia aceea se

duceau jos, în lumea cealaltă.) Pap  
M<sup>2</sup> 148/25.

Et.: din **di** + **jos**.

**dijós**<sup>2</sup> adv. Pap<sup>1</sup> 49 s.v. *jos*; Pap<sup>2</sup> 74;  
Can<sup>2</sup> 386, 389; Cap 108, 161 s.v. *jos*;  
Dms. *Jos*; dedesubt. *Ia ți si-l fățim: s-nă  
culcóm nópti pri únă púnti, si la púnim  
dijós și să la nicóm.* (Uite ce o să-i facem:  
o să ne culcăm noaptea pe o punte, o să-l  
dăm jos și o să-l înecăm.) Cap<sup>2</sup> 35/10;  
*Căzú dijós și țela óğa, că la zămăncó cu  
lémnu, dğ, árá dğ, și udvám scápó cumítu.*  
(Căzu jos [tâlharul] și hogea, când îl lovi  
cu lemnul, dă, și dă, abia scăpă tâlharul.)  
Cap<sup>2</sup> 51/38; *Am únă bábă cupirită cu únă  
scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă  
acoperită cu o scândură dedesupt și  
deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].)  
Cap<sup>2</sup> 156/23; *Dijós [sub górnit] ray doj  
primatár; primatári si spărgără și fuziră.*  
(Dedesubt [sub părul sălbatic] erau doi  
negustori; negustorii se speriară și fugiră.)  
Cap<sup>2</sup> 116/39; *Șárpile işó dinjuás [di sub  
rópă] și-l si anvárti di gúșă.* (Șarpele ieși  
de dedesubt [de sub piatră] și i se încolăci  
de gât.) Cap<sup>2</sup> 123/4; *Ia [lámna] si dúsi  
dijós, la mánco [calu] și vini la fičór.*  
([Balaurul] se duse jos [= coborî], îl  
mâncă [calul] și veni la băiat.) Cap<sup>2</sup>  
76/19; *Ligát-mi míni cu fuártăma s-mi  
dăsfác dijúás.* (Legăți-mă pe mine cu o  
funie, ca să mă cobor jos.) MP 16/26; *Ay  
turí dijúós.* (O aruncă jos.) Cerna T;  
*Cuțótu dădi an fuártămă și căzú fičúru  
dijúás.* (Cuțitul lovi în funie și băiatul  
căzu jos.) MP 38/3.

**An dijós**. *Jos*, dedesubt. *Ay púsi rúba  
an dijós.* (Puse haina dedesubt.) MP  
26/17. **Dijós di**. În josul. *La ncréțire s'órl  
și dijós di cătún sa niști dğalur.* (Spre  
răsărit și în jos de sat sunt niște dealuri.)  
Can T<sup>1</sup> 261/7.

Var.: **dígós** (Can<sup>2</sup> 386; Cap 108 s.v.;  
Dms s.v.), **dijúás**, **dijúós**, **dinjuás**.

Et.: vezi *dijós*<sup>1</sup>.

**Dijoása-biserică** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/27.  
Nume de biserică în *Lúnđin*.

Et.: din *dijósă* + *biserică*.

**dijuás** vezi *dijós*<sup>2</sup>.

**dijúg, dijugári, dijugáj, dijugát** *vb.* I.  
*Tranz.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 19 s.v. *anjúg*, 109;  
Dms. A dejuga. *Dizjúgă-ła bóij și páști-ła pănă stără.* (Dejugă boii și paște-i până deseară.) Cap<sup>2</sup> 77/23; *Țéla fúru țe ra scuns a! ła dijugó únu boj și fuzi ănjós pri váli.* (Hoțul care era ascuns îi dejugă un bou și fugi în jos pe vale.) Cap<sup>2</sup> 83/11; *Să dijugám di să zărăpusám.* (Să dejugăm ca să ne odihnim puțin.) Dms s.v.

*Var.:* **dizjug.**

Et.: lat. *disjugare*.

**dijugát, dijugátă, pl. dijugát, dijugáti** *adj.* și *s.m.* și *f.* Dms. Animal care a fost scos din jug.

Et.: vezi *dijúg*.

**dijugátǎri, pl. dijugátór** *s.f.* Cap 19 s.v. *anjúg*, 112. Loc de popas unde se dejugă boii pentru a se odihni; dejugătoare.

Et.: din *dijúg* + *-ǎtǎre*.

**dijulés, dijulíri, dijulí, dijulít** *vb.* IV.  
*Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 389; Cap 109; Dms. A coji, a jupui; a se juli. *Lă dijulíră čiréșu.* (Au cojit cireșul.) Dms s.v.; *Ăți ca la zământă lúpu, dă, dă, cu lóstu, tot grăbu la dijulí.* (Și când îl lovi pe lup, dă-i, dă-i, cu bâta, [îi] jupui toată spinarea.) Cap<sup>2</sup> 118/6; *Mi dijulí lă zinúču.* (M-am julit la genunchi.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *žuli*, bg. *žulja*.

**dijulítură, pl. dijulítúr** *s.f.* Dms. Julitură. *Dijulítúra áncă nu tricú.* (N-a trecut încă julitura.) Dms s.v.

Et.: din *dijulés* + *-ítură*.

**dijúós** vezi *dijós*<sup>2</sup>.

**dikéł, pl. dikéłă** *s.n.* Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 108; Cerna A/1112; Dms. Târnăcop cu doi dinți; săpăligă cu doi dinți. *Si dúsi Ména la vînă [...] cu dikéłu*

*pri númir.* (Ména se duse la vie [...] cu târnăcopul pe umăr.) Cap<sup>2</sup> 21/21; *Con măimí, zăcătó dikéłu di un kup.* (Când izbi, agăță târnăcopul de un chiup.) MP 182/9; *Țiričá z-dúcă an lant cătún s-li dără pálišnicu și dikéłu la un cuváf.* (Trebuia să se ducă în alt sat ca să facă brăzdarul și târnăcopul la un fierar.) MP 218/16; *Cu dikéłu li scóatim pătátli.* (Cu săpăliga scoatem cartofii.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dikel*.

**dikéo (dikéom)** *s.* AtaM 295/21.

Drept; dreptate. *Țiré si vin si ubidiás dăli am vrínă dikéomă, ămă nu vini si ubidiás.* (Trebuia să vin să caut dacă am vreun drept [= drepturi], dar n-am venit să caut.) AtaM 272/4; *Mullărča ári dikéo, ári putčári.* (Femeia are drept[uri], are putere.) AtaM 376/14.

Et.: gr. *δικαιο, δικαιομα*.

**díkică** vezi *dékică*.

**diladí** *adv.* AtaM 44/2, 272/23. Adică.

*Ăn țe seără si vča pugudít un yáspiț ăn căsă, ra émbur, diladí di viti émbur.* (În acea seară se nimerise [să fie] în casă un oaspete, era negustor, adică negustor de vite.) AtaM 395/3–4.

Et.: gr. *δηλάδη*.

**dílki** vezi *délmi*.

**dílmi** vezi *délmi*.

**díłki** vezi *délmi*.

**dimbéł** vezi *timbél*.

**Dímcă** *n.pr.* AtaM 76/33. Nume de bărbat.

**diméc** *adv.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; Dms. Adică. *Vizú că șa-ı lucrú fičóru lu ampirátu, diméc kósu.* (Fiul împăratului, adică spânul, văzu că așa stă treaba.) Cap<sup>2</sup> 91/12; *Fło doj munț cări si bătéy ăntri ieł, deméc si bătéy únă lał.* (Întâlni doi munți care se băteau între ei, adică se băteau unul cu celălalt.) Pap M<sup>2</sup> 144/18; *Múma ili mullári-sa turčti ápu*

*ántru cal, ca si făcă kar, diméc, cum cūră ápa, řa si cūră káru.* (Mama sau nevastă-sa aruncă apă înaintea calului, ca să facă câștig [= avere], adică, așa cum curge apa, așa să curgă câștigul [= averea].) Can T<sup>2</sup> 101/17; *Și řa, júnsi di lă mancó málu lu tuğáru, diméc cum vęau zis năroșnițili.* (Și așa, ajunse de-î mână avereă negustorului, adică, așa cum ziseseră ursitoarele.) DP 33/6; *Diméc řa nă ra láfu.* (Adică așa ne-a fost vorba.) Dms s.v.; *Diméc, dúpu táli zbórá, řo sãm cábătlíă.* (Adică, după spusele tale, eu sunt vinovat.) Dms s.v.

*Var.:* **deméc, dimék** (Cap 109 s.v.)

*Et.:* tc. **demek** (mac., bg. **demek**).

**dimék** vezi **diméc**.

**dími** vezi **délmí**.

**dimiğánă** vezi **dămiğánă**.

**diminá** vezi **timiná**.

**dimineásta** *adv.* Pap<sup>1</sup> 42 s.v. *dimineáță*; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386 s.v. *dimneță*; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 763/012; ALR II s.n., 6, h. 1654/012, h. 1834/012; Cerna A/1543, Supl; Wild h. 519/1-7. Dimineăta, în timpul dimineții. *Li scęot dimineásta [vátli] cęti vrin sat, li zăpásc.* ([Vacile] le scot dimineăta câte vreun ceas, le pasc puțin.) AtaM 392/21; *Si scęálă nápcura dimnețata (dimneșta).* (Se scoală apoi dimineăta.) W 77/9; *Si privizú, că si privizú, dimneșta, si sculá táti.* (Se crăpă de ziuă, când se crăpă de ziuă, dimineăta, tata se sculă.) Cerna T; *La pátruli zóli dimneșta.* (A patra zi de dimineăta.) Can<sup>2</sup> 386 s.v. *dimneță*; *Dimineățata vácáru sabáileá ișá.* (Dimineăta vécáru l ieșea cu noaptea în cap.) Cap 109 s.v. *dimineățata*; *Dimnețta, cęn iási ómu la ágru, ácu la núibă pópa-n drum, tótă zúua nibún să-l ři dúcă.* (Dimineăta, când iese omul la câmp, dacă întâlnește pe popa în drum,

toată ziua o să-î meargă rău.) Can T<sup>2</sup> 268/25; *Dimineățta si sculó mai manicát.* (Dimineăta se sculă mai devreme.) DP 28/3; *Si dúsi ampíratu si spęálă dimineățta la bunár, aę vizú góșca ánuntru.* (Dimineăta se duse împáratul la fântână să se spele, vazu gáșca înáuntru.) Cap<sup>2</sup> 25/40; *Diminețata, ca si sculó cęrbağiă, vizú án triúșă un bilíc di yamiñ junglăt.* (Dimineăta, când se sculă notabilul, vazu în curte o grămadă de oameni omorâți.) Cap<sup>2</sup> 33/37; *Ca si sculó dimineățata, la anumiró [cáfl]; un cal nu ra.* (Când se sculă dimineăta, îi numără [cáii]; un cal lipsea.) Cap<sup>2</sup> 36/14; *Căn mi sculáí, la dimneățata, flai nélu ca řápă an tăriști flámúdu.* (Când mă sculai, de dimineăta, am gáșit mielul că țipă flámând în obor.) Can T<sup>2</sup> 128/2; *Ca si privizú, dimnețata, ișó fęta la úșă.* (Când se crăpă de ziuă, dimineăta, fata ieși la úșă.) W 61/27; *Dimnețata cu pátru pičóari, la náđăt cu đóau, sęrta cu trei.* (Dimineăta cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M<sup>1</sup> 10/21; *Stęua di dimineșta.* (Steaua de dimineăta, luceafărul.) Cerna A/1592.

*Var.:* **dimineățata, dimineățta, diminéțata, dimneățata, dimneățăta, dimneșta, dimnețata, dimnețăta** (Can<sup>2</sup> 386 s.v.), **dimnețta**.

*Et.:* din **dimineățtă** + **-ta**.

**dimineățata** vezi **dimineásta**.

**dimineăță**, *pl. diminéț și diminéțur s.f. și adv.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 764/012; Cerna A/1543, 1592; Wild h. 217/2, 4-6; Dms. 1. Dimineăță. *Lánta dimneță z-dúsi cu căfálu la viñă lui.* (În dimineăta următoare se duse cu cavalul la via lui.) W 71/4; *Bună diminețta.* (Bună dimineăta.) Pap M<sup>2</sup> 54/25, Can<sup>2</sup> 386 s.v.; *Bună dimnețta, fráți! me!!* (Bună

dimineața, frații mei!) Can T<sup>1</sup> 283/6; *Fęsi únă úajă țeastă dimneță doĭ né!*. (O oaie a făcut doi miei în dimineața asta.) Can T<sup>2</sup> 127/30; *Únă dimnĕță, pri la dárę sŕli, túcu víni la noi Hrísta lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrísta lu Muráru.*) Can T<sup>1</sup> 270/27; *Cum aș rămá, únă dimnĕță, aș flo [cucótu] an gnoi únă spríčcã.* (În timp ce scurma în gunoi, într-o dimineață, [cocoșul] găsi un bănuț.) Pap M<sup>2</sup> 136/7; *Únă dimineță, mulăręa si dúsi si la gunăscă bóu.* (Într-o dimineață, femeia se duse să mâne boul.) Cap<sup>2</sup> 66/21; *S-muără până móĭni dimniĕță.* (O să moară până mâine dimineață.) Kats 79/7; *La ștĭăt móĭni diminiăță (diminĕstă).* (Îl aștept mâine dimineață.) Kats 67/17; *Mŕni dimineță, cári si zăzburăscă mai pișim, țela s-lă gunăscă la văcáru dănácu.* (Mâine dimineață, cine va începe să vorbească mai întâi, acela o să mâne vițelul la văcar.) Cap<sup>2</sup> 81/43. 2. Mic dejun. Wild h. 217/2, 4–6.

*Var.:* **diminešta** (Wild h. 217/2,6), **dimineštă** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineță** (Can<sup>2</sup> 386), **diminiăstă**, **diminiăță**, **dimneță** (ALR II s.n. 6, h.1654/012), **dimneță**, **dimnĕță**, **dimniĕță**, **diminiăța** (Wild h. 519/3).

*Et.:* lat. *de* + *\*manitia*.

**diminețăta** vezi **diminešta**.

**diminešta** vezi **dimineță**.

**dimineštă** vezi **dimineță**.

**diminețata** vezi **diminešta**.

**dimineță** vezi **dimineță**.

**diminiăstă** vezi **dimineță**.

**diminiăță** vezi **dimineță**.

**Diminic** *n.pr.* Pap M<sup>1</sup> 175/16; Cap 109. Nume de loc în *Nŕnti*.

**diminiăța** vezi **dimineță**.

**dimítnic**, **dimítnică**, *pl.* **dimítniț**, **dimítniți** *adj.* Dms. Gros. *Șáicu lu Néda áĭ dimítnic.* (Abaua lui *Néda* e groasă.)

Dms s.v.; *Plŕáĭa nu ti pribáti că porț dimítniți rúbi.* (Ploaia nu te pătrunde dacă porți haine groase.) Dms s.v.

*Et.:* vezi **dimítniț**.

**dimítniț** *s.n.* Cap 109; Dms. Aba groasă. *Dimítniți áĭ șáic mai gros cu pátru Iți.* (*Dimítniț* este aba mai groasă, în patru ite.) Cap 109 s.v.

*Var.:* **dimítniți**.

*Et.:* mac. **dimítnici** (apud Cap 109).

**dimítniți** vezi **dimítniț**.

**Dimítri** *n.pr.* ALR II s.n., 5, h. 1519/012. Nume de bărbat; Dumitru.

**dimneță** vezi **dimineță**.

**dimnețătata** vezi **diminešta**.

**dimneță** vezi **dimineță**.

**dimnețăăta** vezi **diminešta**.

**dimnĕšta** vezi **diminešta**.

**dimnĕștata** vezi **diminešta**.

**dimnĕță** vezi **dimineță**.

**dimnĕțăta** vezi **diminešta**.

**dimnĕțta** vezi **diminešta**.

**dimniĕță** vezi **dimineță**.

**dimniăța** vezi **dimineță**.

**dimoticó** *adj.* AtaM 378/24. Primar.

*Dimoticó scuió.* (Școală primară.) AtaM 378/24; *La 1939/40 la sfărșŕi dimoticó scuió.* (În 1939/40 am terminat școala primară.) AtaM 378/24.

*Et.:* gr. **δημοτικός**.

**dimpriúnă** vezi **dipriúnă**.

**dimúlt** *adv.* Dms. Odată, demult.

*Dimúlt ra țeastă.* (Asta a fost odată.) Dms s.v.

*Et.:* din *di* + *mult*.

**din** *prep.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; ALR II, s.n., 4, h. 937/012, h. 939/012; ALR II s.n., 5, h. 1333/012; Cerna A/1998; Dms. 1. Din. *Nu la ișá din criél fičóru ți si fęsi țerb.* (Nu le ieșea din minte băiatul care se făcu cerb.) Pap M<sup>1</sup> 16/25; *Țérbu [...] picăsi, din múnti, că sóra-sa si maritŕ dúpu fičóru lu ampirátu.* (Cerbul [...], din munte, înțelese că soră-sa

s-a măritat cu băiatul împăratului.) Pap M<sup>1</sup> 16/16; *Din țista loc să viñ să-ț la lăi fičóru.* (Din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M<sup>1</sup> 20/15; *Raḡ únă ȳără doi ȳámiñ minčunóș [...]; únu ra ca din Lugúnța, áră áltul ca din Úmă.* (Erau odată doi oameni mincinoși [...]; unul era ca din Lugúnța, iar altul ca din Úmă.) Cap<sup>2</sup> 45/14; *Ișó vâmpiru din coș.* (Vampirul ieși din coș.) W 64/6; *Cári ra ampírat ve și mulără mai úbavă din ampíráťólă.* (Cel care era împărat avea și nevasta mai frumoasă din împărăție.) Pap M<sup>2</sup> 141/29; *Din vrénța țéstă criélu lu fičóru țela nu ra dicót la fęta.* (Din acest moment mintea băiatului nu era decât la fată.) Pap M<sup>2</sup> 163/4; *Mulără zăcáťă iără să-ȳ mǔlgă și din vácă iără vicăiá.* (Femeia începe s-o mulgă [vacă] din nou și din vacă [se aude că] iar striga.) Cap<sup>2</sup> 116/9; *Să ti duț și să leť tambúra din iúndi si bat múnți! și nápcum să viñ să-! cónť.* (Să te duci și să iei tambura de unde [= din locul în care] se bat munții și apoi să vii să-i cânti.) Pap M<sup>2</sup> 146/25; *Di buf socól, din socól buf.* (Din bufniță șoim, din șoim bufniță.) Pap M<sup>2</sup> 63/26; *Únu din trej.* (Unul din trei. [= O parte din trei, o treime.]) ALR II s.n., 4, h. 937/012; *Únu din ținť.* (Unul din cinci. [= O parte din cinci, o cincime.]) ALR II s.n., 4, h. 939/012. **2.** Dintre. *Niști din Mănăstiręñ si puturčórá.* (Unii dintre locuitorii din Mănăstir [= Bitolia] s-au turcit.) Can T<sup>1</sup> 263/25; *Cári puț din vȳăi la puáti scȳátiri fičúru an Álba Duhá?* (Care pasăre dintre voi îl poate scoate pe băiat în Lumea-de-Afară?) MP 20/5. **3.** De la. *Fičȳáru spúsi tȳát, din cap pánă-n mărzină.* (Băiatul spuse tot, de la cap până la sfârșit.) Cap<sup>2</sup> 124/29; *Am un fráti; toátă zúȳa din cur án cap meárzi.* (Am un frate; toată ziua merge de la cur la cap. [Ghicitoare = Rășchitorul.]

Cap<sup>2</sup> 164/3–4; *Scándala-mándala, din pimínt pónă la Dómnu.* (Scándala- mándala, de la pământ până la Domnul. [Ghicitoare = Fumul].) Pap M<sup>2</sup> 50/24. **4.** După, pe baza. *Nu pot să anțilég din spus, că sam gróásă án cap.* (Nu pot să înțeleg după vorbe [= pe baza spuselor], că sunt grea de cap.) Cap<sup>2</sup> 40/13. **5.** Din cauza. *Din bərbálóťi di turť, fuzíră din cătún.* (Din cauza barbariilor turcilor, plecară din sat.) Can T<sup>2</sup> 101/19. **6.** De. *Áncă a! ra sirviáta din zıást ligátă.* (Batista îi era încă legată de deget.) MP 28/18. **7.** Prin, pe. *Je! fęásiră si iásă din poártă.* (Ei porniră să iasă prin poartă.) Cap<sup>2</sup> 66/11. **8.** Împreună cu un participiu, *din* se folosește pentru construcția supinului. *Din niștiúut.* (Din necunoaștere, neștiind.) AtaM 235/28; *Din nivrút.* (Pentru că n-a vrut, nevrând.) AtaM 235/28; *Din vrut.* (Pentru că a vrut.) AtaM 235/28.

**Din glas.** Într-un glas. *Toť fičóri! si dúnă cup și toť, din glas, pruťópă di trej or: „cóoolida, bábo!”* (Toți copiii se adună grămadă și toți, într-un glas, strigă de trei ori: „colinda, babo!”) Can T<sup>1</sup> 268/12. **Din minút.** Cu amănuntul. ALR II s.n., 5, h. 1333/012. **Din picóři.** În picioare. *Toť fártáťi! sar din picóři și țópă.* (Toți fărtații sar în picioare și țipă.) Can T<sup>2</sup> 123/1. **Din zúȳă țe meárđi.** Pe zi ce trece. *Fičóru țela, [...] din zúȳă țe mirzėá, tot mai mult slăbėá.* (Băiatul, [...] pe zi ce trecea, tot mai mult slăbea.) Pap M<sup>2</sup> 163/4. **Din timp.** La anul. *Lásă-n la la míni și, din timp ca ástăz, áră din țista loc să viñ să-ț la lăi fičóru.* (Lasă-mi-l mie și, la anul ca azi, tot din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M<sup>1</sup> 20/15; *Și fičór din timp.* ([Urare care se face la nuntă] Și băiat [să aveți] la anul.) Pap M<sup>2</sup> 56/21.

♦ *Si vină mai din timp.* (L i t. O să vină mai la anul. = O să vină la Sfântul Așteaptă.) Cap<sup>2</sup> 208/1.

Var.: **di**<sup>4</sup>.

Et.: lat. *de* + *in*.

**dinainti**<sup>1,2</sup> vezi **dinainti**<sup>1,2</sup>.

**dinalát** vezi **dinalát**.

**dinapói** vezi **dinapói**<sup>1</sup>.

**dinǎdǎjnic**, pl. **dinǎdǎjnit** s.m. Dms. Încurcă-lume. *Că vrin dinǎdǎjnic.* (Ca un încurcă-lume.) Dms s.v.

Et.: cf. mac., bg. *nedej*.

**dinainti**<sup>1</sup>, pl. **dinaint** adj. Can<sup>2</sup> 386 s.v. *dinainti*. Important, de frunte. *Áncǎ-n țela saát, vlǎdica cu toț dinainti/ ómiñ si puturčǎrǎ.* (Chiar în acel ceas, episcopul și toți oamenii mai importanți se turcirǎ.) Can T<sup>1</sup> 263/19; *Unǎǎrǎ, ca vinít-ay an cǎtún [bașbuzúcu], la dunát-ay toț dinainti/ ómiñ și mult la bǎtút-ay an méjlucu di cǎtún, ca să la da pári.* (Odatǎ, când a venit [bașbuzucul] în sat, i-a adunat pe toți frunțașii și i-a bǎtut rău în mijlocul satului, ca să le dea banii.) Can T<sup>1</sup> 275/12–13.

Var.: **dinainti**<sup>1</sup>.

Et.: vezi **dinainti**<sup>2</sup>.

**dinainti**<sup>2</sup> adv. Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; 201 s.v. *nainti*; ALR II s.n., 6, h. 1664/012. Dms. 1. În față, înainte. [*Fanéla*]-i albǎ, lúngǎ pǎnǎ pri crúți, dișcǎsǎ dinainti. ([Flanela] e albǎ, lungǎ pǎnǎ la șale, deschisǎ în față.) Can T<sup>1</sup> 264/13; *Zǎbúnu [...]* dinainti si neǎpčǎ cu copč. (Zǎbunul [...] se încheie cu copci în față.) Can T<sup>2</sup> 264/20. 2. Înainte, mai demult. *Dinainti știám.* (Mai demult știam.) Dms s.v.; *Dinainti țirǎ si ziț.* (Trebuia să spui înainte.) Dms s.v. 3. Din timpurile trecute. AtaM 254/8.

Var.: **dinainti**<sup>2</sup>, **dǎnǎinti** (ALR II s.n., 6, h. 1664/012.)

Et.: din *di* + *nǎinti*.

**dinalát** adv. Dms. Deoparte, la o parte, într-o parte. *Dǎ-ti dinǎlát și cǎtǎ-ț lucrú.* (Dǎ-te la o parte și vezi-ți de treabǎ.) Dms s.v.; *Cǎn si bǎtǎy, el stǎtǎ dinǎlát și cǎtǎ.* (Când se băteau, el stǎtea deoparte și privea.) Dms s.v.; *An*

*buǎc, di únǎ párti și di lǎnta, șǎdǎy doi yámiñ, nu di únǎ pǎrǎrǎ, árǎ dinalát, pri únu di zidur, un yom ligát cu șingǎrǎ.* (La cǎmin[-ul] sobei, de o parte și de alta, ședeau doi oameni, nu de aceeași vǎrstǎ, iar într-o parte, pe unul din ziduri, un om legat în lanțuri.) DP 89/8.

**Pri dinǎlát.** Pe departe. *L-u dǎrni pri dinǎlát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v. *dǎrnés*.

Var.: **dinalát**.

Et.: din *di* + *nǎ* + *\*lat* (< lat. *latus*).

**dinǎǎrǎ** vezi **dinǎǎrǎ**<sup>1</sup>.

**dinǎǎrǎ**<sup>1</sup> adv. Can<sup>2</sup> 386; Dms. Odinioarǎ. *Vǎcǎturli ray mai búni dinǎǎrǎ.* (Odinioarǎ vremurile erau mai bune.) Dms s.v.

Var.: **dinǎǎrǎ**.

Et.: lat. *de una hora*.

**dinǎǎrǎ**<sup>2</sup> adv. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; Dms. 1. Dintr-odatǎ, deodatǎ, imediat. *ǎel [...] dinǎǎrǎ la ardicǎ cazánu și la ardicáy ǎel pátru ǎnș.* (El [...] dintr-odatǎ a ridicat cazanul pe care îl ridicau ei patru inși.) Cap<sup>2</sup> 33/22; *Áma yómu, diúnǎǎrǎ, la priștitú cu piștólu și sǎblǎ și la lasǎ mort an loc.* (Dar omul, dintr-odatǎ, îl întâmpinǎ cu pistolul și [cu] sabie și îl lǎsǎ mort pe loc.) Pap M<sup>1</sup> 18/22; *Ca zǎsfiri, diúnǎǎrǎ tot insánu si dunǎ cǎla.* (Când începu să cânte din fluier, imediat toți oamenii se adunǎrǎ acolo.) Cap<sup>2</sup> 25/15. 2. O (singurǎ) datǎ. *Áncǎ dinǎǎrǎ si joc.* (O să joc încǎ o datǎ.) W 71/13.

**Din dinǎǎrǎ.** Dintr-odatǎ, deodatǎ, îndatǎ. *Și din dinǎǎrǎ, di ǎndi curǎ cǎșma rakǎia, túcu lǎ sǎ curǎ ápu.* (Și deodatǎ, de unde [pǎnǎ atunci] cișmeaua [= din cișmea] curgea rachiul, începu să curgǎ apă.) Cap<sup>2</sup> 53/24; *Zisi: „e, sǎ da Dómnú tóti yoi sǎ vǎ fáțit” și din dinǎǎrǎ si fǎsirǎ [čǎfili] un biľic di*

*uoj*. (Zise „ei, să dea Domnul să vă faceți toate oi” și dintr-odată [ciorile] se făcură o turmă de oi.) Cap<sup>2</sup> 53/14; *Toț trei!* *priăpără din dinăqară*. (Toți trei începură să țipe deodată.) W 61/25–26; *Ținț mi!* *din dinăyară tălçó*. (A omorât cinci mii dintr-odată.) Cap<sup>2</sup> 43/11; *Iel din dinăyară lăgó cóna*. (El alergă acolo îndată.) Cap<sup>2</sup> 33/17. **Di dinăqară**. Deodată, dintr-odată. Can<sup>2</sup> 386 s.v. *dinăqară*. **La dinăqară**. Dintr-odată. *Ca s-la zăudă [mícu] cu unęc pișát, la dinăqară-l tręți*. (Când începu să-l ude [pe prunc] cu puțin pișat, dintr-o dată îi trece.) Pap M<sup>2</sup> 108/16.

*Var.*: **dinăyară, diúnăqară, diúnăyară**.

Et.: din *di* + *únă* + *qáră*.

**dinăpóĭ<sup>1</sup>, dinăpóĭe** *adj.* Can<sup>2</sup> 386; Cap 228 s.v. *póĭa*. Ultim, cel din urmă. *Ca vini la dinapóĭa úară, a' zísi*. (Când ajunse la cea din urmă oară, îi zise.) Cap<sup>2</sup> 130/21; *Dinapóĭa úară u scósi și mica*. (Ultima oară o scoase și pe cea mică.) Cerna T; *Áma con ánró án cunác nu u ancłsi prima úșă, túcu u ancłsi dinapóĭa, lăngă fęúă*. (Dar când intră în palat nu închise prima ușă, o închise doar pe cea din urmă, de lângă fată.) DP 180/1; *Dúpu țe sęĭră antrég ágru, didinapóĭa mánátă au lásă nităłlátă*. (După ce seceră tot ogorul, ultimul mănunchi îl lasă netăiat.) Can T<sup>2</sup> 106/29.

♦ *Substantivat*. Fund, dos. *Di pri par, par, án dinapóĭu*. (L i t. [A sărit] din par în par [până i-a intrat] în fund. = A dat de dracul.) Cap<sup>2</sup> 175/30; *Cón si-n ved dinapóĭu*. (L i t. Când o să-mi văd fundul. = Când o să-mi văd ceafa; niciodată.) Cap<sup>2</sup> 175/37.

*Var.*: **dinapóĭ, didinapóĭ**.

Et.: vezi *dinăpóĭ<sup>2</sup>*.

**dinăpóĭ<sup>2</sup>** *adv.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109, 203, 228 s.v. *póĭa*; Dms. În urmă (de

tot), în cele din urmă; la spate. *Zămutri ca si vęádă dănăpóĭ căt aĭ vătámát*. (Se uită să vadă cât e de bătut la spate.) Can T<sup>2</sup> 127/28; *Dănăpúĭ-dănăpúĭ au pișii númęa și la sųáfu-su*. (În urmă de tot scrise și numele tovarășului său.) MP 252/28; *Țęa pruiăpó din pingercă*: „nu, bre, di la cap, di dănăpóĭ!” (Acea începu să țipe din fereastră: „nu, măi, de la cap, de la spate!”) Cap<sup>2</sup> 81/11; *Țirú să si vęádă an ápu dinăpóĭ, cót ái bătút, și cón să-ș puvęđă, căzú án váli și si nicó*. (Vru să se vadă în apă la spate, cât e de bătut, și când să se vadă, căzu în râu și se înecă.) Pap M<sup>2</sup> 157/31; *Mai dinăpóĭ di tóati júnsiră și an un cătún próapi di țea căsábă*. (În cele din urmă ajunseră și într-un sat aproape de acel oraș.) Pap M<sup>2</sup> 144/3.

♦ *Mai bun pázari pișim dicót cávgă dănăpóĭ*. (Mai bine târguiaă înainte decât ceartă după aceea.) Cap<sup>2</sup> 171/30; *Si șatăĭáști cu mónli dinăpóĭ*. (L i t. Se plimbă cu mâinile la spate. = [Se spune despre cineva care] face pe grozavul.) Cap<sup>2</sup> 188/29; *Aț țóni dinăpóĭ?* (L i t. Ține la spate? = Ai spatele tare? Cutezi?) Pap M<sup>2</sup> 68/8.

*Var.*: **dănăpóĭ, dănăpúĭ, dinăpúĭ** (AtaM 254/9).

Et.: din *di* + *năpóĭ*.

**dinăpúĭ** vezi *dinăpóĭ<sup>2</sup>*.

**dinăyară** vezi *dinăqară*.

**dinăúntru, dinăúntră, pl. dinăúntri** *adj.* AtaM 351/25. Interior, din interior. *Dinăúntra párti várnița si unęá cu lut*. (Varnița se ungea cu lut pe partea interioară.) AtaM 351/25.

Et.: din *di* + *năúntru*.

**dincló** vezi *dincóla*.

**dincqá** vezi *dincó*.

**dincqáți** vezi *dincó*.

**dincóla** *adv.* Can<sup>2</sup> 386; Cap 76 s.v. *cóna*, 109; Dms. Dincolo; de cealaltă

parte. *Dincóla di mǎră ra voăstră gărdină.* (Dincolo de moară era grădina voastră.) Dms s.v.

*Var.:* **dincló** (AtaM 254/7), **díncola** (Cap 76 s.v. *cóla*.)

Et.: din *dî* + *ăncóla*.

**díncola** vezi **dincóla**.

**dincó** *adv.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; Dms. Dincoace. *Zalágă-ti ancó, zalágă-ti dincóla, spár-ti dincó, spár-ti dincóla, până la dúnă [vampíru] ăn vrin loc strimt.* (Fugi încoace, fugi dincolo, sperie-te dincoace, sperie-te dincolo, până îl adună [= îl înghesuie pe strigoi] într-un loc strâmt.) Can T<sup>1</sup> 271/5; *Dincó di váli vǎ un cîrés.* (Dincoace de râu, era un cîreș.) Dms s.v.

*Var.:* **dincǎ, dincǎți** (Pap<sup>1</sup> 42; Dms), **dincóți** (Can<sup>2</sup> 386).

Et.: din *dî* + *ăncó*.

**dincóți** vezi **dincó**.

**díndi** vezi **dițîndea**.

**dincǎvra** *adv.* Dms. Adineaori. *Dincǎvra ram cóla, cǎți nu viniș?* (Adineaori eram acolo, de ce n-ai venit?) Dms s.v.

Et.: lat. *de-in-illa-hora*.

**díng** vezi **díngu**.

**díngǎ** *prep.* AtaM 256/18. De lângă. *Fuzi díngǎ noi.* (A plecat de lângă noi.) AtaM 256/18.

Et.: din *dî* + *lǎngǎ* (var. *ningǎ*).

**Díngu**<sup>1</sup> *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 41/17; Cap 109; Dms. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: vezi **díngu**.

**díngu**<sup>2</sup> vezi **díngu**.

**díngil**, *pl. díngilǎ* și **díngilur** *s.n.* Cap 109; Cerna A/825; Wild h. 376/3, 7; Dms. 1. Osie. 2. (La roată) butuc.

*Var.:* **díngie** (*s.f.* Wild h. 376/3), **díngil** (Wild h. 376/3).

Et.: tc. *díngil* (bg. *díngil*).

**díngu**, *pl. díngur* *s.n.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; Dms. Mașină pentru curățatul cerealelor.

*Var.:* **díng** (Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386), **díngu**<sup>2</sup> (Dms).

Et.: tc. *díng* (bg. *díng*, mac. *dínka*).

**díngie** vezi **díngil**.

**díngil** vezi **díngil**.

**dínjuás** vezi **dijós**<sup>2</sup>.

**dínjúr**<sup>1,2</sup> vezi **dinzúr**<sup>1,2</sup>.

**dínti**, *pl. díntș* și **díntă** *s.m.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110; ALR I, 1, h. 29/012, 013, h. 69/013; ALR II s.n; 6, h. 1572/012, h. 1686/012; Cerna A/239, 246, 1026; Wild h. 159/1-7, h. 160/3, 6; ALDM I, h. 182/1-7; ALDM II, h. 895/1-7; Dms. *La stǎpónu nóstru a l'antró un dínti ăn keptș și murí.* (Stăpânului nostru i-a intrat un dinte în piept și a murit.) Cap<sup>2</sup> 64/32; *Nu știu cum a l'antró țela díntili ăn slăbínă și fičóru murí.* (Nu știu cum i-a intrat acel dinte în șale și băiatul a murit.) Cap<sup>2</sup> 64/28; *Dómnu túntșe la duré díntili.* (Atunci, pe Dumnezeu îl durea dintele.) Cap<sup>2</sup> 30/4; *Ăn am un deăd cu un dínti-n gorb.* (Am un moș cu un dinte în spate. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap<sup>2</sup> 155/3; *Cu țíșta díntș ıoy tını s-ti mǎnǎnc.* (Cu dinții ăștia eu o să te mănânc pe tine.) W 65/20; *Ăn am únă bábă cu doi díntș măccăț.* (Am o babă cu doi dinți mari. [Ghicitoare: Cleștele de foc].) Cap<sup>2</sup> 158/7; *El cǎțó sǎ si fǎlgǎscǎ la toț cǎ, cu lui díntș, pǎți nu sǎldi s-li spǎrǎ vítılı, ăma pǎți s-li dispǎrǎscǎ.* (El începu să se laude la toți că poate, cu dinții lui, nu numai să sperie vitele, ci poate să le sfășie.) Pap M<sup>1</sup> 18/4; *Cóți țor măccăț ț-ai dínti l'?* (De ce îți sunt dinții atât de mari?) W 65/19; „E, bini cǎ viniș; sǎ-n li zǎtučós dínti l'” și *cǎțó, a l' mǎncó lǎ cal un picór.* („Ei, bine că ai venit; o să încep să-mi ascut dinții” și se apucă, îi mănă un picior calului.) Cap<sup>2</sup> 36/43; *A l'spúsi cǎ dínti l' sǎ-l ń șcǎtǎ.* (Îi spuse că o să-i scoată dinții.) Cap<sup>2</sup> 24/1.

**Dínti cǎsniț** [= cǎtnic]. Măsea. Pap<sup>2</sup> 75 s.v. **Díntiș bábăi**. Nume de floare; dinții babei. Cap 110 s.v. **Ăn ıeău súflitu-n**

**dinț.** A-și lua inima în dinți; a prinde curaj. *Aș la lo súflitu-n dinț și sări.* (Își luă inima în dinți și sări.) Cap<sup>2</sup> 123/42.

♦ *Dinți! din rost a! Ia știți.* (L i t. Îi cunoaște dinții din gură. = Îl cunoaște foarte bine.) Cap<sup>2</sup> 175/40; *Áncă dinți! lă lápti aț mirusés.* (L i t. Îți miros încă dinții a lapte. = Se spune despre cineva care își ascunde etatea, vrând să pară mai în vârstă.) Cap<sup>2</sup> 175/42; *Jára cu dinți! s-la ləxaj și nu ti viruies.* (L i t. Să iei jarul cu dinții și nu te cred. = Nu te cred chiar dacă iei foc în gură.) Cap<sup>2</sup> 216/14; *Dinț crățăiaști pri tîni.* (L i t. Scrașnește dinți[i] asupra ta. = Te amenință.) Pap M<sup>2</sup> 67/38; *Sănătós s-anțápó dinți!* (L i t. Și-a înfipt dinții sănătos. = Se spune despre cineva care s-a fixat bine într-o anumită poziție, situație.) Pap M<sup>2</sup> 67/40; *L'a tučóđi dinți!* (L i t. Mi-am tocit dinții. = Se spune când se mănâncă de dulce în post.) Pap M<sup>2</sup> 67/42.

Et.: lat. *dens, -tem.*

**dîntri** vezi **dîntru**.

**dîntru** *prep.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110; ALR II s.n., 5, h. 1395/012; Dms. **1.** Pentru, din cauza, datorită. *Dîntru frică, tóti cătuníčkili si dunără an țista loc.* (Din cauza fricii, toate sătucurile se adunară în acest loc.) Can T<sup>1</sup> 263/13; *Ai, io mi culc și mor dîntru únă párá.* (Hai, eu mă culc și mor pentru un ban.) Cap<sup>2</sup> 47/5; *Fičóri! ná-l măncađi dîntri tîni.* (Din cauza ta mi-am mâncat copiii.) Cap<sup>2</sup> 113/6; *Dîntru tîni nu vręa si vină la noi.* (Nu vrea să vină la noi din cauza ta.) AtaM 256/16; *Dîntru mai mári salamlóc.* (Pentru mai mare siguranță.) Cap 110 s.v.; *Dîntru búnu țî-n la fásés tu, ástăs vinii și io să-ț fac la tîni un bun.* (Pentru binele pe care mi l-ai făcut tu, astăzi venii și eu să-ți fac ție un bine.) Can T<sup>1</sup> 280/16; *Dîntru múlta ápu țî-y ári Lúnđînú, cătunęii! aų dărát pátru*

*móru.* (Datorită apei multe pe care o are *Lúnđîn*, sătenii au făcut patru mori.) Can T<sup>1</sup> 262/16; *Să iță gıy Súltan Amid nóstru tătă țel miluít, tótă lúmęa ți aų proslăvít dîntru bunitátęa lui.* (Să trăiască Sultan Hamid tatăl nostru cel iubit, pe care toată lumea l-a proslăvit pentru bunătatea lui.) Pap M<sup>1</sup> 29/12. **2.** Din. *Țérbul, cãn kícási, dîntru múnțá, că sór-sa si măritá, nírdá cáti sęără la pőarta țărăscá.* (Cerbul, când înțelese, din munți, că sor-sa se mărită, mergea în fiecare seară la poarta împărătească.) Cap<sup>2</sup> 106/5; *Mi scurnés dîntru sómnú.* (Mă trezești din somn.) Cap<sup>2</sup> 113/3. **3.** Dintre. *Dúpu ți lovirá cu el cőtiva zili, únă zúqă perí dîntru e! și si dúsi áră cásá.* (După ce vânară cu el câteva zile, într-o zi dispăru dintre ei și se duse din nou acasă.) Pap M<sup>2</sup> 22/15. **4.** Din fața. *Dîntru míni ná-l furára sácu.* (Mi-au furat sacul din fața mea.) AtaM 256/15.

**Dîntru si.** Ca să. *Dîntru si pőată išóri vlága.* (Ca să poată ieși umezeala.) Cap 110 s.v. **Dîntru că.** Pentru că, deoarece. *Li sęininá ia gărnișór, ia me!, dîntru că emén tot cőmpu lunđínesc la cáță ápa și si pot vądiri siminátúrli.* (Seamănă sau porumb, sau mei, pentru că aproape tot câmpul din *Lúnđîn* e cuprins de apă și se pot curăța semănăturile de buruieni.) Can T<sup>1</sup> 262/23; *Dîntru că țista túcu ș-pisăđá, cátilín cátilín júnsi áră páșá.* (Pentru că acesta numai [= tot timpul] scria, încet, încet ajunse pașă din nou.) DP 36/37; *Dîntru că ángálu aų călcó nărăncătúra Dómnului, Dómnú ađ dát-aų gızá.* (Pentru că îngerul a încălcat porunca Domnului, Domnul i-a dat pedeapsă.) Cap<sup>2</sup> 104/1; *Dinjur di cęșmá criscú iarbá múlta dîntru că lócu nu ra călcát.* (În jurul fântânii cresc multă iarbă pentru că locul nu era călcat [= umblat].) Cap<sup>2</sup> 75/27; *Fęta ra anvirinátá dîntru că cupiláșu nu va si cúlca priúná cu ia.* (Fata era supărată

pentru că tânărul nu vrea să se culce cu ea.) Cap<sup>2</sup> 150/38; *Sáldi di Mănăstir mála, díntru că raŷ maĭ fucărâĭ și la ĩel' nu ve cōta zălúm, nu si puturčōră únășĭună.* (Doar [cei] din mahalaua *Mănăstir*, pentru că erau mai săraci și la ei nu se făcea atâta jaf, nu se turciră imediat.) Can T<sup>1</sup> 263/21; *Díntru că zĭsi: „cu ři dát-au Dómnu”, di ře Dómnu la criscú maĭ mári di lántili zéĭsti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú [= îl făcu să crească] mai mare decât celelalte degete.) Can T<sup>1</sup> 272/7; *Si dúsi maĭ míca și púlu stătú díntru că ra maĭ úbavă și řeáta la lō púlu.* (Se duse [fata] cea mai mică și pasărea stătu, pentru că era mai frumoasă și fata luă pasărea.) Cap<sup>2</sup> 72/3; *Tát-su și má-sa si řeásiră tot di sánzi [...] ámă ĩel' nu băgáŷ tru mínti díntru că vřeaŷ si-l' ĝ úngă řicōrlă.* (Tată-su și mamă-sa se umplură de tot de sânge [...] dar nu băgau de seamă pentru că voiau să-i ajungă pe copii.) Cap<sup>2</sup> 105/15; *Řista, díntru că cumpără víti, stătú cŷola cōtiva ser.* (Deoarece cumpăra vite, acesta stătu acolo câteva seri.) AtaM 395/4; *Díntru că ĵápa ra princărcátă, drúmu la rudí mōnčŷu mórtu.* (Deoarece era prea încărcată, pe drum iapa născu mánzul mort.) DP 175/39; *Nu-ŷ putúĵ cumpărări căsa díntru că nu-n ĵunđeáŷ pářili.* (N-am putut să cumpăr casa pentru că nu-mi ajungeau banii.) AtaM 260/6; *Díntru că ra mári súsă, řăl gránu ĩč nu criscú.* (Pentru că era secetă mare, acel grâu n-a crescut deloc.) AtaM 260/8; *Díntru că ra mic řăkĭru, toř ál vătămáŷ.* (Pentru că era mic, bietul [de el], toři îl băteau.) AtaM 260/9. **Díntru cáři.** De aceea, pentru care. *Ářřili din cōmčúc sa mult bun cătáti și díntru cáři daŷ mult bun birĭkét.* (Ogoarele din câmp sunt foarte bine îngrijite și de aceea dau recoltă foarte bună.) Can T<sup>1</sup> 262/21. **Díntru řea.** De aceea. *Fric mult si fáři*

*nĭști or ĩárnata și řámiňi'l díntru ře si cupirés cu gręři rúbi.* (Uneori iarna e foarte frig și de aceea oamenii se acoperă cu haine grele.) W 77/18; *Și díntru ře și maĭ lumínře si řirbé.* (Și de aceea se lucra și altminteri.) AtaM 399/25; *L'a tălără căpu, díntru ře řel aĵ maĭ mic di lántili zéĭsti.* (Îi tăiară capul, de aceea el e mai mic decât celelalte degete.) Can T<sup>1</sup> 272/6; *Lunđinėři'l sa și mult bisericōș, díntru ře, sărbătōřli și duminřili, biserică nu řa řóni.* (Locuitorii din *Lunđin* sunt și foarte bisericōși, de aceea, în zilele de sărbătoare și duminicile, biserica nu-i încape.) Can T<sup>1</sup> 263/1; *Ĵo nu virués an băbėřt adėtur, díntru ře mult cătáĵ să ved ři fáři vampirģă ia.* (Eu nu cred în obiceiuri băbești, de aceea am încercat mult să văd ce face vânătorul de vampiri.) Can T<sup>1</sup> 271/15. **Díntru ři.** De ce? Pentru ce? *Díntru ři vĭni?* (De ce vine?) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.; *Díntru ři să mi ancľđiř?* (Pentru ce să mă închideři?) Cap<sup>2</sup> 46/21; *Alaĭtkĭli ampĭratuluĵ au pizmăŷ ampĭratĭřa, díntru ře să ĩă řa úbavă.* (Curtenele împăratului o invidiau pe împărăteasă, [că] de ce să fie așa de frumoasă.) Pap M<sup>2</sup> 143/18. **Díntru řeásta.** De aceea. Can<sup>2</sup> 386 s.v. **Díntru văcót.** De mult timp. *Ĵa la řitá si vină Kăřĭ, că řa řĭĭă díntru văcót.* (Ea îl aștepta să vină pe *Kăřĭ*, pentru că îl cunoștea de mult timp.) MP 24/7.

Var.: **dínři, dĭtru** (Dms s.v.).

Et.: lat. **de intro.**

**dínřea** adv. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 386; Cap 109; Dms. Dincoace, aici. *Cōři, bra, míil, ŷa pri gnoĵ řădėř? ádiř dínřea.* (De ce, măi, dragilor, staři aici pe gunoi? haidėři dincoace.) Cap<sup>2</sup> 58/2; *Ádiř dínřea.* (Veniři aici.) Cap 109 s.v.; *Treř dínřea s-ti ved.* (Treci dincoace să te văd.) Dms s.v.

Var.: **dínře** (Can<sup>2</sup> 386).

Et.: lat. **de \*hince.**

**dîntę** vezi **dîntęa**.

**dințilós, dințilósă**, *pl. dințilós, dințilósi* *adj.* Cerna A/2029. Cu dinți mari, dințos; (despre știuletele de porumb) pipernicit, nedezvoltat.

Et.: din **dinț** + **-lós**.

**dinúntu** *adv.* Cap 110, 209 s.v. *núntu*; ALR II s.n., 5, h. 1498/012; Dms. Dinăuntru. *Cuávă nu vęay si scoátă ápu dinúntu [din bunár].* (Ciutură nu aveau ca să scoată apă dinăuntru [din fântână].) Cap<sup>2</sup> 119/7.

Et.: din **dî** + **núntu**.

**dinzúr<sup>1</sup>, dinzurári, dinzurái, dinzurát** *vb.* I. *Tranz. și intrans.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110 s.v. *dinzúr*; ALR II s.n., 6, h. 1719/012; ALR II s.n., 7, h. 1895/012; Cerna A/1884; Dms. **1.** A pune [pe cineva] să ocolească. *Cõn si ancurúnă tiniri!*, *la dinzură dinzur di buțęuă.* (Când se cunună tinerii, îi pun să ocolească butoiășul.) Can T<sup>2</sup> 102/9. **2.** A înconjura; a da ocol, a ocoli (de jur împrejur). *Li dinzură tõi vítili cu me!* *ca să nu põtă ișõri vâmpiru din cutáru di me!* (Înconjoară toate vitele cu mei [= presară mei de jur-împrejurul vitelor] ca să nu poată ieși vampirul din coșarul cu mei.) Can T<sup>1</sup> 271/9; *Dócturu [...] dinzură căsa cu me!* *ca s-nu iásă dălácu.* (Doctorul [...] presară mei în jurul casei ca să nu iasă dalacul.) Can T<sup>2</sup> 102/13; *Si dúsi án urmán, lă dinzuró și la ligó cu fúhá.* (Se duse la pădure, o ocoli de jur împrejur și o legă cu funia.) DP 28/18; *Íál cu cálu ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *Tot cõámpu lă dinzurõám.* (Tot câmpul l-am înconjurat.) Dms s.v.; *Lă dinzură di trei or stéjãru.* (Ocolesc de trei ori parul [din armanul de treierat].) Can T<sup>2</sup> 105/21; *Áskéri!* *lă dinzuráră cátúnu.* (Soldații înconjurară satul.) Dms s.v.

*Var.:* **dinjúr<sup>1</sup>**.

Et.: vezi **dinzúr<sup>2</sup>**.

**dinzúr<sup>2</sup>** *adv.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Can<sup>4</sup> 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. De jur împrejur. *[La zábún] dinzur ári gaítán róși dõy trei íri.* ([Zăbunul] are de jur împrejur două trei fire de găitane roșii.) Can T<sup>1</sup> 262/19.

**Dinzúr ănzúr.** De jur împrejur. *Dinzúr ănzúr [șcúrtu] aj vizít cu tel!* ([Jiletca] e brodată de jur împrejur cu fir de argint.) Can T<sup>1</sup> 266/2; *Cása și plámnița dinzur ănzúr sa ngárditi cu zidur nálti di rõp.* (Casa și grajdul sunt îngrădite de jur împrejur cu ziduri înalte din pietre.) Can T<sup>2</sup> 262/7; *Am un cupiláš răsádít dinzur ănzúr tot cu rávól! și tot bučáști.* (Am un tânăr împodobit de jur împrejur numai cu revolvere și tot bubuie. [Ghicitoare: Roata morii].) Cap<sup>2</sup> 154/9–10. **Dinzur di loc. prep.** Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Can<sup>4</sup> 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. În jurul. *La dúsi fičóru án únă gáură di sub pimínt, úndi ra și únă feátă cu mulț draț dinzur di ía.* (Îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ, unde era și o fată cu mulți drați în jurul ei.) Cap<sup>2</sup> 127/7; *Íál cu cálu, ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *L'i vizú [lõmúrli] tõáti, dinzur di foc, cum raý dunáti.* (Văzu toți [balaurii] cum erau adunați, în jurul focului.) Cerna T; *Íárba, dinzur di ęa, ra únă pálmă.* (Iarba, în jurul ei, era de-o palmă.) Pap M<sup>2</sup> 145/26; *Dinzúr di căsă vęa gard.* (În jurul casei era gard.) Dms s.v.; *Dinzúr di cęsmă criscú íárbă náltă.* (În jurul fântânii crescuseră iarbă înaltă.) Cap<sup>2</sup> 75/27.

*Var.:* **dinjúr<sup>2</sup>**.

Et.: din **din** + **zur**.

**dinzurári, pl. dinzurõr** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 75; Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurare, ocol. *La sfáca dinzurári zíti:* „ácu-í di

*mulări* [lat *di uócl*], *să-l' crépa țófil*. (La fiecare ocol zice: „dacă e de femeie [deocheat], să-i crape țâțele”). Pap M<sup>2</sup> 108/6.

Et.: vezi *dinzúr*<sup>1</sup>.

**dinzurát, dinzurátă**, pl. **dinzurát, dinzuráti** adj. Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurat, încercuit. *Júnsiră ăń un loc dinzurát tot di cucărță nálti*. (Ajunseră într-un loc înconjurat numai de vârfuri înalte.) Cap<sup>2</sup> 115/5; *Lócu ra dinzurát di cumít*. (Locul era încercuit de comitagii.) Dms s.v. *dinzúr*<sup>1</sup>.

Et.: vezi *dinzúr*<sup>1</sup>.

**diqanculó** vezi **diqancóla**.

**diócl** vezi **dióclu**.

**dióclu** s.n. În expr. **leay dióclu** Pap<sup>2</sup> 127 s.v. *uóclu*; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110; Dms. A (se) deochea; *Păn la un an mícu nu si pără scóati-n lúmi, díntru s-nu le diuóclu*. (Până la un an pruncul nu se prea scoate-n lume, ca să nu se deoache.) Pap M<sup>2</sup> 107/20; *Mícu, con ári lat diuócl, si știe că rușăști, árdi ca foc, izbáti ăń curón și vóami íli nafără la gunęști*. (Se știe că pruncul, când s-a deocheat, se înroșește, arde ca focul, respiră repede, vomează sau îl scoate afară.) Pap M<sup>2</sup> 107/28; *Țéla om lea diócl*. (Acel om deoache.) Dms s.v.

Var.: **diócl**, **diuóclu**.

Et.: din *dí* + *óclu*.

**dip**<sup>1</sup> vezi **dib**.

**dip**<sup>2</sup> adv. Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110; Dms. Numai; de tot. *Dip cón [liúnca] ári lucrú și si dúți la vrínă casă, adétu ăi să-ú údá cu unęc ápu*. (Numai când [lăuza] are treabă și se duce la vreo casă, este obiceiul să o ude cu puțină apă.) Pap M<sup>2</sup> 123/28; *Jel ra dip sirumá*. (El era sărac de tot.) Dms s.v.; *Jel ra dip mult sirumá*. (El era de tot foarte sărac.) Cap<sup>2</sup> 54/25; *Nu lă junș că ra dip lă márđini*. (Nu l-am ajuns că era la margine de tot.) Dms s.v.

Et.: tc. **dip**.

**dipárti** adv. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 386; Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Departe. *Dráclu lă gri lă ășkér*: „turnát că n-ăi dipárti casa”. (Dracul le zise oștenilor: „întoarceți-vă că e departe casa mea”). Cap<sup>2</sup> 111/7; *Jes toț fartáti l' cu gáida și la ndiréc dipárti*. (Jes toți fărtații cu cimpoiul și-l conduc [până] departe.) Can T<sup>2</sup> 123/24; *Că amnárá mai dipárti, flără un moș*. (Dacă merseră mai departe, întâlnește un bătrân.) Pap M<sup>1</sup> 18/15; *Ampirátu si zabucuró mult și ișó dõu zóli dipárti di-ú priștitó ilă-sa*. (Împăratul se bucură mult și ieși două zile departe [= cale de două zile] s-o întâmpine pe fiică-sa.) Pap M<sup>2</sup> 142/39; *Țéla uómu ăncă di dipárti a l'fési cu óclu la lisiță*. (Omul îi făcu cu ochiul [= îi făcu semn] vulpii încă de departe.) Cap<sup>2</sup> 40/9.

**Din diparti**. De departe, din depărtare. *Vizú din dipárti un cunác*. (Văzu, din depărtare, un palat.) MP 118/13.

Et.: lat. **de parte**.

**dipártári**, pl. **dipártór** s.f. Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Depărtare; distantă.

Et.: vezi *dipártéz*.

**dipártéz, dipártári, dipártóji, dipártát** vb. I. *Refl.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 110; Dms. A se îndepărta. *Tamám si dipártó unęc, la vicniră țéla*. (Abia se îndepărta puțin, că îl strigară aceia.) Cap<sup>2</sup> 71/34; *Bába aú picní [fěata] ăń vârcă și si dipártó di uscát*. (Baba o împinse [pe față] în barcă și se îndepărta de uscat.) DP 124/20; *Si dipártizóá di casă*. (S-a îndepărtat de casă. Dms s.v.; *Túnțxa lisița s-dipártó*. (Atunci vulpea se îndepărta.) Cap<sup>2</sup> 123/23.

Var.: **dipártizés** (Can<sup>2</sup> 387; Cap 110 s.v.), **dipártizéz** (Dms).

Et.: de la *dipárti*.

**dipártizári**, pl. **dipártizór** s.f. Can<sup>2</sup> 387; Dms. Îndepărtare.

Et.: vezi *dipártizéz* (s.v. *dipártéz*).

**dipărtizăt, dipărtizată**, *pl. dipărtizăt, dipărtizăți* *adj.* Dms. Îndepărtat, aflat la distanță.

Et.: vezi **dipărtizéz** (s.v. **dipărtéz**).

**dipărtizés** vezi **dipărtéz**.

**dipărtizéz** vezi **dipărtéz**.

**dipărtşós** vezi **dispărtşós**.

**dipinăt, dipinată**, *pl. dipinăt, dipinăți* *adj.* Cap 110 s.v. **dăşpin**; Dms. (Despre fire) Depănat; strâns în scul, ghem sau pe mosor.

Et.: de la **dăşpin**.

**dipinătúră**, *pl. dipinătúr s.f.* Can<sup>2</sup> 387; Dms. Depănătură.

Et.: din **dăşpin** + **-ătúră**.

**dipirări**, *pl. dipirór s.f.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 110 s.v. **dăşpir**; AtaM 71/24; Dms. 1. Jumulire; smulgere. 2. Văicăreală.

Et.: vezi **dăşpir**.

**dipirăt, dipirată**, *pl. dipirăt, dipirăți* *adj.* Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**. Jumulit. *Gălnă dipirată*. (Găină jumulită.) Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**.

Et.: vezi **dăşpir**.

**díplă**, *pl. dípli s.f.* Dms. Pliu, cută. *Fúscă cu múlți dípli*. (Fustă cu multe cute.) Dms s.v.

Et.: gr. **δίπλα**.

**dipóşa** vezi **dipóşa**.

**dipóşa** *adv.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75. Apoi; târziu. *L-vini criélu ma dipóşa*. (I-a venit mintea [la cap] mai târziu.) Pap<sup>1</sup> 42 s.v.

Var.: **dipóşa**.

Et.: din **dí** + **póşa**.

**diprím, diprímă** *num.ord.* Cap<sup>2</sup> 146/4. *Al dóli fiçór şi el şa fęsi cum fęsi diprímu*. (Al doilea băiat făcu şi el așa cum făcu primul.) Cap<sup>2</sup> 146/4.

Et.: din **dí** + **prím**.

**dipriúnă** *adv.* Can<sup>2</sup> 386; Cap 110, 235 s.v. **priúnă**; Dms. Împreună.

**Dipriúnă cu**. Împreună cu, odată cu. [*Ţerbu*] *inęă si dşarmă dipriúnă cu sór-sa*.

([Cerbul] venea să doarmă împreună cu soră-sa.) Cap<sup>2</sup> 105/25; *Cşn s-mi duc, dimpriúnă şer cu táti*. (Când o să plec, vreau [să fiu] împreună cu tata.) Dms s.v.; *Ćúpcu aş lş fáméla şi, dimpriúnă cu lahş gupş, si dúsiră la sişirát*. (Ţiganul îşi luă familia şi, împreună cu ceilalţi Ţigani, se duseră la secerat.) Can T<sup>2</sup> 103/28; *Si dúsi la pópa şi dipriúnă [cu] zúya la trimęasi cu yóili*. (Se duse la popă şi, odată [cu] ziua [= îndată ce se făcu ziuă], îl trimise cu oile.) Cap<sup>2</sup> 34/14.

Var.: **dimpriúnă**.

Et.: lat. **de (in) per unam**.

**dipsisés, dipsisíri, dipsisíş, dipsisít** *vb.* IV. *Intranz.* Wild h. 227/2. A i se face sete.

Et.: gr. **διψό**.

**dípu** vezi **dúpu**.

**dipún, dipúniri, dipúş, dipús** *vb.* III. *Refl.* Cap 110; Dms. A se da jos, a coborî. *Nu mi dipún, ácu vreş, tálcă-mi*. (Nu mă dau jos, dacă vrei, omoară-mă.) Cap<sup>2</sup> 105/33; *Fęáta nu si dipunęă ángós*. (Fata nu se dădea jos.) Cap<sup>2</sup> 105/46; *Fęáta di stri tupólă [...] si cándisi şu si dipúsi*. (Fata din plop [...] se înduplecă şi coborî.) Cap<sup>2</sup> 106/2; *Fęátă, dipúni-ti di culó că cáşlu nu bęa apă*. (Fată, dă-te jos de acolo că nu bea calul apă.) Cap<sup>2</sup> 105/31; *Fęáta nu vręa si si dipúnă*. (Fata nu voia să coboare.) Cap<sup>2</sup> 105/36.

Et.: lat. **deponere**.

**diputăt, pl. diputăt** *s.m.* Cap 110; ALR II s.n., 3, h. 892/012. Deputat.

Et.: dr. **deputăt**.

**diráptă** vezi **diręápta**.

**díră, pl. dir** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111; Wild h. 175/5; Dms. Urmă, dără. *Mántręáşti díra di eş şu dumăkinlu dără únă dúpcă*. (Vede urma ariciului şi gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10; *Si lără pri dírá şi lá flără*. (Se luară după urmă şi îl găsiră.) Dms s.v.; *Zágáru nu*

*peárdi díra.* (Ogarul nu pierde urma.) Dms s.v.; *Díră di divutină.* (Urmă de sălbăticiune.) Dms s.v. P. e x t. Laba piciorului. Wild h. 175/5.

♦ *A'l lə díra.* (I-a luat urma, i-a dat de urmă.) Cap<sup>2</sup> 176/1; *Nu da-n țea díră.* (L i t. Nu da în acea urmă. = Fii atent să nu spui prostii.) Pap M<sup>2</sup> 68/1.

Et.: mac. *díra*.

**dirăptă** s.f. Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; ALR II s.n., 3, h. 861/012; Wild h. 515/1, 2, 4, 6; Dms. Dreapta. *Doj lanț uámiñ la țănău, únu di la dreapta și lantu di la lexva.* (Alți doi oameni îl țineau, unul din dreapta și celălalt din stânga.) Cap<sup>2</sup> 99/9; *Antrără an cávgă și zăcățără la lăvă și la dirăptă.* (Intrară în luptă și începură [să dea] în stânga și în dreapta.) MP 28/9; *Ca antró, la lăvă, la dirăptă, an fuăc ial drubiăi cu calócca.* (Dacă intră, la stânga, la dreapta, în foc, el tăia în bucăți cu paloșul.) MP 68/6; *Mi țon la dreapta.* (Țin dreapta [= merg pe partea dreaptă.]) ALR II s.n., 3, h. 861/012.

♦ *Drépta vrină óară nu grișăști.* (Dreapta [= lucrul drept, dreptatea] nu greșește niciodată.) Pap M<sup>2</sup> 68/7.

Var.: **dirăptă** (Wild h. 515/4), **diréptă** (Wild h. 515/2), **dirépta** (Can<sup>2</sup> 387 s.v. *dirépt*), **dirăptă**, **dirăptă**, **drăptă**.

Et.: vezi *dirépt*<sup>1</sup>.

**diréc**, pl. **diréț** și **dirăți** s.m. și n. Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 384; Cap 111; Cerna A/716; ALDM II, h. 646/1-7; Dms. 1. Stâlp. *Au ligără fuărtăma di dirăc.* (Legară funia de stâlp.) MP 108/8; *Sínu, an dvor, săptă diréc li bágă [peánili].* (Fiule, să le îngropi [penele] sub stâlp, în curte.) Cap<sup>2</sup> 109/38; *Tunțea, cumnată-sa, cări anșilăsi cum ári lucrú, au ligó mulăreă di cusíti, di un diréc.* (Atunci, cumnată-sa, care înțelese cum stau lucrurile, legă nevasta de cosițe, de un

stâlp.) DP 173/4; *Am únă bășgărică, pri un diréc sta.* (Am o biserică, stă pe un stâlp. [Ghicitoare = Ciuperca].) Cap<sup>2</sup> 153/16; Pap M<sup>2</sup> 49/9; *Dirăți! sa di árburi.* (Stâlpii sunt de stejar.) Dms s.v. 2. Model de broderie. *Dócălla cu diréti.* (A(l) Dócăi, cu stâlpi). Pap M<sup>2</sup> 34/26.

♦ *Máscuru-ı dirécu la căsă.* (Bărbatul e stâlpul casei.) Cap<sup>2</sup> 188/13; Dms s.v.

Var.: **dirăc**.

Et.: tc. **dirék** (mac., bg. **dirék**).

**dirép**<sup>1,2</sup> vezi **dirépt**<sup>2,3</sup>.

**dirépt**<sup>1</sup>, **dirăptă**, pl. **dirépt**, **dirăpti** adj. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111; Wild h. 513/1, 5, 7; Dms. Drept. *S-la anviësh diréptu pičór án jér.* (Să înfășori piciorul drept în fier.) Cap<sup>2</sup> 139/4; *Cön ra stricurát bun [căsu], lă dizviám, lă tălám cu únă scóndură diréptă și-l lăjám și lă puném án prású!* (După ce era strecurat bine [cașul], îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl luam și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29; *Drúmu di Nónti ái dirépt.* (Drumul spre Nónti e drept.) Dms s.v.; *Dirăptă-ı véreă criștingăscă.* (Credința creștinească e dreaptă.) Dms s.v. F i g. Cinstit. *Om dirépt.* (Om cinstit.) Dms s.v.

♦ *Dirépt ca fúña-n tórbă.* (L i t. Drept ca funia în traistă. = Nedrept.) Pap M<sup>2</sup> 84/40.

Var.: **diréptu** (AtaM 47/27).

Et.: lat. **directus**.

**dirépt**<sup>2</sup> prep. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111; ALR II s.n., 5, h. 1481/012; ALR II s.n., 6, h. 1589/012; Dms. 1. Înainte de. *Aț ra dirép Pașt.* (Era înainte de Paște.) Can T<sup>1</sup> 276/34; *Dúpă țe la ansurát-au toț, vinít-au loc, diríp Pașt, ca si dúcă la un mănăstír.* (După ce i-a însurat pe toți, a venit vremea, înainte de Paște, să se ducă la o mănăstire.) Cap<sup>2</sup> 102/40; *Țísta yom fățgá și fățgá și dăđgá la fičóri! sirumáš lucrú dirép țor zóli.* (Omul ăsta făcea ce făcea și dădea de

pomană lucruri la copii înaintea unor astfel de zile.) DP 101/24; *Drep dimineța, vâmpirij cõn ud cã cõntã cãcõți, eĭ fug.* (Înainte de dimineată [= de a se face ziuă], când aud cocoșii cântând, vampirii fug.) Cerna T; *Drep fuzirę, fęta la dãruĭãști și ĭa di cõtru ĭa toãti nãmurli cu cãti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea tuturor neamurilor din partea ei câte un dar.) Cerna T; *La dãrã tatõni! cãti unã colidã diręp colida.* (În ajun de colind, tații le fac câte o măciucă.) Can T<sup>1</sup> 268/1. **2.** După, după cum, în conformitate cu. *Gaĭdaĝõĭa dãrã la sfãca om, diríp ĭirút, cãti un nabët.* (Cimpoierul face o cântare pentru fiecare om, după cerință.) Can T<sup>2</sup> 118/21; *Prigãcili sa di mũlti turlĭj diręp cum aĭ řãsút.* (Șorțurile sunt de mai multe feluri, după cum e țesut.) Can T<sup>1</sup> 265/38; *Fiçõru tot řtiĭã, ãma diręp spũsu lu fęãta, ziřã:* „nu řtiu, nu pot sã nřilęĝ”. (Băiatul știa totul, dar după spusa fetei [= după cum îi spusese fata], zicea: „nu știu, nu pot să înțeleg”.) Pap M<sup>2</sup> 20/29; *Lõ Dõmnul țãrã, la dãrõ și ũõmu diręp lica luĭ.* (Luă Domnul pământ, îl făcu pe om după chipul lui.) Pap M<sup>2</sup> 147/29. **3.** La, lângă. *Si dũsirã diręp mãrzingã di cãtũn.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v.; *Ca si dũsi diríp cãtũn, scũltã, cõĭni nõ-ãri si lãtrã, cãcõt nõ-ãri si zãcõntã.* (Când se duse [= ajunse] lângă sat, ascultă, câine nu e să latre, cocoș nu e să înceapă să cânte.) Cap<sup>2</sup> 143/15.

**Ãn diręp.** Înainte de. *Ãn diręp Crãcũn dãrãm ribnic, cãri ãnãuntru vęa uris cu pras, ãĭi dãrãm sãrlĭã.* (Înainte de Crăciun făceam plăcintă, care avea înăuntru orez cu praz, făceam sarailie.) AtaM 388/2.

♦ *Diręp cap și cãcũũã.* (L i t. Cum e capul și căciula. = Cum e turcul și pistolul.) Can T<sup>2</sup> 110/27; *Criv sã řãdëm, diręp sã zburõm.* (Să stăm strâmb, să vorbim drept.) Pap M<sup>2</sup> 67/2.

*Var.:* **diręp<sup>1</sup>, diríp, drep<sup>1</sup>.**

*Et.:* vezi **diręp<sup>3</sup>.**

**diręp<sup>3</sup> adv.** Drept, de-a dreptul, chiar. *Mi duř diręp la cunãc.* (M-am dus de-a dreptul la primărie.) ALR II s.n., 5, h. 1481/012; *Drũmu dũĭi dręat ãn vãli.* (Drumul duce drept în vale.) ALR II s.n., 6, h. 1589/012; *Iřõ gãspili și diręp la lu ampirãtu ilã.* (Apãru viespea și [se duse] drept la fata împãratului.) Cap<sup>2</sup> 28/44. *Nu řtiĭã cum si fãcã s-la mincũnã și a! zisi:* „*maĭ bini drep și-ř spun.*” (Nu știa cum să facă să-l păcălească și-i zise: „mai bine să-ți spun de-a dreptul”.) Cap<sup>2</sup> 135/16; *Antrãbã-mi și si-ř spun dirãřpt.* (Întrebă-mă și o să-ți spun drept.) MP 186/10; *Li pridunõ ũõĭli diręp la cãir, si nãmãncãrã ũõĭli.* (Adună oile [și le duse] drept la câmp, și oile se săturarã.) Cap<sup>2</sup> 73/21; *Cõn lãfęs, zãstãũ, nu pot s-u lãfęcã [vlãřęcã] diręp cãcum trubãĭãști.* (Când vorbesc, se opresc, nu pot s-o vorbească [meglenoromãna] chiar cum trebuie.) AtaM 399/8; *Ãcu leĭ an diręp, sã zãbãvęř, dinzũr maĭ curõn sã-ř viũ.* (L i t. Dacă o iei de-a dreptul, o să întârzi, mai repede ajungi cu ocol. = Drumul cel mai scurt e drumul cunoscut.) Pap M<sup>2</sup> 68/2.

*Var.:* **diręp<sup>2</sup>, dirĭãřpt, dręat, drep<sup>2</sup>.**

*Et.:* lat. **directo.**

**dirępã** vezi **diręãpta.**

**dirępτός** vezi **diriptós.**

**dirępту** vezi **diręp<sup>1</sup>.**

**dirĭãc** vezi **diręc.**

**dirępta** vezi **diręãpta.**

**dirępту** vezi **ãndręp<sup>2</sup>.**

**dirĭãřptã** vezi **diręãpta.**

**dirĭãřptã** vezi **diręãpta.**

**dirĭãřpt** vezi **diręp<sup>3</sup>.**

**dirĭgę** s.f. AtaM 297/29. Stare (proastă).

*Et.:* tc. **derece.**

**diríp** vezi **diręp<sup>2</sup>.**

**diriptãti** s.f. Can<sup>2</sup> 387; Cap 111 s.v. *diręp,* Dms. **1.** Dreptate. *Ampirãtu vizũ*

că *fiĉuăru ari diriptăti*. (Împăratul văzu că băiatul are dreptate.) Cap<sup>2</sup> 124/30; *Cōjnili zisi*: „*ș-a-ĭ, driptăti aĭ*”. (Căinele zise: „așa e, ai dreptate”.) Cap<sup>2</sup> 40/3; *Șa, diriptăteța la scoāti uămu din mări*. (Așa, dreptatea îl scoate pe om din mare.) Cap<sup>2</sup> 124/32. 2. Adevăr. *Și tūnțea birbĭăru aĭ spūsi tūță diriptăteța și șa ampīrātu la lāsō gīu*. (Și atunci bărbierul îi spuse tot adevărul și astfel împăratul îl lăsă în viață.) MP 200/14.

♦ *Diriptăteța ĭăsi că grāsīmeța pri āpu*. (Adevărul iese ca grăsimea la suprafața apei.) Cap<sup>2</sup> 176/2.

Var.: **dreptăti** (DP 26/25), **driptăti**.

Et.: din *dirept*<sup>1</sup> + *-(ă)tăte*.

**diriptós, diriptósă**, pl. **diriptós, diriptósi** adj. Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. Drept, cinstit; cuvios, cucernic. *Țīsta ūom āĭ mult direptós*. (Omul ăsta e foarte cinstit.) Cap 111 s.v. *dirépt*.

♦ *Crīvu făți, direptósu trăzi*. (L i t. Strâmbul face, omul drept trage.) Pap M<sup>2</sup> 68/5.

Var.: **direptós**.

Et.: din *dirépt*<sup>1</sup> + *-ós*.

**dírmi** vezi **déłmi**.

**dírsă**, pl. **dírși** s.f. Cap 111; Dms. Învățătură. *Dírša ta si-ŭ țon mínti pănă si-n púnă țără pri ūoclĭ*. (Învățătura ta o s-o țin minte până o să-mi pună pământ pe ochi.) Cap<sup>2</sup> 211/18.

Et.: cf. tc. *ders*.

**dirvîș**, pl. **dirvîș** s.m. Dms. Călugăr; derviș.

Et.: tc. *dervîș* (mac., bg. *dervîš*).

**dirvîșnic**, pl. **dirvîșniț** s.m. Cap 111; Dms. (La nuntă) Paharnic.

Et.: din *dirvîș* + *-níc*.

**dis-** Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor substantive și verbe.

Et.: lat *dis-*.

**diságă**, pl. **disóž, disăđ** s.f. Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 111; Cerna A/1287; ALDM II, h. 1103/1-7. Desagă. *Disfō-ti, rūpi dóuă [lĭbiniți], li pūni ān diságă și élă*. (Dă-te jos, rupe doi [pepeni], pune-i în desagă și vino.) Cap<sup>2</sup> 151/4; *Lō cu ĭel dōu disóž di líri*. (Luă cu el două desagi cu bani.) Pap M<sup>2</sup> 163/20; *Că si dúsi cădōna, lēa doĭ [= dóuă] disóž, li amplō di pári, āpi a' fēāți și únă túrtă*. (Dacă plecă turcoaica, ia două desagi, le umplu cu bani și îi făcu și o turtă.) Cap<sup>2</sup> 82/23; *Vīni un mŭăș, cu călu ancălăr și cu duăuă disós pri cal*. (Vine un moș călare pe cal și cu două desagi pe cal.) MP 162/8; *Li lō disóžli, li pūsi pri cal, l-ancălicó călu și fuzi*. (Luă desagile, le puse pe cal, încălecă pe cal și plecă.) Cap<sup>2</sup> 82/40.

Et.: gr. *δισάκι*.

**disámflu** vezi **dizánflu**.

**disbét** vezi **dizbét**.

**disbitări** vezi **dizbitări**.

**disbitát** vezi **dizbitát**.

**disbitătură** vezi **dizbitătură**.

**disc**, pl. **díscur** s.n. Dms. Tavă rotundă din metal pe care se strâng, în biserică, bani de la credincioși. *Turĭ un irmilōac ān disc*. (Am aruncat un bănuț în tavă.) Dms s.v.

Et.: gr. *δίσκος* (mac., bg. *disk*).

**discălic, discălicări, discălicăi, discălicát** vb. I. *Intranz.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 111; Dms. A descăleca. *Discălicăĭ dĭpri cal*. (Am descălecat de pe cal.) Dms s.v.

Var.: **dăscălic** (Can<sup>2</sup> 387 s.v.; Cap 111 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. *discaballicare*.

**discălt, discăltări, discăltăi, discăltát** vb. I. *Tranz. și refl.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 111, 15 s.v. *ancălt*; ALDM I, h. 346/1-7, h. 347/1-7; Cerna A/403; Dms. A (se) descălța.

♦ *La ncăltă și la discăltă*. (L i t. Îl încălță și-l descălță. = Îl întrece în deșteptăciune.) Cap 15 s.v. *ancălt*.

Et.: lat. *discalciare*.

**discápit** vezi **duscápit**.

**discárc**, **discárcári**, **discárcái**, **discárcát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 105, 111; Dms. A (se) descărca. *Mulárea, bucuróasă, si dúsi si discárcă.* (Nevasta, bucuroasă, se duse să descărce.) Pap M<sup>2</sup> 141/8; *Gănășóru si discárcá án tręam, íu dărám mári cópă.* (Porumbul se descărca în tindă, unde făceam o grămadă mare.) AtaM 350/28; *Ca si dúș-ay di li discarcát-ay lucrili, la bătúrá bun bun săjbii!* și *la trimęsiră fără cal' napóí.* (După ce s-au dus și au descărcat lucrurile, i-au bătut bine, bine pe vechili și i-au trimis înapoi fără cai.) Can T<sup>1</sup> 275/17; *Di ca discáro căsă, viní si-ú țóárnă íapa la yom.* (După ce descărca acasă, veni să-i dea omului iapa înapoi.) DP 176/2; *Áți cum amnáu, flără un grăncăr țe-ș discárcó și-ș durmíá, árá măgáru aș păștă.* (Și cum mergeau, întâlnește un olar care și-a descărcat [lucrurile] și dormea, iar măgarul păștea.) Pap M<sup>2</sup> 162/13; *Țéla li turnără vítili și eí discárcáră.* (Aceia le aduseră vitele înapoi și ei descărca.) Cap<sup>2</sup> 52/3. F i g. A se elibera. *S-ti duívęș că s-ti discárț di picóț.* (Să te spovedești ca să te descarci [= să te eliberezi] de păcate.) Dms s.v.

*Var.:* **dăscárc** (Can<sup>2</sup> 387 s.v.; Cap 105; Dms).

Et.: lat. *discarricare*.

**discát**, **discátári**, **discátái**, **discátát** *vb.* I. *Tranz.* A desprinde. *Ficúru dăscátó căpu lu Kísăgíia di la cal.* (Băiatul desprinde capul lui Kísăgíia de pe cal.) MP 14/23.

*Var.:* **dăscát**.

Et.: din *dis-* + *caț*.

**discăcătór**, *pl.* **discăcătóri** *s.m.* Dms. Pieptene cu dinți rari. *Toy buf cu discăcătóru si Káptină.* (Părul tău se piaptănă cu pieptenele cu dinți rari.) Dms s.v.

Et.: din *discăcș* + *-ătór*; cf. și ar. *discăcítór*.

**discăcșári** vezi **discăcșóri**.

**discăcșás** vezi **discăcșós**.

**discăcșóri**, *pl.* **discăcșóri** *s.f.* Can<sup>2</sup> 385; Cap 111 s.v. *discăcșós*; Dms. Desprindere, luare din cui.

*Var.:* **dăscăcári** (Cap 111 s.v. *discăcșós*), **dăscăcșóri** (Can<sup>2</sup> 385), **discăcșári** (Dms).

Et.: vezi *discăcș*.

**discăcșós**, **discăcșóri**, **discăcșói**, **discăcșót** *vb.* IV. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 385; Cap 105, 111; Dms. A desprinde, a lua din cui. *Că zădurmiră toț, si sculó, ay dăscăcșó tămbúra din zid.* (Când adormiră toți, se sculă, luă tamburina din cui, de pe zid.) DP 50/32; *Discăcșá-u tórba.* (Ia traista din cui.) Dms s.v.

*Var.:* **dăscăcșós** (Can<sup>2</sup> 385; Cap 111 s.v.; Dms s.v.), **discăcșás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ăncăcșós*.

**discălicári** *s.f.* Can<sup>2</sup> 387; Dms. Descălecat.

Et.: vezi *discălic*.

**discăntári**, *pl.* **discăntóri** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 112 s.v. *discănt*; Dms. Descântec.

*Var.:* **dăscăntári** (Can<sup>2</sup> 387 s.v.; Dms s.v.).

Et.: vezi *discănt*.

**discăntát**, **discăntátă**, *pl.* **discăntát**, **discăntátí** *adj.* Dms. Descântat; vrăjit, fermecat.

Et.: vezi *discănt*.

**discăntátúrá**, *pl.* **discăntátúr** *s.f.* Can<sup>2</sup> 387; Dms. Descântec.

Et.: din *discănt* + *-átúrá*.

**discárcát**, **discárcátă**, *pl.* **discárcát**, **discárcátí** *adj.* Cap 111 s.v. *discárc*; Dms. Descărcat, fără povară. *Cal discárcát.* (Cal fără povară.) Dms s.v.

Et.: vezi *discárc*.

**discărcătúră**, *pl. discărcătúr* *s.f.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 111 *discărc*; Dms. Descărcare.

*Var.* : **dăscărcătúră** (Cap 105; Dms s.v.).

Et.: din *discărc* + *-ătúră*.

**discléj**, **disclejări**, **disclejăj**, **disclejăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/7. A descuia.

Et.: lat. *disclavare*.

**disclúč** vezi **disclúč**.

**disclíd** vezi **dișclíd**.

**disclít** vezi **dișclíd**.

**disclizătór** vezi **dișclizătór**.

**disclizătúră** vezi **dișclizătúră**.

**disclúč**, **disclučări**, **disclučăj**, **disclučăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/1–6; Dms. A descuia. *Lă disclučóá sindúku.* (A descuiat cufărul.) Dms s.v.; *Úșă-î disclučătă.* (Ușă e descuiată.) Dms s.v.

*Var.* : **dăscljuč** (ALDM II, h. 621/2),

**dăscljuč** (ALDM II, h. 621/3), **disclúč** (ALDM II, h. 621/6), **dișclúč** (ALDM II, h. 621/5).

Et.: din *dis-* + *ăncljuč*.

**discóant** vezi **discónt**.

**discóantic** vezi **discóntic**.

**discópir** vezi **discupirés**.

**discópč**, **discupčări**, **discupčăj**, **discupčăt** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 77 s.v. *cópče*, 112; Dms. A descheia. *Discóapčă-ti lă cămășă că-î cald.* (Descheie-te la cămașă că e cald.) Dms s.v. F i g. A se desprinde dintr-o încăierare. *Idváj si discupčără.* (De-abia s-au desprins din încăierare.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ăncópč*.

**discós**, **discósiri**, **discusúj**, **discusút** *vb.* III. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 78 s.v. *cos*, 112; Dms. A descoase. *Ău discusúj cămășă.* (Am descusut cămașa.) Dms s.v. F i g. A trage de limbă. *Discóási-la să vez ți zíți.* (Trage-l de limbă să vezi ce zice.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *cos*.

**discónt**, **discántári**, **discántáj**, **discántăt** *vb.* I. *Intranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 112; Dms. A descânta. *An discónt la cap că mult mi dǎári.* (Îmi descânt la cap, că mă doare tare.) Can T<sup>1</sup> 281/21; Pap M<sup>1</sup> 24/39; Cap 59/8; *Ăl discántóá di lușutíjă.* (I-a descântat de boală.) Dms s.v. F i g. A bate la cap. *Dósta-ń discántăș.* (M-ai bătut la cap destul.) Dms s.v.

*Var.* : **discóant** (Dms).

Et.: lat. *discantare*.

**discóntic**, *pl. discóntiți* *s.n.* Dms. Descântec. *Discónticu ăj di múlți turlíj.* (Descântecul e de multe feluri.) Dms s.v.; *Cu discóntiți lă feășiră bun.* (L-au făcut bine [= l-au vindecat] cu descântece.) Dms s.v.

*Var.* : **discóantic**.

Et.: de la *discónt*.

**discrăștiri**, *pl. discrăștir* *s.f.* Dms. Descrăștere; scădere.

Et.: vezi *discrés(c)*.

**Discréna** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/29; Cap 112. Nume de loc în *Cúpă*.

**discrés(c)**, **discrăștiri**, **discriscúj**, **discriscút** *vb.* III. *Intranz.* Dms. A descresțe; a scădea. *Luțóálu discriscú.* (Aluatul a scăzut.) Dms s.v.; *Si feășiră maj minút, căcóán discriscúră.* (S-au făcut mai scunzi, de parcă au descrescut.) Dms s.v.; *Lúna lǎ să discrășscă.* (Luna a început să descrescă.) Dms s.v.

*Var.* : **discrésce** (Dms).

Et.: din *dis-* + *cres(c)*.

**discrésce** vezi **discrés(c)**.

**discúlț**, **discúlță**, *pl. discúlț*, **discúlți** *adj.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 105; Dms. Desculț. *Aș lǎ un lemn di lă zățápi prin pǎártă, pánă și discúlț fuzi.* (Luă un băț și-l goni pe poartă, că fugi chiar și desculț.) Cap<sup>2</sup> 82/10; *Găzăști prin spiń discúlț.* (Calcă desculț prin spini.) Dms s.v.

*Var.*: **dăscuľt** (Can<sup>2</sup> 387 s.v.; Cap 105 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. \***disculcius**.

**discupirés, discupiriri, discupirî,**  
**discupirît vb.** IV. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 112; Dms. A dezveli, a descoperi. *Discupiră-la și las-la să doarmă.* (Dezvește-l și lasă-l să doarmă.) Dms s.v.; *Bcărca ău discupiri căsa.* (Furtuna a descoperit casa.) Dms s.v.; *Nivjăsta la discupiri tiniru și, cu vidjărca, la cunuscă ca ra murt.* (Nevasta îl dezveli pe mire și, privindu-l, înțelese că era mort.) MP 204/13. F i g. A da de gol. *La discupiri.* (L-a dat de gol.) Cap 193/30.

*Var.*: **dăscupirés** (Can<sup>2</sup> 387 s.v.), **discoápir** (Cap 112).

Et.: lat. **disco(o)perire**.

**discupirît, discupirîtă, pl. discupirît,**  
**discupirîti adj.** Dms. Dezvelit, neacoperit. *Un cup di gârnișor discupirît.* (O grămadă de porumb neacoperită.) Dms s.v.

Et.: vezi **discupirés**.

**discupiritură, pl. discupiritur s.f.**  
Can<sup>2</sup> 387; Cap 112 s.v. *discoápir*; Dms. [De obicei, cu referire la acoperișul unei case.] Dezvelire.

Et.: din **discupirés** + **-itură**.

**discusătură, pl. discusătur s.f.** Can<sup>2</sup> 387; Cap 78 s.v. *cos*; Dms. Descusătură. *Ăl ți veadă cotu prin discusătură.* (Ți se vede cotul prin descusătură.) Dms s.v.

*Var.*: **dăscusătură** (Cap 78 s.v. *cos*; Dms s.v.).

Et.: din **discós** + **-ătură**.

**disćinc** vezi **disćing**.

**disdár** vezi **dizdár**.

**disétcă s.f.** AtaM 221/20. Nota zece.

Et.: mac., bg. **desetka**.

**disfác, disfáțiri, disfés, disfát vb.** III. *Tranz. și refl.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 124 s.v. *fac*; Wild h. 403/3; ALDM II, h. 617/7; Dms. 1. A deschide. *Ćáġa [...] aų dúi la țar șu a'l gri lă țar:* „Disfă-u

*mo, tu, sindúka*”. (*Ćáġa* [...] o duse la împărat și îi zise împăratului: „Acum deschide-o, tu, lada.”) Cap<sup>2</sup> 113/38. 2. A (se) coborî, a (se) da jos, a (se) slobozi (jos). *La disfăți di pri cal tiniru.* (Îl dă jos de pe cal pe mire.) Can T<sup>2</sup> 120/2; *Io să-ų disfác fěta.* (Eu o s-o dau jos pe fată.) Can T<sup>1</sup> 279/4; *Ca si n-u dăsfăt su-ų vjăt, si-ț dau fjăta.* (Dacă o să mi-o dai jos s-o văd, o să-ți dau fata.) MP 44/17; *Disfó-ti di còla, fětu, că calu nu-n be ápu.* (Dă-te jos de acolo, fato, că nu-mi bea calul apă.) Pap M<sup>1</sup> 14/38. *Dăsfjăsi lângă lánțil cumiț iun si amburáų.* (Coborî lângă ceilalți hoți, unde se luptau.) MP 224/27; *Mi dăsfjăș di pri căcuăt s-na dizmăróm.* (Am coborât de pe cocoș ca să ne odihnim.) MP 202/8; *Púsi argát să-ų tálă tăpòla di să-ų disfácă fěta.* (Puse slujitori să taie plopul ca s-o dea jos pe fată.) Can T<sup>1</sup> 278/37; *Aų ligără fuártăma di dirjác și dăsfjăsără di disúpra pristi fuártămă.* (Legară funia de stâlp și coborâră de sus pe funie.) MP 108/8; *Fěta di pri tăpòlă, ca-ų vizú fěta ampirátuluș, si cándisi și si disfési.* (Fata din plop, când o văzu pe fata împăratului, se înduplecă și se dădu jos.) Pap M<sup>1</sup> 16/13; *Únășjună si disfési di pri dęal și lăġă anjós s-la ubiděscă bóu.* (De îndată coborî de pe deal și alergă la vale să caute boul.) Pap M<sup>1</sup> 26/13; *La țca gáură vea únă fúnă, di cu țca fúnă si disfățeu anjós, ăn dijóasa lúmi.* (La gaura aceea era o sfoară și cu sfoara aceea se slobozeau jos, în lumea de dedesubt.) Pap M<sup>2</sup> 148/25; *Ligát-mi mini cu fuártăma s-mi dăsfác dijuăs.* (Legați-mă pe mine cu funia ca să cobor jos.) MP 16/26.

*Var.*: **dăsfác**.

Et.: lat. **disfacere**.

**disfăș, disfășari, disfășaj, disfășat vb.**  
I. *Tranz.* Pap<sup>2</sup> 75; Can<sup>2</sup> 387; Cap 17 s.v. *anfăș*, 112; Dms. A desfășa. *La lę baba*

*pija, la disfășă și la spēă bun tot.* (Ia baba pruncul, îl desfășă și îl spală bine peste tot.) Pap M<sup>2</sup> 119/36; *Lă disfășoă și lă prinfășoă.* (L-a desfășat și l-a înfășat la loc.) Dms s.v.

Et.: lat. *disfasciare*.

**disfól, disfulári, disfulái, disfulát vb.**

I. *Tranz.* Dms. A desfoia; a depănușa. *La disfulară căprili.* (L-au desfoiat caprele.)

Dms s.v.; *Un pič disfulát.* (Un știulete depănușat.) Dms s.v.

Et.: lat. *\*disfoliare*.

**disfund, disfundári, disfundái, disfundát vb.** I. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 387; Cap 112, 132 s.v. *fund.* A desfunda; a destupa.

Et.: din *dis-* + *fund*.

**disgárdés** vezi **dizgárdés.**

**disgárdít** vezi **dizgárdít.**

**disglét<sup>1</sup>** vezi **dizglét<sup>1</sup>.**

**disglítát** vezi **dizglítát.**

**disgróp** vezi **dizgróp.**

**disgrupăćúni** vezi **dizgrupăćúni.**

**disgulés** vezi **dizgulés.**

**disgulít** vezi **dizgulít.**

**disgustés** vezi **dizgustés.**

**dislég** vezi **dizlég.**

**disligătúrá** vezi **dizligătúrá.**

**dislipés** vezi **dizlipés.**

**dislipítúrá** vezi **dizlipítúrá.**

**dismárit** vezi **dizmárit.**

**dismáritătă** vezi **dizmáritătă.**

**dismărós** vezi **dizmărós.**

**dismintés** vezi **dizmintés.**

**dismurțoás** vezi **dizmurțoás.**

**disnód** vezi **diznód.**

**disnudătúrá** vezi **diznudătúrá.**

**dispart** vezi **dispărțós.**

**dispartóri** vezi **dispărțóri.**

**dispărásce** vezi **dispărós.**

**dispărătúrá, pl. dispărătúr s.f.** Can<sup>2</sup>

388; Cap 112 s.v. *dispărós*; Dms.

Ruptură, sfășietură. *Vea ună dispărătúrá cõataja mári.* (Avea o sfășietură [uite] atât de mare.) Dms s.v.

Et.: din *dispărós* + *-ătúrá.*

**dispăróari** vezi **dispăróri.**

**dispăróás** vezi **dispărós.**

**dispăróri, pl. dispărór s.f.** Can<sup>2</sup> 388;

Dms. Sfășiere.

*Var.:* **dispăróari** (Dms).

Et.: vezi *dispărós.*

**dispărós, dispăróri, dispărói, dispărót vb.** IV. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 112; Dms. 1. A sfășia; a împunge; a-și agăța pielea într-un vârful ascuțit. *Di țea el cățó să si fălăscă la toți [...] că poati, nu sáldi s-li spáră vítli, áma poati s-li dispărásce și s-li mánáncă.* (De aceea el începu să se fălăscă la toți [...] că poate, nu numai să sperie animalele, dar poate să le sfășie și să le mánânce.) Pap M<sup>1</sup> 18/5; *Árá lúpul, ca să si spúnă cá-ı júni, si turí pri yom ca s-la dispărásce.* (Iar lupul, ca să arate că e viteaz, se aruncă pe om ca să-l sfășie.) Pap M<sup>1</sup> 18/21; *Mi dispărói di ună rámură.* (Mi s-a agățat pielea [= mi-am sfășiat pielea] într-o ramură.) Cap 112 s.v.; *Lă disparoá cu cõárnili.* (L-a împuns cu coarnele.) Dms s.v. 2. A descoase; a desprinde. Cap 112; Dms.

*Var.:* **dispărásce** (Pap<sup>1</sup> 43), **dispăróás.**

Et.: din *dis-* + *ampár.*

**dispărțítúrá, pl. dispărțítúr s.f.** Dms.

1. Încăpere mică, separată de restul casei. *Vez să nu íjă án dispărțítúrá.* (Vezi să nu fie în cămăruța alăturată.) Dms s.v.  
2. Întretăiere de drumuri, răspântie. *Că júnsi la dispărțítúrá, nu știjá cútru júndi.* (Când ajunse la răspântie, nu știa încotro [s-o ia].) Dms s.v.

Et.: din *dispărțós* + *-itúrá.*

**dispărțóari** vezi **dispărțóri.**

**dispărțoás** vezi **dispărțós.**

**dispărțoát** vezi **dispărțót.**

**dispărțóri, pl. dispărțór s.f.** Can<sup>2</sup> 388; Dms. Despărțire. *Fětili cõntă cõntic*

*di dispărțóri di lângă tătă.* (Fetele cântă [un] cântec de despărțire de lângă tată.) Can T<sup>2</sup> 120/28; *Dispărțóreă nõastră árá s-îă mǎncóásă.* (Și despărțirea noastră o să fie grea.) AtaM 377/19.

Var.: **dăspărțóri** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.), **dispărțóri**, **dispărțóari** (Dms).

Et.: vezi **dispărțóri**.

**dispărțós**, **dispărțóri**, **dispărțói**, **dispărțót** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 112; Dms. A (se) despărți, a (se) separa; a divorța. *Am doi fraț; un munte îi dispárti.* (Am doi frați; un munte îi desparte [Ghicioare: Ochii].) Cap<sup>2</sup> 162/11; *An prima zúyă Dómnu-ú daró vidéla și-ú dispărțó vidéla di antunéric.* (În prima zi Domnul a făcut lumina și a separat lumina de întuneric.) Pap M<sup>2</sup> 13/18; *Mi dispărțóáj di el.* (Am divorțat de el.) Dms s.v.

Var.: **dăspărțós** (Can<sup>2</sup> 388 s.v. *dispărțóri*), **dipărțós**, **dispărțoás** (Dms), **dispart** (Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388 s.v.).

Et.: lat. *dispertire*.

**dispărțót**, **dispărțótă**, pl. **dispărțót**, **dispărțóti** adj. Cerna A/632; 634; Dms. Divorțat.

Var.: **dispărțóat** (Dms).

Et.: vezi **dispărțós**.

**dispeádic**, **dispidicári**, **dispidicái**, **dispidicát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Dms. A scoate piedica de la picioarele unui animal. *Pișím s-lă ámpéadiț și nápcum s-lă dispéadiț.* (Mai întâi să-i pui piedică și apoi să i-o scoți.) Dms s.v.; *Măgáru síngur si dispidicóá.* (Măgarul și-a scos piedica singur.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ámpéadic*.

**dispél**, **dispilári**, **dispilái**, **dispilát** vb. I. *Tranz.* Wild h. 437/1, 2 (Despre rufe) A limpezi, a clăti.

Et.: din *dis-* + *spel*.

**dispíc**, **dispicári**, **dispicái**, **dispicát** vb. I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388;

Cap 111, 112; Cerna A/1323; ALDM II, h. 1031/1-7, h. 1130/1-7; Dms. A despica; a spinteca; a deschide. *Cu cfin mai licșór si dispicá lémnu.* (Lemnul se despică mai ușor cu pană.) Cap<sup>2</sup> 72/20; *La lo sfirǎlu din gǎápu lu Dímcí și zǎfáli la șáрпи; „aǐ”, zísi, „nápxǎǐ-ti, cá s-ti dǎspíc”.* (Luă fluierul din buzunarul lui Dímcí și începu să se laude la șarpe; „hai” zise, „întoarce-te, că o să te spintec”.) MP 204/20; *La scósi cuțótu, au dispicó [samuvila] și a’ fló țéla doǐ’ fraț ánúntu.* (Scoase cuțitul, o spintecă [pe zâna cea rea] și îi găsi înăuntru pe cei doi frați.) Cap<sup>2</sup> 48/42; *Ișó lúpu și íel a’ púsi picóru án rost și aǐ la dispicó róstu.* (Lupul ieși și el îi puse piciorul în gură și îi despică gura.) Cap<sup>2</sup> 139/7; *Mulárca lo sǎ-ú prindǎ fúrna șu lo cu únǎ baltícǎ si dișkícǎ lǎmni.* (Nevasta se apucă să aprindă cuptorul și începu să despice lemne cu o secure mică.) Cap<sup>2</sup> 113/11; *Sǎgía júnđi pǎn di zinúclǐ și-ǐ dispicátǎ dinaínti.* (Sǎgía ajunge până la genunchi și e deschisă în față.) Can T<sup>1</sup> 265/30.

♦ *Lócu la dispicá di țápárga.* (L i t. Despică locul de [atâta] țipat. = Țipă cât îl ține gura.) Cap<sup>2</sup> 209/41; *Ari róstu dispicát ca gúrá di măgár.* (L i t. Are gura despicăta ca o gură de măgar. = Se spune despre cineva care vorbește foarte tare.) Cap<sup>2</sup> 219/18.

Var.: **dăspíc**, **dișkíc**.

Et.: lat. *\*despicare*.

**dispicătúrá**, pl. **dispicătúr** s.f. Pap<sup>2</sup> 78; Can<sup>2</sup> 388; Cap 112 s.v. *dispic*; Dms. *Dispicătúrá. Cón tálláú lǎmni, vini la únǎ dispicătúrá și-l zisi [micu fičór la tóglǎv]: „pún-ț-u móna pǎn sǎ dau un cfin, nápcón ío árá s-țǎ-ú scot!”* (Când tăiau lemne, ajunge la o despicătură și-i zise [băiatul cel mic balaurului]: „pune-ți mâna până o să dau un clin [= o să pun o

pană], apoi eu iar o să ți-o scot [mâna].”) Pap M<sup>2</sup> 148/15; *Āntru ĉātáli vęa únă dispicătúră ĵundi li vęaę scuns lírili*. (Între crăci era o despicătură unde ascunseseră banii.) Dms s.v.

Et.: din *dispíc* + *-ătúră*.

**dispiducłéz, dispiducłári, dispiducłái, dispiducłát** vb. I. *Tranz.* Dms. A despăduchea.

Et.: din *dis-* + *pidúcłu*.

**displités, displitíri, displití, displitít** vb. IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Cap 13 s.v. *amplités*, 113; Dms. 1. A despleti. *Āș li displití cusíțili*. (Și-a despletit cosițele.) Dms s.v. 2. A desface. *La displití gárdu*. (A desfăcut gardul.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ămplités*.

**displitít, displitítă, pl. displitít, displitíti** adj. Dms. Despletit. *Displitítă că vrină ĉărăvină cęan si uruĵăști*. (Despletită ca o stafie când hoinărește.) Dms s.v.

Et.: vezi *displités*.

**dispól, dispulári, dispulái, dispulát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; Dms. A (se) dezbrăca. *Si dispuló, aș li știrnú cămėșli ăn cõșu di męără și si culcó cõla*. (Se dezbrăcă, își așternu cămășile în coșul morii și se culcă acolo.) Cap<sup>2</sup> 78/7. F i g. A jefui. *Antrără fúri! și lă dispulără*. (Au intrat hoții și l-au jefuit.) Dms s.v.

Et.: lat. *despoliare*.

**dispricálic** vezi **dispriscálic**.

**dispriminés, dispriminíri, dispriminí, dispriminít** vb. IV. *Refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113, 234 s.v. *priminés*; ALR II s.n., 4, h. 1151/012; Cerna A/405; ALDM I, h. 348/1–6, h. 349/1–6; Dms. A se dezbrăca. *Dispriminęă-ti di ta rúbă*. (Dezbrăcă-te de haina ta.) DP 81/26; *Și ĵa, pănă si dișclídă nõę porț, fuzí căsă, si dispriminí și șázú áră ĵundi ra*. (Și ea, până să deschidă [el]

nouă porți, se duse acasă, se dezbrăcă și se așeză iar unde era [= la locul ei].) Cap<sup>2</sup> 85/30.

*Var.*: **dăspriminés** (Cap 234 s.v. *priminés*).

Et.: din *dis-* + *priminés*.

**dispriminíri, pl. dispriminír s.f.** Cap 234 s.v. *priminés*; Dms. Dezbrăcare. *La dispriminíręa, vizú că [dęádu] vęa rõę ăn grõp*. (La dezbrăcare [= când îl dezbrăcă], văzu că [bătrânul] avea răni pe spate.) Cap<sup>2</sup> 60/21.

Et.: vezi *dispriminés*.

**dispriscálic, dispriscálicári, dispriscálicái, dispriscálicát** vb. I. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 388; Dms. A sări înapoi (a trece) peste corpul cuiva. *Dispriscálică-la, s-nu pătõăș țivá*. (Sări înapoi peste el, să nu pățești ceva.) Dms s.v.; *Ācu la priscáliț un mic fičór, nu crești. Ca să creșcă, trebuĵăști s-la dispriscáliț*. (Dacă treci peste un copil mic, nu crește. Ca să crească, trebuie să-l sari înapoi.) Can T<sup>1</sup> 269/9.

*Var.*: **dispricálic** (Can<sup>2</sup> 388).

Et.: din *dis-* + *priscálic*.

**dispulupés, dispulupíri, dispulupí, dispulupít** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 240 s.v. *pulupés*; Dms s.v. *pulupés*. A îndepărta, a urni din loc. *Ĵómu la dispulupí șárpili și, áncă niți nu ra ișót șárpili di sub rõpă, și lu zanvií di pičõári yómu*. (Omul îndepărtă șarpele și, nici nu ieșise încă de sub piatră, și șarpele îl încolăci din nou pe om de picioare.) Cap<sup>2</sup> 39/31.

Et.: din *dis-* + *pulupés*.

**dispulát, dispulátă, pl. dispulát, dispuláti** adj. Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76 s.v. *dispól!*; Cap 113 s.v. *dispól!*; Dms. Dezbrăcat. F i g. Lipsit de ceva; sărăcit. *Urmánu áĵ dispulát*. (Pădurea e lipsită de frunze.) Dms s.v.

Et.: vezi *dispól!*

**dispu<sup>l</sup>ăt<sup>u</sup>ră** *s.f.* Dms. Goliciune. F i g. Sărăcie.

Et.: din *dispó* + - *ăt<sup>u</sup>ră*.

**distórn**, **disturnári**, **disturnái**, **disturnát** *vb.* I. *Tranz.* Cap 113, 296 s.v. *torn*; Dms. A răsturna; a răscoli. *Ăy disturnáš toată căsa.* (Ai răscolit toată casa.) Dms s.v.

♦ *Péru la disturnó.* (L i t. A răvășit [tot] părul. = 1. A făcut totul ca să reușească. 2. A căutat totul cu de-amănuntul.) Cap<sup>2</sup> 194/6; *Pimintu s-la distórn și nǝ-ári fajdá.* (L i t. Pământul să-l răstorni, și nu e cu folos. = Orice ai face, totul e în zadar.) Cap<sup>2</sup> 195/9.

Et.: din *dis-* + *torn*.

**distrám**, **distrámári**, **distrámái**, **distrámát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Cap 113; Cerna A/1285; Dms. A (se) destrăma. *Pǝnđa si distrámǝ.* (Pânza s-a destrămat.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *trámă*.

**distúp**, **distupári**, **distupái**, **distupát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 113, 278 s.v. *stup*; Dms. A destupa; a (se) desfunda. *Cǝan lă distupáj șișu, ăș işǝá drácu.* (Când am destupat sticla, a ieșit dracul.) Dms s.v.; *Idváj lă distupǝám ġírizu; vrǝa s-nă nǝică ápa.* (Abia am desfundat canalul; era să ne înece apa.) Dms s.v.; *A! ți distupá búca.* (I s-a desfundat scocul [morii].) Cap<sup>2</sup> 114/25; *Búțli ray distupáti și vínu curá că din búcă.* (Butoaiele erau destupate și vinul curgea ca din scocul morii.) DP 87/13.

Et.: din *dis-* + *stup*

**disturlúc** *vezi dusturlǝc.*

**distás**, **distásiri**, **distásúĭ**, **distásút** *vb.* I. *Tranz.* Dms. A descoase.

Et.: din *dis-* + *tas*.

**distíng**, **distíndiri**, **distíns**, **distíns** *vb.* III. *Refl.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 105; Dms. A se descinge. *Si distínsi și lǝa să măġăscă cu*

*curáya.* (Se descinse și începu să lovească cu cureaua.) Dms s.v.

*Var.:* **dăscínc** (Cap 105), **dăscíng** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.; Dms s.v.), **disćinc** (Cap 105 s.v.).

Et.: lat. *discindere*.

**disu<sup>č</sup>ǝás** *vezi disu<sup>č</sup>ǝs.*

**disu<sup>č</sup>ǝs**, **disu<sup>č</sup>ǝri**, **disu<sup>č</sup>ǝĭ**, **disu<sup>č</sup>ǝt** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A dezvârți. *Disu<sup>č</sup>á-la țista kádinu că si zăsu<sup>č</sup>ǝá.* (Dezvârte ața asta, că s-a răsucit.) Dms s.v.

*Var.:* **disu<sup>č</sup>ǝás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *șu<sup>č</sup>ǝs*.

**disumărǝás** *vezi dizmărǝs.*

**disumărǝs** *vezi dizmărǝs.*

**disúpra**<sup>1</sup> *adj.* De deasupra, de afară, de la suprafață. *Vreț să vă duc ăn disúpra lúmi?* (Vreți să vă duc în lumea de la suprafață?) Pap M<sup>2</sup> 148/35; *Ĭo s-ti duc an disúpra lúmi, ămă să áfliș doi fǝĭlur di bívu!* (Am să te duc în lumea de afară, dar să găsești două burdufuri de bivoli.) Pap M<sup>2</sup> 149/10.

Et.: *vezi disúpră.*

**disúpra**<sup>2</sup> *vezi disúpră.*

**Disúpra-Halcúș** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/30. Nume de loc în *Cúpă*.

**disúpră** *adv.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; Dms. Deasupra, la suprafață. *Ĭuă, acmuă, si va scuăť disúpră.* (Eu, acum, o să vă scot la suprafață.) MP 18/5; *Con ĭa scuăsără disúpru, fráțĭi si cunușțáyu ca ray ĭeĭ.* (Când îi scoaseră deasupra [pământului], frații se cunoșteau că ei erau.) MP 14/27; *Fǝáta [...] si scúnsi ăn únă buțǝáyu și-ș la púsi căpácu disúpră.* (Fata [...] se ascunse într-un butoiăș și-ș puse capacul deasupra.) DP 196/15; *Antrǝ sub mǝără și di sub mǝără si púsi disúpru, ĭúndi ra ćică-sa.* (Intră sub moară și de sub moară se urcă deasupra, unde era unchiu-său.) Cap<sup>2</sup> 78/7; *Disúpră țéru, dijós pimintu.* (Deasupra cerul, jos pământul.) Dms s.v.;

*Plăcăă disúpră, plăcăă dijós, ăń méj luc răzint.* (Lespede deasupra, lespede dedesubt, la mijloc argint. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].) Cap<sup>2</sup> 156/17; *Am únă bábă cupirită cu únă scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă acoperită cu o scândură dedesubt și [cu una] deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].) Cap<sup>2</sup> 156/24.

**Pri disúpră.** Pe deasupra, peste; în plus. *Ancărcó túti párii, la púsi pri disúpra pisóc și trási drúmu.* (Încărcă toți banii, le puse deasupra [= puse peste ei] nisip și porni la drum.) Cap<sup>2</sup> 45/3; *Să-ț li mănănc toț púll' și, pri disúpră, și pri tîni.* (O să-ți mănănc toți puii și, în plus, și pe tine.) DP 52/30; *Ancă mănăncát, fáți múmă-sa maj múlți pón gărńó, li únđi pri disúpru nári.* (Încă dis de dimineață mamă-sa face mai multe pâini de grâu, le unge pe deasupra [cu] miere). Pap M<sup>2</sup> 103/3. **Disúpră di loc. prep.** Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; Dms. Deasupra. *Disúpra di urácu, ĵúndi ará, ve un deal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M<sup>1</sup> 26/3; *Cón cătó disúpra di par aų vizú țea tambúră.* (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M<sup>2</sup> 144/23; *Cálu la lăsó disúpra di cătún.* (Calul îl lăsa deasupra satului.) Cap<sup>2</sup> 130/37; *Disúpru di uráç vea un múnti.* (Deasupra plugarului era un munte.) Cap<sup>2</sup> 83/4; *Málu șa stăté cásarcă, disúpră di jel.* (Avutul lui așa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

*Var.:* **disúpra<sup>2</sup>, disúpru.**

Et.: lat. *de supra*.

**disúpru** vezi **disúpră**.

**disutcăjés, disutcăiri, disutcăi,**  
**disutcăit vb.** IV. *Tranz.* Cap 113, 320 s.v. *utcăjés*; Dms. A scotoci. *Disutcăjăști ca vrin nușcár.* (Scotocește ca un copoi.) Cap 320 s.v.

Et.: din *dis-* + *utcăjés*.

**disvălés** vezi **dizvălés**.

**disvártés** vezi **dizvártés**.

**disvét<sup>1,2</sup>** vezi **dizvét<sup>1,2</sup>**.

**disvijés** vezi **dizvijés**.

**disvirín** vezi **dizvirín**.

**disvirinári** vezi **dizvirinári**.

**disviríni** vezi **dizviríni**.

**disvițári** vezi **dizvițári**.

**disvițát** vezi **dizvițát**.

**disvulusés** vezi **dizvulusés**.

**dișclíd, dișclídri, dișclís, dișclís vb.**

III. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 111; Cerna A/679, 683, 2265; Wild h. 403/1–7; ALDM II, h. 617/1, 4–6, h. 1107/5; Dms. I. A (se) deschide. *Că si dúsiră la úșă, picăjă, nu si dișclídi.* (Când se duseră la ușă, împinge [= dă-i], nu se deschide.) Cap<sup>2</sup> 52/13; *Vrin ibanğjă axén ácu si pugudęsti di vini an óspiț la țe cásă, nu-! disclít.* (Dacă vreun străin se nimerește de vine în ospetie la acea casă, nu-i deschid.) Can T<sup>2</sup> 117/4; *Cu mójna ta s-la dișllz [sindúku].* (Cu mâna ta o să-l deschizi [cuțărul].) Cap<sup>2</sup> 39/20; *Ca si vină si a! discłldim.* (Când o să vină o să-i deschidem.) W 60/22; *Si-ț dișclíd, áma ácu-ń daĵ rúbili táli.* (O să-ți deschid, dar dacă-mi dai hainele tale.) Cap<sup>2</sup> 90/41; *Cón z-dăscłldă múnti!, tu s-ăș azór cu puăču.* (Când o să se deschidă munții, tu să fii pregătit cu ulciorul.) MP 26/6; *Cón aų dișłlisi cutíja, vizú góali furlíń.* (Când deschise cutia, văzu numai bani de aur.) Cap<sup>2</sup> 39/1; *Aų dișłlisi unęc pórta, ámă cót aų cripó.* (Deschise puțin poarta, dar numai cât o întredeschise.) Cap<sup>2</sup> 33/28; *Dișłlisi úșă și aprăsní să fúgă.* (Deschise ușa și o luă la fugă.) Cap<sup>2</sup> 78/14; *Și vămpíru, cón i dęđi un butírníc la úșă, úșă si dășłlisi.* (Și vampirul, când dădu un brânci la ușă, ușa se deschise.) Cerna T; *Álbă Máro, deșclđdi úșă la dęđo.* (Frumoasă Máro, deschide-i ușa moșului.) W 60/14; *Amán, bre, dișłldi-ń.* (Vai de mine, bre, deschide-mi.) Cap<sup>2</sup> 90/40; *Cón să dașclđdă și lánta [úșă], op, un drăcșíc.*

(Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *U cġimó múmă-sa să dișġdă și, únă că la dișġsi [sindúku], ișórá di cóla turlí-turlí di șórp.* (O chemă pe mamă-sa să deschidă și, îndată ce îl deschise [cufărul], ieșiră de acolo fel de fel de șerpi.) Cap<sup>2</sup> 39/22; *S-dăscġsiră múnġi!, lo ápu și s-turnó.* (Munții se deschiseră, luă apă și se întoarse.) MP 26/7; *Să vină că să la las cutétu dișġs.* (Să vii că o să las cotețul deschis.) Cap<sup>2</sup> 40/20; *[Fanéla]-ġ álbă, luŋă până pri crúġi, dișġġsă dinainti.* ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T<sup>2</sup> 264/13; *Au flo pórta di raj dișġsă.* (Găsi poarta raiului deschisă.) Cap<sup>2</sup> 23/27; *Dișġzónnda.* (Deschizând.) Pap<sup>1</sup> 43 s.v. 2. A lăzui, a curăța un teren. ALDM II, h. 1107/5.

*Var.:* **dășġfid**, **dășġlid** (ALDM II, h. 617/2, 3) **dășġfid**, **dășġfid**, **dășġfit** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.), **dășġfid** (Cerna A/2265), **deșġfid**, **dișġfid**, **dișġfít**, **dișġlít** (ALDM II, h. 617/5,6), **dișġlít** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.), **dișġfid**.

*Et.:* lat. **discludere**.

**dișġfidiri** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 111 s.v. *dișġfid*; Dms. Deschidere; acțiunea de a deschide; deschis. *Détu picăsi te vru să spúnă ęa cu ancġdiręa și cu dișġġdiręa pinęercăġă.* (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M<sup>2</sup> 164/24.

*Et.:* vezi **dișġġd**.

**dișġfís**, **dișġfísă**, *pl.* **dișġfís**, **dișġfisi** *adj.* Dms. Deschis, neîncuiat; fără obstacole. *Drúmu cútru Cúpă áġ dișġġs.* (Drumul spre Cúpă e fără obstacole.) Dms s.v. F i g. Eliberat (din închisoare). *Di un mes di ęan áġ dișġġs.* (De o lună de când e eliberat.) Dms s.v.

*Et.:* vezi **dișġġd**.

**dișġlít** vezi **dișġfid**.

**dișġlitór**, *pl.* **dișġlitór** *s.m.* Pap<sup>2</sup> 76; Cap 111; Dms. Rășchitor.

*Et.:* ar. **dișġġtór**.

**dișġfizătór**, *pl.* **dișġfizătór** *s.m.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*. Cheie.

*Var.:* **dișġfizătór** (Can<sup>2</sup> 388 s.v.).

*Et.:* din **dișġġd** + - **ătór**.

**dișġfizătúră**, *pl.* **dișġfizătúră** *s.f.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*; Dms. Deschizătură. *Ántroá prin dișġfizătúră și li lőa găġġli.* (Intră prin deschizătură și luă găinile.) Dms s.v.

*Et.:* din **dișġġd** + - **ătúră**.

**dișġfúġ** vezi **dișġfúġ**.

**dișġért** vezi **dișġórt**<sup>1</sup>.

**dișġkíc** vezi **dișġpíc**.

**dișġfid** vezi **dișġfid**.

**dișġórt**<sup>1</sup>, **dișġártă**, *pl.* **dișġórt**, **dișġárti** *adj.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 112; Wild h. 504/1–7; Dms. Gol, pustiu. *ġel, fiġíru, fġlili niġi dișġórt nu la puté purtári.* (El, sármanul, burduful nici gol nu-l putea duce.) Can T<sup>1</sup> 282/11; *Au siminó puápa lintęa și la lăsó sácu dășórt la márġina di ágru.* (Popa semănă linte și lăsă sacul gol la marginea ogorului.) MP 90/5; *Con antró an udáġă, ġġăġanu ra dășórt.* (Când intră în odaie, leagănul era gol.) MP 140/24; *Ca s-turnó cásă [...], u flo cása dășártă.* (Când se întoarse acasă [...], găsi casa pustie.) MP 140/27; *Úșá di la scuíó áġ ancġsă și drúmurli să dășárti.* (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4.

♦ *Dișġártă încă.* (L i t. Pâlnie goală. = Cap gol, cap sec.) Cap<sup>2</sup> 176/4; *Cu dișġórt tufęác nu si luvęáști.* (L i t. Nu se vânează cu pușca goală. = Nu te apuci de o treabă fără ca să fii pregătit.) Cap<sup>2</sup> 209/24.

*Var.:* **dășórt**, **deșórt** (Wild h. 504/2), **deșórt** (Wild h. 504/1), **dișġért** (Wild h. 504/3, 7).

*Et.:* lat. **desertus**.

**dișórt<sup>2</sup>, dișártári, dișártáj, dișártát**  
*vb.* I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388;  
 Cap 112 s.v. *dișórt<sup>1</sup>*; Dms. A goli, a turna;  
 a deșerta. *Ai dús-au [sáti!]* și *ca la*  
*dășártát-au sáti!*, *sáldi furlină*. (I-au adus  
 [sacii] și când au deșertat sacii, numai  
 aur.) Cap<sup>2</sup> 102/31; *Au lo tųárba și z-dúsi*  
*au dășártó an áznă*. (Luă traista și se  
 duse, o goli în hazna.) MP 252/16; *Lă*  
*dișártáj láptili din qálă an cǎldári*. (Am  
 turnat laptele din oală în căldare.) Dms s.v.

♦ *Tu încă cǎti ambără să dișórt!*  
 (L i t. Tu încă câte hambare o să goleşti!  
 = O să mai treacă multă apă pe Dunăre.)  
 Pap M<sup>2</sup> 62/1.

*Var.*: **dășárt, dășórt, dișárt**.

*Et.*: lat. \**desertare*.

**dișparasi (dișparasi) s.** Can<sup>2</sup> 388;  
 Cap 112; Dms. L i t. Bani pentru dinți.  
 [= Plată, pretinsă de turcii care se ospătau  
 la țaranii creștini, pentru faptul că și-au  
 tocit dinții mâncând din bucatele  
 acestora.] *Niști or, di ca si namăncău an*  
*ună căsă, [túrču] la fúgă a l'firéu la săjbia*  
*și dișparasi (pári pri din)*. (Câteodată,  
 după ce se săturau de mâncare într-o casă,  
 [turcii] la plecare îi cereau gospodarului și  
 plată pentru dinți.) Can T<sup>1</sup> 275/28.

*Et.*: tc. *dișparasi*.

**diștét<sup>1</sup>, dișteátă, pl. diștét, dișteáti**  
*adj.* Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113 s.v.  
*diștét*. Deștept; inteligent.

*Et.*: lat. *de-excitus*.

**diștét<sup>2</sup>, diștítári, diștítáj, diștítát**  
*vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup>  
 388; Cap 113; ALR I, 2, h. 230/013; Dms.  
 A (se) deștepta (din somn), a (se) trezi.  
*Mómi dimniță s-ti dăștítáj an ǐl [an*  
*cunác]*. (Măine dimineață o să te trezești  
 în el [în palat].) MP 166/24; *Jo din son mi*  
*diștítáj ca să ved ți mi vicăiș, ca nume*  
*mea ai „oh!”* (Mă deșteptai din somn să  
 văd de ce m-ai chemat, că numele meu e  
 „oh!”) Pap M<sup>1</sup> 20/9; *Ficúru si dăștító și*

*șázú turțiăștea*. (Băiatul se deșteptă și se  
 așeză turcește.) MP 242/8; *Con s-iasă*  
*[șárpili], s-mi diștítáj*. (Să mă trezești când  
 o să iasă [șarpele].) Cap<sup>2</sup> 12/59; *Ca si*  
*vină lámhá, io cu sam zădurmit, tu s-mi*  
*buñeș s-mi diștét io*. (Când o să vină  
 balaurul, dacă eu o să fiu adormit, tu să  
 mă împungi ca să mă trezesc.) Cap<sup>2</sup>  
 65/13.

*Var.*: **diștítáj**.

*Et.*: lat. *de-excitare*.

**diștítáj** vezi **diștét<sup>2</sup>**.

**diștítát, diștítátă, pl. diștítáj, diștítáti**  
*adj.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76 s.v. *diștét*; Can<sup>2</sup> 388;  
 Cap 113 s.v. *diștét*; Dms. 1. Deștept,  
 inteligent. *Ŭom diștítát*. (Om deștept.)  
 Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; *Ficúru cunuscú, ca ra mult*  
*dăștítát*. (Băiatul înțelese, că era foarte  
 inteligent.) MP 100/22. 2. Deșteptat,  
 treaz. *Si pugudí diștítát fičóru, si sculó*  
*prísti nópti și li scósi lui rúbi di li púsi lu*  
*pupadija*. (Se nimeri ca băiatul să fie  
 treaz, se sculă noaptea, își scoase hainele  
 lui și i le puse preotesei.) Cap<sup>2</sup> 35/14; *Con*  
*si ancłt puárłi, sa dăștítáti [lómúrli]*.  
 (Când se închid porțile, [balaurii] sunt  
 treji.) MP 164/17; *Di băiá ai diștítát*.  
 (E treaz cam demult.) Dms s.v.

*Var.*: **dăștítát, diștetát** (Pap<sup>2</sup> 76 s.v.).

*Et.*: vezi **diștét<sup>1</sup>**.

**diștítáčúni s.f.** Cap 113 s.v. *diștét*;  
 Dms. Inteligență.

*Et.*: **din diștét<sup>2</sup> + -áčúni**.

**diștetát** vezi **diștítát**.

**ditilínă s.f.** Pap M<sup>2</sup> 94/15; Cap 294;  
 ALR II s.n., 3, h. 658/012; Wild h. 84/7;  
 AtaM 285/33; ALDM II, h. 914/1–7;  
 Dms. 1. Soi de iarbă de câmp  
 asemănătoare trifoiului (cu patru foi).  
 2. *Íarbă di tilínă*. Floare mult căutată de  
 albine; papanaș. *Tilínă di minútă*. (*Tilínă*  
 mărunță [= pitică].) ALR II s.n., 3, h.  
 658/012.

*Var.*: **detelínă** (Wild h. 84/7), **tilínă**.

*Et.*: mac., bg. *detelina*.

**díturu** vezi **díntru**.

**diține** vezi **diține**.

**diține** *adv.* Pap<sup>1</sup> 42, 43; Pap<sup>2</sup> 74, 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; ALR II s.n., 6, h. 1725/012; AtaM 71/23; Dms. Dincolo; departe; pe partea cealaltă. *Maĭ diține*, *flor Dómnu un urăc țe lucră ágru.* (Mai departe, Domnul întâlnește un plugar care lucra ogorul.) Pap M<sup>2</sup> 155/11; *Cóla diține*. (Acolo departe.) Dms s.v.; *Plónġu cã nu pot si trec diține di mári.* (Plâng că nu pot să trec dincolo de mare.) Cap<sup>2</sup> 63/12; *Tricú diține di Vãrdár.* (Trecu dincolo de Vardar.) MP 200/30; *Ca ancãlicó pri țeã cutiã, la púsi și cõni' ãn núntru și tricú diține di mári.* (Când încãlecã pe acea cutie, puse și câinii înãuntru și trecu dincolo de mare.) Cap<sup>2</sup> 63/16; *Țista mănãstiru fóst-au diține di únã váli cãri ai grít-au „Vãlã lu Kísãġ iã”.* (Mănãstirea asta era dincolo de un râu cãruia îi zicea „Vãlã lu Kísãġ iã”). Cap<sup>2</sup> 102/42; *Lãrã drúmu, júnșãrã diține di Hóriã, la cantón.* (Pornirã la drum, ajunserã dincolo de [comuna] Horia, la canton.) Cerna T; *Vizúrã dindi di váli un foc.* (Vãzurã un foc dincolo de râu.) Cap<sup>2</sup> 109/3.

**Dințea-diține**. Nici mai încoace, nici mai încolo; nici una, nici două. *Cã mãġni, bra-bíc, dințea-diține lã drac.* (Când lovi, nici una, nici două, drept în drac.) DP 60/30–31.

**Folosit adjectival. An diține** *pãrti.* De cealaltã parte. *Cõn a' dẽdi zort mári, tricú cálu cu ieríp an diține párti di zid.* (Când îi dãdu pinteni, calul cu aripi trecu de cealaltã parte a zidului.) Pap M<sup>2</sup> 144/43; *Ca u laġ prísti fúști, prísti fúști, tricúġ diține párti di Vãrdár.* (Dacã o luai [= pornii] peste vrejuri, peste vrejuri, trecui de cealaltã parte a Vardarului.) MP 202/1.

*Var.:* **deține** (Pap<sup>1</sup> 42), **diține** (Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 74), **dindi**, **diține** (Can<sup>2</sup> 388), **diține**.

Et.: lat. *de ecce inde*.

**diține** vezi **diține**.

**diu**, *pl. diur s.n.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; Cerna A/Supl; Dms. Rãsuflare; respirație. *Púpca, ácu ti spúrcã, sã-ț mirusescã diu.* (Dacã te spurcã pupãza, o sã-ți miroasã rãsuflarea.) Can T<sup>1</sup> 269/3; *A' mirusęti diu.* (Îi miroase rãsuflarea): Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; *Ěãrna si cunõaști diu.* (Iarna se vede rãsuflarea [= aburul care iese din gurã].) Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; *Nu putęã sã-ș la țonã diu.* (Nu putea sã-și ținã respirația.) Cap 113 s.v.

♦ *A' lã lã diu.* (L i t. I-a luat rãsuflarea. = L-a amuțit, i-a închis gura.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dih*.

**dișancóla** *adv.* Cap 76 s.v. *cóla*, 110; Dms. De aici încolo. *Dișanculó ă si lęutã bãșęarca.* (De aici încolo o sã iasã biserica [= lumea din bisericã].) Cap<sup>2</sup> 113/13; *Dișancóla, bra cuzúm, țęári s-lã strinđ cúru la sirbíręa.* (De aici încolo, mãi, dragã, trebuie sã strãngi curul la muncã [= sã te pui pe muncã].) Dms s.v.; *Dișancóla vini iãrna.* (De aici încolo vine iarna.) Dms s.v.

*Var.:* **dișanculó**, **dișanculó** (Dms s.v).

Et.: *di* + *ș* + *ncóla*.

**dișanculó** vezi **dișancóla**.

**diuclát**, **diuclátã**, *pl. diuclát, diucláti* *adj.* Dms. Deocheat.

Et.: vezi **dióclu**.

**diúnãqarã** vezi **dinãqarã**.

**diúnãqarã** vezi **dinãqarã**.

**dióclu** vezi **dióclu**.

**diuriiã**, *pl. diurii s.f.* Dms. Termen.

*Vęã diuriiã trei zqáli.* (Avea termen trei zile.) Dms s.v.

Et.: gr. *διοπία*.

**div**, **divă**, *pl. div*, **divi** *adj.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113; ALR II s.n., 3, h. 628/012, h. 630/012, h. 645/012, h. 684/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 994/1-7, h. 1020/4-7, h. 1021/1, 4-7; Dms. Sălbatic. *Și căzú țela divu ȳom [...] ca vrină méccă.* (Și căzu omul cel sălbatic [...] ca o ursoaică.) Cap<sup>2</sup> 136/4; *Ra un ȳom dif ți mǎncá lúmi.* (Era un om sălbatic care mânca oameni.) MP 104/8; *Védi ȳopt ȳámiñ dif.* (Vede opt oameni sălbatici.) Cerna T; *Gǎrnișór dif* (Porumb sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 645/012; *Mǎță divă.* (Pisică sălbatică) Cerna A/Supl; *Ăn čair ári un porc dif.* (Pe câmp e un porc sălbatic.) Cap<sup>2</sup> 73/12; *Fičóru [...] căță puț și zǎrcós, porț div, ca si áibă di mǎncǎręa.* (Băiatul [...] prindea păsări și căprioare, porci sălbatici, ca să aibă de mâncare.) DP 192/12; *Ăn prima zúȳă cățó un porc div.* (În prima zi prinse un porc sălbatic.) Pap M<sup>2</sup> 148/2; *Trǎndáfil dif.* (Măceș, trandafir sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 630/012; *Dú-ti sǎ li vicǎjęș lǎnti viti divi.* (Du-te să chemi celelalte animale sălbatic.) W 72/13. P. e x t. Necivilizat, necuviincios. *Vórbă divă.* (Vorbă necuviincioasă.) ALR II s.n., 3, h. 628/012.

♦ *Div ca porc.* (Sălbatic precum un porc; necivilizat.) Pap M<sup>2</sup> 80/19;

*Var.: dif.*

Et.: mac., bg. *div*.

**diváč**, **diváčcă**, *pl. diváč*, **diváčki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbatic. F i g. Necivilizat.

Et.: din *div* + - *áč*.

**divǎjés** vezi **dǎvǎjés**.

**divéč**, *pl. divéč* *s.m.* Cap 113 s.v. *div*. Strigoi. *Ca divič.* (Ca un strigoi.) Cap<sup>2</sup> 176/6; *Įo s-mi fac dǎvǎč.* (Eu o să mă fac strigoi.) DP 143/23.

*Var.: dǎvǎč, divič.*

Et.: mac. *divéč*.

**divič** vezi **divéč**.

**divitínă**, *pl. divitín* *s.f.* Cerna A/1061. Claie alcătuită din nouă snopi.

Et.: mac. *devettina*.

**divré**, *pl. divréiur* *s.f.* Cap 107; Dms. Poteră. *Lǎ cățóá divréia.* (L-a prins potera.) Dms s.v.

*Var.: devré* (Cap 107).

Et.: tc. *devre*.

**divotínă** vezi **divutină**.

**divutină**, *pl. divutin* *s.f.* Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 388; Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbătiune, animal sălbatic; fiară. *Lás-mi ęa, an țista urmán, s-mi mǎnǎncǎ vrinǎ divutinǎ.* (Lasă-mă aici, în pădurea asta, să mă mănânce un animal sălbatic.) Pap M<sup>2</sup> 142/2; *Dú-ti tu sǎ li vicǎjęș lǎntili divutin, că įo țer sǎ dar ručóc.* (Tu du-te să le chemi pe celelalte sălbătiuni, pentru că eu trebuie să pregătesc prânzul.) Can T<sup>2</sup> 284/23; *Ca si fįási nuǎpti, vinirǎ multǎ divutin.* (Când se făcu noapte, veniră multe sălbătiuni.) MP 118/10; *An șásęa zúȳă, Dómnu dar ó vítli tęáti și divotínili.* (În ziua a șasea, Domnul făcu toate animalele și sălbătiunile.) Pap M<sup>2</sup> 147/28; *Cǎ vinirǎ lǎntili divutin, știtǎrǎ, știtǎrǎ sǎ vinǎ ursóána.* (Dacă veniră celelalte animale sălbatic, așteptară ce așteptară să vină ursoaica.) DP 49/1; *La tréjli uși ári sęrp și lǎnti multǎ divutin divi.* (La cea de a treia ușă sunt șerpi și multe alte fiare sălbatic.) Cap<sup>2</sup> 139/2.

*Var.: divotínă.*

Et.: mac. *divotina*, bg. *divotina* (BER I, 383 s.v. *div*<sup>1</sup>).

**dixés**, **dixiri**, **dixiș**, **dixit** vb. IV. *Intranz.* Cap 108; Dms. A-i conveni, a-i fi pe plac. *Pra nu dixęști.* (Nu prea îi e pe plac.) Cap 108 s.v.; *Įiva nu-ñ dixęști di lǎ un vǎcóat.* (Nimic nu-mi convine de la o vreme.) Dms s.v.; *Įo ǎl'spuș, mă el nu dixi.* (I-am spus dar nu i-a convenit.) Dms s.v.

*Var.: dicsés.*

Et.: gr. *δέχομαι*.

**dizámflu** vezi **dizánflu**.

**dizánflu(m)**, **dizánflári**, **dizánflái**, **dizánflát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Cap 17 s.v. *ánflu*, 114; Dms. A (se) dezumfla. *Gáida si dizánflóá.* (Cimpoiul s-a dezumflat.) Dms s.v.

*Var.*: **disámflu** (Cap 17 s.v. *ánflu*), **dizámflu** (Cap 114).

Et.: din *dis-* + *ánflu(m)*.

**dizansár** vezi **dizansóř**.

**dizansóř** vezi **dizansóř**.

**dizansóřár** vezi **dizansóř**.

**dizansóř**, **dizansóřári**, **dizansóřái**, **dizansóřát** vb. I. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 114; Dms. A deșira.

*Var.*: **dizansár** (Can<sup>2</sup> 388), **dizansóř** (Cap 114), **dizansóřár** (Dms.)

Et.: din *dis-* + *ansóř*.

**dizbét**, **dizbitári**, **dizbitái**, **dizbitát** vb. I. *Refl.* Can<sup>2</sup> 388; Cap 114, 12 s.v. *ambét*; Dms. A se dezbăta. *Mult vęam biųt ma curćan mi disbitái.* (Băusem mult dar m-am dezbătat repede.) Dms s.v.

*Var.*: **disbét**.

Et.: din *dis-* + *ambét*.

**dizbitári**, pl. **dizbitóř** s.f. Dms. Trezire din beție.

*Var.*: **disbitári** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

**dizbitát**, **dizbitátă**, pl. **dizbitát**, **dizbitátí** adj. Dms. Trezit din beție.

*Var.*: **disbitát** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

**dizbitătúřă**, pl. **dizbitătúř** s.f. Dms. Trezire din beție.

*Var.*: **disbitătúřă** (Dms).

Et.: vezi **dizbét** + **-ătúřă**.

**dizdár**, **dizdárári**, **dizdárái**, **dizdárát** vb. I. *Tranz.* Dms. A înlătura podoabele; a scoate hainele.

*Var.*: **disdár** (Dms).

Et.: din *dis-* + *dár<sup>2</sup>*.

**dizgărdés**, **dizgărdíri**, **dizgărdíj**, **dizgărdít** vb. IV. *Tranz.* Dms. A înlătura un gard. *Ăy disgărdíj gărdína.* (Am înlăturat gardul grădinii.) Dms s.v.

*Var.*: **disgărdés** (Dms).

Et.: din *dis-* + *angărdés*.

**dizgărdít**, **dizgărdítă**, pl. **dizgărdít**, **dizgărdítí** adj. AtaM 106/1; Dms. 1. Fără gard. *Flőa ágru disgărdít.* (Și-a găsit ogorul fără gard.) Dms s.v. 2. Neîngrijit. *Triușă disgărdítă.* (Curte neîngrijită.) Dms s.v.

*Var.*: **disgărdít**, **dizgrădít** (AtaM 106/1).

Et.: vezi **dizgărdés**.

**dizglét<sup>1</sup>**, **dizglitári**, **dizglitái**, **dizglitát** vb. I. *Refl.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 141 s.v. *gleț*; Dms. A se dezgheța. *Si disglitóá ápa.* (Apa s-a dezghețat.) Dms s.v.; *S-mi zăncrés, bélki s-mi disglét.* (Să mă încălzesc puțin la foc, poate mă dezgheț.) Dms s.v.

*Var.*: **disglét**.

Et.: lat. *disglaciare*.

**dizglét<sup>2</sup>**, pl. **dizglétur** s.n. Can<sup>2</sup> 388. Dezgheț, topirea zăpezii.

Et.: der. regresiv de la **dizglitári** (s.v. **dizglét<sup>1</sup>**).

**dizglitát**, **dizglitátă**, pl. **dizglitát**, **dizglitátí** adj. Cap 114, 141 s.v. *gleț*; Dms. Dezghețat. Fig. Îndrăzneț. *Disglitát fićór ári cumșíia.* (Îndrăzneț băiat are vecinul.) Dms s.v.

*Var.*: **disglitát**.

Et.: vezi **dizglét<sup>1</sup>**.

**dizgól**, **dizgulfri**, **dizgulíj**, **dizgulít** vb. I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76. 1. A descoji. 2. A dezgoli.

Et.: din *dis-* + *gulés*; contaminare cu **dispól**.

**dizgrădít** vezi **dizgărdít**.

**dizgróp**, **dizgrupári**, **dizgrupái**, **dizgrupát** vb. I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 145 s.v. *gróápă*;

Dms. A dezgropa, a deshuma. *Únășjună ampíratu puveli di-ŭ dizgrupără [mulărça]*. (De îndată împăratul porunci și o dezgropără [pe femeie].) Pap M<sup>2</sup> 147/8; *Disgrupăm únă áznă*. (Am dezgropat o comoară.) Dms s.v.; *La disgrupără pōpa di lă mănăstír*. (L-au deshumat pe preotul de la mănăstire.) Dms s.v.

*Var.*: **disgróp**.

Et.: din *dis-* + *ăngróp*.

**dizgrupăcúni**, *pl. dizgrupăcúú s.f.*  
Dms. Dezgropare.

*Var.*: **disgrupăcúni** (Dms).

Et.: din *dizgróp* + *-ăcúni*.

**dizgulés**, **dizgulíri**, **dizgulíj**, **dizgulít**  
*vb.* IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114; Dms. 1. A dezgoli. *Áș li disgulí pičǎrli*. (Și-a dezgolit picioarele.) Dms s.v. 2. A descoperi, a născoci.

*Var.*: **disgulés**.

Et.: din *dis-* + *gulés*.

**dizgustés**, **dizgustíri**, **dizgustíj**, **dizgustít**  
*vb.* IV. *Refl.* Pap<sup>2</sup> 76. A se ospăta. *Di ca si disgustăscă [mumușu]*, [...] *vini mōașa căsă răslăbită*. (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M<sup>2</sup> 121/3.

*Var.*: **disgustés**.

Et.: din *dis-* + *gustés*.

**dizgulít**, **dizgulítă**, *pl. dizgulítj*, **dizgulíti**  
*adj.* Cap 114 s.v. *dizgulés*, Dms. Gol.

*Var.*: **disgulít** (Dms).

Et.: vezi *dizgulés*.

**dizjúg** vezi **dijúg**.

**dizlăxés**, **dizlăxíri**, **dizlăxíj**, **dizlăxít**  
*vb.* IV. *Refl.* ALDM I, h. 348/7, h. 349/7. A se dezbrăca.

Et.: ar. *dizlăxésu*.

**dizléc** vezi **dislég**.

**dizlég**, **dizligári**, **dizligáj**, **dizligát**  
*vb.* I. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 168 s.v. *leg*; Dms. 1. A dezlega. *Ōási nǎ-am, criél nǎ-am, áma toátă lúmęa-ŭ*

*leg și-ŭ dizlég*. (Oase n-am, minte n-am, dar toată lumea o leg și o dezleg. [Ghicitoare: Limba].) Pap M<sup>1</sup> 9/21; „*Dizlăgă-mi*”, *zisi lúpu*. („Dezleagă-mă”, zise lupul.) Cap<sup>2</sup> 68/7; *Ĭel a! li dizligó mǎmili [la dǎadu]*. (El îi dezlegă mâinile [bătrânului].) Cap<sup>2</sup> 33/53; *Ca vini prísti nǎpti, Ĭel la dǎzligó cálu*. (Când veni miezul nopții, el dezlegă calul.) Cap<sup>2</sup> 96/30; *La dizligó și lúpu ișǎ*. (Îl dezlegă și lupul ieși.) Cap<sup>2</sup> 68/9; *Săĭbiu, lágă curón, că mi dǎzligără*. (Stăpâne, aleargă repede, că m-au dezlegat.) MP 112/19; *Ĭuă s-mi duc la tát-tu si-! zic si vină s-ti dǎzliăgă*. (Eu o să mă duc la tată-tu să-i spun să vină să te dezlege.) MP 64/2; *Z-dúsi s-la dǎsliăgă cálu*. (Se duse să dezlege calul.) MP 112/17. 2. A dezlega [de farmece], a descânta. *Mǎntiza dimnęa, li lę mǎșa surțǎili [...] și [...] li dislégă*. (A doua zi dimineța, moașa ia surcelele [...] și [...] le descântă.) Pap M<sup>2</sup> 105/25.

♦ *Ĭ! ți disligǎ limba*. (I s-a dezlegat limba. = A început să vorbească.) Dms s.v.

*Var.*: **dǎsliăg**, **dǎzlég**, **dǎzliăg**, **dizléc** (Can<sup>2</sup> 389), **dislég**.

Et.: lat. *disligare*.

**dizligătúră**, *pl. dizligătúr s.f.* Dms. (În superstiții) Dezlegare de blestem.

*Var.*: **disligătúră** (Dms).

Et.: din *dizlég* + *-ătúră*.

**dizlipés**, **dizlipíri**, **dizlipíj**, **dizlipít**  
*vb.* IV. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 389; Dms. A dezlipi. *Si dislipí púlu*. (S-a dezlipit timbrul.) Dms s.v.; *Idváj ăŭ dislipím péĭvița*. (Abia am dezlipit lipitoarea.) Dms s.v. F i g. A se îndepărta. *Dislipǎ-ti di țéla om*. (Îndepărtează-te de omul acela.) Dms s.v.

*Var.*: **dislipés**.

Et.: din *dis-* + *lipés*.

**dizlipitúră**, *pl. dizlipitúr s.f.* Dms. Lipitură de proastă calitate.

*Var.*: **dislipitúră** (Dms).

Et.: din *dizlipés* + *-itúră*.

**dizmărit, dizmăritari, dizmărităi, dizmăritat** vb. I. *Refl.* Dms. (Despre femei) A divorța. *Idvâi si mărită și si dismărită.* (Abia s-a măritat și a divorțat.) Dms s.v.

*Var.:* **dismărit.**

Et.: din *dis-* + *mărit.*

**dizmăritată, pl. dizmărități** adj. și s.f. Dms. Femeie divorțată. *Dismărităta ău lăa un ubdುವේ.* (Pe femeia divorțată a luat-o un văduv.) Dms s.v.

*Var.:* **dismăritată.**

Et.: vezi *dizmărit.*

**dizmărōri** s.f. Can<sup>2</sup> 389; Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnă.

*Var.:* **dăsmărōari** (Dms s.v.),

**duzmărōri** (Can<sup>2</sup> 389 s.v.).

Et.: vezi *dizmărōs.*

**dizmărōs, dizmărōri, dizmărōi, dizmărōt** vb. IV. *Refl.* Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 314 s.v. *umărōs*; Dms. A se odihni. *Ca jūnsi la vāli, lă vizū cā șăđjău, ăz dăzmurāu.* (Când ajunse la râu, îi văzu că ședeau, se odihneau.) MP 108/20; *S-turnó cásă, si dăzmuró, li lo cūășnițăli di mōnă și kīnsi prin sucăță.* (Se întoarse acasă, se odihni, luă coșulețele în mână și porni pe străzi.) MP 180/6; *Șăzú unęăc, si dăzmuró și năpcum kīnsi si dúcă lăngă sóji' luĭ.* (Stătu puțin, se odihni și apoi porni să se ducă lângă tovarășii lui.) DP 157/29; *Mi dășfăș di pri căcūăt, s-na dizmăróm.* (M-am dat jos de pe cocoș, să ne odihnim.) MP 202/9; *Ĭel șizú la córinu di tupóla ca să si dismărōscă unęc.* (El șezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M<sup>2</sup> 166/30; *Tricú la vāli și șăzú si z-dăsmurāscă.* (Trecu râul și șezu să se odihnească.) MP 110/24; *Șizú ăn lant loc si să dăzmărāscă.* (Șezu în alt loc să se odihnească.) Cerna T; *Cum si dăzmurāu aș zīsi ūnu frāti cu mīntea:*

*„ăĭ s-la urbés frāti-ĭu”.* (Cum se odihneau, unul dintre frați își zise în gând: „hai să-l orbesc pe frate-meu”.) DP 173/24.

*Var.:* **dăsmărōás** (Dms), **dăsmărōs** (Cap 314 s.v. *umărōs*), **dăsmurōs**, **dăzmărōs**, **dăzmurōs**, **dismărōs**, **disumărōás** (Dms s.v.), **duzmărōs** (Can<sup>2</sup> 389).

Et.: din *dis-* + *umărōs.*

**dizmărōt, dizmărōtă, pl. dizmărōt, dizmărōti** adj. Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnit. *Ca' dăzmărōt.* (Cai odihniți.) Cap 314 s.v. *umărōs.*

*Var.:* **dăsmărōát** (Dms s.v.), **dăzmărōt.**

Et.: vezi *dizmărōs.*

**dizmintés, dizmintiri, dizmintiĭ, dizmintit** vb. IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 190 s.v. *mintés*; Dms. A descurca, a descâlci. *Dismintă-ĭ-la glĕmu, ăcu țer si-ț ămplités cărōapi.* (Dacă vrei să-ți împletesc ciorapi, descurcă-mi ghemul.) Dms s.v.

*Var.:* **desmintés** (Pap<sup>1</sup> 42; Pap<sup>2</sup> 74),

**dismintés.**

Et.: din *dis-* + *mintés.*

**dizmurțōs, dizmurțōri, dizmurțōi, dizmurțōt** vb. IV. *Refl.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 20 s.v. *anmurtōs*, 114; Dms. A se dezmoți. *Ăn ĩi dismurțōără pičōarli.* (Mi s-au dezmoțit picioarele.) Dms s.v.

*Var.:* **dismurțōás.**

Et.: din *dis-* + *ănmurțōs.*

**diznód, diznudári, diznudái, diznudát** vb. I. *Tranz.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 114, 208 s.v. *nod*; Dms. A deznoda. *Lă disnudái siĭmu.* (Am deznodat sfoara.) Dms s.v.

*Var.:* **disnód.**

Et.: din *dis-* + *ănód.*

**diznudătúra, pl. diznudătúr** s.f. Dms. Nod desfăcut.

*Var.*: **disnudătúra** (Dms).

Et.: din *diznód* + *-ătúra*.

**dizvălés, dizvăliri, dizvălîj, dizvălît** vb. IV. *Tranz. și refl.* Cap 23 s.v. *anvălés*, 114; Dms. A (se) dezveli, a (se) descoperi. *Cálu zărămă cu ĉicôrli ŝu au dizvălî.* (Calul începu să scurme cu picioarele și o dezveli.) Cap 23 s.v. *anvălés; Túrta nu ra cǎptă, di ŝi au disvălîŝ?* (Turta nu era coaptă, de ce ai descoperit-o?) Dms s.v.; *Vintu au disvălî cǎpa di páľă.* (Vântul a dezvelit șira de paie.) Dms s.v.; *Si disvălî an son.* (S-a dezvelit în somn.) Dms s.v.

*Var.*: **disvălés.**

Et.: din *dis-* + *ānvălés.*

**dizvǎrtés, dizvǎrtiri, dizvǎrtîj, dizvǎrtît** vb. IV. *Tranz. și refl.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 23 s.v. *anvǎrtés*, 114; Dms. A descolăci; a (se) deșuruba; a (se) roti în sens invers. *Āu dizvǎrtîj fúňa.* (Am descolăcit funia.) Dms s.v.; *Burǎjia si anvǎrtǎŝti ŝi disvǎrtǎŝti.* (Șurubul se înșurubează și se deșurubează.) Dms s.v.; *Ćárcu ľoa sǎ si disvǎrtǎŝcǎ.* (Roata morii începu să se rotească în sens invers.) Dms s.v.

*Var.*: **disvǎrtés.**

Et.: din *dis-* + *ānvǎrtés.*

**dizvés, dizvǎŝtiri, dizviscúj, dizviscút** vb. III. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anvés*, 114; Can<sup>2</sup> 389; Dms. A (se) dezbrăca.

Et.: din *dis-* + *ānvés.*

**dizvét<sup>1</sup>, dizvițári, dizvițáj, dizvițát** vb. I. *Tranz. și refl.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 24 s.v. *anvét*, 114; Dms. A (se) dezobișnui. *Mi disvițáj sǎ beau vin.* (M-am dezobișnuit să beau vin.) Dms s.v. P. e x t. A uita. *Ŧi anvîțáj an un an, disvițáj an únă sǎptămǎnă.* (Ce am învățat într-un an, am uitat într-o săptămână.) Dms s.v.

*Var.*: **disvét<sup>1</sup>.**

Et.: din *dis-* + *ānvét.*

**dizvét<sup>2</sup>, pl. dizvétur** s.n. Dms. Dezvăț.

♦ *Ćári ľă pirdú disvétu di s-ľă áflă el?* (Cine a pierdut dezvățul ca să-l găsească el?) Dms s.v.

*Var.*: **disvét<sup>2</sup>.**

Et.: der. regresiv de la *dizvét<sup>1</sup>.*

**dizviĳés, dizviiri, dizviîj, dizviît** vb.

IV. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anviĳés*, 114; Dms. 1. A (se) descolăci; a (se) desface. *Lisîta aľ zîsi la ŝárpî:* „*dizviĳá-ti di pri cǎrlîg*”. (Vulpea îi zise șarpelui: „descolățește-te de pe cârlig”.) Cap<sup>2</sup> 123/13; *Ľă vizúĳ ŝárpîli cum si disviî ŝi cǎzú.* (Am văzut șarpele cum s-a descolăcit și a căzut.) Dms s.v.; *Ľă disviî tot gľemu.* (A desfăcut tot ghemul.) Dms s.v.; *Āu disviî fúňa cǎ s-ľă ľǎgǎ.* (A descolăcit sfoara ca să-l lege.) Dms s.v. 2. A dezveli. *Prímîli trej pǎn di ŝîņĳi zǎli nu si dizviĳáŝti tri si ancǎľǎŝcǎ groapa.* (În primele trei până la cinci zile nu se dezvelește, ca să se încălzească groapa.) AtaM 348/5; *Ćon ra stricurát bun [cǎŝu], ľă dizviĳám, ľă tǎľám cu únă scǎndurǎ dirǎptǎ ŝi-ľ ľǎĳám ŝi ľă punĳm an prǎsúľ.* (Când [cașul] era strecurat bine, îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29.

*Var.*: **disviĳés.**

Et.: din *dis-* + *ānviĳés.*

**dizvirín, dizvirinári, dizvirináj, dizvirinát** vb. I. *Tranz. și refl.* Cap 114, 328 s.v. *virín*; Dms. A-i trece supărarea. *Cum s-ľă disvirinǎm ŝista om?* (Cum să-l facem pe omul ăsta să-i treacă supărarea?) Dms s.v.

*Var.*: **disvirín.**

Et.: din *dis-* + *ānvirín.*

**dizvirinári, pl. dizvirinǎr** s.f. Dms. Reconciliere, împăcare. *Ānvirínáreĳa ári ŝi disvirinári.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Dms s.v.

*Var.*: **disvirinári.**

Et.: vezi *dizvirín.*

**dizviríni, pl. dizvirínur** s.f. Cap 328 s.v. *virín*; Dms. Reconciliere. *Virínĳa ári ŝi disviríni.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Cap 328 s.v. *virín.*

*Var.*: **disviríni**.

*Et.*: der. regresiv de la *dizvirín*.

**dizvițári**, *pl. dizvițór* *s.f.* Dms. Dezvăț.

*Var.*: **disvițári** (Dms).

*Et.*: vezi *dizvét*<sup>1</sup>.

**dizvițát**, **dizvițátă**, *pl. dizvițát*, **dizvițáti** *adj.* Dms. Dezobișnuit, care nu e obișnuit (cu ceva). *Bou dizvițát lă árári*. (Bou care nu e obișnuit cu aratul.) Dms s.v.

*Var.*: **disvițát**.

*Et.*: vezi *dizvét*<sup>1</sup>.

**dizvóm**, **dizvómiri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* III. *Refl.* Cap 106; 114; Dms. A se destrăma, a se deșira. *Si dăzvómí pòánđa, ácu no-ú strinđ*. (Pânza se destramă dacă nu o strângi.) Cap 106 s.v.

*Var.*: **dăzvóm**.

*Et.*: din *dis-* + *vom*.

**dizvulusés**, **dizvulusíri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* IV. *Tranz.* și *intrans.* Dms. A anula; a fi lipsit de validitate. *Mi duș și lă spuș s-mi disvuluséască*. (M-am dus și le-am spus să-mi anuleze semnătura.) Dms s.v.; *Tăpíli luđ rađ disvulusíti*. (Actele lui de proprietate erau lipsite de validitate.) Dms s.v.

*Var.*: **disvulusés**.

*Et.*: din *dis-* + *vulusés*.

**dizvurđós** vezi **dizvurđós**.

**dizvurđós**, **dizvurđóri**, **dizvurđói**, **dizvurđót** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Cerna A/1285; Dms. A (se) deșira, a (se) destrăma. *Si dizvurđóará mărđáilili*. (Mărgelele sau deșirat.) Dms s.v.; *Un glem dizvurđóát*. (Un ghem deșirat.) Dms s.v.

*Var.*: **dizvurđós**.

*Et.*: din *dis-* + *urđós*.

**dóágă** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 76; Dms. Cuvertură. *Liunca, díca să-l' cădă și puslădicu, si anđinđi strins și si cúlcă an pucrón íli dógă*. (Lăuza, ca să-i cadă și placenta, se încinge strâns și se culcă pe velință sau cuvertură.) Pap M<sup>2</sup> 117/18.

*Et.*: lat *dogă*.

**dóápăr** vezi **dupărós**.

**dóári** vezi **dóri**.

**dóármă** vezi **dórmă**.

**dóármiccă**, *pl. dóármiccki* *s.f.* Dms. Rămurică, crenguță.

*Et.*: din *dóármă* + *-iccă*.

**dóau** vezi **doj**.

**dóauă** vezi **doj**.

**dóauăzát** vezi **dóuzót**.

**dóauăzót** vezi **dóuzót**.

**dóáuli** vezi **dóuli**.

**dócaz** *s.n.* AtaM 287/28. Dovadă, probă; argument.

*Et.*: mac. *dokaz*.

**Dócă** *n.pr.* Pap<sup>2</sup> 76; Cap 114. Nume de femeie, Doca. *Dócăllă cu diréř*. (A Docăi, cu stâlpi. = Model de broderie.) Pap M<sup>2</sup> 34/26; *Dócăllă rósi*. (A Docăi, roșie. = Model de broderie.) Pap M<sup>2</sup> 34/26; *Dócăllă vinită*. (A Docăi, albastră. = Model de broderie.) Pap M<sup>2</sup> 34/26.

**dóctor** vezi **dóctur**.

**dóctur**, *pl. dóctur* *s.m.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 114; ALR I, 1, h. 108/012; ALDM I, h. 372/1; Wild h. 207/7. Medic.

*Var.*: **dóctor** (Can<sup>2</sup> 389).

*Et.*: mac., bg. *doktor*, dr. *doctor*.

**dódă**, *pl. dódi* *s.f.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114; ALR I, 2, h. 164/012, 013; h. 200/013; Cerna A/477; Dms.

1. Soră mai mare; soră. *Mađ mícu [fičór] a' zisi*: „mámu, řxa dóda ári trei mđári; dú-ti di-l' řđári úna”. (Cel mai mic [băiat] îi zise: „mamă, sora mai mare are trei mere; du-te și-i cere unul”.). Cap<sup>2</sup> 88/36; *Áldi táti ři dóda mári lăgáđ dúpu gălin s-li cářă*. (Tata și sora mai mare alergau după găini să le prindă.) AtaM 359/26; *Mi duc si-ú ved dóda*. (Mă duc s-o văd pe sora mai mare.) Cerna T; *Dó-ń, dódo Máro, unęc túrtă*. (Dă-mi, soră Máru, puțină turtă.) W 60/1; *Dódu, ápu an ři be*. (Soră, mi-e sete.) Can T<sup>1</sup> 278/17; *Dúádu*,

*nu ti zăbăvîcă!* (Soro, să nu zăbovești!) Kats 64/19; *Ăń mi duș cu dóda lă or.* (M-am dus la horă cu sora mai mare.) Dms s.v. 2. Cumnată. *Duădu, ți gutuviăș ástaz?* (Ce gătești astăzi, cumnată?) Kats 65/9.

Var.: **duădă**.

Et.: bg. *doda*.

**dódole** s. Cap 114. Paparudă. *Oj dódole, míli búje [...], vaĭ, dódole, vaĭ, dódole.* (O, paparudă, dragă Doamne [...], vai, paparudă, vai, paparudă.) Cap 114 s.v.

Et.: mac., bg. *dodole*.

**dóguvur** s.n. AtaM 287/26. Contract.

Et.: mac., bg. *dogovor*.

**doi**, **doj** num.card. Pap<sup>2</sup> 76; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114; Cerna A/1564; ALR II s.n., 6, h. 1784/012, 1785/012; Dms. Doi, două. *Únă uără raĭ doi fraĭ și raĭ picurár.* (Erau odată doi frați și erau ciobani.) Cap<sup>2</sup> 26/22; *Doi fur fěșiră laf ca să fūră bóil!* (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Pap M<sup>1</sup> 26/2; *Doi fićór si jucău budăindurlă.* (Doi copii se jucau alergând.) Dms s.v.; *Doi fraĭ, di ca sa rudíť, si cáťă.* (Doi frați se caută de când s-au născut. [Ghiculoare: Soarele și luna.] Pap M<sup>1</sup> 11/4; *Am un birbăĭți, ántru doi múnťă si júnglă.* (Am un berbec, se înjunghie între doi munți. [Ghiculoare: Păduchele.] Cap<sup>2</sup> 159/11; *Diminětata cu pátru pićóari, la náđăť cu doĭu, sérta cu treĭ.* (Dimineța cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghiculoare: Omul.] Pap M<sup>1</sup> 10/22; *Că li anumiráj, doĭu albini nu vęa.* (Când le-am numărat, două albine nu erau.) Cap<sup>2</sup> 29/32; *Să ámniș cu pampóru an sus, pri Vardár, doĭu saáti și jumitáti.* (Vei merge cu vaporul în sus, pe Vardar, două ceasuri și jumătate.) Can T<sup>1</sup> 261/20; *Fóst-ay unăgară únă mulári cu dǒáúă fěti.* (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Vem dǒáúă băseriť.* (Avem două biserici.) AtaM 390/8; *La gripí [zǎgaru] și, an*

*dǒu-treĭ rasćăcǒari, la caťó lępuru.* (Îi dădu drumul [ogarului] și, din doi-trei pași, prinse iepurele.) Pap M<sup>1</sup> 22/11; *Dúpu ți li árá [ágrili] dǒu-treĭ or, li sęmină.* (După ce le ară [ogoarele] de două-trei ori, le seamănă.) Can T<sup>1</sup> 262/22.

**La doi**, **la doj** num. ord. Al doilea, a doua. ALR II s.n., 6, h. 1785/012. **Dar ăń dǒi**. A (se) dubla, a (se) face cât doi. *Fićúru si daró an duĭ și nu pátú s-la nglítă lámná.* (Băiatul s-a făcut cât doi și balaurul nu putu să-l înghită.) MP 36/30.

◆ *An doi ať męzi.* (L i t. Îți merge pe din două. = Îți e frică, nu îndrăznești.) Pap M<sup>2</sup> 68/10; *Lutnicu ăń dǒi* (L i t. Ceafa pe din două. = Să-ți rupi gâtul.) Pap M<sup>2</sup> 59/16.

Var.: **dǒau**, **dǒáúă**, **doj** (ALR II s.n., 6, h. 1784/012), **dǒúă** (Dms s.v.), **dǒuu** (Cerna A/1564), **dǒúă** (Cap 114; AtaM 222/25), **duĭ**.

Et.: lat. \**doi*, \**doae*.

**Doi Căstǒń** n.pr. Pap M<sup>2</sup> 175/31. Nume de loc în *Cúpă*.

Et.: din *doi* + *căstǒń*.

**dǒji** vezi **doiĭ**.

**dǒli**, **dǒua** num. ord. folosit adjectival. Can<sup>2</sup> 389 s.v. *doiĭ*, Cap 114 s.v. *doiĭ*, Cerna A/500, 501, 2013; Dms. (De-)al doilea, (de-)a doua. *Dúóua prășóri.* (A doua prașilă.) Cerna A/2013; *Di dúóĭli ver.* (Văr/veri de-al doilea.) Cerna A/500; *Di dúóĭli vęřă/vęři.* (Verișoară/verișoare de-a doua.) Cerna A/501. **Dǒuli**, **la** ~ num.ord. folosit adjectival ALR II s.n., 6, h. 1786/012; Dms. A doua. *Ĭel si ansuró la dǒuli or cu únă bábă.* (A doua oară el se însură cu o babă.) Cap<sup>2</sup> 38/7; *La dǒuli zǒli Dómnu la daró țeru.* (A doua zi Domnul făcu cerul.) Pap M<sup>2</sup> 13/20; *La dǒuli zǒli la trimęsi árá cǒĭnili să-ľ dúcă pǒmi ăń rost.* (A doua zi trimise din nou

câinele să-i aducă pâine în gură.) Cap<sup>2</sup> 34/18; *La dólji or.* (A doua oară.) ALR II s.n., 6, h. 1786/012; AtaM 223/27.

*Var.*: **dóáuli** (AtaM 223/5), **dólji**, **dóljli**, **dóljua**.

Et.: din *doi* + *li*; *dou* + *a*.

**doi**, **dólji** *num. colect.* Can<sup>2</sup> 389 s.v. *doi*; Cap 114 s.v. *doi*; Dms. Amândoi, amândouă; ambii, ambele; cei doi, cele două. *El doi* si sculară și fugiră. (Amândoi se sculară și fugiră.) Pap M<sup>1</sup> 14/15; *Doi* i' sa loș. (Amândoi fiii tăi sunt bolnavi.) Cap<sup>2</sup> 34/33; *Fuziră doi* fraț. (Cei doi frați plecară.) Cap<sup>2</sup> 30/27; *Kinisiră doi* să si ducă să căță peșt. (Plecară amândoi să se ducă să prindă pești.) Cap<sup>2</sup> 40/42; *E, mo na lom doi*, ai mo s-na dútım la táti ăn uáspiț. (Ei, acum ne luarăm amândoi [= ne-am căsătorit], hai acum să ne ducem în vizită la tata.) DP 200/28; *Țirjău* si amburască dútj. (Cei doi trebuia[u] să se lupte.) MP 226/1; *Dútj raș* anșurăț. (Amândoi erau căsătoriți.) MP 12/2; *Mullărș* al voivóda si cățó si cáta cu țela zăbít al rápi și si flăjău din vácót doi. (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9; *Cum si fățim s-la tálčóm voivóda și s-na lom doi*? (Cum să facem să-l omorâm pe voievod și să ne luăm [=să ne căsătorim] amândoi?) DP 172/11; *A' ligó și la fěță dólji zéști.* (Îi legă și fetei ambele degete.) Cap<sup>2</sup> 36/39.

*Var.*: **dóji** (AtaM 223/4), **dóil** (Can<sup>2</sup> 389 s.v. *doi*; AtaM 223/4), **dóilfi** (Can<sup>2</sup> 389 s.v. *doi*), **dólj**, **dóli** (Can<sup>2</sup> 389 s.v. *doi*), **dúji**.

Et.: din *doi* + *fi*; *dou* + *li*.

**dóil** vezi **doi**.

**dóilfi** vezi **doi**.

**dóiniță** *s.f.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 115; Dms. Oaie căreia i-a murit mielul.

Et.: mac. *dojnica*.

**dóispărți** vezi **dóisprăți**.

**dóispră** vezi **dóisprăți**.

**dóisprăingit**, **dóusprăingit** *num. card.* AtaM 222/15. Doisprezece, douăsprezece.

Et.: lat. *\*doi*, *\*doae* + *supra* + *viginti*.

**dóisprăți**, **dóusprăți** *num. card.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1764/012, h. 1792/012; Cerna A/1573; Dms. Doisprezece, douăsprezece. *Vizú un foc pristi dóisprăț di munț.* (Văzu un foc peste doisprezece munți.) Cap<sup>2</sup> 33/17; *La grițesca, până să crească, ăh dóisprăți și mai mult tręi.* (Până să crească, la [limba] grecească, trece mai mult de doisprezece ani.) Pap M<sup>1</sup> 28/9; *Nu-n mi strinzi di mónă să nu-n la fronzi ninélu cu dóuspreț di rap.* (Nu mă strânge de mână să nu-mi frângi inelul cu douăsprezece pietre.) Cap<sup>2</sup> 16/6; *Ăn am un ărburi cu dóusprăți di vjji.* (Am un copac cu douăsprezece ramuri. [Ghicioare: Anul].) Pap M<sup>1</sup> 11/14; *Un picurăr cu dóusprăți di uoi.* (Un cioban cu douăsprezece oi.) Cap 115 s.v.

**La dóisprățil** *num. ord.* Al doisprezecelea. ALR II s.n., 6, h. 1792/012.

*Var.*: **dóispărți** (Dms.), **dóispră** (AtaM 222/5), **dóisprăț**, **dóispreți** (Can<sup>2</sup> 389 s.v.), **dóusprăți** (Can<sup>2</sup> 389 s.v.), **dóisprăț**, **dóusprăți**, **dóuspreț**, **dóuăspreți** (Can<sup>2</sup> 389 s.v.), **dólispărți** (Cerna A/1573), **dóljuspărți** (Cerna A/1573).

Et.: lat. *\*doi*, *\*doae* + *supra* + *decem*.

**dóisprăț** vezi **dóisprăți**.

**dóispreți** vezi **dóisprăți**.

**dókim** *s. invar.* Dms. Semn, prevestire. *Ăj cu dókim.* (E cu semn. = E însemnat.) Dms s.v.; *Ăl ți fěási dókim.* (I s-a arătat semn.) Dms s.v.

Et.: gr. *δόκιμος*.

**dol** vezi **dólu**.

**dólu** *interj.* Cerna A/838; ALDM II, h. 739/2, 4, 5. Strigăt cu care boii înjuțați sunt îndemnați s-o ia spre stânga; hăis.

*Var.*: **dol** (ALDM II, h. 739/2, 4, 5).

*Et.*: mac., bg. **dolu**.

**dófi** vezi **doif**.

**Dómca** *n.pr.* Pap<sup>2</sup> 76; Cap 115.

1. Nume de femeie. 2. Nume de capră.

**Dómfartă** vezi **Dúmfert**.

**Dómfert** vezi **Dúmfert**.

**Domn** *s.m.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 389; Cap 115; Dms. 1. Dumnezeu, Domnul. *Lunđinėfi!* *sa și mult bisiricós, dintru țe, sârbătórlı și duminđli, bisérica nu la țóni di mulț ți vin să si rógă la Dómnı.* (Cei din *Lunđín* sunt și foarte bisericóși, de aceea, în zilele de sârbătoare și duminicile, biserica nu-i încape, de mulți ce vin să se roage la Dumnezeu.) Can T<sup>1</sup> 263/2; *Ca dusfârșós cu óili, trec si picurári!* *cári li gunés óili și la čâpnés și je!*, *ca să la veđlă Dómnı di nibunı!* (Când se termină cu oile, trec și ciobanii care mână oile și îi lovesc și pe ei, ca să-i păzească Domnul de strigoi.) Can T<sup>1</sup> 270/23; *Túcu sâ-n li făcă Dómnı țăsti čóșfili ıođ, di si dar únă băčólă ıa, ân drum.* (Numai de mi-ar face Domnul ciorile astea oi, ca să-mi fac o stână aici, la drum.) Cap<sup>2</sup> 97/29; *Bătú di un deđ moș, áma țela ra Dómnı; Dómnı a! zısi la țela ıómu:* „*ıúndi ti duț?*”. (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Dumnezeu; Dumnezeu îi zise omului: „unde te duci?”) Cap<sup>2</sup> 24/8–9; *Țela deđıdu si dúsi prısti țela pómu [cári junđă până ân țer] la Dómnı și a! zısi:* „*Dómnıli, Dómnıli, nu-n dai, béri, un cumát di póni?*” și *Dómnı a! zısi:* „*si-ț dau*” și *Dómnı a! deđıdi.* (Bătrânul se duse pe acel pom [care ajungea până în cer] la Domnul și-i zise: „Doamne, Doamne, nu-mi dai, bre, e bucată de pâine?” și Domnul îi zise: „o să-ți dau”, și Domnul îi dădu.) Cap<sup>2</sup> 89/5–7; *La Dómnı s-na rugóm, soț cu curát buric.* (Frați cu inima curată, să ne

rugăm Domnului.) Pap M<sup>1</sup> 29/5; *Blăstimátă di lúmi și di Dıómnı, L'umnıța, cătilin, cătilin, áș mçári.* (Blestemată de oameni și de Domnul, încet, încet, *L'umnıța* moare.) AtaM 378/2; *Si da Dıámnu si cas luăș, si putrizós pri vidăälă.* (Să dea Domnul să te îmbolnăvești, să putrezești de viu [= văzând cu ochii].) MP 76/4; *Cóti stęali la Dómnı, cóti țapi ân pimint.* (Câte stele sunt la Dumnezeu, atâtea țepi în pământ. [Ghicitoare: Miriștea].) Cap<sup>2</sup> 160/28; *Nu-ı bun s-ti burvės ân Dómnıluđ lucrı.* (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap<sup>2</sup> 102/37. 2. Domn, stăpân.

**Drúmu Dómnıluđ.** Calea laptelui. Can<sup>2</sup> 389 s.v. **Scándı Dómnıluđ.** L i t. Scaunul Domnului. Nume de plantă. Can<sup>2</sup> 389 s.v. **Bubálca lu Dómnı.** Nume de insectă; vaca Domnului. Pap M<sup>2</sup> 68/28.

◆ *ıel ș-ăı ıómu Dómnıluđ.* (E omul lui Dumnezeu.) Pap M<sup>2</sup> 68/30; *ıel áı bubálca lu Dómnı.* (L i t. El e vaca Domnului. = [Se spune despre un om] blând ca un miel.) Pap M<sup>2</sup> 68/28; *Nalt çot pónă la Dómnı.* (L i t. Înalt până la Dumnezeu. = Foarte înalt.) Pap M<sup>2</sup> 68/10; *Dómnı s-la ıártă!* (Să-l ierte Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 57/17; *Țe sa zıcă Dómnı!* (L i t. Ce va zice Domnul. = Cum o să vrea Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 57/18; *Dómnı di bun!* (Dumnezeu cu bine!) Pap M<sup>2</sup> 55/30; *Dómnı di bun, dușmán niți un!* (Dumnezeu cu bine, [și să n-ai] niciun dușman.) Pap M<sup>2</sup> 55/32; *Să da Dómnı!* (Să dea Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 55/8; *S-ti úđă Dómnı!* (Să te audă Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 55/9; *Nu-ı di Dómnı să ıă!* (L i t. Nu e de la Dumnezeu să fie! = N-a fost să fie!) Pap M<sup>2</sup> 68/21; *Çon va Dómnı sa ti clămă, tot nu jútă.* (L i t. Când vrea Dumnezeu să te cheme [la el], nimic nu ajută. = Moartea nu poate fi ocolită.) Pap M<sup>2</sup> 57/20; *Dómnı júnglă, je! mánăncă.*

(L i t. Domnul taie, ei mănâncă. = Morții cu morții, viii cu viii.) Pap M<sup>2</sup> 68/34; *Mări-î Dómnú*. (L i t. Mare e Domnul. = Mare e mila lui Dumnezeu.) Pap M<sup>2</sup> 68/15; *Vrednic ăî Dómnú!* (L i t. Domnul e vrednic. = Mare e [puterea lui] Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 68/15; *Gíu-î Dómnú*. (Lit. Dumnezeu e viu. = Domnul e cu noi!) Pap M<sup>2</sup> 68/17; *U vrút-ay Dómnú di míni*. (L i t. A vrut-o Domnul de la mine. = [Se spune când moare cineva] Așa a vrut Dumnezeu.) Pap M<sup>2</sup> 68/19; *Ca cõn la câțó Dómnú di boășă*. (L i t. Ca și când l-a apucat pe Dumnezeu de boașe. = L-a prins pe Dumnezeu de picior. Se spune despre cineva care crede ca nu e nimeni ca el.) Cap<sup>2</sup> 178/24; *Cõn va Dómnú, nu ti ntrẽbă lu cruî fiçór ieș*. (L i t. Când vrea Domnul, nu ești întrebat al cui copil ești. = Moartea nu alege.) Pap M<sup>2</sup> 68/43; *Di la róstu toș și la urẽçla lu Dómnú!* (L i t. De la gura ta la urechea Domnului. = Să te audă Dumnezeu!) Pap M<sup>2</sup> 55/13; *Țe vîni di la Dómnú câbúldi im*. (L i t. Ce vine de la Domnul este primit. = Tot ce vine de la Domnul este bine venit [=și binele și răul].) Cap<sup>2</sup> 176/11; *Cõn la vez drácu, túntșea ti nclń la Dómnú*. (Te închini la Dumnezeu când îl vezi pe dracul.) Cap<sup>2</sup> 176/40; *Țe deádi Dómnú di si-n lã drácu?* (L i t. Ce mi-a dat Dumnezeu, ca să-mi ia dracul? = Nimic.) Cap<sup>2</sup> 176/16; *Si fșási ca Dómnú si vșágłã*. (L i t. S-a făcut astfel încât [trebuie] să[-l] păzească Dumnezeu = Dumnezeu să-l aibă în pază.) Cap<sup>2</sup> 176/13; *Ăî picáti di Dómnú, cã ieș cõta șătăít*. (L i t. E păcat de Dumnezeu, căci ești [om] umblat. = Se spune despre oameni care n-au învățat nimic de la viață.) Cap<sup>2</sup> 206/14; *Vrină çáră, cõn ra Dómnú pri pimînt*. (L i t. Odată demult, când Dumnezeu era pe pământ. = Cu foarte mult timp în urmă.) Pap M<sup>2</sup> 68/27; *Dómnú di bun, răkíja-n rost să pun*. (L i t. Domnul [numai] de

bine, să-mi pun rachiul în gură. = [Urare glumeață, la un pahar] Să-mi fie de bine!) Pap M<sup>2</sup> 55/35; *Di Dómnú s-áfli!* (L i t. Să aflî [pedeapsa] de la Dumnezeu! = Să te pedepsească Dumnezeu.) Pap M<sup>2</sup> 59/31.

Var.: **duămn**; **duómn**.

Et.: lat. **dom(i)nus**.

**don** vezi **dun**.

**dor**<sup>1</sup>, *pl. dórur s.n.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 389; Cap 114 s.v. *dçári*; Dms. Durere. *E, çícú, ři řu-î duăru?* (Ei, unchiașule, care ři-e durerea?) MP 150/2; *Ăî prăcuró gnóju ři-l tricú dóru*. (Făcu să-i curgă puroiul ři-i trecu durerea.) DP 166/35.

**Am dor**. A-l durea. *Am un mári dor*. (Mă doare rău.) Cap 114 s.v. *dçári*; Dms s.v.; *Tátu ři múma si fșásiră tot di sõnzi pãná s-la trẽcã spini!*, *áma ie! nu cãtáu cã veș dor, túcu řiréau s-la júngă fiçóri!* (Tatăl ři mama se umplură de tot de sânge până să treacă de mărăcini, dar nu le pása că-i doare, voiau doar să-i ajungă pe copii.) Pap M<sup>1</sup> 14/21.

Var.: **duăr**.

Et.: lat. **dolus**.

**dor**<sup>2</sup>, **durári**, **durái**, **durát vb.** I. *Tranz.* Cap 115; Dms. A tăia lemne. *Delmi cã řa, să-ř li dau ři alăturile cu cári dor scõndur*. (Dacă așa stau lucrurile, o să-ř dau ři uneltele cu care tai scânduri.) DP 92/2; *Ca si dúsi Défu ři ay pucãțó curiã, ia, un ūom çyóla dçárã*. (Când se duse Défu ři se uită la pădure, iată, acolo un om taie lemne.) Cap<sup>2</sup> 97/10; *Aș lo dõșă baltí ři si dúsi ăn la Défu curiã ca si dçárã*. (Își luă două securi ři se duse în pădurea lui Défu ca să taie lemne.) Cap<sup>2</sup> 97/8; *Lo si duără măccát árbur di scũtă scõndur*. (Începu să taie copaci mari ca să scoată scânduri.) MP 114/20. F i g. A lovi (pe cineva), a bate. *Ăři cu lóstu cã-l durá, cã-l durá, áři cã-l fșási ni gíu, ni mórtu*. (Și dacă-i trase cu băta, dacă-l lovi, îl lăsă nici viu nici mort.) Cap<sup>2</sup> 114/44.

Var.: **duăr**.

Et.: lat. *dolare*.

**dor**<sup>3</sup>, **durğări**, **durúj**, **durút** vb. II. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 391; Cap 114; ALR II, 1, h. 58/012; ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013, h. 141/012; ALR II s.n., 5, h. 1366/012; ALR II s.n., 6, h. 1691/012; h. 1815/012; Cerna A/359; ALDM I, h. 302/1-7, h. 303/1-7; Dms. A durea. *Mi dğári burícu.* (Mă doare inima.) Pap<sup>1</sup> 43 s.v. *dor*; *Bába-ŭ dğári burícu.* (Pe babă o doare inima.) Pap M<sup>2</sup> 45/7; *Ţi faţ, lisíţu? Şa an discónt la cap că mult mi dđri.* (Ce faci, vulpeo? Őmi descânt aşa la cap, că mult mă doare.) Can T<sup>1</sup> 281/22; *Laj di cásă ŝi un păcróv cu únă pėrniţă, că mi dor ŭásili di zăţğári.* (Am luat de acasă ŝi o velinţă cu o pernă, că mă dor oasele cât am zăcut.) Cap<sup>2</sup> 114/21; *Dómnu, túntę, la duré dínţi!* (Pe Domnul, atunci, îl dureau dinţii.) Cap<sup>2</sup> 30/41; *Snága a! ra amplină di roń ŝi la duríęă primúlt.* (Trupul îi era plin de răni ŝi îl durea foarte tare.) MP 198/9; *Mi duári mult căpu.* (Mă doare rău capul.) MP 62/7; *Cucurícu, rícu; bába-ŭ dğári burícu.* (Cucurigu, rigu; pe babă o doare inima.) Pap M<sup>2</sup> 45/4; *An discónt la cap că mult mi dđri.* (Őmi descânt la cap că mă doare rău.) Can T<sup>1</sup> 281/22; *Mi dğári la ínimă.* (Mă doare inima.) ALR II, 1, h. 58/012; *Si-ţ spun di tot Ţi mi dğári.* (O să-ţi spun despre tot ce mă doare.) ALR II s.n., 6, h. 1691/012; *Mi duári, las [s-]mi duáră!* (Mă doare, lasă să mă doară!) ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013.

Et.: lat. *dolere*.

**dorm**, **durmíri**, **durmíj**, **durmít** vb. I. *Intranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 391; Cap 115; ALR I, 1, h. 75/012, 013; Cerna A/407; ALDM I, h. 350-354/1-7, h. 356-362/1-7; Dms. A dormi. *Aj să dăróm băcádárníc, că mo dđrmi Lúdi.* (Hai să

facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme.) Cap<sup>2</sup> 31/44; *Şi jel răpóásă sérata ŝi dğarmi nõáptęa.* (Şi el se odihneşte seara, ŝi noaptea doarme.) W 77/7; *Căn jel dórmu, jo ás lă máncu.* (Când ei dorm, eu o să-i mănânc.) Cap<sup>2</sup> 112/15; *La ţista ánu, cári si vină, fără pári să dğarmă.* (La hanul ásta, cine o să vină, o să doarmă fără bani.) Cap<sup>2</sup> 33/40; *Ra án méjlucu di nõápti ŝi cícă-sa aş durmęă.* (Era la miezul nopţii ŝi unchiu-său dormea.) Cap<sup>2</sup> 78/5; *Aŭ flără ţę nibunílă că durmę an tręm.* (Gásiră stafia că dormea în tinda casei.) Cap<sup>2</sup> 37/43; *Ah, ţę greŭ son durníj!* (Ah, ce somn greu am dormit!) Cap<sup>2</sup> 93/18; *Bun son durníş că raj únă míllă di mućcđf.* (Bun somn ai dormit că erai [făcut] o mie de bucăţi.) Cap<sup>2</sup> 93/19; *Clóţi durmím únă sğără ŝi nápta vini un pampúr.* (Acolo am dormit o seară ŝi apoi a venit un tren.) AtaM 360/18; *Si culcáră lângă mári, durmiră.* (S-au culcat lângă mare, au dormit.) Cap<sup>2</sup> 72/27; *Si dúsi la doj! fraţ, li scurni ŝi la zisi: „dosta durmiţ!”* (Se duse la cei doi fraţi, îi trezi ŝi la zise: „Aţi dormit destul!”) Cap<sup>2</sup> 33/36; *Dórńă, dórńă, stăpán; míni va si mi fúrá Ćáğă.* (Dormi, dormi, stăpâne; pe mine o să mă fure Ćáğă.) Cap<sup>2</sup> 112/44; *Si feási nõáptęa ŝi, díntru că ra frig, nu putęáŭ si áflă lŭăc ca s-dğarmă.* (Se făcu noapte ŝi, pentru că era frig, nu puteau găsi loc să doarmă.) Cap<sup>2</sup> 123/32; *Tu să treţ să dorm an ţę udájă.* (Tu să mergi să dormi în acea cameră.) Can T<sup>1</sup> 282/40; *Vreă si dorm.* (Aş dormi.) ALDM I, h. 358/1-7; *Vreă si am durmítă.* (Aş fi dormit.) ALDM I, h. 359/1-7; *Cu durmíri.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/1, 2, 4, 5; *Durnęájkí.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/7.

**Án Ţi dđrmi.** (A-i fi somn.) Can<sup>2</sup> 391 s.v., ALR I, 1, h. 75/013.

♦ *Nu-ń dõrmi di tîni.* (L i t. Nu dorm de tine [= din cauza ta]. = Nu-mi pasă de tine.) Can<sup>2</sup> 391 s.v.; *Dõrmi ca dũpri țãlantã lũmi.* (L i t. Doarme ca de pe lumea cealaltã. = Doarme dus.) Pap M<sup>2</sup> 164/3.

*Var.*: **dũãrm** (ALDM I, h. 358/3), **dũorm** (ALDM I, h. 350/2–6, h. 356/5, 6, h. 358/6).

*Et.*: lat. *dormire*.

**dõsta** *adv.* Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 389; Cap 116; ALR II s.n., 5, h. 1372/012, h. 1452/012; Dms. Destul (de). *Fuĩ di ȳa, neãgra-ćũmã, nu-ț fũrã dõsta nõu i!, tũcu mo vinĩș și mĩni s-mi lãã?* (Fugi de aici, ciurmã-neagrã, nu-ți furã destul nouã fii, cã acum veniș sã mã iei și pe mine?) Cap<sup>2</sup> 101/2; *Spũni-ń unũrã, dõsta mi șãngãviș.* (Spune-mi odatã, destul m-ai dus cu vorba.) Cap<sup>2</sup> 206/4; *Si dũsi la doĩ! fraț, ñ scurni și la zisi: „dõsta durmi!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap<sup>2</sup> 33/36; *E, de; e, de! ti uzõm. Dõsta viķi.* (Ei, de; ei de! te-am ascultat. Destul [= ajunge!]) Pap M<sup>2</sup> 66/17; *Dũãsta mi mãncõș!* (Destul m-ai chinuit!) MP 44/20; *Tricũ vãcõt și fićõri si fãsirã dõsta mãccãț.* (Trecu timp și copiii se fãcurã destul de mari.) DP 191/32; *Dõsta lãtrãș!* (L i t. Ai lãtrat destul. = Ai bãrfit destul.) Pap M<sup>2</sup> 66/14; *Taț, dõsta dãngãriș!* (Taci, ai trãncãnit destul!) Pap M<sup>2</sup> 66/5; *Dõsta aț la scusẽș!* (L i t. Destul ți i-ai scos. = Destul ți-ai rãnjit dinții!) Cap<sup>2</sup> 202/34.

**Dõsta... tũcu.** Nu numai ... dar și. *Cõn discãrcãrã, dõsta ca cujõc nu vẽ, tũcu și pẽști!* (Când descãrcãrã, nu numai cã nu era cojoc[ul], dar și peștii [nu erau].) Pap M<sup>1</sup> 24/8; *Dũsta ți i cus, tũcu și kũs.* (Nu numai cã e scund, dar e și spân.) MP 182/20; *Dũsta ți i cus, kũs, tũcu și nũmeã ațu i Mușã.* (Nu numai cã e scund,

spân, dar și numele îi e *Mușã*.) MP 182/21.

*Var.*: **dũãsta, dũsta.**

*Et.*: mac., bg. *dosta*.

**dõũã** vezi **doĩ.**

**dõũli** vezi **dõũli.**

**dõũspãrți** vezi **dõũsprãți.**

**doũ** vezi **doĩ.**

**dõũu** vezi **doĩ.**

**dõũzõãț** vezi **dõũzõț.**

**dõũuzõț** vezi **dõũzõț.**

**dõũzãț** vezi **dõũzõț.**

**dõũzõț** vezi **dõũzõț.**

**dõũzõț** vezi **dõũzõț.**

**dõũzõț** vezi **dõũzõț.**

**dõvnic, pl. dõvniț** *s.m.* Cap 116; Dms.

Duhovnic. *Ca si dũsi la dõvnicu aĩ spũsi: „cõta ȳamiñ și cõta am tãlćõț”, ara dõvnicu aĩ zisi: „eĩ, io nu pot s-ti ñert”. (Când se duse la duhovnic, îi spuse: „atãția și atãția oameni am omorãt”, iar duhovnicul îi zise: „ei, eu nu pot sã te iert”).* Cap<sup>2</sup> 99/17–18; *Duõvnicu ã! zisi cã picõfli fãti sa mãccãti.* (Duhovnicul îi zise cã pãcatele pe care le-a fãcut sunt mari.) Dms s.v.

*Var.*: **duõvnic.**

*Et.*: mac., bg. *duhovnik*.

**dõãpãr** vezi **dupãrõș.**

**dõzvolã** *s.f.* AtaM 287/27. Permis, autorizație.

*Var.*: **duzvolã** (AtaM 287/27).

*Et.*: mac. *dozvola*.

**doĩ!** vezi **doĩ!**

**dõpãr** vezi **dupãrõș.**

**dõpur** vezi **dupãrõș.**

**Dõrma Põpãlã** *n.pr.* Cap 116 s.v. *dõrmã*; Dms. s.v. *dõãrmã*. Nume de loc în *Nõnti*.

*Et.*: *dõrmã + põpã*.

**dõrmã, pl. dõrmi și dõrmur** *s.f.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 116; Wild h. 42/3, h. 46/6;

ALDM II, h. 660/1–3, 5–7, h. 1115/7; Dms. Ramură uscată; vreasc. *Ți mi pōartă clōfi cān ari drāmi ȳă si ardu?* (De ce mă duce acolo când aici sunt vreascuri să ard?) AtaM 349/9; *Lo s-tālă liāmni, dȳārmī, di s-pună sup căzān.* (Începu să taie lemne, vreascuri, ca să pună sub cazan.) MP 112/3; *Ūnă ȳără și un vācōt ra un Kālți din dȳārmī.* (Odată de demult, era unul, Kālți din vreascuri.) MP 30/1. Pl. Tufă, arbust. Wild h. 46/6.

Var.: **dārmă** (ALDM II, h. 660/3, 5), **doārmă** (Dms.), **drāmă**, **drómă** (Wild h. 42/3), **dȳārmă**.

Et.: bg. *dārma*.

**dōṽă** vezi **doi**.

**dōṽăspreți** vezi **dōisprăți**.

**dōṽsprăt** vezi **dōisprăți**.

**dōṽsprăți** vezi **dōisprăți**.

**dōṽspreț** vezi **dōisprăți**.

**Doṽ urēcĭ** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/32. Nume de munte în *Cōnțco*.

Et.: din *doṽ* + *urēcĭ*.

**dōṽăzōț** vezi **dōṽzōț**.

**dōṽăț** vezi **dōṽzōț**.

**dōṽzōț** *num. card.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1767/012; Cerna A/1581; Dms. Douăzeci. *Tȳăț tīniri! di dȳăuzōț di aň s-dunără ăň un loc.* (Toți tinerii de douăzeci de ani s-au adunat la un loc.) Cap<sup>2</sup> 120/15; *Sfāca vęa dōṽzōăț di aň.* (Fiecare avea douăzeci de ani.) Dms s.v. *Doṽzōțli*. (Al douăzecilea.) Can<sup>2</sup> 389 s.v.

Var.: **dōṽăzăț** (AtaM 222/13), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Can<sup>2</sup> 389 s.v.), **dōṽzōăț**, **dōṽzōț** (ALR II s.n., 6, h. 1767/012), **dōṽzōț**, **dōṽzōț** (Cerna A/1581), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Cap 115 s.v. *doi*), **dȳăzōț** (MP 22/9).

Et.: din *doṽ* + *zōț* (pl. de la *zăți*).

**drac**, *pl. draț* *s.m.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 389; Cap 116; Dms. Drac. *Drācu dęădi maj mŭlți pāri di toț.* (Dracul dădu mai mulți bani decât toți.) Pap M<sup>1</sup> 22/21; *Drācu la dŭsi fičōru an ūnă gāură di sup pimint.* (Dracul îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ.) Pap M<sup>1</sup> 20/18; *Drācu cripā di ja! că țista nu ănjurā.* (Dracul crăpa de necaz că ăsta nu înjura.) DP 71/1; *Fičōru si fęăsi ūnă căpră vrănă și drācu ūnă mŭsă.* (Feciorul se făcu [= se transformă în] o capră neagră, iar dracul într-una cu pete albe.) Cap<sup>2</sup> 128/3; *Țęa fęătă, ăň țęa lęică, vęa cāri ștīiă cōți mi! di draț.* (Fata avea în tigva aceea cine știe câte mii de draci.) Cap<sup>2</sup> 79/34; *Pōiă toț drăți! si dunără, aṽ dęădiră ȳăiă lă un picurăr.* (Apoi toți dracii se adunară și dădură oaia unui cioban.) Cap<sup>2</sup> 111/8; *Un ȳom nęgru, cu cōărni și cōădă, drac ca toț drăți!* (Un om negru, cu coarne și coadă, drac ca toți dracii.) Pap M<sup>1</sup> 20/7; *Ăň tīni raṽ toț drăți!* (În tine erau [= zăceau] toți dracii.) Cap<sup>2</sup> 41/39. F i g. Persoană isteată, șmecheră, nebunatică. *Țŭntęa, țęla micu, maj drac, zisi.* (Atunci, cel mic, mai șmecher, zise.) Cap<sup>2</sup> 119/7; *Māri drac ieș.* (Ești foarte isteț.) Cap<sup>2</sup> 177/1; *Draț ómiň raṽ frēnđi!* (Francezii erau oameni isteți.) Can T<sup>1</sup> 276/16; *Dŭ-ti, bra, vez ți fāți țęla drac di fičōr.* (Du-te, bre, vezi ce face dracul ăla de copil [= copilul ăla nebunatic].) Cap<sup>2</sup> 102/5.

**Aṽ drățĭăi măică**. Mama dracilor, talpa iadului. Cap 116 s.v. **Lŭcru drăcului**. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap<sup>2</sup> 77 s.v.

♦ *La drācu a! darăș bășerică.* (L i t. Ai făcut biserică pentru dracul. = Ai făcut bine unui om rău.) Can T<sup>2</sup> 112/15; *Drācu cręăpă.* (Crapă [și] dracul [de frig].) Cap<sup>2</sup> 177/2; *A! antró drācu-n buric.* (L i t. I-a

intrat dracul în inimă. = A intrat dracul în el.) Cap<sup>2</sup> 177/4; *Ca drăcu după popă si țon.* (L i t. Se țin ca dracul după popă. = Sunt prieteni nedespărțiți.) Cap<sup>2</sup> 176/42; *Con la vez drăcu, tînțea ti ncln la Dómnu.* (Te închini la Domnul când dai de dracul.) Cap<sup>2</sup> 176/45; *Țe draț ári si jgácă uáti.* (L i t. Ce draci o să joace aici. = Se va întâmpla o mare nenorocire.) Cap<sup>2</sup> 176/49; *Țe deádi Dómnu di si-n lăa drăcu?* (L i t. Ce dădu Domnul ca să-mi ia dracul? = Nu am nimic de valoare.) Cap<sup>2</sup> 176/21; *Țista únă sută di draț ári án jel; cót ái, tot drăț-áí.* (L i t. Ásta are în el o sută de draci; cât e, e numai draci. = Se spune despre cineva care tace și face.) Cap<sup>2</sup> 176/25; *Án căntáț áí drăcu.* (În cei învățați sălășluiește dracul.) Cap<sup>2</sup> 176/28; *La lō-n párti drăcu.* (L i t. Dracul l-a luat în parte. = Se spune despre cineva care a luat-o pe un drum greșit.) Cap<sup>2</sup> 176/31; *Țe drac din vále-í.* (L i t. Ce drac din râu e. = Se spune despre o persoană abilă.) Cap<sup>2</sup> 176/43; *Drăcu ni árá, ni sápă.* (Dracul nici nu ară, nici nu sapă. = Se spune despre cineva care nu face vreo treabă, ocupându-se cu intrigă.) Cap<sup>2</sup> 176/36; *Drăcu cásă nu dáră.* (Dracul nu face casă = De la un om rău nu te poți aștepta la ceva bun.) Cap<sup>2</sup> 176/35; *Di drăcu să áfli!* (O să dai de dracul!) Pap M<sup>2</sup> 61/10; *Drăcu s-ti lăa!* (Să te ia dracul!) Dms s.v. *Exprimări tabu* referitoare la *drac*: **Țéla** cu un pičór. (Cel cu un picior.) Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; **Țéla**, *să-l p[îșe] bábili pičóru.* (Acela, de i-ar pișa babele piciorul.) Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; **Țéla** cu únu. (Ála cu unul [= un picior].) Cap<sup>2</sup> 176/5; **Țe||** di sub mčáră. (Ála de sub moară.) Cap<sup>2</sup> 176/35.

Et.: lat. *draco*.

**drag(ă)** *adj.* Folosit substantivat în expr. *Că di drag(ă) loc. adv.* Cap 116. De mai mare dragul. *Sfăca yom ári cōti un*

*trăctér, cōti đoay iftukín, [...] cu cási búni [...], că di drágă.* (Fiecare om are câte un tractor, câte două mașini [...], cu case bune [...], de mai mare dragul.) AtaM 390/12; „*E, cōn án am jo lánti dōrmi ya, di árdiri, supțuóor, că di drag uscáti, nu vin jo cōla si-n perd vácōtu.*” („Ei, când am eu aici, la supțioară, alte vreascuri, pentru ars, uscate de mai mare dragul, nu vin eu acolo, să-mi pierd timpul.) Cerna T; „*E, cōn si-n stay jo ya, si-n cur că di drag ápu tot lánjós, nu vin jo s-mi mănčós jo cōla.*” („Ei, când eu stau aici și-mi curge apă de mai mare dragul la vale, nu vin acolo să mă trudes.) Cerna T; *Țe-í, că di drágă.* (L i t. Ce este, de mai mare dragul. = Se spune despre oamenii buni la inimă.) Cap<sup>2</sup> 177/6.

Et.: mac., bg. *drag, drago*.

**Drágni** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/24; Can<sup>2</sup> 389; Cap 116. Nume de loc în *Lúnđín*.

**dram**, *pl. drámur s.n.* Dms. Cantitate mică; dram. *Un dram di căsmét nu vuí.* (N-am avut un dram de noroc.) Dms s.v.; *Un dram di criél dósta-ț ra.* (Îți era de ajuns un dram de minte.) Dms s.v.; *Isápu ra că ámpărțárga să íjă rávnică, níți un dram s-nu tréacă la lántu.* (Socoteala era ca împărțea să fie dreaptă, niciun dram să nu treacă la celălalt.) DP 79/9.

Et.: mac., bg. *dram* (gr. *δράμι*).

**drăclóac** *vezi drăclóc.*

**drăclóc**, *pl. drăclóți s.n.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie, drăcovenie. *Cōn nu ra cōta nvițátă lúme, maí bun trițg ca nu știjă drăclóți.* (Când nu erau atât de învățați, oamenii trăiau mai bine, că nu știau drăcovenii.) Can T<sup>1</sup> 276/19; *Tqóti drăclóqátili li știjă.* (Știe toate drăciile.) Dms s.v.

*Var.:* **drăclóac.**

Et.: din *drac* + *-lóc*.

**drăcșic**, *pl. drăcșit s.m.* Dms. Drăcușor. *Cən să dașcldă și lanta [ușă], op, un drăcșic.* (Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *Drăți! veaŭ lăsát drăcșic să-ŭ vęágľă căsa.* (Dracii lăsaseră un drăcușor să păzească casa.) Dms s.v.

Et.: din *drac* + *-čić*.

**drăcureăști** *adv.* Dms. Drăcește. *Ţeástă ũără ti purtáš drăcurești.* (De data asta te-ai purtat drăcește.) Dms s.v.

Var.: **drăcuréști**.

Et.: din *drac(ur)* + *-eăști*.

**drăcurés(c)**, **drăcurească**, *pl. drăcuréșt adj.* Can<sup>2</sup> 382; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăcurésc** (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-es(c)*.

**drăcurésc** vezi **drăcurés**.

**drăcuréști** vezi **drăcureăști**.

**drăcuriță** vezi **drăcuriță**.

**drăcuriță**, *pl. drăcuriț s.f.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie.

Var.: **drăcuriță**. (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-iță*.

**drăcusés**, **drăcusiri**, **drăcusii**, **drăcusit** *vb.* IV. *Intranz. și refl.* Dms. A drăcui; a da dracului; a se duce dracului. *Túcu drăcusăști.* (Mereu drăcuie.) Dms s.v.; *Drăcuseșá-ti di ũa!* (Du-te dracului de aici.) Dms s.v.

Var.: **ândrăcusés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la *drac*.

**drăcúț**, *pl. drăcúț s.m.* Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcușor.

Et.: din *drac* + *-úț*.

**drăfulát** vezi **trăculát**.

**Drăgășcă** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/26; Cap 116. Nume de loc în *Báruvița*.

**drăhmije**, *pl. drăhmii s.f.* Kats 76/26. *Drahmă. An dǐǎdi sáldęa zǐęi drăhmii.* (Mi-a dat numai zece drahme.) Kats 76/26.

Et.: gr. *δραχμή*.

**drăjăŭă** vezi **dărjăŭă**.

**drăjduăvnic** vezi **drujdóvnic**.

**drăjeăŭă** vezi **dărjăŭă**.

**drăkiță**, *pl. drăkiți s.f.* Cap 116 s.v. *drac*, Dms. Drăcoaică.

Et.: din *drac* + *-iță*.

**drămă** vezi **dórmă**.

**drămălés**, **drămăliri**, **drămălji**, **drămălít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A tăvăli pe jos; (despre câini) a mușca. *Cőájñili fısta négru la drămălí fıćóru.* (Câinele ăsta negru l-a tăvălit pe jos pe băiat.) Dms s.v.; *Un ęup drămălít di cățáŭa lu Fărin.* (Un ęigan mușcat de cățeaua lui Fărin.) Dms s.v.

Et. nec.

**drămbălés**, **drămbăliri**, **drămbălji**, **drămbălít** *vb.* IV. *Tranz. și refl.* Cap 118; Dms. A (se) legăna; (despre căruță) a hurduca. *Nu mi drămbălęă că-n ęi ľęa criélu.* (Nu mă legăna că amețesc.) Dms s.v.

Var.: **drumburés** (Cap 118).

Et.: der. de la o formă neatestată, \**drămbălă* 'leagăn, scrânciob' < bg. *drămbalo*.

**drămón**, *pl. drămónă s.m.* Pap<sup>2</sup> 77; Cap 116; Cerna A/1427; Dms. Ciur cu găuri mari; dărmon.

Var.: **dărmon** (Dms).

Et.: gr. *δρμονί* (mac. *drmon*, bg. *dărmon*).

**drămiğănă** vezi **dămiğănă**.

**drămuńisés**, **drămuńisiri**, **drămuńisii**, **drămuńisít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 116 s.v. *drămón*; Dms. A cerne, a trece prin ciur.

♦ *Ăj ęirnúť și drămuńisít.* (E trecut prin ciur și prin dărmon.) Cap<sup>2</sup> 177/8.

Et.: der. de la *drămón*.

**drăndupca** vezi **drindupca**.

**drăndęél**, *pl. drăndęáli s.n.* Can<sup>2</sup> 389; Cap 116; Dms. Așchie.

Et.: de la *drămă* (s.v. *dórmă*) + *-uț* + *-él*.

**drăngărés** vezi **dăngărés**.

**drăngărği** vezi **dăngărğiă**.

**drăpăc**, **drăpăcă**, *pl.* **drăpăc**, **drăpăcki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 116–117 s.v. *drăpés*. Păduchios; om care se scarpină tot timpul. P. e x t. Hrăpăreț, apucător. *Să fuz di ómu drăpăc*. (Să fugi [= să te ferești] de omul hrăpăreț.) Dms s.v. F i g. Zeflemitor. *Ŭom drăpăc*. (Om zeflemitor.) Cap<sup>2</sup> 177/10.

Et.: cf. *drăpés* și mac. *drapač*.

**drăpălós**, **drăpălósă**, *pl.* **drăpălós**, **drăpălósi** *adj.* Dms. Zdrențáros.

Et.: din *drăpés* + *-lós*.

**drăpés**, **drăpíri**, **drăpij**, **drăpít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 389; Cap 116; ALR II, 2, h. 362/012, h. 427/012; ALDM I, h. 222/5; Dms. **1.** A (se) scarpina. *E, țesta sêřă ři mi drăpém mult!* (Ei! ce mă mai scarpinam astă seară!) Cap<sup>2</sup> 43/37; *Mi drăpés ăn cap*. (Mă scarpin în cap.) Dms s.v. **2.** A smulge; a jumuli. *A' drăpés péjnil*. (Îi jumelesc penele.) Cap 116 s.v.; *Aj junglő găllna, aj drăpíră cu sŭăcră-sa ři u púsara di si jărbă*. (Tăiară găina, o jumuliră cu soacră-sa și o puseră să fiarbă.) MP 146/28; *Ăn lă drăpíră tot péru din cap*. (Mi-au smuls tot părul din cap.) Dms s.v.; *L'-u drăpní pçăřina din mçăń*. (I-a smuls pâinea din mâini.) Dms s.v.; *Ăl lă drăpní din cap fěsu lu fúru*. (Îi smulse hoțului fesul din cap.) DP 64/4; *Ŭ-lă drăpníră fěsu ři-lă deădiră la únu an loc di páră*. (Mi-au smuls fesul și l-au dat unuia în loc de bani.) DP 64/8. **3.** P. e x t. **a.** A se sfășia. *Că vizuři cum si drăpneău, fuziři*. (Dacă am văzut cum se sfășiau, am plecat.) Dms s.v. **b.** A năpârli. *Ŭóli z-drăpés, lóna cădi di pri içăli*. (Oile năpârlesc, cade lâna de pe ele.) ALR II, 2, h. 427/012.

Var.: **dărpés** (Dms s.v.), **drăpnés**.

Et.: mac. *drapa*, *drapne*, bg. *drapam*.

**drăpnés** vezi **drăpés**.

**drătăv** vezi **dărtăv**.

**drătliř** vezi **dărtăv**.

**drătliř** vezi **dărtăv**.

**drătés**, **drătésă**, *pl.* **drătés** *adj.* Can<sup>2</sup> 390; Cap 116 s.v. *drac*; 117; Dms. Drăcesc.

Var.: **drătés** (Can<sup>2</sup> 390; Dms).

Et.: din *drac* (*pl. drař*) + *-és*.

**drătés** vezi **drătés**.

**dręapta** vezi **diręapta**.

**dręat** vezi **dirępt**<sup>3</sup>.

**Dręána** *n.pr.* Cap 117. Nume de persoană. *Nu mi ličă, mámu míla, an lu Dręána grămçz*. (Nu-mi stătea bine, mamă dragă, în căsnicia cu *Dręána*.) Cap<sup>2</sup> 17/32.

**dręăzgă**, *pl.* **dręăři** *s.f.* Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 117; Dms. Pădure (tânără); tufiș. *Tălăř leămni din dręăzgă*. (Am tăiat lemne din pădure.) Dms s.v.

Var.: **dręăř** (Pap<sup>2</sup> 77).

Et.: bg. *dręga*.

**dren** vezi **drin**.

**drep**<sup>1,2</sup> vezi **dirępt**<sup>2,3</sup>.

**dreptăti** vezi **diriptăti**.

**dręăř** vezi **dręăzgă**.

**drim** *s.*, în **Pri drim** *loc. adv.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Dms. Pe lună plină. *Să kinisím pri drim*. (Să pormim pe lună plină.) Pap<sup>1</sup> 43 s.v.; Pap<sup>2</sup> 77 s.v.; Dms s.v.

Et.: bg. dial. *drim*.

**drin**, *pl.* **drin** *s.m.* Cap 117; Dms. Nume de arbust; corn. *Ŭéla Ŭómu lç să řópă*: „*sădra căcă drin, sădra căcă drin*”. (Omul începu să țipe: „căcă numai cornul, căcă numai cornul”.) Cap<sup>2</sup> 49/20.

Var.: **dren** (Dms s.v.).

Et.: bg. *drjan*.

**drindupca** *adv.* Cap 117; Dms. Hai-hui.

Var.: **drăndupca** (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

**driptăti** vezi **diriptăti**.

**drisliv**, **drislivă**, *pl.* **drisliv**, **drislivi** Cap 117; ALDM II, h. 1021/2-3; Dms. (Despre prun) care face prune mici, galbene. *Prun řrăcliv*. (Corcoduș). Dms s.v.

*Var.*: **dărsлів** (ALDM II, h. 1021/3), **đrăclív**, **đrătlív** (ALDM II, h. 1021/1, 2).

*Et.*: mac., bg. *diva sliva*.

**drișteală**, *pl. driștef* *s.f.* Cap 117; Dms. Dârstă, vâltoare.

*Var.*: **drușteală** (Cap 118; Dms s.v.).

*Et.*: bg. dial. *drăstilo* (BER I 439, s.v. *drăstja*)

**drob**, *pl. dróbur* și *dróbură s.n.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 117; ALR I, 1, h. 45/012, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1122/012, h. 1123/012; Cerna A/291, 321; Wild h. 178/2-4, 6; h. 181/1-6; ALDM I, h. 234/1-7, h. 264/1-7; Dms. 1. Ficat. *Ca cățără si plôngă țéla fiçóri!*, *lă la dădi la únu di je! căpu și la lântu dróbu [di gǎllnǎ]*. (Dacă începură copiii să plângă, le dădu la unul capul și la celălalt ficatul [găinii].) Pap M<sup>2</sup> 140/7; *Lă rǎslán a! dǎdi úsili [...], la furnigă a! dǎdi dróburli*. (Leului îi dădu oasele [...], furnicii îi dădu ficatii.) Cap<sup>2</sup> 87/29; *Cári si-n mǎncă căpu, si știǎ tot, ára cári si-n la mǎncă dróbu și jlǎntrǎtu, si făcă mult mári și anvítat uom*. (Cel care o să-mi mănânce capul, o să știe totul, iar cel care o să-mi mănânce ficatul și pipota, o să se făcă om foarte important și învățat.) DP 187/6; *Ná-ț-la fiștǎ dróbu și țǎstǎ póinǎ di sicǎrǎ s-uú mǎnțu*. (Na-ți ficatul ăsta și pâinea asta de secară s-o mănânci.) DP 199/34. 2. (La animale) Plămân. *Drob alb* sau *alb drob*. Plămân. ALR I, 1, h. 45/012, 013; ALR II s.n., 4, h. 1122/012; Cerna A/291.

**Drob negru** sau **negru drob**. Ficat. ALR I, 1, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1123/012; Cerna A/321; Wild h. 181/1, 4.

♦ *Tátu dróbu ș-la da di fǎmǎlǎ*. (L i t. Tatăl își dă ficatul pentru copii. = Tatăl își rupe bucățica de la gură pentru copii.) Cap<sup>2</sup> 178/34; *L'-u ars dróbu*. (L i t. Îi este ars ficatul. = Se spune despre cineva foarte trist.) Cap<sup>2</sup> 219/1; *An ǎrsi dróbu*.

(L i t. Mi-a ars ficatul. = Mi-a făcut mult rău.) Can T<sup>2</sup> 111/13; *Nu-n ǎrsi dróbu di el*. (L i t. Nu mi-a ars ficatul după el. = N-am murit de dorul lui.) Cap<sup>2</sup> 219/1.

*Var.*: **drop** (ALDM I, h. 264/7), **drob** (Wild h. 181/4), **drųăp** (ALDM I, h. 264/3), **drųob** (ALDM I, h. 264/4-6), **drųop** (ALDM I, h. 264/2), **drub** (Wild h. 181/6).

*Et.*: mac., bg. *drob*.

**Drobicǎ** *n.pr.* Cap 117. Nume de loc în *Nónti*.

**drogumán** *s.m.* Cap 117; Dms. Cuvânt neînțeles dintr-un joc de copii. *Dróguman çilibíja rusulíja tǎmbeg*. Cap 156 s.v. *ililíga*.

*Var.*: **dróguman**.

*Et.*: gr. *δραγομάνοϛ*.

**dróguman** vezi **drogumán**.

**drómă** vezi **dórmă**.

**drop** vezi **drob**.

**drob** vezi **drob**.

**drong**, *pl. dróngur s.n.* Cerna A/2238; Dms. Drug.

*Var.*: **drúngă** (*s.f.* Cerna A/2238).

*Et.*: cf. bg. *drǎg*.

**drųăp** vezi **drob**.

**drub** vezi **drob**.

**drubác<sup>1</sup>**, *pl. drubát s.m.* Cap 117 s.v. *drubés*. Cel care taie, mărunțește.

*Et.*: din **drob** + **-ác**.

**drubác<sup>2</sup>**, *pl. drubáți s.n.* Can<sup>2</sup> 390; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 586/012; ALR II s.n., 3, h. 633/012; Dms. Desiș; tufiș. *Ántrăș ǎn drubác, cu mǎncós ieș*. ([Dacă] ai intrat în desiș, cu greu [mai] ieși.) Dms s.v.

*Et.*: bg. dial. *drobak* (BER I 429, s.v. *drob<sup>1</sup>*).

**drubés**, **drubíri**, **drubíi**, **drubít vb.** IV. *Tranz.* Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390, 391; Cap 117; Dms. A tăia mărunț, a face bucăți, a mărunți. *Táti sǎ-n mi tǎlčǎscǎ, máma sǎ-n mi zǎplôngǎ, bébi sǎ-n-mi*

*drubęscă*. (Tata o să mă omoare, mama o să mă plângă, fratele mai mare o să mă facă bucăți.) Cap<sup>2</sup> 16/6; *La țe simința al' drubęn frunđă di țărniț că sălătă*. (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi tăiam mărunț frunză de dud, ca pe salată.) AtaM 400/19; *Dărám și culéj, áră slánina oy drubęm án un căzán, áři-ų dărám tuc*. (Făceam și cărnați, iar slánina o tăiam mărunț într-un cazan și o făceam untură.) AtaM 383/29; *Ia drubjă cu calócca*. (Îi tăia cu paloșul.) MP 66/24; *Aų drubí ursónă*. (Făcu ursoaica bucăți.) Can T<sup>1</sup> 284/30; *Că drubí dų cǎldór [di cărni], áři nu putúră să li mánăncă*. (Dacă tăie mărunț două găleți [de carne], nu putură să le mánănce.) Cap<sup>2</sup> 48/9; *Cu bǎltiři că la zámancără, dų și áră dų, zisiră*: „Ia drubím, pústu”. (Dacă-l pǎliră cu securile, dă-i și iar dă-i, ziseră: „Îl făcurăm bucăți, nenorocitul.”) DP 28/1; *La lără [fúru], la drubíră cu bǎltiři și la púsiră án sac*. (Îl luară [pe hoț], îl tăiară cu securea și-l puseră în sac.) Cerna T; *Dizlęgă-mi di únă mőnă si es si drubés lęámni, că tu nu poř*. (Dezleagă-mi o mână ca să ies, să tai lemne, că tu nu poți.) Cap<sup>2</sup> 96/43; *Țęștă sęřă, aři să la drubím cu bǎltiři*. (Seara asta, hai să-l tăiem cu securile.) Cap<sup>2</sup> 140/33; *Cărņa ra drubítă sítnu, sítnu*. (Carnea era tăiată mărunț, mărunț.) AtaM 372/16; *Áři-ų le mőășa pálla drubítă, aų púni dínjúr di kúncă, al' dă un foc și-ų árđi toătă*. (Moașa ia pǎiele făcute bucățele, le pune în jurul lăuzei, le dă foc și le arde de tot.) Pap M<sup>2</sup> 120/6.

♦ *Tu áncă drubít sřăcăjęș*. (L i t. Tu încă mánănci [dumicat] mărunțit. = Se spune despre cineva care, deși nu mai e copil, nu s-a maturizat.) Pap M<sup>2</sup> 69/13; cu aceeași semnificație: *Drubít mánăncă*. Cap<sup>2</sup> 179/24; *Cum să-ț drubés, șa să-ț mánănt*. (L i t. Cum o să-ți dumici

[măncarea], așa o să mánănci. = Cum îți așterni, așa o să dormi.) Pap M<sup>2</sup> 75/19.

Var.: **drubés** (Can<sup>2</sup> 391; Dms s.v.).

Et.: mac. **drobi**, bg. **drobja**.

**drubítúră**, pl. **drubítúr** s.f. Cap 117 s.v. *drubés*; Dms. Bucățică, fărâmă.

Et.: din **drubés** + **-ítúră**.

**drufulát** vezi **durfulát**.

**drugálă**, pl. **drugáli** s.f. Dms s.v. *drugáli*. Picior subțire, slab. *Că luđ drugáli subțór nų-ári lant*. (Nu există altul cu picioare subțiri ca ale lui.) Dms s.v. *drugáli*; *Di rușóni mări, cu góali drugáli*. (De mare rușine, cu picioarele goale.) Dms s.v. *drugáli*.

Et.: bg. dial. **dǎrgel**, **drǎgol** (BER I 434, s.v. *drǎg*, BER I 459, s.v. *dǎrgam*).

**drugă**, pl. **drúzi** s.f. Pap<sup>2</sup> 77; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 441/012; Dms. 1. Bețișor, țepușă. “*Țáva* [= țeava] se astupă sau se destupă cu ajutorul unui țepuș înfășurat în bumbac sau în și numit *drugă*”. Pap<sup>2</sup> 28/15. 2. Fus gros.

Et.: bg. **drǎga** (BER I 434, s.v. *drǎg*).

**drugumașie** vezi **dugrămășiiă**.

**drujdóvnic** vezi **dujdóvnic**.

**drujdeălă** s.v. Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 117; Dms. Fructe (legume) zdrobite; terci, chisăliță. *Pitlięánili drujdeălă si făcă [...]* án *tórbă*. (Roșiile o să se facă terci [...] în traistă.) Cap 117 s.v. P. e x t. Țândări. *Si fęși drujdeălă*. (S-a făcut țândări.) Can<sup>2</sup> 390 s.v.

♦ *La dǎrără drujdeălă*. (L-am făcut terci [= L-au bătut zob].) Pap M<sup>2</sup> 69/15.

Et.: cf. bg. dial. **droždi** (BER I 430, s.v. *drožde*).

**drujdélnic** vezi **drujdóvnic**.

**drujdělă** vezi **drujdeălă**.

**drujdévnic** vezi **drujdóvnic**.

**drujdóvnic**, pl. **drujdóvniț** s.m. Pap<sup>2</sup> 78; Can<sup>2</sup> 392; Cap 118, 119; Cerna A/1377; ALDM II, h. 1177/1–4, 6, 7; Dms. Salamandră. *Ți eș ca vrin drujdeálnic?* (De ce ești [îmbrăcat] în

culori atât de pestrițe?) Cap 118 s.v.; *Că vrin drujdóvnic*. (Ca o salamandră. = Se spune despre cineva îmbrăcat multicolor.) Dms s.v.

*Var.*: **drăjduávnic** (ALDM II, h. 1177/3), **drujdélnic**, **drujdévnice** (ALDM II, h. 1177/4), **dujdóvnic** (Dms s.v.), **dujduóvnic** (ALDM II, h. 1177/2, 6).

Et.: mac. *doždovnik*, bg. *dăždovnik*.

**drujeáúă** vezi **dărjájă**.

**drum**, pl. **drúmur** s.n. Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 118; ALR II s.n., 3, h. 802/012, h. 810/012; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Wild h. 440/1–6; Dms. Drum. *Pustăni an drum*. (Pe drum obosi.) W 72/5; *Lisîta si fêsi ca moártă și si tînsi an méjlucu di drum*. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M<sup>1</sup> 24/3; *An drum, că si umarórá, șizúrá pri únă roápă*. (Pe drum, când obosiră, se așezară pe o piatră.) Pap M<sup>1</sup> 20/5; *Picuráru a l'zisi [la drac]: „drum ve di tricúș”*. (Ciobanul îi zice [dracului]: „exista drum dacă ai trecut”) Cap<sup>2</sup> 27/7; *Júnsiră la únă răscarniță și vea trei drúmur*. (Ajunseră la o răspântie care avea trei drumuri.) DP 188/33; *Úșa di la scuîó ái ânclisă și drúmurli să dășarti*. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4; *Néua cupiréști și cupiritúri și drúmurili*. (Zăpada acoperă și acoperișurile și drumurile.) W 78/10; *Lă nujbă pópa-n drum*. (Îl întâlni pe popă în drum.) Can T<sup>1</sup> 268/27; *Duduléț la scáldă toț ómini! și lă áflă prin drum*. (Paparuda îi scaldă pe toți oamenii ce-i întâlnește pe drum.) Can T<sup>1</sup> 269/35; *Frénđil! [...] dădeú múlți pári la argáti! și la sirbéu la drum*. (Francezii [...] dădeau mulți bani argaților ce-i slujeau pe drum.) Can T<sup>1</sup> 276/7; *An am un dăđ, pri júndi tréți, drum dără*. (Am un bătrân, pe unde trece face drum. [Ghicitoare: Melcul].) Can T<sup>1</sup> 273/13.

**Drúmu Dómnului**. Constelația Calea Laptelui. Can<sup>2</sup> 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v. **Drúmu Mumúșului**. Constelația Calea Laptelui. Pap<sup>2</sup> 77 s.v.; Can<sup>2</sup> 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v.

**Lău drúmu**. [Lit. Iau drumul. = Apuc drumul, pornesc la drum.] *Fêta cu fićóru [...] láră drúmu să fúgă*. (Fata cu băiatul o apucară la drum să plece.) Can T<sup>2</sup> 278/3-4. **Ámnum drúmu**. A merge pe drum. *Únă lisîță, cum amná drúmu, vizú că viné un piștár*. (O vulpe, cum mergea pe drum, văzu că venea un pescar.) Pap M<sup>2</sup> 24/2; *Amnám drúmu, ved un yom, ará cu doų albini*. (Mergeam pe drum, văd un om, ara cu două albine.) Cap<sup>2</sup> 29/36; *Cum amná drumu, dăđi pri un cucót cu un bilic di gălín lăngă jel*. (Cum mergea pe drum, întâlni un cocoș cu un cârd de găini lângă el.) Pap M<sup>2</sup> 160/16; *Și jel, di júndi amná, amná drúmu, bătú pri un cup di furníz*. (Și el, de unde mergea, mergea, pe drum, întâlni un mușuroi de furnici.) Cap<sup>2</sup> 27/ 40; *Amnó muláre drúmu dúpu moárti*. (Merse femeia pe drum după moarte.) Cap<sup>2</sup> 23/8. **Bat drúmu**. A bate drumul. *Șa la bătújí drúmu*. (Și așa am bătut drumul [degeaba].) Pap M<sup>2</sup> 69/17; *Cot la bătú drúmu*. (Cât a bătut drumul. [= În zadar].) Pap M<sup>2</sup> 69/17. **Ķinisés drúmu**. A porni la drum. *Aų ló [albina] și Ķinisiră drúmu; aș amnáră, amnáră și rămási albina năpóji*. (O luă [pe albină] și porniră la drum; merșeră ce merșeră și albina rămase în urmă.) Pap M<sup>2</sup> 137/12. **Daų drúmu**. A da drumul; a permite intrarea. *Grădináru nu s-ti lásă [si ântriș], di țea tu si-l dáj lírili țéști și șa ári si-ț da drúmu*. (Grădinarul n-o să te lase [să intri], de aceea tu o să-i dai banii ăștia și așa o să-ți dea drumul [să intri].) Pap M<sup>2</sup> 163/39. **Rămón prin drúmur**. A rămâne pe drumuri. *Rămási prin drúmur*. (L i t. A rămas pe drumuri. = A rămas fără nici un ajutor.) Cap<sup>2</sup>

177/29. **Trag drúmu.** A pleca, a-și vedea de drum. *Tráđi drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Cap<sup>2</sup> 176/16; *Trázi-ț drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Dms s.v. **Ăń ved di drum.** A-și vedea de drum. *Ěa túńęa ă' túri [la fičór], an čardác, únă córpă ligátă și-ș vizú di drum.* (Atunci ea îi aruncă [băiatului], în balcon, o batistă legată și-și văzu de drum.) Pap M<sup>2</sup> 162/31. **Ăń cádi drum.** A-i ieși în drum. Pap M<sup>2</sup> 69/19.

♦ *Úrdinęa drúmurli ři sa dișčřsi.* (L i t. Pretutindenii drumurile îi sunt deschise. = [Se spune despre oameni influenți care] au toate ușile deschise.) Cap<sup>2</sup> 177/23; *Ūom pri drúmu Dómnului.* (L i t. Om pe calea Domnului. = Om cu credință în Dumnezeu.) Cap<sup>2</sup> 177/26; *Ţe drum ađ căát, lucrurile táli nu cad pri uscát.* (L i t. [Pe] ce drum ai apucat, lucrurile tale nu cad pe uscat. = Ți se va întoarce răul pe care l-ai făcut.) Cap<sup>2</sup> 177/20; *Oa-đ drúmu!* (L i t. Aici e drumul. = Pe-aici ți-e drumul! Ia-ți talpășita!) Pap M<sup>2</sup> 69/16.

**Drúmu, pl. drúmurli art.,** folosit adverbial. Pap<sup>2</sup> 77 s.v. *drum*; Can<sup>2</sup> 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*. În timp ce mergi pe drum; (mergând, umblând) pe drum. *Nu vizúș, bra milu, vrin ŷom cu vrină pőarcă drúmu?* (N-ai văzut, măi dragă, în timp ce mergeai pe drum, un om cu o scroafă?) Cap 118 s.v. *drum*; *Ěel' tállără cőtiva smărėț și li vličáŷ drúmu.* (Ei tăiară câțiva jnepeni și îi târau mergând pe drum.) Cap<sup>2</sup> 37/39; *La Săm Ğorș si duc fėtřli și fičóři!* [...] *pri la vřnur și la gárdřhur, anťápă řúmă și cöntă drúmurli.* (De Sfântul Gheorghe se duc fetele și băieții [...] pe la vii și grădini, fac buchete din frunze și cântă mergând pe drum.) Can T<sup>2</sup> 116/3; *Izmikáru řo să mánancă drúmu și mănčó, mănčó.* (Slujitorul începu să mănânce mergând pe drum, și mănă, mănă.) Cap<sup>2</sup> 27/39; *Drúmu, fičóru pustáni și tát-su lá lăšó pri*

*un pom.* (Pe drum, copilul obosi și tată-su îl lășă într-un pom.) DP 48/22; *Si tácă și s-nu vřivřscă drúmu cu nřmiń.* (Să tacă și să nu vorbească cu nimeni pe drum.) Pap M<sup>2</sup> 108/22; *Křinisřř; drúmu-drúmu, z-dúsira la mărđřna di Vărdăr.* (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31; Et.:

Et.: mac., bg. **drum.**

**drumác, pl. drumáři s.n.** Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 118 s.v. *drum*; Cerna A/1616; Wild h. 442/1, 2, 4–6; Dms. Cărare; drumeag. *Si duc an un loc řundi ári vřun drumác mai ŷřgún di trėřřę óřli.* (Se duc într-un loc unde e vreo cărare mai potrivită pentru trecutul oilor.) Can T<sup>1</sup> 270/13; *Scurńi un řėpuri și luvácu řșó la drumác și zăgáru, únășřună, la căřó řėpurli.* (Trezi [= stărni] un iepure și vânătorul ieși în cărare, iar ogarul imediat prinse iepurele.) Cap<sup>2</sup> 50/12; *Ca řunsi la un drumác, řřni pėru di răslán, pėru si řėși răslán.* (Când ajunse la un drumeag, atinse părul de leu, părul se făcu leu.) Cap<sup>2</sup> 88/18.

**Ěęaŷ drumácu.** A urma o cărare. *Ěa řřsta drumácu și dú-ti la mőáră.* (Ia [= urmează] cărarea asta și du-te la moară.) Cerna T.

*Var.:* **drumát** (Wild h. 442/1).

Et.: din **drum** + **-ác.**

**drumán** vezi **dumán.**

**drumát** vezi **drumác.**

**drumătóř, pl. drumătóři s.m.** Pap<sup>1</sup> 43; Pap<sup>2</sup> 77; Can<sup>2</sup> 390; Cap 118 s.v. *drum*; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Dms. Călător; drumet. „Ţi mi ver, řártáři?”; „Nu ti vođ řo třni” zisi drumătóřu. („De ce mă vrei, řártate?”; „Nu te vreau pe tine” zise călătorul.) Pap M<sup>1</sup> 20/8; *Ţřála řómu ra rămás nŷáptea an urmán, drumăťăř ra.* (Acel om rămăsese noaptea în pădure, era drumet.) MP 132/22; *Ěřă sam un axřń, un drumutŷăř.* (Eu sunt un străin, un călător.) MP 168/9; *Nėŷa [...] stimńęřti*

*óckl'lu drumutóru.* (Zăpada [...] îi ia ochii drumețului.) W 78/12; *Z-dúsi la cunácu țǎála ți i viča spus yómu țǎála, drumătuǎru.* (Se duse la palatul acela pe care i-l arătase acel om, călătorul.) MP 136/5; *Ăi l-a spus drúmu la un drumătór.* (I-a arătat drumul unui drumeț.) ALR II s.n., 6, h. 1583/012.

*Var.:* **drumătuǎr,** **drumutór,** **drumutuǎr.**

Et.: din *drum* + *-ătór*.

**drumătuǎr** vezi **drumătór.**

**drumburés** vezi **drămbălés.**

**Drúmu di Čópri** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 176/1. Nume de drum în *Lúnđin* care pornește din mahalaua *Čópri*.

Et.: din *drum* + *di* + *Čópri*.

**Drúmu di Lésa** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/41; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Lésa*.

Et.: din *drum* + *di* + *Lésa*.

**Drúmu di Nónti** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 176/3; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Nónti*.

Et.: din *drum* + *di* + *Nónti*.

**Drúmu di Úmă** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 176/6; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care marchează hotarul între *Úmă* și *Baróvița*.

Et.: din *drum* + *di* + *Úmă*.

**Drúmu di Urtie** *n.pr.* Cap 118; Dms. s.v. *drum*. Nume de loc.

Et.: din *drum* + *di* + *Urtie*.

**Drúmu di Vínur** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/39; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume al drumului care duce la viile din *Lúnđin*.

Et.: din *drum* + *di* + *Vínur*.

**Drúmu Mári** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 175/36; Can<sup>2</sup> 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*; Dms s.v. *drum*. Nume de drum în *Lúnđin* [= Via Egnatia]. *Țista câtún aĭ an un cômčúc pri ĵúndi tręți Drúmu Mári. Drúmu Márli aĭ légă Givgília cu Meglínu.* (Satul ăsta e pe un câmp pe unde trece Drumul Mare. Drumul cel Mare leagă Ghevghelia de Meglen.) Can T<sup>1</sup> 261/23.

Et.: din *drum* + *mári*.

**Drúmu Turțesc** *n.pr.* Pap M<sup>2</sup> 176/9; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum în *Óșiń*.

Et.: din *drum* + *turțesc*.

**drumutór** vezi **drumătór.**

**drumutuǎr** vezi **drumătór.**

**drúngă** vezi **drong.**

**drųob** vezi **drob.**

**drųop** vezi **drob.**

**druștegălă** vezi **driștegălă.**

**drústvo** *s.m.* AtaM 287/29, 30. Companie, societate.

*Var.:* **drústv** (AtaM 287/29).

Et.: mac. *drústvo*.

**drústv** vezi **drústvo.**